

**SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİNDE
TÜRK TOPÇUSUNUN COĞRAFİ BİLGİ
SİSTEMLERİ İLE MODELLENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Serkan İRTEKİN

Eskişehir 2024

**SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİNDE TÜRK TOPÇUSUNUN COĞRAFİ
BİLGİ SİSTEMLERİ İLE MODELLENMESİ**

Serkan İRTEKİN

Yüksek lisans Tezi

Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan UYGUÇGİL

(İkinci Danışman: Prof. Dr. Şaduman HALICI)

Eskişehir

Eskişehir Teknik Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Serkan İRTEKİN'nin SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİNDE TÜRK TOPÇUSUNUN COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ İLE MODELLENMESİ başlıklı çalışması 06/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim dalında Yüksek lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Unvan Adı Soyadı

İmza

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Hakan UYGUÇGİL

Üye

: Prof. Dr. Semra GÜNAY

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Resul ÇÖMERT

Prof. Dr. Semra KURAMA

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DANIşMAN ONAYI

Danişmanlığını yürüttüğüm Yüksek lisans ğrencisi Serkan İRTEKİN, SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİNDE TÜRK TOPÇUSUNUN COğRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ İLE MODELLENMESİ başlıklı tez çalışmasını tamamlamıştır. Hazırlamış olduğu tez tarafımca incelenmiş ve öğrencinin tez savunma sınavına alınması bilimsel ve etik açıdan uygun görülmüştür.

Tez Danişmanı

Dr. Öğr. Üyesi Hakan UYGUÇGİL

ÖZET

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİNDE TÜRK TOPÇUSUNUN COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ İLE MODELLENMESİ

Serkan İRTEKİN

Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Haziran 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan UYGUÇGİL

(İkinci Danışman: Prof. Dr. Şaduman HALICI)

Geçmişte yaşanan savaşlara ait anlatıların; hatırat, ceride, kitap vb. gibi yazılı ifadelerden konumsal ifadeler çıkarılarak görsel bir şekilde hazırlanması okuyuculara/araştırmacılara daha kolay ve anlaşılır bir şekilde aktarılabilir. Bu aktarımda Coğrafi Bilgi Sistemlerinin (CBS) tarih sahnesinde kullanılması büyük kolaylık sağlamaktadır. Şöyle ki; elde edilen verilerin sayısal olarak işlenmesi, veri tabanı oluşturulması ve oluşturulan bu veri tabanı üzerinden çeşitli analizler yapılabilmesi bu konudaki en önemli faktörlerden biridir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; tarihteki savaşlarda CBS'nin kullanılması üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş ve CBS tabanlı savaş coğrafyasında ne tür uygulamalar yapıldığına yönelik literatür araştırması yapılmıştır. İkinci bölümde çalışma konumuz olan Sakarya Meydan Muharebesine ve coğrafyasına ait cerideler, krokiler, hatıratlar ve hava fotoğrafları ile birlik ve topçu mevzileri tespit edilerek ArcGIS Pro yazılımı “Military Tools” aracı kullanılarak muharebe alanında birliklerin konumları ve topçu mevzi bölgelerinin analizleri üzerine tematik haritalar oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler: CBS, Tarihsel CBS, Sakarya Meydan Muharebesi, Topçu, Dijital tarih.

ABSTRACT

MODELING OF TURKISH ARTILLERY IN THE BATTLE OF SAKARYA WITH GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEMS

Serkan İRTEKİN

Department of Remote Sensing and Geographic Information System

Eskişehir Technical University, Institute of Graduate Programs, June 2024

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hakan UYGUÇGİL

(Co-Supervisor: Prof. Dr. Şaduman HALICI)

Narratives of past wars; preparing it visually by removing positional expressions from written expressions such as memoirs, journals, books, etc. can be conveyed to readers/researchers more easily and understandably. In this transfer, the use of Geographic Information Systems (GIS) in the historical scene provides great convenience. Namely, the digital processing of the obtained data, creation of a database and the ability to perform various analyzes on this created database is one of the most important factors in this subject.

This study consists of two parts. In the first part; studies on the use of GIS in historical wars were examined and a literature research was conducted on what kind of applications were made in GIS-based war geography. In the second part, artillery positions were identified along with documents, sketches, memoirs and aerial photographs of the Battle of Sakarya and its geography, which is our subject of study, and thematic maps were created based on the analysis of the positions of the troops in the battlefield and the analysis of the artillery position areas using ArcGIS Pro yazılım "Military Tools".

Keywords: GIS, Historical GIS, Battle of Sakarya, Artillery, Digital history.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmalarım bilgisi ve tecrübesi ile bana destek olan tez danışmanlarım Dr. Hakan UYGUÇGİL ve Prof. Dr. Şaduman HALICI'ya tezime sağladıkları katkı ve önerileri için şükranlarımı sunuyorum. Lisansüstü eğitimim boyunca birikim ve bilgilerinden faydalandığım Eskişehir Teknik Üniversitesi Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü'ndeki değerli hocalarıma özellikle de çalışmalarımda desteklerini esirgemeyen Sinan ONUŞ, arazi keşiflerinde beni yalnız bırakmayan arkadaşım Alican BERBER'e, Osmanlıca-Türkçe çeviri konusunda desteklerini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Sema ERGÜN, Hüseyin İLHAN, Furkan ÜNAL, Hilmi YILDIZ ve Burak SARIARSLAN'a , bu alanda çalışmaya teşvik eden başta arkadaşım Kemal KÖŞE ve sevgili büyüğüm Fuat Serdar AYDIN olmak üzere tüm Mürettep Müfreze ekibine teşekkür ediyorum. Tez hazırlık süresince her koşulda kolaylık sağlayan iş yerimdeki değerli yöneticilerime ve hepsinden önemlisi çalışmalarım esnasında zaman ve ilgimi eksik bıraktığım ve bu durumları anlayışla karşılayıp desteklerini her zaman yakından hissettiğim sevgili eşim Nesrin İRTEKİN, oğullarım Oğuz İRTEKİN ve Altay İRTEKİN'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Serkan İRTEKİN

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Teknik Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Serkan İRTEKİN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	I
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	II
DANIŞMAN ONAYI	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜR	VI
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ	XII
GÖRSELLER DİZİNİ	XV
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XVII
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç.....	3
1.2. Kapsam.....	3
1.3. Sınırlılıklar.....	3
1.4. Tanımlar.....	4
2. KURAMSAL TEMELLER	6
2.1. Coğrafi Bilgi Sistemleri.....	6
2.1.1. CBS'nin tarihsel gelişimi	7
2.2. Tarihsel CBS.....	8
2.3. Askeri Coğrafya	10
2.4. Dijital Beşerî Bilimler	11
2.5. Literatür Özeti.....	12
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	20
3.1. Materyal.....	20

3.1.1. Sakarya Meydan Muharebesine yönelik elde verilen ortaya konması.....	20
3.1.1.1. Taarruzun nedeni	20
3.1.1.2. Türk ve Yunan komuta grubu	21
3.1.1.3. Tarafların silah gücü.....	24
3.1.1.4. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrası 14-22 Ağustos Yunan yürüyüşü.....	25
3.1.1.5. 23 Ağustos – 09 Eylül muharebeleri.....	28
3.1.1.6. 10-13 Eylül 1921 muharebeleri.....	47
3.1.1.7. Sonuç.....	48
3.1.1.8. Millî Mücadelede Türk topçusu ve Sakarya Meydan Muharebesinde Türk topçu kuvvesi.....	50
3.2. Yöntem	51
3.2.1. Araştırma bulgularının ortaya konulması	52
3.2.1.1. Arşivlerin tasniflenmesi.....	52
3.2.1.2. Köy verilerinin oluşturulması.....	52
3.2.1.3. Tarihi haritaların dönüşümü	54
3.2.2. Araştırma sonuçlarının ortaya konulması	55
3.2.2.1. Mevzilerin tespiti.....	55
3.2.2.2. Kullanılan topçu silahları ve mevzilere göre menzil durumlarının ifade edilmesi.....	59
3.2.2.3. Birlik konumlarının oluşturulması.....	62
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE SONUÇLARI	63
4.1. Birlik Konumlarına Ait Veri Tabanı Oluşturulması.....	63
4.1.1. Yazılı metinlerden birlik konumlarının çıkarılması	63
4.1.2. Yaya ve topçu birliklerine ait mevzi bilgilerinin konumsal veri tabanına işlenmesi	63
4.2. Konumsal Verilerin Oluşturulması	64
4.2.1. Köy verilerinin oluşturulması	64
4.2.2. Tarihi haritaların dönüşümü ve topçu durum haritalarının oluşturulması	64
4.2.3. Hava fotoğraflarının analiz edilmesi	142

4.3. Birlik Sembollerinin İfade Edilmesi.....	143
4.4. Birlik Sembollerinin ArcGIS Pro Yazılımı İle Oluşturulması.....	145
5. TARTIşMA VE ÖNERİLER.....	146
KAYNAKÇA.....	150
EKLER	
ÖZGEÇMİş	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Türk komuta grubu 23 Ağustos 1921	21
Tablo 3.2. Yunan komuta grubu 23 Ağustos 1921	23
Tablo 3.3. Askeri birliklerin karşılaştırılması	24
Tablo 3.4. İki tarafın silah gücünün karşılaştırılması 23 Ağustos 1921.....	25
Tablo 3.5. Batı Cephesi topçu kuvvesi 16 Ağustos 1921	50
Tablo 4.1. Askeri semboller	143
Tablo 4.2. Birlik kademe işaretleri.....	144

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. Çalışma planı	52
Şekil 4.1. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 23 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	68
Şekil 4.2. Topçu durum haritası (23 Ağustos 1921)	69
Şekil 4.3. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 24 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	72
Şekil 4.4. Topçu durum haritası (24 Ağustos 1921)	73
Şekil 4.5. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 25 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	76
Şekil 4.6. Topçu durum haritası (25 Ağustos 1921)	77
Şekil 4.7. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 26 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	80
Şekil 4.8. Topçu durum haritası (26 Ağustos 1921)	81
Şekil 4.9. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 27 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	84
Şekil 4.10. Topçu durum haritası (27 Ağustos 1921)	85
Şekil 4.11. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 28 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	88
Şekil 4.12. Topçu durum haritası (28 Ağustos 1921)	89
Şekil 4.13. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 29 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	92
Şekil 4.14. Topçu durum haritası (29 Ağustos 1921)	93
Şekil 4.15. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 30 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	96
Şekil 4.16. Topçu durum haritası (30 Ağustos 1921)	97
Şekil 4.17. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 31 Ağustos 1921 Günü Harekâtı	100
Şekil 4.18. Topçu durum haritası (31 Ağustos 1921)	101
Şekil 4.19. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 01 Eylül 1921 Günü Harekâtı	104
Şekil 4.20. Topçu durum haritası (01 Eylül 1921)	105

Şekil 4.21. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 02 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	107
Şekil 4.22. Topçu durum haritası (02 Eylül 1921)	108
Şekil 4.23. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 03 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	110
Şekil 4.24. Topçu durum haritası (03 Eylül 1921)	111
Şekil 4.25. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 04 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	114
Şekil 4.26. Topçu durum haritası (04 Eylül 1921)	115
Şekil 4.27. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 05 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	117
Şekil 4.28. Topçu durum haritası (05 Eylül 1921)	118
Şekil 4.29. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 06 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	120
Şekil 4.30. Topçu durum haritası (06 Eylül 1921)	121
Şekil 4.31. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 07 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	123
Şekil 4.32. Topçu durum haritası (07 Eylül 1921)	124
Şekil 4.33. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 08 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	126
Şekil 4.34. Topçu durum haritası (08 Eylül 1921)	127
Şekil 4.35. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 09 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	129
Şekil 4.36. Topçu durum haritası (09 Eylül 1921)	130
Şekil 4.37. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 10 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	132
Şekil 4.38. Topçu durum haritası (10 Eylül 1921)	133
Şekil 4.39. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 11 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	135
Şekil 4.40. Topçu durum haritası (11 Eylül 1921)	136
Şekil 4.41. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 12 Eylül 1921 Günü	
Harekâtı.....	138
Şekil 4.42. Topçu durum haritası (12 Eylül 1921)	139

Şekil 4.43. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 13 Eylül 1921 Günü Harekâtı.....	141
Şekil 4.44. Topçu durum haritası (13 Eylül 1921)	142
Şekil 4.45. Birlik Sembollerinin Oluşturulması (ArcGIS Pro, 2023).....	145

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1. Harita Genel Müdürlüğü “Küre” uygulaması köy sınırlarının oluşturulması (2023)	53
Görsel 3.2. Sakarya Meydan Muharebesi ilk gün savunma hattı (23 Ağustos 1921)	54
Görsel 3.3. Tarihi harita dönüşümü.....	55
Görsel 3.4. Toydemir Köyü mevzileri (HGM, 1954)	56
Görsel 3.5. Toydemir Köyü mevzileri (HGM, 2011)	57
Görsel 3.6. İğciler Köyü mevzileri (HGM, 1953).....	57
Görsel 3.7. İğciler Köyü mevzileri (HGM, 2011).....	58
Görsel 3.8. Kızılkırma Tepe Doğusu mevzi bölgesi (HGM, 1954)	58
Görsel 3.9. Kızılkırma Tepe Doğusu mevzi bölgesi (HGM, 2011)	59
Görsel 3.10. 1’inci Piyade Tümeni Çekirdeksiz bölgesi yerleşim krokisi (27 Ağustos 1921)	60
Görsel 3.11. 7’nci Piyade Tümeni Yamak Muharebesine ait kroki (10 Eylül 1921).....	61
Görsel 3.12. Military Symbology Editor (ArcGIS Pro,2023)	62
Görsel 4.1. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 23 Ağustos 1921	67
Görsel 4.2. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 24 Ağustos 1921	71
Görsel 4.3. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 25 Ağustos 1921	75
Görsel 4.4. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 26 Ağustos 1921	79
Görsel 4.5. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 27 Ağustos 1921	83
Görsel 4.6. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 28 Ağustos 1921	87
Görsel 4.7. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 29 Ağustos 1921	91
Görsel 4.8. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 30 Ağustos 1921	95
Görsel 4.9. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 31 Ağustos 1921	99
Görsel 4.10. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 01 Eylül 1921	103
Görsel 4.11. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 02 Eylül 1921	106
Görsel 4.12. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 03 Eylül 1921	109
Görsel 4.13. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 04 Eylül 1921	113
Görsel 4.14. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 05 Eylül 1921	116
Görsel 4.15. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 06 Eylül 1921	119
Görsel 4.16. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 07 Eylül 1921	122

Görsel 4.17. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 08 Eylül 1921	125
Görsel 4.18. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 09 Eylül 1921	128
Görsel 4.19. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 10 Eylül 1921	131
Görsel 4.20. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 11 Eylül 1921	134
Görsel 4.21. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 12 Eylül 1921	137
Görsel 4.22. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 13 Eylül 1921	140

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemler
GIS	: Geographic Information System
KOCCA	: Key Terrain/Decisive Terrain; Observation and Fields of Fire Concealment and Cover; Obstacles, and Avenues
UA	: Uzaktan Algılama
MIMO	: Map in-Map Out
GPS	: Global Positioning Systems
LIDAR	: Light Detection and Ranging
DEM	: Dijital Elevation Model
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
SHP	: Shapefile
TİH	: Türk İstiklal Harbi
HGM	: Harita Genel Müdürlüğü

1. GİRİŞ

Savaşların gerçekleştiği coğrafya insanların geçmişi ile bugünü arasında bağ kurarak kendilerini o coğrafyaya ait hissettirme konusunda önemli bir etkindir. Sınırları içerisinde savaş coğrafyası bulunan birçok ülkede savaşlarda yaşanan acıları sevinçleri, kahramanlıkları vatandaşlarına hissettirebilmek ve toplumsal farkındalık yaratmak amacıyla etkinlikler düzenlenmektedir. Günümüzde bu savaın en önemli örnekleri Sakarya Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz gibi muharebelerin yıldönümlerinde icra edilen anma etkinlikleri ya da Çanakkale Cephesi'nde binlerce askerini bu topraklarda bırakan Avusturalyalıların ve Yeni Zelandalıların her yıl savaşın cereyan ettiği Gelibolu Yarımadasını ziyaretidir.

Geçmişte yaşanmış savaşların meraklılarına aktarılması sadece arşiv kaynaklarındaki metinsel anlatımlar ile sınırlıydı. Ancak günümüzde arşiv kaynaklarındaki metinsel ifadelerin, savaş coğrafyasında yapılan keşifler ile analiz edilerek yaşanmış olayların konumsal ifadelerle dönüştürülmesi meraklılarına daha manevi duygular yaşatacaktır.

Bu kapsamda; satıh altı kalıntılara yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında savaş coğrafyasında metal detektörü ile yapılan araştırmada elde edilen verilerin konumsal bir veri tabanına dâhil edilerek, CBS aracılığı ile savaş coğrafyasına ait metal haritası çıkarılmıştır (Nolan, 2009).

Birinci Dünya Savaşı'nda havadan yapılan keşiflerle, istihbarat elde etmek amacıyla çekilen hava fotoğrafları günümüzde savaş coğrafyasında mevziler, topçu silahları, irtibat hendekleri gibi savaş coğrafyasında zamanla oluşan değişimlerin ortaya çıkarılmasında araştırmacılara önemli bir kaynak olmuştur (Stichelbaut, 2011).

Komutanların savaş sırasında karar verirken savaş psikolojisi, elde ettikleri istihbari bilgiler ve içinde bulundukları durumun kritikliği ile oluşturulan haritalarla çalışıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Oluşturulan haritaların o anki şartlardan kaynaklı psikolojiyi yansıtan bir özelliği olduğu da unutulmamalıdır (Giardano & Nolan, 2007).

Savaş coğrafyasının belgelerde anlatılandan dışarı çıkılarak iki tarafın ortaya çıkardığı manzaranın ve hareketlerin kazanmaya etki eden faktörler açısından değerlendirilebilmesi için Amerikan Savaş Alanı Koruma Programı Standartları

KOCOA (Key Terrain/Decisive Terrain, Observation and Fields of Fire, Concealment and Cover, Obstacles and Avenues) analizi uygulaması etkili olmuştur (V.Maio, E.Tenenbaum, Craig J. Brown, & Gontz, 2012). Sakarya Meydan Muharebesinin yapıldığı coğrafyanın Türk ve Yunan birlikleri açısından KOCOA analizinin uygulanılabileceği aynı zamanda kazanmaya ve kaybetmeye sebep olan etkenlerin ortaya çıkarılabileceği kanısına varılmıştır. Aynı zamanda (Gheyle, Dossche, Burjuva, Stichelbaut, & Eetvelde, 2013) yaptığı çalışmada SWOT analizi ile savaş coğrafyasının başka şekillerde değerlendirme potansiyeli, güçlü/zayıf yönleri, desteklenmesi gereken yönleri ve tehditler başlıkları altında değerlendirilebileceği görülmüştür. Sakarya Meydan Muharebesi savunma hattı ve topçu birlikleri mevzi bölgelerinin muharebe içerisindeki güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilebilmesi için SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizi araştırmacılara farklı bir bakış açısı sunacaktır.

Tarihte Romalılar tarafından yapılan seferlerde, yerleşim ve sefer konusunda nehir, akarsu ve dere yatakları gibi arazideki doğal yapılardan oluşan güzergâhları izlediği görülmüştür (A.Oltean & Fonte, 2021). Bu duruma Yunanların Anadolu'yu işgali esnasında yaptıkları harekâtların hepsinde rastlanıldığı görülmüştür. Ege Bölgesi'nden Anadolu'nun derinliklerine nüfus etmek için uygun olan güzergâh İzmir'den başlayarak Uşak-Afyon-Kütahya-İnönü-Bozüyük-Eskişehir-Polatlı il ve ilçelerinden geçen yol hattını kullanmışlardır. Bu bölgenin bir nevi Anadolu'nun giriş kapısı olduğu değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Sakarya Meydan Muharebesinin yapıldığı coğrafyadaki mevzilerin tespitinde Harita Genel Müdürlüğü'ne ait hava fotoğrafları arşivi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı belgeleri, hatıratlar, bölgeye ait en eski tarihli hava fotoğrafları, Sakarya Meydan Muharebesi ile ilgili yayınlanan Türk İstiklal Harbi (TİH) II'nci Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım kitabı ve yerinde yapılan arazi keşiflerinden faydalanılmıştır. Muharebelere ait elde edilen belgelerden yola çıkılarak savaş coğrafyasına ait günümüz standartlarında haritalar oluşturulması, oluşturulan haritalar üzerinden analiz yapılması ve coğrafyaya ait daha geniş bir perspektife sahip görsellik kazandırılması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda muharebelere ait kaynak veriler, Dijital Tarih oluşturmak maksadıyla, CBS'nin tarih alanında incelediği olaylara ait zaman ve konum verilerinin

ortaya çıkarılmasındaki katkısı ile tarihe dair olayların sayısallaştırılması sağlanacaktır. CBS kullanılarak sayısallaştırılan veriler üzerinde analizler yapılacak ve bunun sonucunda “Eğer bu harekât bugün olsaydı karar vericiler nasıl bir yöntem izler ve karar verirdi?” sorusunun cevabı aranacak ve tarihin sayısallaştırılarak görsele aktarıldığı bu çalışma sonucunda Türk İstiklal Harbi’ne ve Savaş Tarihi üzerinde çalışan araştırmacılara değişik bir bakış açısı kazandıracaktır.

1.1. Amaç

Bu çalışmada, Sakarya Meydan Muharebesi’nin “Dijital Tarih” yöntemleri ile verileri dijitalleştirilecek ve elde edilen dijital veriler üzerinde özellikle Türk topçusu üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Sakarya Meydan Muharebesi’nin gerçekleştiği 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında Polatlı-Haymana bölgesinde Türk ve Yunan birliklerinin konumsal görseli oluşturularak muharebe alanı sayısallaştırılacaktır. Bu kapsamda ArcGIS Pro yazılımı ile oluşturulacak haritaların meraklılarına hikâye haritalama yöntemi ile sunulması çalışmamızın ana amacı olmuştur. Çalışmada Batı Cephesi Komutanlığı bünyesinde Sakarya Meydan Muharebesine katılan birliklere ait harp cerideleri, arşivden elde edilen krokiler, Türk İstiklal Harbi’nde görev yapan komutanlara ve Yunan Ordusunda görevli komutanlara ait hatıratlar referans olarak alınmıştır. Sakarya Meydan Muharebesindeki birlik mevzi bölgeleri ile topçu mevzi bölgeleri ArcGIS Pro yazılımındaki Military Tools sekmesi aracılığı ile semboller üzerinden haritalama yapılarak anlatılmıştır.

1.2. Kapsam

Birinci aşamada Sakarya Meydan Muharebesi’ne ait Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 kitabında bulunan 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasına ait krokiler, muharebenin yapıldığı alana ait en yakın tarihli hava fotoğrafları ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nden temin edilen harp ceridelerinde bulunan krokilerden birliklere ait konum ve zaman verilerinin elde edilmesi. İkinci aşamada ise elde edilen bu verilerin CBS ile sayısallaştırılarak, birliklerin konumlarının ve topçu silahlarının atış imkân kabiliyetlerinin o dönemin gözü ile canlandırılması çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır.

1.3. Sınırlılıklar

Çalışmamızda muharebenin gerçekleştiği döneme ait hava fotoğraflarının ve

Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılan birliklerin tamamına ait düzenli cerideler bulunmaması, birlik konum bilgilerinin tam koordinat olarak belirtilmemiş olması, kaynaklarda belirtilen olası hatalı ifadeler sınırlılık kapsamında değerlendirilmiştir.

1.4. Tanımlar

Bu bölümde çalışmamızda kullanılan temel kavramlar açıklanacaktır.

CBS'ye tarihsel anlamda bir tanım yapılacak olursa; tarihçilerin coğrafyaya ait tarihsel verileri coğrafi konumlara bağlayan ve bu şekilde coğrafya ile mekânsal ilişkilere odaklanarak tarihsel analizler yapmasına izin veren bir bilgi teknolojisi olarak tanımlanmıştır (Schlichting, 2008).

Literatür incelemesinde Tarihsel CBS; arşiv araştırmasına dayalı ve son derece deneysel bir tarih bölümü olarak kabul görmüştür. Bu sözel disiplini deneysel yapan ise çalışmalarda ulaşılan sayısal verilerin kayıt altına alındığı veri tabanı oluşturulması olarak tespit edilmiştir. Bu sebeptendir ki CBS; coğrafyaya ait verileri tarihsel araştırmalara entegre eden disiplinler arası bir alan olarak tanımlanmıştır (Knowles, 2013).

Derin harita; harita oluşturucuların coğrafi ve sosyal alanı çeşitli şekillerde, genellikle çoklu ortam öğeleri, yorum ve üst üste bindirilebilir katmanlar kullanarak açıklama eklemesine ve göstermesine olanak tanıyan çok katmanlı, dijital kartografik bir temsildir. Derin haritalar, istek uyandıran veya hayali alanı bütünleştirebilir ve işbirlikçi, açık uçlu çalışma alanları olabilir (Roberts, 2016). Başka bir deyişle derin harita; tarihte yaşanmış olayların uzayda ve zamanda olduğu gerçeğini ele alan kartografik verilere kolay ulaşımın sağlandığı, çalışılan alana çeşitli şekillerde analiz, açıklama, yorum yapılabilme olanağını sağlayan ve medya öğeleri ile zenginleştirilerek çok katmandan oluşan dijital bir harita olduğu belirtilmiştir (Spadoni, 2017).

Dijital İnsani Bilimler; geleneksel araştırma metodolojilerindeki sınırlılıkların üstesinden gelmek için dijital teknolojilerin geleneksel beşerî bilimler disiplinlerine uygulanması esasına dayanan ve temellerini insanî bilimlerin üstüne kuran, metodlarında teknolojiyi kullanan bir araştırma alanı olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda Bilgisayar teknolojisinin insanî bilimlere uygulanması şeklinde araştırma alanı olarak da değerlendirilebilir (Yalçın, 2018).

Dijital tarih, geniş anlamda, bilgisayarın, internet ağının ve yazılım sistemlerinin yeni iletişim teknolojileri ile çalışan geçmişi inceleme ve temsil etme yaklaşımı olarak anlaşılabilir. Diğer bir ifade ile dijital tarih; yeni ders materyallerinin geliştirilmesini ve bilimsel veri toplama çabalarını kapsayan açık bir bilimsel üretim ve iletişim alanı,

geçmiş hakkında meraklısına çağrışımlar yapmak, tanımlamak, sorgulamak ve açıklama eklemek için bu teknolojilerin metin üstü bir güçle çerçevelenen metodolojik bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. O halde dijital tarih yapmak, geçmişini kesinlikle dijitalleştirmektir, ancak bundan çok daha fazlasıdır. İnsanların büyük bir tarihsel sorun hakkında bir tartışmayı deneyimlemesi, okuması ve takip etmesi için teknoloji aracılığıyla bir çerçeve oluşturmaktır (Douglas & William, 2009).

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde çalışma konusu ile ilgili kuramsal temeller açıklanmıştır.

2.1. Coğrafi Bilgi Sistemleri

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), coğrafi verileri depolamak, kaydetmek, değiştirmek, analiz etmek ve haritalamak için tasarlanmıştır. Bir CBS'nin ana unsuru, bir konum referans sisteminin kullanılmasıdır, böylece belirli bir konum hakkındaki veriler, diğer konumlarla ilişkisi içinde analiz edilebilir. Hem düzlem hem de küresel koordinat sistemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu sistem, bir referans sistemini başka bir referans sistemine kolaylıkla dönüştürebilir. Aynı zamanda bir formda saklanan verilerin alınmasını ve başka bir formda girilen ve saklanan verilerle birleştirilmesini mümkün kılar. CBS kullanımı, birbiriyle ilişkili birkaç faktörün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında sayısallaştırılır. Her türlü coğrafi bilgi içeren kroki, hatırat, fotoğraf ve harita sayısal olarak kodlanarak bilgisayar aracılığı ile işlenebilir duruma getirebilir.

(Pandey & Patak, 2014) CBS'yi; farklı kaynaklardan elde edilen konumsal veri ve görüntüleri toplama, analiz etme, işleme, depolama ve sunma kabiliyetleri ile farklı bilgi katmanları arasındaki karmaşık ilişkileri düzenleme potansiyeline sahip bir bilgi sistemi olarak tanımlamıştır. Ayrıca coğrafi olarak referans verilen her türlü bilgiyi yakalamak, yönetmek, analiz etmek ve görüntülemek için donanım, yazılım ve verileri bütünleştiren bilgisayar tabanlı bir bilgi sistemi olarak belirtmiştir.

Yomralıoğlu & Aydınoglu, (2010)'a göre CBS kullanıcılara konumsal verilerin karmaşıklığında yapılacak analizlerde ve olaylar karşısında karar vermede sunduğu sadelikle önemli avantajlar sunar. Sağladığı bu avantajlarla tarih gibi karmaşık konumsal verilerle uğraşan birçok bilim dalında karşılık bulmuş önemli bir yer edinmiştir.

CBS, coğrafi olarak tanımlanabilen yazınsal ve vektörel verilerin aynı ortamda eşleşmesini ve bu veriler üzerinde belirlenen amaçlar doğrultusunda verilerin sorgulanması ve analiz edilmesini sağlayan bilgi sistemidir (Uyguçgil, 2011).

Genel olarak CBS'nin; mekânsal olarak başvuru alan bir veri tabanı, görselleştirme aracı ve analitik bir araç olarak konumlanabileceği üç temel kullanım kategorisi vardır. Mekânsal olarak başvuru alan bir veri tabanı, "Bu konumda ne var?", "Bu özellikler

nerede bulunur?” ve “Bu özelliğin yakınında ne var?” gibi sorular sormamızı sağlar. Ayrıca, çeşitli farklı kaynaklardan gelen verileri yapılan çalışmaya entegre etmemizi sağlar (Gregory & Ell, 2007).

Çalışmamıza yönelik olarak Sakarya Meydan Muharebesi’nde top mevzilerinin koordinatlarına ve bölgenin DEM verisine sahip olduğumuzda mevzilere yönelik görünürlük analizini ortaya koyabiliriz. Ayrıca mevzi hatlarının konumlarına ve köy verilerine sahip olduğumuzda hangi köyde ne kadar birlik yoğunluğu oluştuğuna veya hangi birlik tarafından hangi mevziinin kullanıldığı bilgisine ulaşabiliriz. Bunun yanında birlik konumlarına göre topçu mevzilenmesinin ne kadar doğru yapıldığına ya da yapılmadığına yönelik çıkarımlar da yapabiliriz.

2.1.1. CBS’nin tarihsel gelişimi

Tarihte CBS’ye olan ilgi insanoğlunun tematik harita ihtiyacı ile başlamış, ihtiyaçlara binaen farklı temalarda harita üretimi ile CBS’nin temelleri atılmıştır. Buna verilebilecek örnek; 1819 yılında ilk tematik harita olarak kabul görmüş Fransız Pierre Charles Dupin tarafından; siyah beyaz tonlar ve farklı tarama yöntemleri kullanılarak üretilmiştir. Dupin’in Fransa’daki cehalet ve eğitimsizliğin coğrafi olarak dağılımını göstermek amacı ile oluşturduğu harita CBS’nin temel taşı olarak gösterilmektedir (Uyguçgil, 2018).

John Snow tarafından İngiltere’de meydana gelen kolera salgınına yönelik hazırlanan harita CBS tabanlı olarak bilinen ilk haritalardan biri olarak bilinmektedir. Snow, bu çalışmada noktasal haritalama sistemi ile ölüm vakalarını haritaya işlemiş, ölümlerin yoğun bir şekilde tek bir su kuyusu civarında toplandığını ortaya çıkarmış ve salgına neden olan bu kuyunun kapatılmasını sağlamıştır. Böylece hastalığın ilerlemesine engel olmuştur (Shapter, 2017).

Tematik haritalar mevcut verilerden yeni bilgiler üretmeye imkân sağlamıştır. 1912 yılında Düsseldorf ve Massachusetts, Billeltererica’da trafik akışı ve arazi kullanım planına ait yeni veri alanları üretilmiştir. Devamında 1922’de İngiltere’de arazi kullanımını eş çizgiler şeklinde gösteren haritalar hazırlamıştır. 1929 yılında New York ve çevresinin etüdü hazırlanarak nüfus ve arazi değerlerinin üst üste çakıştırılmasıyla yeni haritalar oluşturulmuştur (Şenöz, 2013).

1950 ve 1970 yılları arası bilgisayarlı haritalama sistemlerinin öncüsü olarak

değerlendirilecek çalışmaların yapıldığı dönem olarak değerlendirilebilir. 1959 yılında Waldo Tobler MIMO (map in-map out) modelini ortaya çıkarmıştır. Bu model, koordinatlandırma, veri saklama, veri analizi gerçekleştirme ve görüntüleme işlemlerinin miladı olarak sayılmaktadır (Çabuk, Mirici, Çabuk, & Hoccoğlu, 2012).

1963 yılına gelindiğinde Roger Tomlinson ulusal tapu kayıtlarını analiz etmek amacıyla Kanada Coğrafi Bilgi Sistemleri'ni kurmuştur. Böylece CBS yardımıyla arazinin, doğal kaynakların ve tükenmekte olan habitatın envanteri çıkarılmaya başlanmıştır. Bu sistemde veritabanı yapısı, çalıştırma ve alan hesaplamaları, vektör veri üretimi, katman yapısı, grafik ve öznitelik verisi ayrımı ile verilerin taranmasına dayalı veri girişi ve poligon yapıların sorgulanması kavramları ilk defa kullanılmaya başlanmıştır (Düzgün, Coğrafi Bilgi Sistemlerine Giriş, 2011). Aynı yıllarda Minnesota Planlama Dairesi ve Minnesota Üniversitesi'nin ortaklaşa yürüttüğü proje kapsamında Minnesota Arazi Yönetimi Bilgi Sistemi (MLMIS) geliştirilmiştir. Aynı yıllarda Birleşik Devletler Nüfus Bürosu sayısal nüfus haritaları üretmiş ve jeokodlama ile adres eşleştirmesi yapmıştır (Düzgün, 2010).

1981 yılında ArcInfo yazılımı ESRI tarafından piyasaya sürülmüştür. ArcInfo, harita otomasyonu, veri dönüşümü, veritabanı yönetimi, harita çakıştırma, konumsal analiz, ağ analizi, niteliklerin harita üzerinde yazılımı ve topografik analiz işlemlerinde etkin çözümler sunan veritabanı temelli, güçlü ve esnek yapıya sahip bir CBS yazılımıdır (Çabuk, Mirici, Çabuk, & Hoccoğlu, 2012). Harvard Laboratuvarı'ndan ayrılan Scott Morehouse ArcInfo için vektör overlay algoritmasını geliştirmiştir (Schurman, 2004). 1990 sonrası dönemde kapsamlı olarak harita analizi üzerine yoğunlaşmıştır. Kâğıt harita üzerinde gösterilen konumsal verinin, sayısal olarak işlenmesi ön planda olmuştur. Sayısal haritalar sayesinde veriler arasında konumsal ilişkiler kullanılarak verilerin sorgulanarak özetlenmesi, matematiksel olarak değerlendirilmesi çok kolay hale gelmiştir. Kâğıt haritalar üzerinde yapılan harita analizleri sadece görsel yorumlama ile sınırlı olurken, dijital haritalar aracılığı ile yorumla işlemi hem görsel hem de sayısal olarak yapılabilmektedir (Yomralıoğlu, 2000).

2.2. Tarihsel CBS

Tarihsel CBS; coğrafi bilgi sistemleri fonksiyonlarının tarih alanında yapılan araştırmalar ile birleştiren disiplinler arası bir alandır. Bu çalışmalarda tarihte yaşanmış

olayların konumsal ve zamansal değişimini ve bunların sonuçlarını değişik bakış açıları ile sorgulama imkânı ortaya çıkmaktadır. CBS, bize geçmişe yönelik elde edilen verilerin oluşturulan veri tabanı kaydedilerek bu veriler üzerinden analiz yapma imkânı sağlar. Tarih araştırmacıları tarihsel bir haritada, hava fotoğraflarında veya diğer arşiv belgelerinde sunulan mekânsal özellikleri CBS yazılımı aracılığı ile günümüz standartlarında dijital bir haritaya dönüştürerek sayısallaştırma, coğrafi referanslama, coğrafi kodlama gibi CBS işlevlerini kullanırlar.

Tarihsel CBS'yi ayrı bir alan haline getiren bir diğer özelliği de savaşlarda geçici süreliğine kullanılmış ve sadece yazılı metinlerde ifade edilen mevzi, hastane, karargâh gibi geçmiş verileri görüntülemek ve analiz etmek için kullanılmasıdır. CBS; katmanların kullanılması ve araştırmalar için farklı zaman dilimlerinin birden fazla farklı kaynaktan geçmiş verilerin birbiri ile entegre edilmesini mümkün kılar.

Knowles, (2013)'e göre Tarihsel CBS, arşiv araştırması temelli sayısal bir tarih dalıdır. Bu sözel disiplini deneysel yapan nicel verilerden oluşturulan veri tabanının oluşturulmasıdır. Bu veri tabanları sınırlı sayıda kaldığı için çoğu bilim adamı kendi tarihsel CBS veri tabanını oluşturmuştur. Çünkü arşiv belgelerinde metinsel ifadeler üzerinden konumsal çıkarımlar yapan ulusal veya uluslararası bir yapı/kurum/kuruluş/yazılım yoktur. Araştırmacıların ilgilendikleri konularda yaptıkları arşiv araştırmaları sonucunda mekânsal ifadeleri sistematik olarak gruplayıp kendi veri tabanları üzerinden çalışmalarını yapmak zorunda kalmış ve bunun sonucunda araştırılan her konunun kendi veritabanı oluşturuldu. Belki de bu tarz çalışmaların artması ile ileride aynı çalışma alanında konumsal olarak birbirinden farklı çalışmalar yapacak araştırmacılara kaynak olmasını sağlayacak veri tabanı oluşturulabilecektir. Tarihsel araştırmalarda verileri karşılaştıracak farklı veri kaynakları olmasının CBS'nin üstün tarafı olarak değerlendirilebilir. Çünkü Tarihsel CBS alanında yapılan çalışmalar daha önce az bilinen veya yanlış anlaşılan bir yerin veya olayın farklı kaynaklardan elde edilen verilerin ayrıntılı sayısal bir tanımını ortaya çıkarmak için benzersiz bir kıymete sahiptir. Yani söz konusu yer veya olaya ait konumsal verilerden yola çıkarak günümüzdeki konumunun ispatında net bir şekilde kullanılabilecektir.

Gregory, Donaldson, Murrieta-Flores, & Rayson, (2015) Tarihsel CBS'ye yönelik yaptıkları "Geoparsing, GIS, and Textual Analysis, Current Developments in Spatial Humanities Research" isimli çalışmalarında; beşerî bilimlerin ait kaynaklardaki metinsel ifadeler ile anlatılan coğrafi yerlere ait verilerin coğrafi bilgi sistemleri yöntemleri ile

konumsal tanımlamaları yapılmaktadır. Metinsel ifadelerin coğrafi referansını yapmak için içerdiği yer adları tanımlanmalı ve ardından her bir yer adı konumunu temsil eden koordinatlara atamalıdır. Bu iki adımlı süreç metinsel ifadelerde anlatılan coğrafyanın konumsallaştırma işlemlerinde coğrafi ayrıştırma olarak bilinen farklı bir yöntem olarak belirtilmiştir. Bu yöntemin gerçekleştirilebilmesi için araştırmacı önce tarihi belgelerden çalışma konusuna ait arşiv araştırması yapmalıdır. Elde ettiği belgelerdeki bilgilerden konumsal ifadelerle göre tasnif yapıp kronolojik bir sıralama yapmalıdır. Metinlerde geçen coğrafyanın sayısal verileri oluşturularak konumların koordinatları ile eşleştirilmesi gerçekleştirilmelidir. Sonuç olarak metinlerde geçen mekânsal ifadelerin günümüz standartlarında haritada konumlandırılması gerçekleşmiş olacaktır.

2.3. Askeri Coğrafya

Bir devletin gücünün en önemli unsurunu hayat kurduğu ve sahip olduğu coğrafyası tayin eder. Devletler, coğrafyası güçlü olduğu sürece zenginlik ve refah seviyesine daha kolay ulaşır. Zengin coğrafyaya sahip ülkeler de sürekli hedef ülke konumundadırlar ve bu da harbin asıl sebebini oluşturmaktadır. Askeri coğrafya, coğrafi yapıyı düşman aleyhine bir silah olarak kullanabilecek esasları ortaya çıkaran bir bilimdir. Bu bilimin en önemli amacı harbi kazanmaktır. Tarihte coğrafi yapıyı iyi kullanan devletler zaferler kazanmış, coğrafyadan istifade edemeyen devletler hüsrana uğramıştır.

Bu kapsamda Askeri Coğrafyayı tanımlayacak olursak; askeri konuların yönetilmesinde uygulanan coğrafi bir disiplindir. Askeri coğrafya, istihbarat değerlendirmelerine bağlı olduğu, eğitim, teçhizat ve silahlı kuvvetlerin teşkilat ihtiyaçlarını belirlendiği ve yeni teçhizatın geliştirilmesi için eksikliklerin saptandığı alan olarak da açıklanabilir.

Bulunulan çevrenin fiziki durumu bölgedeki askeri faaliyetlerin yönetimini de etkiler. Bu kapsamda bir tarafın diğerine mevzi üstünlüğü sağlayabilme isteği askeri coğrafyanın buna elverdiği koşulları ancak iyi yönetebilme yeteneği ile gerçekleştirilebilir. Komutanların bir durum karşısında vereceği karar coğrafyanın her türlü özelliğinden etkilenecektir. Örneğin komutanlar kendilerine şu soruları sorduklarında; “Gideceğim mesafeyi mevcut yükümle kaç saatte alırım” veya “Bu güzergâhtaki eğim durumu nedir” sorularının cevabı askeri coğrafyanın fiziki durumu içinde gizlidir ve komutanların kararlarını etkileyecektir. Aynı zamanda zemin özellikleri

komutanların karar vermesinde en büyük etkenlerden biri olacaktır. Sonuç olarak askeri coğrafyanın her bir farklı özelliği harbi farklı açılardan etkileyecektir.

Bu kararlara Zi, (2014) Savaş Sanatı kitabında; Askerlerinin saldırı gücünü bilen, ancak düşmanın saldırı gücünü bilmeyen komutanın zaferi kazanma olasılığını yarı yarıya olduğunu; düşmanın saldırı gücünü bilen, ancak kendi askerinin savaşma gücünden emin olmayanın zaferi kazanma olasılığının yarı yarıya olduğunu; düşmanın saldırı gücünü ve kendi saldırı gücünü bilen ancak arazinin savaşmaya uygun olup olmadığını bilmeyenin de kazanma şansının yarı yarıya olduğunu ve bu nedenle askerliği bilenler birliklerini hareket ettirdikleri istikametleri kaybetmeyeceğini ve manevralarında çeşitlilik olacağını belirttiği ifadeler örnek olarak verilebilir.

Ayrıca Sun Tzu’; “Düşmanını ve kendini tanı tehlikesiz bir zafer kazan, göğü ve yeri tanı ve her savaştan zaferle çık” diyerek savaş coğrafyasının bilinçli kullanımının komutanlar için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Diğer yazarlar tarafından yapılan askeri coğrafya ile ilgili tanımlamalara bakacak olursak;

Askeri coğrafya, askeri faaliyetlerin coğrafya üzerindeki faaliyetlerin merkez noktası olarak alan ve beşerî coğrafyanın bir alt dalı olarak kabul edilmiştir (Woodward, 2016).

Teknolojik olgular ve dinamikler dikkate alınarak askeri coğrafya; “Ulusal ve uluslararası hedef, siyasi ve politika üretilmesinde katkı sağlayan, askeri unsurlar üzerinde etkili fiziki ve beşerî coğrafya koşullarının insan-mekân-zaman süzgecinden geçirilerek analiz etmeye yarayan alt bilim dalıdır” (Kapan & Kuşçu, 2021).

2.4. Dijital Beşerî Bilimler

Dijital beşerî bilimler, beşerî bilimlerde bilgisayar tabanlı teknolojinin uygulanmasında öncü konumdadır. “Beşerî Bilgi İşlem” olarak adlandırılan alan, son 40 yıl içinde muazzam bir şekilde gelişmiştir. Başlangıçta dijital araçlar geliştirmeye, metinler, sanat eserleri ve diğer materyaller için arşivler ve veritabanları oluşturmaya odaklandı ancak, hesaplamalar geliştikçe, dijitalleştirilmiş kültürü işlemek ve araştırmak için daha karmaşık yollar sundu.

Dijital beşerî bilimleri anlamamanın anahtarı, dijital teknolojinin akademiye istila ettiği fikrini reddetmektir. Bilgisayarlar, tarihlerinin çok erken dönemlerinden itibaren hümanist amaçlar için kullanılmış ve tahmin edilebileceği gibi yalnızca büyük metin kitaplıklarının depolanması olarak değil, bilgisayar ağları, özellikle internet, dijital dosyaların dünyanın hemen hemen her yerinden kullanılmasını da sağlamıştır. Bilgiye bu erişimin, sanat ve beşerî bilimlerde araştırma yapma yeteneği üzerinde muazzam bir etkisi olmuştur. CBS'nin bu alana girmesi ile özellikle arazi çalışmaları içeren beşerî bilimlerin alt dallarında konumsal veri tabanları kullanılarak sorgulama ve analizler gerçekleştirilmiştir (http-1).

2.5. Literatür Özeti

Bu bölümde tarihteki savaşlara ait coğrafyaların yazılı metinlerden, haritalardan, hava fotoğraflarından, hatıratlardan ve arazi keşiflerinden elde edilen verilerin bütünleştirilmesi ile, beşerî bilimlerin laboratuvar ortamı olan CBS yardımı ile incelenen savaş coğrafyaları üzerine yapılmış çalışmalar, makaleler ve çeşitli yayınlar incelenmiş ve savaş coğrafyasına ait CBS ve Uzaktan Algılama (UA) ile analiz yapılmış çalışmalar ortaya konmuştur.

Koch & El-Baz, (1998) tarafından yapılan “*Identifying the Effects of the Gulf War on the Geomorphic Features of Kuwait by Remote Sensing and GIS*” isimli çalışmada Kuveyt'in çöl yüzeyinde 1991'de Körfez Savaşı esnası ve sonrasında askeri hareketlerden dolayı ortaya çıkan değişimin tespit edilmesi ve analiz edilmesi için uydu görüntüleri ve yüzey haritaları kullanılmıştır. CBS ortamında yapılan analize göre Kuveyt'in yüzölçümünün %21,6'sı Körfez Savaşı'ndan etkilenmiştir.

Savaş alanlarının analiz edilmesiyle ilgili; Sağlam & Düzgün, (2004) tarafından yapılan “*Çanakkale Savaşlarına Farklı Bir Yaklaşım: Coğrafi Bilgi Sistemlerinde Gelibolu 1915*” isimli çalışmada;

- Arazi yapısı ile savaşa katılan Türk ve yabancı kuvvetlerin etkileşimi, görüş alanı ve eğim gibi kriterler kullanılarak birlik konumları tespit edilmiş,
- Birliklerin şehit, komutan bilgileri sayısal harita üzerine aktarılmış,
- Şehitlere yönelik veri tabanı oluşturulmuş ve tematik haritalar oluşturulmuştur.

Çalışmada mekânsal ve metinsel veriler kullanılmış, mekânsal veriler kapsamında eski ve yeni haritalar üzerinde ağaçlık alanlar, yollar, dereler, telgraf hatları ve önemli yerler işaretlenmiştir. Metinsel veriler kapsamında ise top menzillerine ait bilgiler, şehit bilgileri (Doğum, birlik, ölüm, memleket vb.) ve görev yapan komutan isimleri kullanılmıştır.

Verilerin sayısallaştırılmasından sonra tematik haritalar ve yoğunluk haritası oluşturabilme, görünürlük analizi yapabilme, şehit bilgisi sorgulama gibi işlemlerin yapılmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Coğrafyanın görselleştirilmesiyle ilgili; **“Geographical visualization: past, present and future development”** isimli çalışmada günümüzün haritacılığı, anlık (küresel) iletişim araçları, sensörler ve elektronik ölçüm aletleri tarafından oluşturulan devasa veri tabanlarındaki verileri ilişkilendirerek kullanır. Elde edilen bu verileri ise, teknolojinin gelişimine paralel olarak sayısız platform üzerinden görselleştirilebilmektedir. En güncel ve doğru verilerin, kullanıcılara anlık olarak ulaştırılamaması durumunda gerçek potansiyelleri anlaşılamayacaktır. Araştırma, geliştirme ve ürün teslimi bileşenlerinden oluşan coğrafi görselleştirme; çağdaş haritacılık olan karışımın önemli bir bileşenidir. Coğrafyayı yeni ve yenilikçi yollarla görmede, karar vermeyi desteklemede ve bilgiyi araştırmada, keşif ve kullanım için araçlara ekstra destek sağladığı belirtilmiştir (Catwright, Miller, & Pettit, 2004).

Juhasz, (2007) tarafından yapılan **“A special GIS application – Military Historical Reconstruction”** isimli çalışmada İkinci Dünya savaşında Budapeşte çevresinde savunma hattı olan Atilla Hattı ele alınmıştır. Juhasz stratejisini çağdaş çevrenin, savunma nesnelerinin ve askeri olayların yeniden inşası olarak belirlemiştir. Bunu gerçekleştirirken birincil kaynak olarak, arazi keşfi neticesinde çevresel ve askeri nesnelerin özelliklerini içeren öznitelik veri tabanları oluşturulmuş, metinler, hava fotoğrafları, videolar, CAD (Computer Aided Design) dosyaları toplanarak dijital belge arşivi incelenmiş, kişilerin hatıratları ve arşiv belgelerinden olayların yeniden yapılandırılması gerçekleştirilmiş ve analizler yapılmıştır.

Schlichting, (2008) tarafından yapılan **“Historical GIS New Ways Of Doing History”** isimli çalışmada; CBS yazılımında eldeki konumsal veriler ile kullanıcıların birçok dijital katman oluşturarak, konumsal verileri dijital haritaya aktarılmış. Bir sonraki safhada aktarılan veriler üzerinde yapılan 15 istatistiki analizin ortaya çıkardığı sonuçlar bir harita üzerinde grafiksel olarak görüntülenmiştir. CBS'nin bu yeteneğinden yola

çıkarak tarihe ait elde edilen verilerin dijital haritalanması ile görsel nitelikte sunumlar ortaya konduğu belirtilmiştir. Geleneksel tarihçilerin yoruma yönelik hikâye anlatıcıları olduğunu, ancak CBS tabanlı çalışan tarihçilerin tarihe ait verileri insanoğluna aktarmak için sayısal haritaları konumsal verileri kullandıklarını savunmuştur. Çalışmada; CBS'nin tarihin tozlu raflarında saklı coğrafi verilerin görsel olarak sunulmasına imkân yarattığı, coğrafi bilgilerin CBS olmadan gerçek anlamda anlamının geleneksel yöntemlere göre daha zor olduğu, teknolojik okuryazarlığı da teşvik ettiği vurgulanmıştır.

U.Ress, (2008) tarafından yapılan "*A very smart cannonading ensued from both sides. 1 Artillery at Monmouth Courthouse, 28 June 1778*" isimli çalışmada Amerikan Devrimi sırasında İngiltere ve Amerika arasında yaşanan muharebelerde İngilizlerin etkili bir şekilde kullandığı topçu silahlarına ait mevzi ve hedef bölgelerinin CBS destekli sayısallaştırılması yapılmıştır.

Schondel, (2020) tarafından yapılan "*A GIS study of Terrain Influences on the Battle of Glorieta Pass, New Mexico*" çalışmada 1862 yılındaki Gloria Geçidinde Amerikan iç savaşında konfederasyon ve sendika güçlerinin çatışması günümüz CBS desteği ile analiz edilmiştir. Çalışmada her güne ait birlik konumları ve birliklerin görünebilirlik analizi yapılmıştır.

Yüz yıl önce oluşturulmuş bir savaş coğrafyasının günümüz teknolojisi ile birleştirilmesi üzerine Stichelbaut, (2011) tarafından yapılan "*The First Thirty Kilometres of the Western Front 1914-1918: An Aerial Archaeological Approach with Historical Remote Sensing Data*" isimli çalışmada çalışma alanı olarak Batı Cephesinde, Kuzey Denizi Kıyısı ile güneyde (Belçika) Houtulst arasında yer alan bölge seçilmiştir. Başka bir ifade ile çalışma alanı Batı Cephesi'nin ilk 30 kilometresi olarak tanımlanabilir. Hava fotoğrafları ait olduğu zaman ve savaşa ait görülebilen tüm manzarayı gözler önünü sermektedir. Araştırmacıya siperlerin, ateş ve topçu mevzilerinin ve barınakların nokta ve çizgisel katmanlarını oluşturarak savunma hattı analiz çalışmasını gerçekleştirebilmiştir. Stichelbaut incelenen Alman hattından yola çıkarak dönemin Alman savaş doktrinlerinin karşılaştırmasını yapmış ve coğrafyanın Alman Doktrinlerinde yasaklanmış usulleri bile göz ardı etmeye neden olduğu gözlemlenmiştir. Yine yapılan gözlemlerde cephe gerilerine yapılan siperlerin ve mevzilerin acemi askerlerin savaş alanının ürkütücü atmosferine alıştırmak için oluşturulmuş olma yorumunu getirmiştir.

Giardano & Nolan, (2007) tarafından yapılan "*Civil War Maps of the Battle of*

Stones River: History and the Modern Landscape” isimli çalışmada 31 Aralık 1862 ile 2 Ocak 1863 tarihleri arasında Murfreesboro-Tennessee bölgesinde gerçekleşen ABD iç savaşı olan Stones Nehri Savaşı'nın üç farklı haritasının iki boyutlu doğruluğu analiz edilmiştir. Çalışmada eldeki savaş alanına ait 3 farklı haritadan konumsal olarak dönemin imkânlarına göre gerçek duruma en yakın ve dönüşümler yapılarak en düşük hata oranına sahip olan harita elde edilmeye çalışılmıştır. Amerikan iç savaşı süresince harita mühendisleri Fransızlardan almış olduğu eğitim neticesinde haritalama sürecine değinmiştir. Harita ve savaş alanı turizminde tarihsel alanların tespiti ve korunmasında CBS'nin muazzam bir sistem olduğu ve tarihçiler tarafından gelecekte benimseyeceği öngörüsünde bulunulmuştur.

Gheyle, Dossche, Burjuva, Stichelbaut, & Eetvelde, (2013) tarafından yapılan ve hava fotoğraflarının kullanıldığı **“Integrating Archaeology and Landscape Analysis for the Cultural Heritage Management of a World War I Militarized Landscape: The German Field Defenses in Antwerp”** isimli çalışmada, Belçika'nın Antwerp şehrinin kuzey doğusunda yer alan ve cephe hattının çok gerisinde bir Alman savunma hattı olan Antwerpen-Turnhoutstelling hakkında birincil veri kaynağı olan 46 hava fotoğrafından oluşan bir veri seti kullanılmıştır. Çalışma ile, coğrafya, peyzaj araştırması, arkeoloji, tarih, uzaktan algılama teknikleri ve yer bilimleri gibi çeşitli disiplinler değerlendirilmiştir. Ana hatlarıyla belirtilen yaklaşım, askeri alanlarda hava fotoğrafçılığı, haritalar ve saha çalışması vb. gibi farklı veri kaynaklarının ve tekniklerin entegrasyonu, CBS görselleştirmelerinin ve gelecekteki mirasın korunması ve turizm olanaklarını destekleyen bir SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizinin temelini oluşturmuştur. Bu makale geçen yüzyılın (1918-2011) doğal görünüm dinamiklerinin bir veritabanını ve değerlendirmesini yapmayı ve askeri mirasın insanlar tarafından koruma ve bilinçlendirme için fikir ve fırsatlar içeren bir hareket tarzını geliştirmeyi amaç edinmiştir. Yöntem olarak bakıldığında arkeolojik veri toplama, yer üstü kalıntılar, savunma hatları, peyzaj araştırmaları ile paralel gelişeceği belirtilmiştir. Gerçek alan araştırması ile doğa şartlarından ve şehir yapılaşmalarından korunabilmiş mirasın ayrıntılı veritabanı ile sonuçlanacağı ve doğal görünüm dinamiklerini ve konumsal planlama, korunan doğal görünüm hakkında harici bilgilerdeki eksikliği gidereceği belirtilmiştir. Çalışmalar sonucunda oluşturulan veritabanı ile bölge hakkında turizme kazandırılabilmesi ya da kazandırılmayacağı hakkında SWOT analizi yapılarak oluşturulan veriler neticesinde bölgenin; güçlü, zayıf

yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışılan alan ile alakalı 1918 yılına ait 46 hava fotoğrafı ile 50x10 km’lik bir alan incelenmiş ve CBS çalışması yapılarak dönemin coğrafi yapısı hakkında fikir verdiği görülmüştür. Fotoğrafların incelenmesi ile mevzi hatları, irtibat hendekleri ve demiryolları dahil olmak üzere bilgiler elde edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada elde edilen veriler günümüze ait uydu görüntüleri ve ortofotolar CBS aracılığı ile zamansal ilişkilendirilmesi yapılarak birleştirilmiş ve ilk inceleme gerçekleştirilmiştir. Bölgede bulunan yapıların günümüze gelene kadar bozulma oranının tespit edilebilme ihtimali değerlendirilerek 5x5 metre çözünürlükte 4 m² de 1 ölçüm yapan LIDAR verilerinden türetilmiş DEM (Digital Elevation Model) haritası aracılığı ile korunmuş yer üstü yapılarına işaret edebilecek yükseklik anomalileri kolayca tespit edildiği belirtilmiştir.

Wilson ve diğerleri, (2015) tarafından yapılan “*Changes in mangrove vegetation area and character in a war and land use change affected region of Vietnam (Mui Ca Mau) over six decades*” isimli çalışma ile 1853 yılında Kuzey Vietnam, Çin, Sovyetler Birliği, ABD ve Güney Vietnam arasında gerçekleşen savaş coğrafyasında bulunan Mangrov bitki örtüsünün 60 yıl içerisindeki değişimi ArcGIS yazılımı analiz edilmiştir. Bu çalışmada Landsat uydu görüntüsü ve hava fotoğrafları kullanılmış ve yeniden UTM WGS-1984 Zone 48N projeksiyonuna referanslanmıştır.

Durbin, Entwistle, & Kaner, (2015) tarafından yapılan “*In the Line of Fire A GIS Analysis of Bosworth Battle*” isimli çalışmada 1485’te Bosworth Savaşında yaşanan olayları daha iyi anlamak adına CBS kullanarak savaş alanındaki metal dağılım alanlarını analiz edilmiştir. Analiz sonuçları yorumlamaya yardımcı olması açısından döneme ait yazılı kaynaklar ile incelenmiştir.

Gheyle ve diğerleri, (2016) tarafından yapılan “*Historical Aerial Photography and Multi-Receiver EMI Soil Sensing, Complementing Techniques for the Study of a Great War Conflict Landscape*” isimli çalışmada Birinci Dünya Savaşı sırasında Flanders’ta (Belçika) Comines- Warneton’daki savaş coğrafyasına ait 1915-1918 yılları arasında çekilen yaklaşık 1630 hava fotoğrafı CBS marifetiyle birleştirilerek savaş alanına ait mevzi hatları, muhabere hatları, yaşam alanları, atış bölgeleri gibi yerlerin tespiti yapılmıştır.

Hewitt, (2016) tarafından yapılan “*Was the Battle of Hastings Really Fought on Battle Hill? A GIS Assessment*” isimli çalışmada 1066 yılında İngiltere’nin Güneyinde

yapılan Hasting Savaşının gerçekleştiği bölge tespit edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak tarihsel metinlerde savaşın meydana geldiği yeri tasvir eden kelimelerden yola çıkılarak CBS yazılımında çoklu kriter analizi yapılmış savaşın gerçekleştiği potansiyel alanlar tespit edilmiştir. Tespit edilen potansiyel alanlar arasından Battle Hill ve Caulbec Tepesi savaşın gerçekleştiği bölge olarak tespit edilmiştir.

Uzun & Uzun, (2019) tarafından yapılan “*Antep savunmasının Gaziantep ili yerleşme adları üzerindeki etkisi ve bu etkinin Coğrafi Bilgi Sistemleri tabanlı mekânsal analizi*” isimli çalışmada Kuvâ-yi Milliye ile Fransa arasında gerçekleşen ve 10 ay süren Kuvâ-yi Milliye direnişinin ardından 9 Şubat 1921 tarihinde şehrin Fransızların eline geçmesi ile sonuçlanan kuşatma ele alınmıştır.

Çalışmada CBS’den yararlanılarak Antep savunmasının yerleşme adları üzerindeki etkisi ve yerleşme adları ile savaş alanları arasındaki ilişki, oluşturulan dağılış ve yoğunluk haritalarıyla yansıtılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel veri kaynağını, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi CBS Şube Müdürlüğü’nden sağlanan sayısal veriler oluşturmaktadır. Şahinbey ve Şehitkâmil merkezi ilçelerinin sınırları içerisinde yer alan mahalle ve sokak verilerinden amaca uygun olanlar seçilmiş ve kullanılmıştır. Savaş alanlarına ait konum bilgilerinin belirlenmesinde ise, GPS (Global Positioning System)’den yararlanılmıştır.

Tarihsel savaş alanlarının toplumsal hafıza için önemli rolü olduğunu belirten, Šantrůčková, Salašová, Sokolová, & Sedlacek, (2020)’nın “*Mapping Military Landscape as a Cultural Heritage: case study of The Austerlitz/Slavkov Battlefield Site*” isimli çalışmalarında 2 Aralık 1805’te Üç İmparator Savaşının yapıldığı ve 1992 yılında peyzaj koruma bölgesi olarak belirlenen Austelitz Savaş Alanının haritalanmasını gerçekleştirmişlerdir. Askeri manzaralar, özellikle savaş alanları, kültürel mirasın ve toplumun kimliğinin önemli bir parçası olduğunu belirtmişlerdir. Savaşın yapıldığı döneme ait arazi örtüsündeki eserlerin tespiti ve konumsallaştırma işlemi yapılmıştır. Savaş dönemine ait ve günümüz haritaları karşılıklı analiz edilerek coğrafi tanımlama işlemi yapılmıştır. Ayrıca savaş coğrafyalarının toplumsal hafıza olarak kabul edilip derinliğine çalışılması ve topluma yararına kazandırılması gerekliliği düşüncesi üzerinde durulmuştur.

Dölek & Ürün, (2021)’nin “*Malazgirt Savaş Alanı Tespitinde Coğrafi Yöntemler*” isimli çalışmasında; Malazgirt Savaş Alanı’nın belirlenmesi projesi kapsamında çalışılan alanın büyüklüğüne ve istenilen detaya bağlı olarak farklı ölçeklerde temel altlık

haritalardan mekânla ilgili değerlendirme yapılabilecek tematik haritalar üretilmesi amaçlanmıştır.

Tematik haritalar üretilirken alanın büyüklüğüne bağlı olarak 5x5 metre çözünürlükte DEM verisi kullanılırken, kazı çalışmalarında İHA-Dronlarla çekilen bindirmeli digital görüntülerden elde edilen DEM verileri kullanılmıştır.

Malazgirt savaş alanının tespiti projesinde 1 ve 2. etaplarda gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında tarihsel metinlerde geçen bazı mekânsal değerlendirmeler üzerinde CBS kullanılarak anlatılan olaylar haritalanmaya ve mekânsal açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Malazgirt Savaşına bizzat katılan Attaleiates tarafından yazılan metinde “İmparatorun Malazgirt çevresinde yer alan bazı tepelerden baktığından ama Selçuklu ordusunu göremediğinden” bahsetmiştir. Çalışmada “Bu tarihsel anlatının mekânsal olarak karşılığı olabilir mi? sorusuna CBS kullanılarak bir cevap aranmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak Malazgirt ve çevresinde yer alan bütün tepelerden bakıldığında görülemeyecek alanlar belirlenmeye çalışılmış ve haritalanmıştır. Görüş analizi haritasında daha koyu renklerle gösterilen alanlar Malazgirt ve çevresinde yer alan bütün tepelerden bakıldığında görülemeyecek yerleri ifade etmektedir. Selçuklu ordusunun bulunabileceği ve savaş alanına gelirken izlenen yolu belirlemek açısından bu harita bizlere diğer verileri de kullanarak değerlendirme yapmamıza olanak sağlayacaktır.

Malazgirt savaş alanının tespitine yönelik olarak yapılan çalışmalardan biri de 26 Ağustos'ta nihai savaşın meydan geldiği alanı belirlemeye yönelik verilerin üretilmesidir. Çalışmada Harita Genel Müdürlüğü'nden alınan 5x5 metre piksel çözünürlükteki DEM verisinden Malazgirt ve yakın çevresini gösteren eğim haritası üretilmiştir. Eğim Haritası düz, dalgalı düzlükler, sırtlar gibi sınıflara ayrılmış ve jeomorfolojik üniteler belirlenmeye çalışılmıştır. %2-3 derecenin altında kalan eğim değerleri düz alanlar olarak değerlendirilmiştir. Nihai savaşın geçtiği yerin belirlenmesinde bu değerlendirmelerin yönlendirici olabileceği düşünülmüştür. Malazgirt'te olduğu gibi Selçukluların kazandığı birçok savaşta uyguladıkları taktik için atların hızla hareket edeceği düz alanlara ihtiyaç vardır. Bu manevraların yapılabileceği alanların coğrafyadaki karşılığı da bu düz ya da düze yakın alanlardır.

Kobzan, (2022) tarafından yapılan “*GIS For The Armed Forces Of Ukraine. Two Components Of Victory*” isimli çalışmada Ukrayna silahlı kuvvetlerinin ARTA isimli GIS yazılımı sayesinde topçularını daha verimli kullandığı ve düşmana imkân vermeden mevzi değiştirmelerini sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca sistem sayesinde iletişimin eş zamanlı

sağlandığı aktarılmıştır. Sistem içerisinde GPS, yazılım, sayısal harita, birlik konumlarının işaretlenmesi ve uydu görüntüleri vardır.

Köşe, (2022) tarafından yapılan “*Tarihi Haritalama Kapsamında Savaş Coğrafyasının Coğrafi Bilgi Sistemleri Destekli Modellenmesi*” isimli çalışmada İnönü Muharebelerine ait Batı Cephesi ve 24. Tümenin 02-14 Ocak 1921 tarihleri arasındaki harp cerideleri, savaşa ait harita ve krokiler ve Harita Genel Müdürlüğünden alınan bölgeye ait en eski tarihli hava fotoğrafları CBS ortamında modellenmiştir.

3. MATERİYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde çalışmamızda kullanılacak kaynak veriler ve bu verilerin CBS ortamında görselleştirilmesi ile ilgili izlenen yönetime ilişkin bilgiler verilmiştir.

3.1. Materyal

Bu çalışmanın materyali harp cerideleri, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı belgeleri, Türk ve Yunan komutanlarına ait hatıratlar, Türk İstiklal Harbi serisi, Harita Genel Müdürlüğünden temin edilen bölgeye ait en eski tarihli hava fotoğrafları, arazi keşifleri ve literatür araştırması sonucu elde edilen verilerdir.

3.1.1. Sakarya Meydan Muharebesine yönelik elde verilen ortaya konması

Bu bölümde Sakarya Meydan Muharebesi ile ilgili bilgiler ve döneme ait birlik kuvvellerinden bahsedilecektir. Çalışmada iki taraf tümenlerinin karıştırılmaması amacıyla standart ifade tarzı kullanılmıştır. Bu kapsamda Türk tümenlerinde sıra belirteci harfle (5'inci Tümen) Yunan tümenlerinde ise nokta ile (5. Tümen) verilmiştir.

3.1.1.1. Taarruzun nedeni

Batı Cephesi, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrasında ağır yara alarak Sakarya Nehri doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. İlk bakışta Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Yunan tarafının galibiyetiyle sona ermiş olarak gözükse de “Türk ordusunu ve ardındaki siyasi dayanağı yok etme” hedefine ulaşamadığından yarım kalmış bir harekât olmuştur. Yara alan Türk ordusu ellerinden kurtulmuş ve tehdit olma özelliğini muhafaza etmiştir. Yunan Karargâhı iyi bilmektedir ki Türk Ordusu yaralarını saracak, eksiklerini takviye edecek ve kısa süre sonra yeniden karşılarına dikilecektir. Bu nedenle Ankara istikametinde harekâta devam etmek kaçınılmazdır.¹

Yunan Başkomutanlık Karargâhının hedefine ulaşmak için taarruza dayanan bir stratejisi vardı. Türk askerine karşı mevzi muharebeleri ile sonuç alamayacağını İnönü'de anlayan Papoulas ve kurmayları tıpkı Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'ndeki gibi bir harekât planı hazırladılar. Plana göre III. Kolordu (3, 7 ve 10. Tümenler) Beylikköprü-Ilıca hattı karşısında Dua Tepe-Yıldız Dağı arasındaki cepheye oyalama taarruzu yaparak karşısında olabildiğince çok Türk birliğini tespit edecek, I. Kolordu (1, 2 ve 12. Tümenler) Türbe Tepe - Mangal Dağı arasından Temürözü Vadisi'ne taarruz ederek Türk Ordusunu

¹ Selim Erdoğan, Sakarya Meydan Muharebesi: Bir Kuvvet Çarpanının Çok Ötesinde Coğrafyanın Muharebelerde Kullanımı, 100. Yılında Sakarya Meydan Muharebesi Sempozyumu Bildirileri, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları s.31

kesin sonuç aranan cephenin burası olduğuna inandıracak, II. Kolordu ise (5, 9 ve 13. Tümenler) cephe hattına hiç temas etmeden en güneyden doğuya doğru açılarak kuşatma harekâtı yapacaktı. Harekâtın ilerleyen evresinde cephe hattının kuzeyinden 11., güneyinden ise 4. Tümen'leri ilerleyerek kanatların emniyetini sağlayacaktı. Yunan taarruz sıklet merkezi cephe güneyi olacak, kesin sonuç ise Prens Andreas'ın II. Kolordusunun yapacağı kuşatma harekâtında aranacaktı.² Harekât sonunda Yunan ordusu Sakarya Meydan Muharebesi ile Türk Ordusunu yok etmeyi ve Ankara Hükümeti'ne Sevr Anlaşmasını hatta daha fazlasını kabul ettirmeyi hedefliyordu.

3.1.1.2. Türk ve Yunan komuta grubu

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlangıcı olan 23 Ağustos 1921 günü Batı Cephesi Komutanlığı birlikleri 16 piyade tümeni, 4 süvari tümeni, 1 süvari tugayı, 3 bağımsız piyade alayı, 1 bağımsız süvari alayı kuvvetindeydi (Tablo 3.1.).

Tablo 3.1. Türk komuta grubu 23 Ağustos 1921

Grup	Komutanı	Tümen	Komutanı	Alay	Komutanı
1	Miralay İzzettin Çalışlar	24	Yarbay Ali Fuat Bulca	30	Yarbay H.Hüsnü Kartaltepe
				32	Binbaşı İsmail Hakkı
				143	Binbaşı Ahmet Refet Tansu
		23	Yarbay Ömer Halis Bıyıktay	31	Binbaşı Mehmet Rifat Çulpan
				68	Yarbay Besim Koka
				69	Yarbay Mehmet Tevfik
2	Miralay Selahattin Adil	4	Miralay M.Sabri Erçetin	40	Binbaşı N.Kadri Demirkazık
				42	Yarbay Hüseyin Avni Alpaslan
				58	Binbaşı Rüstü Tank
		5	Yarbay Kenan Dalbaşar	14	Yarbay Mahmut Nedim
				15	Yarbay İlyas Zeki
				24	Binbaşı Hüzeyin Hilmi
		9	Miralay Sıtkı Üke	25	Binbaşı Hasan Faik
				26	Binbaşı Recep Yazıcıoğlu
				27	Binbaşı Ahmet Şükrü Büttin
3	Mirliva Yusuf İzzet Met Paşa	7	Yarbay Ahmet Derviş	2	Binbaşı Ali Niyazi Nazilli
				23	Yarbay İbrahim Hulusi
				41	Binbaşı Ahmet Muhtar

² Selim Erdoğan, a.g.k. s.31

Tablo 3.1. Türk komuta grubu 23 Ağustos 1921(Devam)

Grup	Komutanı	Tümen	Komutanı	Alay	Komutanı
3	Mirliya Yusuf İzzet Met Paşa	8	Miralay Kazım Sevrük	131	Binbaşı Ahmet Hakkı Özgener
				135	Binbaşı Mehmet Sabri Beşe
				189	Binbaşı Mehmet Avni Arıdurdu
		15	Miralay Şükrü Naili Gökberk	38	Yarbay Demir Ali Somdemir
				45	Yarbay Kâmil İnanoğlu
				56	Yarbay M. Fethi Tınaztepe
4	Miralay Kemalettin Sami Gökçen	61	Miralay Rüştü Sakarya	159	Binbaşı Şerif
				174	Binbaşı Şevki Savaşçı
				190	Yarbay Sabit Noyan
		5'inci Kafkas	Miralay Cemil Cahit Toydemir	9	Binbaşı İsmail Mümtaz Aktay
				10	Binbaşı Ahmet Hamdi
				13	Binbaşı Nusret B
5	Miralay Fahrettin Altay	4'üncü Süvari Tugayı	Yarbay İ.Hakkı Oktay	5	Yüzbaşı Esat Avcı
				20	Yüzbaşı Mehmet Murat Azak
		14'üncü Süvari	Yarbay M.Suphi Kula	3	Yarbay Ahmet Ferit Daryal
				54	Binbaşı Emin Hüsnü Görker
				55	Binbaşı Ömer Fevzi Akıncılar
12	Miralay Halit Karstalan	11	Miralay Abdülrezzak Akbarlas	126	Binbaşı İsmail Hakkı Alpan
				127	Binbaşı Osman Nuri Tufan
				70	Yarbay Hafız Halit Uzel
Mürettp Kolordu	Miralay Kazım Fikri Özalp	1	Yarbay A.Nafiz Gürman	3	Binbaşı Ö.Şevki Zeren
				4	Binbaşı Ahmet Nadir
				5	Yarbay Osman Arif Ertürk
		17	Miralay H.Nurettin Özsu	61	Yarbay Hasan Rıza
				62	Yüzbaşı Ahmet Şükrü
				63	Binbaşı Ali Rıza
		41	Yarbay Şerif Yacağız	12	Binbaşı Mehmet Hayri
				16	Binbaşı Hüseyin Rahmi Apak
				19	Yarbay Hüseyin Hüsnü
		1'inci Süvari	Yarbay Osman Zati Korol	10	Yüzbaşı Şerif
				11	Yüzbaşı Kâmil
				43	Yüzbaşı Ramiz Özalp Zeyrek
				33	Binbaşı Hüseyin Rahmi Apak
				14	Yarbay Süleyman Sabri

Tablo 3.1. Türk komuta grubu 23 Ağustos 1921(Devam)

Grup	Komutanı	Tümen	Komutanı	Alay	Komutanı
Batı Cephesi Bağlı Birlikler	2'nci Süvari	Yarbay Ethem Servet Boral	2	Binbaşı Ahmet Kemal Özsu	
			4	Binbaşı M.Kazım Kuşzade	
			13	Yüzbaşı Galip Kaan	
	3'üncü Süvari	Binbaşı İbrahim Çolak	27	Binbaşı Mehmet Cemal	
			28	Binbaşı Hüseyin Hüsni Aykut	
	3'üncü Kafkas Tümeni	Yarbay Halit Akmansu	7	Yarbay Ali Rıza Benli	
			8	Yarbay Atıf Ulusoglu	
			11	Yarbay İsmail Hakkı	
	57	Yarbay Mümtaz Çeçen	37	Binbaşı Osman	
			39	Binbaşı Ahmet Turan	
			176	Yarbay Mehmet Sait	
	47'nci Alay			Yarbay Osman Topal	
	48'inci Alay			Binbaşı Hasan Tahsin Beştepe	
	49'uncu Alay			Yarbay M. Süreyya Karakaplan	
	29'uncu Süvari Alayı			Yarbay İsmail Hakkı	
Meclis Muhafız Taburu			Binbaşı İsmail Hakkı Tekçe		

Kaynak: Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez, Selim Erdoğan (2021)

Küçük Asya Ordusu birlikleri ise 9 piyade tümeni, 1 piyade alayı, 1 süvari tugayı kuvvetindeydi (Tablo 3.2.).

Tablo 3.2. Yunan komuta grubu 23 Ağustos 1921

Kolordu	Komutanı	Tümen	Komutanı	Alay
1	Tümgeneral Alexandros Kontoules	1.	Albay Anasthasios Frangou	4
				5
				1/38 Evzon
		2.	Albay Georgios Valettas	1
				7
				34
		12.	Albay Periklis Kallidopoulos	14
				41
				46
2	Prens Andreas	5.	Albay Ioannis Trilivas	33
				43
				44

Tablo 3.2. Yunan komuta grubu 23 Ağustos 1921(Devam)

Kolordu	Komutanı	Tümen	Komutanı	Alay
		9.	Albay Kimon Digenis	25
				26
				3/40 Evzon
		13.	Albay Andreas Kallinskis-Roidis	3
				2
				5/42 Evzon
3	Tümgeneral Georgios Polimenakos	3.	Albay Gergios Nikolaidis	6
				12
				5/39 Evzon
		7.	Albay Andreas Platis	22
				23
				37
		10.	Albay Petros Soumilas	27
				28
				30
Güney Tümenler Grubu	Tümgeneral Nikoloas Trikupis	4.	Albay Simitrios Dimaras	8
				11
				35
		11.	Albay Nikolas Kladas	17
				45
				16
Süvari Tugayı			Albay Panagiotis Nikolidis	1

Kaynak: Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez, Selim Erdoğan (2021)

Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunan Ordusunun tümen sayısı her ne kadar fazla gibi görünse de Yunan Ordusu birliklerinin Türk Ordusunun birliklerine göre muharip asker sayısında gözle görünür bir üstünlüğü vardı (Tablo 3.3.).

Tablo 3.3. Askeri birliklerin karşılaştırılması

Birlik	Türk Ordusu	Yunan Ordusu
Tabur	500	1500
Alay	1500	4000
Tümen	4500	12500

Kaynak: Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez, Selim Erdoğan (2021)

3.1.1.3. Tarafların silah gücü

Türk ve Yunan tarafına ait 23 Ağustos 1921 tarihindeki silah gücü Tablo 3.4.'te gösterilmiştir.

Tablo 3.4. İki tarafın silah gücünün karşılaştırılması 23 Ağustos 1921

Cinsi	Türk Ordusu	Yunan Ordusu
Tüfek	54.572	75.900
Makineli Tüfek	868	2768
Top	169	286
Uçak	2	18

Kaynak: *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5, Genelkurmay Başkanlığı 1973, Syf.478*

3.1.1.4. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonrası 14-22 Ağustos Yunan yürüyüşü

Kütahya-Eskişehir muharebeleri sonrası Yunanlara göre Mustafa Kemal siyasi güçlükler ile karşı karşıyaydı. Ülke bir anlamda isyan havası hakimdi ve Mustafa Kemal'in askeri bir darbe ile alt edilebileceği görüşü vardı.³ Yunan kurmayları Türk ordusunun mağlup olduğu için mevcut olmadığını düşünerek Kemal'in ordusunun imha edildiğini düşünüyorlardı. Dusmanis bu görüşlere katılmıyor, taarruzun siyasi gerekçeler yanında askerî açıdan da devamının zorunlu olduğunu düşünüyordu. Ona göre; *Ankara işgal edilmeden ve Kemal'in ordusu mahvedilmeden Küçük Asya Ordusunun durumu çürüktü ve mahvedilmeye mecburdu. Kemal'in ordusu mevcut, olduğu müddetçe, bizim askeri bakımdan Küçük Asya'daki vaziyetimiz tehlikeli idi.*⁴ Ancak Küçük Asya Ordusu'nda bu duruma daha temkinli yaklaşan subaylarda vardı. Örneğin Kontoules, askeri gücün yetersiz ve ikmal sorunları olduğunu düşündüğü için taarruzun ertelenmesini talep etmiş, Spridonos ise derinliğe dikkat çekerek bu durumun Türk ordusunun elindeki en korkunç silah olduğunu belirtmişti.⁵

Yunan subayları arasındaki görüş ayrılığı 26, 27 ve 28 Temmuz'da yapılan toplantılara da yansdı. Harekâta sorumlu kurmay başkanı Sarıyannis, Türklerin savaşma gücünün kırıldığını ve yeniden savunma düzeni almasına imkân vermeden taarruza hızla devam edilmesine yönelik görüşünü “*Düşmanın çok acele çekildiğine bakılırsa, bütün kuvveti ile yaptığı mukabil taarruzda uğradığı kayıplar dolayısı ile muharebeci kuvvetini kaybetmiş benzemektedir. Düşmana, yeniden gruplanmak ve savunmasını düzene*

³ Kontoules, Küçük Asya Seferi, Çev. Yorgo Eskarhopulos, Atina, 1928, İkinci Kitap, (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s.101,102

⁴ Victor Dousmanis, Küçük Asya Harbinin İçyüzü, Çev. Hristo Ertorun, C. I, Atina, 1928, (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s. 147

⁵ Şaduman Halıcı, Mütarekeden İstiklale 1921 Yılında Millî Mücadele, Yunan Subay ve Diplomatlarının Gözünden Sakarya Meydan Muharebesi, Türk Ocağı Yayınları, s.199-200

koymak için fırsat verilmemelidir. Bu sebeple, ordu zaman kaybetmeksizin taarruz hareketine süratle devam etmelidir düşüncesindeyim" ⁶ şeklinde açıklamıştı. Spridonos ise Sarıyannis ile aynı görüşte değildi. Ona göre; *Kemal ve onun kurmayı, herhalde taarruz eden ve akılsızca bitmeyen derinlikler içinde sürüklenen bir ordunun nasıl kudretten düşürüleceğini pek iyi bilirlerdi.* ⁷ Spridonos bunun yanında ikmal güçlüklerine de dikkat çekti ve Sakarya ötesine geçilmesi durumunda bakım ve yaralı taşıma olanaklarından yoksun kalınacağını ve ordunun elinde sadece bir iki günlük mühimmat kaldığını belirtti. Küçük Asya Ordusu Kurmay Başkanı Pallis Spridonos'un koşulları abarttığını düşünerek Sarıyannis'in taarruz fikrini onayladı. ⁸ 27 Temmuz'da Kral, Başbakan ve Theotokis'e sunduğu harekâtın Ankara'ya doğru ilerlemesi gerektiğine yönelik hazırladığı raporda düşüncesini açık bir şekilde belirtmekten kaçınmıştı. Raporda; Eskişehir'in işgali ve Türk ordusunun Afyon-Eskişehir cephesinin dağılması sebebi ile harekâtın birinci aşamasının tamamladığı, ikinci aşamada ise amacın; Türk ordusunu pes ettirmek, çekilmesi durumunda dağılıncaya kadar takip etmek, Ankara-Eskişehir demiryolunu kullanılmayacak duruma getirmek ve Ankara'da kalmanın tehlikeli olmasından dolayı Eskişehir'e dönmek olduğunu belirtmişti. Ayrıca Eskişehir-Ankara arasındaki mesafenin Sivrihisar üzerinden 265 km, Çifteler-İnler üzerinden 300 km'den fazla olduğunu belirttikten sonra düşüncelerini şöyle sürdürmüştü *"Eğer bu mesafe içinde düşmana rastlanır ve o yok edilirse ordu akşamı ile takip güçlüklerle uğramayacaktır. Eğer rastlanan düşman Sakarya ötesine çekilirse, Ordu o devredeki şartlara göre ya ilerleyecek ya da duracaktır. Eğer demiryolu sağlam olarak ele geçirilir ise ilerlenecek ve şartlar müsait olmadıkça doğuya doğru gidilmeyecek, şartlar aksi olursa ordu Eskişehir'e çekilecek ve Beylikköprü'den itibaren Eskişehir'in 100 km doğusuna kadar olan demiryolu kısmen tahrip edilecektir"*. ⁹ Papoulas bu düşüncesi ile taarruzu reddetmemiş ancak Spridonos'un kaygılarını kendisinin de taşıdığını göstermiş ve son kararı hükümete bırakarak sorumluluk almamıştı.

Papoulas'ın bu kararsızlığı sonucu Başbakan Gounaris devreye girmiş, 27 ve 28 Temmuz'da yaptığı toplantılar sonucu Sevr Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi

⁶ Yorgos L. Spridonos, Harp ve Hürriyetler, (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s.160

⁷ Yorgos L. Spridonos, a.g.k., s.140

⁸ Yorgos L. Spridonos, a.g.k., s.161-162

⁹ Xenefon Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da Tarihi Bir Müşahede Resmi Vakalara ve Kaynaklara Göre, İkinci Kitap, Çev.Cemal Tosun, Atina,1925, (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s.17

sağlanamadığı sürece elde edilenlerin gereksiz olduğu düşüncesindeydi. Bu düşüncesini şöyle aktarmıştı, “*Hükümet, düşmanın imhası gayesiyle harp harekâtı yapılmasına karar verdi. Ve bunu emretti: Düşmanın imha edildiği iki şeyle tespit edilecektir. 1) Düşman bize müracaatla sulh ve müzakere yapmayı ve bizim yararımıza olan barışı kabul edecek. 2) Veya askeri kuvveti dağılacaktır. Bu dağılma bize düşmanı yok ederek savaşı bitirdiğimizi ilan etmemize müsaade edecek ve biz buna dayanarak durumu lehimize olarak düzenleyecek, yarı resmi barış durumuna girecek ve ülkede terhis yapacağız.*”¹⁰ Gounaris, Papoulas’ı ordunun yeni tümen ve taşıtlarla destekleme güvencesini verdikten sonra “*Haydi Papoulas! Karar ver! Yoksa yarın sabah Kral hazretlerinin ve tarihin huzurunda Yunanistan için çok hayati olan bu savaşa karşı çıkan tek insan olarak kalacaksın*” sözleri ile teşvik etti. Bu durum üzerine itibar ve ikbalini düşünen Papoulas Başbakan hükümeti adına Kral önünde taarruzu onayladı.¹¹ Genelkurmay adına taarruza karşı olunmadığı General Dousmanis tarafından bildirildi ve Kral “*Savaş Konseyi ordunun önerisini oy birliği ile kabul etmiştir. Tanrı kararımızı kutsasın ve yardımcı olsun*” diyerek toplantıyı bitirdi.¹²

Yaşanan bu tartışmalı konseyler sonucunda “Taarruza devam” kararı çıkması ile Küçük Asya Ordusu harekate yönelik hazırlıklarını tamamlayarak 14 Ağustos 1921 Pazar günü sabah saat 05.00’da yürüyüşe geçti. Harekât planına göre Yunan ordusu doğu-batı yönünde aldatma hareketleri yaparak taarruz istikametini gizleyecek ve asıl kuvvetleri ile Sakarya güney ve güneydoğusundan taarruz yaparak Türk ordusunu kuşatacak ve imha edecekti.¹³ Ordu karargahını Uzunbeyli’ye taşıyan Yunan ordusu Sakarya’ya istikametinde ilerliyordu. 17 Ağustos’a kadar taarruz istikametini gizleyen Yunan ordusu 3. gün sonunda Sakarya güneyine kanat kırmaya başlamıştı. Hava sıcaklığı Yunan askerlerini bir hayli zorluyor güneş çarpması sebebi ile yere yatanlara sıhhiye arabaları yetiştirmeye çalışıyordu.¹⁴ Altı gün yürüdükten sonra 19 Ağustos’ta Sakarya güneyine ulaşan Yunan ordusu kayıklardan yapılan köprüler ile Sakarya Nehri’ni beş noktadan geçmeye başlamıştı. Yunan askerlerinin karşıya geçişi yaklaşık 7-8 saat sürmüştü.¹⁵

¹⁰ Kontoules, a.g.k., s.99

¹¹ Şaduman Halıcı, Mütarekeden İstiklale 1921 Yılında Millî Mücadele, Yunan Subay ve Diplomatlarının Gözünden Sakarya Meydan Muharebesi, Türk Ocağı Yayınları, s.205

¹² Xenefon Stratigos, a.g.k., s.8

¹³ Xenefon Stratigos, a.g.k., s.117

¹⁴ Şaduman Halıcı, a.g.k., s.214

¹⁵ İlia Vutureidu, Sakarya Ötesi Harekâtı, Çev. Niko Grigoriadis, Atina, 1922 (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s.6

Tüm zorluklara rağmen yürüyüşünü hızlı ve düzgün bir şekilde yapan Yunan ordusu Sakarya batısında örtme görevi alan 7. Tümen haricindeki tüm birlikleri ile Sakarya batısına geçerek yönünü kuzeye çevirmişti. Vutueridu bu yürüyüşü şöyle anlatmıştı; *“Her gün 35-40 kilometre bazen daha fazla katediliyordu. Mesela, 1. Skoda obüs grubunun 1. Bataryası 19 Ağustos günü 14 saat içinde 60 kilometre katetti. 3. Tümen Porsuk kuzeyindeki Mihaliç bölgesini temizledikten sonra bu bölgeden 18 Ağustos saat 05.00’te hareket edip 3 gün içinde 125 kilometre ilerliyor, 21 Ağustos günü Sakarya’yı geçiyor devamlı yürüyüşle 23 Ağustos günü Geyikli suyun kuzeyindeki Yıldız Dağı’nda düşmanla temas ediyor. 3. Tümenin 18 Ağustos günü Porduk kuzeyinde bulunduğunu bilen İngiliz Binbaşı Strover, tümenin Sakarya’yı geçip 5 gün sonra düşmanla muharebeye tutuştuğuna inanmamaktadır”*.¹⁶

Dokuz gün süren bu yürüyüşün ardından Yunan ordusunda yorgunluk belirtileri gözlenmeye başlamıştı. Su konusunda büyük sorunlar yaşanmış, nerede bir su kaynağı bulunsa askerler arasında karmaşa olmuştu. Arbede yaşanmasını önlemek amacıyla bazı birlik komutanları su kaynakları başına nöbetçi koymak zorunda kalmıştı.¹⁷ 20 Ağustos’ta Yunan ordusunun güneyden taarruz edeceğini tespit eden Mustafa Kemal Paşa Ankara’dan cepheye hareket etmiş ve 22 Ağustos’ta düşmana fark ettirmeden gücü 72 bini bulan beş ihtiyat tümenini cephenin güneyine kaydırmıştı.¹⁸

Yürüyüşünü tamamlayan Yunan ordusuna Başkomutan Papoulas 22 Ağustos’ta ertesi gün için genel taarruz emrini verdi.

3.1.1.5. 23 Ağustos – 09 Eylül muharebeleri

Sakarya Meydan Muharebesi, Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından çok büyük ve kanlı savaş anlamına gelen “Melhame-i Kübra” ifadesi ile anılan, Türk Kurtuluş Savaşı’nın en önemli muharebelerinden biridir. TBMM tarafından 5 Ağustos 1921’de Başkomutan olarak görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa ilk olarak seferber ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere 7-8 Ağustos 1921’de Tekâlif-i Milliye Emirlerini yayımlamış ve 12 Ağustos’ta Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile cepheye gitmiştir. Yunan ordusu, 23 Ağustos 1921’de taarruza başlamıştır. 100 kilometrelik cephe üzerinde gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi’nde Batı Cephesi Komutanlığı sol kanadı, Ankara’nın 50 kilometre güneyine kadar çekilmiş, ordunun yönü, batıdan güneye

¹⁶ İlia Vutureidu, a.g.k., s.9

¹⁷ Şaduman Halıcı, a.g.k., s.215

¹⁸ Selim Erdoğan, Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez, Kronik Yayınları, İstanbul, 2021, s.127

dönmüştür. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa, *“Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla sulanmadıkça vatan terk olunamaz...”* diyerek orduya direniş emri vermiş ve muharebeyi geniş bir alana yaymıştır. 23-30 Ağustos günleri arasındaki taarruzlarında başarılı olamayan Yunan kuvvetleri Türk cephesini merkezden Haymana istikametinde yarmak istemiş, 10 Eylül’e kadar bunun için uğraşmıştır.

23 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde önemli bir durum gelişmedi ise de 12’nci Grup bölgesinde yapılan gözetlemelerde Yunan birliklerinin Kavuncu Köprüsü’ne yanaştığı görüldü. 4’üncü Grup bölgesinde 3. ve 10. Tümenleri öğleden sonra Kocahacılı-Göklüce Dağı hattını işgal etti ve 3. Yunan Kolordusu Sakarya Nehri batısında bulunan geçitlere hâkim sırtları ve Ilıca Deresi güney sırtlarını işgal etti. 2 ve 3’üncü Gruplar bölgesinde 2. Tümen topçusunun desteğini alarak 8’inci ve 15’inci Tümen emniyet birlikleri ile muharebeye girdi ve Temürözü Deresi güney sırtlarını ele geçirdi. 12. Tümen Kokar batısından Mollaresul Tepelerine ilerledi ve burada bulunan 9’uncu Tümeni geri atarak bölgeyi ele geçirdi. 2. Yunan Kolordusu İncirli doğusundan kuşatmaya geçmek üzere karargâhı Şeyhahmetli’de olmak üzere Yenyapan-Tepeköy hattını işgal etti. 2’nci Grup Komutanı sol kanadın kuşatılma tehlikesine karşı Cephe Komutanlığına teklif ederek 3’üncü Kafkas Tümenini Katrancı’ya gönderdi. Saat 16.00 da İnler-Mollaresul-Tepeköy hattında beş Yunan tümeni vardı ve 1. Tümen Mangal Dağı’nı savunan 5’inci Tümen’e taarruza başladı. 5’inci Tümen Mangal Dağı güney yamaçlarında üç alayla tertiplendi. 4’üncü Tümen Mangal Dağı doğusu- Köseaptallı kuzey hattında mevzilendi. Şiddetli yağın yağmur, fırtına ve yıldırım altında 1. Tümen Türk mevzilerine doğru ilerlemeye başladı. Yunanlar akşam saatlerinde hava şartlarının Türk tümenlerine yaşattığı zorluğu fırsat bilerek 23.00’a kadar taarruzlarına devam etti ve Mangal Dağı batı sırtlarına kadar ilerledi. 2’nci Grup Komutanı Albay Selahattin Adil Yunan taarruzları karşısında daha ağır durumlarla karşılaşılabilceğini düşünüp inisiyatif kullanarak Mangal Dağı’nın terk edilmesine karar verdi ve bu durumu bir raporla Batı Cephesi Komutanlığı’na bildirdi. Sabah 09.00 itibari ile gece boyunca yapılan muharebe ve takviyelerin faydalı olmaması sonucu Mangal Dağı Yunanların eline geçti.

24 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen Beylikköprü bölgesinde gece sazlıklar içine kurduğu seyyar köprü ile Sakarya Nehri’ni geçti. Yunanların nehri geçtiğinin tespit edilmesi üzerine 17’nci Tümen Ankara istikametini örtmek üzere cephesinde iki süvari bölüğü bırakarak Atdüşenkırma bölgesinde toplandı. Nehri geçen

7. Tümen'i geriye atmak üzere 1'inci Tümen ve 11'inci Tümenin iki alayı Beylikköprü istikametinde harekete geçti. Bu esnada 7. Tümen 41'inci Tümen'in 12'nci Alayı'na ait mevzilere girdi ve alay Çekirdeksiz güney sırtlarına çekildi. 1'inci Tümen Çekirdeksiz'e vardığı zaman 7. Tümen 12'nci Grubun Karailyas Tepe'deki birliklerine taarruza başladı. 12'nci Grup Komutanı 7. Tümen taarruzlarını durdurmak için Mürettep Kolordu Komutanlığı'na birlikte taarruz teklifinde bulundu. Teklifin kabul görmesi üzerine 1'inci Tümen, 48'inci Alay ve 11'inci Tümen Karailyas Tepe'ye taarruza başladı. Bu taarruz ile 7. Tümen Beylikköprü hemen doğusunda bulunan Höyükler hattında mevzilendi. 12'nci Grup 11'inci Tümen'den bir topla takviyeli 126'ncı Alay ile Yenice- Sarıçal Tepe hattında bulunuyordu. 4'üncü Grup bölgesinde 3. Tümen, Kocahacılı doğusu- Yıldıztepe istikametinde Tarlabayırı Müfrezesinin güney kanadına ve Yıldız Deresi boyunca 61'inci Tümen sağ kanadına taarruza başladı. Sarıçal Tepe'deki müfrezenin mukavemeti karşısında Yunan birliklerinin bir kısmı Beşköprü istikametinde çekilseler de devam ettirilen taarruz karşısında Tarlabayırı Müfrezesi, 57'nci Tümen Hücum Taburu ile 3. Tümen'i Yenicedağ- Yıldız güneyi hattında durdurdu. 3'üncü Grup bölgesinde Mangal Dağı bir gün önce düşman Yunan kontrolüne geçmiş ve yeni duruma göre bir düzen alınmıştı. Buna göre; 2 ve 3'üncü Grup ihtiyatları 57'nci Tümen Soğluca'ya, 9'uncu Tümen Temürözü Deresi doğusuna kaydırıldı. 2. Tümen'nin Perişanyayla bölgesine yatığı taarruz bu bölgenin güney sırtlarında, 1. Tümen'nin Türbe Tepe-Bahçecik hattında bulunan 27'nci Alay'a yaptığı taarruz ise Kirazoğlu kuzeyinde durduruldu. 2'nci Grup bölgesinde; Grup Komutanı saat 04.00'da kadar Mangal Dağı bölgesinde bir Yunan hareketi görmemesi üzerine 9 ve 5'inci Tümenlerin keşif kolları gönderdi ve durumun tespitinden sonra 5'inci Tümen'e Mangal Dağı'nı işgal emri verdi. Ancak sabaha karşı 1. Tümen topçusunun desteğindeki zayıf kuvvetler ile Mangal Dağı'nı işgal etmişti. Türk tümenlerine ait keşif kolları Mangal Dağı'nı işgal eden Yunan tümeninin ateşleri ile karşılaşmaları üzerine geri çekildi. Öğle saatlerine Mangal Dağı'nı tamamen işgal eden 1. Tümen Temürözü doğusunda bulunan 9'uncu Tümen'e taarruz etti ancak bu taarruzlar Yaprakbayırı bölgesinde durduruldu.

25 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu ve 12'nci Grup bölgesinde 1'inci Tümen 24 Ağustos'u 25 Ağustos'a bağlayan gece 41'inci Tümen'den dört taburla takviye edilerek sabah 07.30'dan 09.00'a kadar Porsuk kuzeyindeki Yunan birliklerine taarruz etti. Düşman mukavemetinin artması ve 1'inci Tümen'in taarruzlarının yavaşladığı esnada 7. Tümeni'ne ait bir alayın Höyüktepe hattındaki 12'nci Grup birliklerinin tuttuğu mevzileri

ele geçirmesi ve birliklerin Karailyas Tepeleri doğusuna çekilmesi üzerine 1'inci Tümen güney kanadı düşman ateşi altında kaldı. Bu sebeple 1'inci Tümen taarruzları tamamen durdu. Cephe Komutanı ve Mürettep Kolordu Komutanı emri ile kolordu bölgesindeki taarruzların durdurulması ve düşman ileri harekâtının kesin olarak önlenmesi için 12'nci Gruba Kartaltepe- Beştepeler-Velidede Tepe hattını savunması direktifi verildi. Bunun üzerine 11'inci Tümen Kartaltepe batısı-Beştepeler-Tırnaksız batısı hattına mevzilendi. 11'inci Tümen karargâhı Beştepeler doğusuna, 12'nci Grup karargâhı Tırnaksız'a geldi. 4'üncü Grup bölgesinde Sarıçal Tepe-Yıldız Tepe güneyi hattındaki 3. Tümen sabah saatlerinde Tarlabayırı Müfrezesi'ne taarruza başladı. 5'inci Kafkas Tümeni, 61 ve 11'inci Tümenler ile takviye edilen Tarlabayırı Müfrezesi 3. Tümeni'ne karşı mukavemet gösterdi ve Yunan yaklaşık 200 zayıat verdirerek taarruzu durdurdu. 2 ve 3'üncü Grup bölgesinde 10. Tümen'nin sabah saatlerinde 8'inci Tümene karşı Baraközü Deresi boyunca başlattığı taarruz başarılı olmadı. Saat 19.30'a kadar ara ara tekrarlanan topçu desteğindeki 10. Tümen taarruzları 8'inci Tümen'in mukavemetli savunması karşısında etkili olamadı. 2. Tümen 03.45'ten itibaren 15'inci Tümen cephesine ve Türbe Tepe'ye taarruza başladı. Karşılık ateşler altında 2. Tümen taarruzları sabah saatlerinde durduruldu ve Yunan tümeni Perişanyayla bölgesine atıldı. 3 ve 2'nci Gruplar arasına Temürözü Deresi boyunca yapılan taarruzlar ise Türbe Tepe'de bulunan 7'nci Tümen'i zor duruma soktu. Tümen saat 03.00'da 1 ve 2. Tümenlerinin taarruzuna uğradı. Tümen derhal dört alay ve iki batarya ile Karapınar ve Evliyafakı bölgelerinden takviye edildi. 1. Tümeni'ne karşı iki alayla yapılan taarruz sonuç vermeyince birlikler geri çekildi ve 1. Tümen Türbe Tepe mevzilerine ulaştı. 2 ve 3'üncü Grup iç kanatlarının kuşatılmasını önlemek için 7'nci Tümen Alacık-İncirli, 27'nci Alay Karapınar sırtlarına çekildi. Bu durum karşısında sabah 09.00'da 2. Tümen boşaltılan Türbe Tepe'yi işgal etti. 1. Tümen Alacık-Gedikli hattına doğru taarruzuna devam ediyordu. Bu durum karşısında 1'inci Grup emrinde bulunan 3'üncü Kafkas Tümeni bütün kuvvetiyle Kaltaklı doğusundan Gedikli ve güneyi istikametinde taarruza başladı. Tepeköy batısında bulunan hâkim tepelerde bulunan Yunan Tümeni şiddetli muharebeler sonucunda bu bölgeden atıldı. Öğle saatlerinde 13. Tümen'den takviye edilen 1. Tümen tekrar taarruza geçti ve 3'üncü Kafkas Tümeni Yunanların yarma hareketini önlemek üzere aynı hatta savunmada kaldı. 3'üncü Grup Komutanı'nın Yunanlıların Türbe Tepe'den atılması için 57'nci Tümen'in grup emrine verilmesi teklifi kabul gördü ve Türbe Tepe'nin alınması için karşı taarruz emri verildi. Ayrıca 3'üncü Kafkas Tümeni'ne düşmanla taarruza devam ve elindeki

mevzileri kesin olarak muhafaza etmesi direktifi verildi. Bu durum üzerine 57 ve 7'nci Tümenler Karapınar kuzeyinden, 3'üncü Kafkas Tümeni Gedikli bölgesinden taarruza başladı. Taarruzlar karşısında tutunamayan 1 ve 2. Tümenleri 16.00 dan itibaren Türbe Tepe'den çekilmeye başladı. Saat 18.30'da Türbe Tepe 57 ve 7'nci Tümenler tarafından işgal edildi. Takviye edilen 1. Tümen tekrar toparlanarak saat 19.00'da Bahçecik istikametinde, 2. Tümen ise Türbe Tepe istikametinde taarruza başladı ise de Türk tümenlerinin savunması karşısında başarılı olamadı ve Kokaryayla güneyi-Bahçecik hattı güneyine çekildi. 1'inci Grup bölgesinde 4'üncü Tümen Mangal Dağı doğusu, 24'üncü Tümen ise Köseaptallı istikametinde taarruza başladı. 4'üncü Tümen öğle saatlerinde Mangal Dağı doğusu-Mollamehmet çeşmesi kuzey sırtları hattını ele geçirdi. 24'üncü Tümen taarruzları Yağcıkebir Kuzeydoğu sırtlarına ulaştığında bu bölgede bulunan 5. Tümen karşı taarruza başladı. Aynı saatlerde 4'üncü Tümen ise 13. Tümen'nin karşı taarruzuna uğradı. Şiddetli muharebeler sonucunda 4'üncü Tümen Yunan taarruzunu durdursa da uğradığı zayıat sonucu bulunduğu hatta tutunamadı ve geri çekildi.

26 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu ve 12'nci Grup bölgesinde 7. Tümen 07.00'de topçusunun desteğinde Dua Tepe- Üçpınar hattındaki 1'inci Tümen'e taarruz etti. Taarruz karşısında 1'inci Tümen'in Çekirdeksiz-Ezineli hattına çekilmesi sonucu Yunan birlikleri Dua Tepe istikametinde ilerledi. Saat 19.00'da Yunan taarruzu Kızlarını-Çekirdeksiz-Ezineli hattında durduruldu. 17'nci Tümen Kartaltepe'de, 41'inci Tümen ise 1'inci Tümeni ihtiyaç halinde desteklemek üzere Hamam Boğazı'ndaydı. 7. Tümen'den iki alay 07.00'da topçusunun desteğinde Karailyas Tepeleri-Kemikliagıl hattına taarruza başladı. Saat 14.00'da Yunan taarruzunun Beştepeler istikametinde gelişmesi üzerine bu bölgeye 17'nci Tümen'den iki alay intikal ettirildi. Gelişen Yunan taarruzları karşısında 1'inci Tümen doğuya doğru çekilirken grup ihtiyatı olarak tutulan 62'nci Alay Kartaltepe doğusundan Mürettep Kolordu emrine hareket ettirildi ve saat 20.00'da taarruz durduruldu. 4'üncü Grup bölgesinde sabah saatlerinde Tarlabayırı Müfrezesi'ne yaptığı taarruzlarda başarı elde edemeyen 3. Tümen 5'inci Kafkas Tümeni cephesine kayarak bu tümene taarruza başladı. Bu durum üzerine Tarlabayırı Müfrezesi grup ihtiyatına alındı. Devamında grup cephesinde gelişen taarruz saat 15.00'da Yunan topçusunun desteği şiddetini artırdı ancak Türk topçusunun yaptığı etkili atışlar ile Yunan tümeni ağır zayıat verdi ve Yunan topçuları geri çekildi. Saat 17.00'dan itibaren aldığı takviyeler ile Yunan birlikleri 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni'ne taarruza devam etti. Topçuların desteği ile Türk tümenleri mukavemet etti ve Yunan birliklerini geri attı. 3'üncü Grup

bölgesi sabah saatlerinden itibaren tüm cephede 3'üncü Yunan Kolordusu taarruzuna maruz kaldı. 5'inci Kafkas Tümeni ve 8'inci Tümen'e cephelerindeki taarruz mevzilere 1200 metre mesafede durduruldu. 2. Tümen ise saat 10.30'dan itibaren topçusunun desteğinde 15'inci Tümen sağ kanadına saldırıya da etkili savunma karşısında ilerleyemedi ve ağır zayıat aldı. Saat 19.00'da 12. Tümen'den takviye edilen 2. Tümen, 1. Tümen ile 57'nci Tümen mevzilerine taarruza başladı. Yunan taarruzu karşısında üstün bir mukavemet göstere 39'uncu Alay Yunan birliklerine ilerleme imkânı vermedi. 1. Tümen'nin ise Türbe Tepe istikametinde taarruzlarını geliştirmesi üzerine 57'nci Tümen Alacık güneyine doğru kanat kırdı. 2. Tümen birlikleri bu durumu fırsat bilerek mevzilere Türk mevzilerine yaklaştı. Saat 20.15'te Grup emri ile bütün cephede karşı taarruz yapan 57'nci Tümen Yunan birliklerinin tamamını geri attı. 2'nci Grup bölgesinde Batı Cephesini doğudan kuşatmak üzere sabahın erken saatlerinde harekete geçen 2. Yunan Kolordusu 13. Tümen ile Köseaptallı, 5. Tümen ile Sinanlı-Güzelcekale istikametinde taarruza başladı. 9. Tümen ise Kerpiç bölgesine ilerledi. 1. Tümen saat 19.00'da cephesi boyunca 9'uncu Tümen'e taarruza başladı. Bir saat süren muharebelerin ardından Yunan birlikleri ilk mevzilere girdi. Yunanların ilerlemesini önlemek üzere Grup ihtiyatında bulunan 11'inci Alay Kaltaklı-Katrancı arasında bulunan hattı himaye mevzi olarak tuttu. Cephe Komutanlığından siperlerin son erlere kadar savunulması emrine rağmen 1. Tümen birlikleri 9'uncu Tümen mevzilerini işgal etti. 1'inci Grup bölgesinde saat 14.00'te 13. Tümen'nin Köseaptallı-Sinanlı hattından 23'üncü Tümen'e taarruzu Türk topçusunun etkili ateşleri sonucu durduruldu. 13. Tümen'nin 23'üncü Tümen sol kanadı ile 24'üncü Tümen sağ kanadına yönelttiği taarruz ilk aşamada Türk topçusunun ateşleri ile durdurulmuş olsa da Yunan birlikleri 24'üncü Tümen batısındaki ilk mevzilere girdi. 5. Tümen'nin Sinanlı-Çeltikli istikametinde taarruzu etmesi üzerine 5'inci Tümen Çeltikli doğu sırtlarına ilerlemeye başladı. 13. ve 5. Tümenlerinin taarruzları karşısında 4'üncü Tümen tarafından yapılan karşı taarruzlara rağmen Yunan birlikleri 23'üncü Tümen gerisine sarktı. Bu durum karşısında 23 ve 24'üncü Tümenler birlikte geri çekilmeye başlaması üzerine 4'üncü Tümen Çörtenli doğusu-Işıklı boğazı güneyi hattında mevzilendi. 5'inci Tümen ise Çeltikli kuzeyi-Kutluhan Camii kuzey sırtları hattına mevzilendi. 5'inci Grup Sinanlı'da bulunuyordu ve Cephe Komutanlığının emri ile Yunan gerisine taarruz ve baskın yapma ile görevlendirildi. Ancak bir önceki gün Yunan ikmal kollarına yapılan baskınlar sonucu yorgun olması sebebi ile 1'inci Grup bölgesindeki Yunan taarruzlarına rağmen günü dinlenme ile geçirdi.

27 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen 06.30'dan itibaren Karailyas Sırtları batısından Çekirdeksiz- Ezineli hattına yanaştı ve 18.00'da yaptığı taarruz 1'inci Tüme tarafından durduruldu. 4'üncü Grup bölgesinde 3. Tümen 09.30'dan itibaren topçusunun desteğinde 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni iç kanatlarına taarruza başladı. Ancak Yunan topçuları 61'inci Tümen topçularının etkili ateşleri karşısında tutunamadı ve mevzi değiştirdi. Bu bölgedeki Yunan taarruzu da durdu. 3. Tümen'nin bir alay ve 10. Tümen'den bir alay kadar kuvvet 5'inci Kafkas Tümeni sol kanat mevzilerine taarruza başladı. Yunan tümenlerinin taarruzları kırılmasına rağmen 8'inci Tümen mevzilerini boşaltması üzerine 5'inci Kafkas Tümeni sol kanadını ikinci hat siperlerine çekti. 3'üncü Grup bölgesinde 1. Tümen Türbe Tepe istikametinde 15 ve 57'nci Tümenlere taarruza başladı. 2. Tümen ise saat 00.30'da yaptığı taarruz ile İkiz Tepeleri ele geçirdi. Bu durum karşısında grubun savunma bütünlüğü tehlikeye girmişti. Bu tehlikeyi önleme maksatlı 38'inci Alay İkiz Tepe'ye 39'uncu Alay Kokaryayla'ya karşı taarruza başladı. Ancak Türbe Tepe'nin Yunan eline geçmesi sonucu bu iki taarruz durduruldu. 57'nci Tümen Karapınar'a, 15'inci Tümen Evliyafakı kuzey sırtlarına çekildi. 2'nci Grup bölgesinde Yunanlar Türbe Tepe'yi ele geçirdikten sonra 1. Tümen'den bir alay Temürözü deresi boyunca ilerleyerek 7'nci Alay ve 11'inci Alay'ın mevzilerini ele geçirdi. Devamında Yunan tümeni büyük kısmı ile Bahçecik-Temürözü deresi doğusunda toplandı. 1'inci Grup bölgesinde 13. Tümen öğleden sonra 23 ve 4'üncü Tümenlerin mevzilerine doğru ilerlemeye başladı. Aynı saatlerde 5. Tümen ise 24 ve 5'inci Tümenlere taarruza başladı. 13. Tümen'nin 4'üncü Tümen sağ kanadına yaklaşması üzerine ihtiyat olarak 47'nci Alay cephe gerisine yaklaştırıldı. Saat 20.00'a kadar devam eden Yunan taarruzu Türk tümeninin etkili savunması sonucu ilerleme kaydedemedi. 5. Tümen gelişen taarruzları ile 5'inci Tümen sağ kanat mevzilerini ele geçirdi ancak ardı ardına yapılan süngü hücumları ile taarruz geri atıldı. 24'üncü Tümen ise Büyükgökgöz ve doğusundaki sırtlara çekildi ancak bölgenin kayalık olması sebebiyle mevzi hazırlanmasına imkân yoktu. Bu sebeple tümen 21.30'dan itibaren Sığırcık Çiftliği bölgesine çekilmeye başladı. 24'üncü Tümen'in çekilmesi esnasında 5. Tümen'nin 5'inci Tümen'e taarruzları Çangaridis Müfrezesinin desteği ile devam ediyordu. Bu taarruzlar Tümen topçu ateşleri durduruldu ve 5. Tümen Güzelcekale istikametinde bu bölgedeki sırtları işgal etti. 5'inci Grup bölgesinde 14'üncü Süvari Tümeni ve 4'üncü Süvari Tugayı baskın yapmak üzere Grup Komutanı emri ile sabah saatlerinde Uzunbey'e intikal etti. Tehlikeyi fark eden Yunan Başkomutanlığı bölgedeki tesislerin İnlerkatrancı'ya

taşınması için tertip almaya başladı.¹⁹ Muharebeler sonucu Yunan birliklerinin mukavemeti bir sonuç alınamamış bölge Yunanlar tarafından tahliye edilmişti. Papoulas esareten son anda kurtulmuştu. Taarruzun ardından Grup Komutanı tarafından Çeltek-Gölbek bölgesinde bulunma emrini alan Türk süvari birlikleri derhal bölgeye intikal etti.

28 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen'nin 1 ve 17'nci Tümenler cephesinde ilerlemesi üzerine 9'uncu Süvari Alayı tümen emrine girmek üzere Beştepeler'e, 41 ve 24'üncü Tümenler ise Dua Tepe doğusuna intikal etti. Saat 04.00'te taarruza başlayan 7. Tümen 1'inci Tümen taarruzları karşısında ilerleyemedi ve geri çekildi. Öğleden sonra Yunan tümeni bir alayla Çekirdeksiz, bir alayla Ezineli istikametinde tekrar taarruza başladı. Yunan birlikleri taarruz sonucu ağır zayıat vermiş olsalar da Türk Tümenlerinin gece taarruzların tekrarlanması ihtimali ile geri çekilmesi üzerine Ezineli bölgesine taarruz eden alayı burayı işgal etti. 7. Tümen öğleye doğru iki alay kadar kuvvet ile de Beştepeler ve Velidede Tepe istikametinde 17'nci Tümen'e taarruza başladı. Şiddetli muharebelere rağmen 5 gündür mevzilerini elde tutan Türk tümeni bu taarruz sonucu geri çekildi ve Tırnaksız'a çekildi. Bu çekilme ardından 7. Tümeni'ne ait iki alay Beştepeler ve Velidede Tepe mevzilerine girdi. 4'üncü Grup bölgesinde 3. Yunan Kolordusuna ait 3 ve 10. Tümenleri sabah saatlerinde Yıldız ve Baraközü Dereleri istikametinde 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni'ne taarruza başladı ancak Türk tümenlerinin etkili topçu atışları sonucu öğlene kadar mevzilere 1000 metre yanaşabildi. Saat 17.30'da 61'inci Tümen sağ kanadına yaptığı ısrarlı taarruzları sonuç veren 3. Tümen saat 19.40'ta Türk tümeninin Yassı Tepe'de bulunan ilk siperlerine girdi. Ancak süngü hücumları ile yapılan karşı taarruz neticesinde 61'inci Tümen mevzileri geri aldı. 3'üncü Grup bölgesinde 57'nci Tümen saat 14.00'da 2. Tümen'nin taarruzuna uğradı. 3'üncü Kafkas Tümeni ise saat 18.00'da sadece Yunan topçu ateşine maruz kaldı. Aynı saatlerde 2. Tümen'nin 57'nci Tümen yaptığı taarruzlar etkili topçu ateşleri ile durduruldu. 2'nci Grup bölgesinde 1. Tümen gün boyunca Yama bölgesinde bulunan 3'üncü Kafkas Tümeni'ne taarruz etti. Şiddetli muharebeler sonucu Yunan tümeni 3'üncü Kafkas Tümeni mevzilerine 200 metre mesafedeydi. Yunan Tümeni taarruzlarını 2 ve 3'üncü Grup arasındaki Dikilitaş bölgesine doğru geliştirdi ve bu durum cephe yarılma durumuna karşı olumsuz bir durum oluşturdu. Bu duruma karşı Genelkurmay Başkanlığı *"Mevzilerde olabilecek yarılmalara karşı iç kanatların*

¹⁹ Hrisohoos, Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında, Çev. Niko Grigoriadis, (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s. 150.

korunması ve yarılan kısmın geriden kapatılması ve elverişli yerlerde karşı taarruzlar ile cephenin düzeltilmesi esasları içinde savunmaya sükûnet ve metanetle devam olunmasını” emretti. 1 ve 12’nci Grup bölgesinde 13. Tümen’nin 4’üncü Tümen cephesinde gece boyunca yaptığı şiddetli taarruzlar öğle saatlerinde kırıldı. 2’nci Grup bölgesinden gelen 25’inci Alay grup ihtiyatına alındı, 11 ve 31’inci Alaylar ise 4’üncü Tümen bölgesine kaydırıldı. Öğleden sonra daha şiddetli başlayan 13. Tümen taarruzu takviye edilen 4’üncü Tümen tarafından durdurulsa da mevzileri barınılamayacak haldeydi. Bu durum karşısında akşam saatlerinde geri çekilen 4’üncü Tümen’e ait mevzileri 13. Tümen işgal etti. 12’nci Grup emrinde bulunan 23 ve 4’üncü Tümenler 1’inci Grup emrinde bırakılarak grup bölgesi sorumluluğu 1’inci Gruba verildi. Son teşkilatlanma ile 2 ve 3’üncü Süvari Tümenleri ile 7’nci, 5’inci ve 41’inci Tümenler 12’nci Grup, 23’üncü, 4’üncü, 11’inci ve 23’üncü Tümenler 1’inci Grup emrindeydi. Takviyeli 5. Tümen sabah erken saatlerde 4’üncü ve 7’nci Tümenler iç kanatları istikametinde taarruza başladı. Tehlikeli duruma düşen 7’nci Tümen bölgesi 24’üncü Tümen ile takviye edilerek taarruz durduruldu. Bu taarruzlar esnasında 41’inci Alay komutanı ve 7’nci Tümen Kurmay Başkanı şehit oldu. Karadağ istikametinde taarruz emri verilen 5’inci Tümen 15’inci Alayı ile tümen cephesi istikametinde bu bölgedeki 5. Tümeni’ne ait alaya taarruz etse de başarılı olamadı ve geri çekildi.

29 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen 1’inci Tümen karşısında yaptığı etkili taarruzlar sonucu Çekirdeksiz batısı ve Ezineli’yi işgal etti. Ancak sabah saatlerinde yapılan karşı taarruz ve topçu ateşleri ile mevziler geri alındı. Aynı saatlerde Kartaltepe-Velidede Tepe bölgesinde bulunan 17’nci Tümen’e taarruz eden bir Yunan alayının taarruzu da durduruldu. 4’üncü Grup bölgesinde sabaha karşı 3. Tümen 61’inci Tümen, 10. Tümen ise büyük kısmı ile 5’inci Kafkas Tümeni olmak üzere bir alayla da 8’inci Tümen müfrezesine taarruza başladı. Taarruzun 5’inci Kafkas Tümeni bölgesinde gelişmesi ve gelen ihtiyat olarak gelen 62’nci Alay’ın Yunan topçu ateşleri ile dağılması üzerine Türk tümeni Toydemir-1084 rakımlı tepe hattının kuzeyine çekildi. 5’inci Kafkas Tümen topçularının etkili atışları sonucu taarruz durdurulsa da 5’inci Kafkas Tümeni’nin geri çekilmesi sebebi ile 61’inci Tümen cephe hattını Toydemir sırtlarına kırmak zorunda kaldı. 8’inci Tümen Müfrezesi cephesinde bulunan Yunan taarruzu Soğluca’ya getirilen yine tümenin büyük kısmının karşı taarruzu ile durduruldu. Saat 18.00’den sonra Yunan Tümenlerinin tekrarladığı taarruzlar sonucu 8’inci Tümen cephesi sarsıldı ve 10. Tümen saat 21.00’da 131’inci Alay mevzilerini ele geçirdi. 3’üncü Grup bölgesinde 2. Tümen

15'inci Tümen bölgesine yaptığı taarruz sonucu büyük zayıat vermesine rağmen Türk tümeninin sol kanat mevzilerine girdi. Yunan tümeni eş zamanlı olarak bir alay ile de 57'nci Tümen cephesine taarruz ediyordu. 15'inci Tümen'in kaybettiği mevzileri geri almak için 57'nci Tümen takviyesinde yaptığı karşı taarruz sonuç verdi ve saat 10.00'da 2. Tümen mevzilerden atıldı. Saat 16.00'da 12. Tümen'nin 57'nci Tümen'e Dikilitaş istikametinde yaptığı taarruz başarılı oldu ve Türk tümeni Tabaklı-Harhur arasındaki sırtlara çekildi. 2'nci Grup bölgesinde 1. Tümen sabah saatlerinde 135'inci Alay ve 3'üncü Kafkas Tümeni iç kanatları, 12. Tümen ise 57'nci Tümen sol kanadı istikametinde taarruza başladı. Her iki Yunan tümeninin taarruzlarının etkili olması üzerine 12. Tümen 57'nci Tümen mevzilerini ele geçirdi ve Türk tümeni geri çekildi. Bu durum üzerine 12. Tümen'nin yan ateşi tehlikesi ile karşı karşıya kalan 135'inci Alay Harhur doğu sırtlarına çekildi. Aynı şekilde 3'üncü Kafkas Tümeni de 1. Tümen etkili taarruzları karşısında sağ kanadını kuzeye doğru kırmak zorunda kaldı. 3'üncü Kafkas Tümeni'nin kanat kırması sebebiyle Yunan tümenlerinin Haymana istikametinde ilerlemesine engel olmak maksadıyla grup birlikleri Mezartepe istikametinde çekilmeye başladı. 1'inci Grup bölgesinde 5. ve 13. Tümenleri sabah erken saatlerde Büyükgökgöz bölgesinde toplanarak 4'üncü ve 7'nci Tümenlere taarruza başladı ve Türk tümenlerinin mukavemeti karşısında Yunan tümenleri büyük zayıat verdi. Ancak 7'nci Tümen sağ kanat gerisinde bulunan hâkim bir tepenin 5. Tümen ele geçmesi ve tepenin geri alınamaması üzerine her iki Türk tümeni Sığırcık Çiftliği sırtlar hattına çekildi. Saat 13.00'da 13. Tümen Türk Tümenlerinin çekildiği istikamette taarruzlarını yineledi. Bu durum üzerine grup birlikleri akşam saatlerinde Kızılkoyunlu istikametinde çekildi ve 13. Tümen saat 20.00'da Sığırcık Çiftliği güney sırtlarını ele geçirdi. 12'nci Grup bölgesinde 9. Tümen'den Epidiu Müfrezesi ile takviye edilmiş olan 5. Tümen ile 13. Tümen sabah saatlerine 7'nci Tümen sağ kanadına taarruza başladı. 7'nci Tümen'in mukavemetine rağmen tepe 5. Tümen eline geçti. Tepeyi geri almak için 41'inci Tümen'den 16'ncı Alayın yaptığı karşı taarruzda başarılı olmadı. Saat 16.00'da 5. Tümen 41'inci ve 7'nci Tümeni iç kanatlarına tekrar taarruza başladı. Türk ve Yunan birlikleri birbirlerine o kadar yakındı ki topçu ateşleri sonucu birliklerin şehit ve yaralı miktarı fazlaydı. Taarruzlarına devam eden Yunan Tümenleri 41'inci Tümen sol ve 7'nci Tümen sağ kanadında bulunan hâkim tepeleri ele geçirdi. 5. Tümen Uludağ istikametinde ilerleyerek Kocadağ güneybatı sırtlarını tamamen ele geçirdi. Yunan hatıratlarında bu muharebeler *“Şiddetli ateş yağmuru, korkunç topçu sağanağı ve müessir makineli tüfek ve silâh faaliyeti altında, buna müvazi*

olarak Yunan erlerinin kati sonuçlu süngüsü ve subayların metaneti ile Yunan taarruzu en dayanıklı düşman savunmasını yıkıyor. Şiddetli ve korkunç muharebeden sonra düşman dağıtılıyor, mevzilerinden atılıyor. Üç tümenin müşterek iş birliği sayesinde Güzelcekele 16 Ağustos Öğleden sonra saat 7 de düşüyor. Zayıyatımız çoktur fakat netice büyüktür. Düşmanın ertesi gün elden çıkan tahkim edilmiş mevzii tekrar işgal etmek için yaptığı azgın karşı taarruzların hepsi boştur”²⁰, Türk hatıratlarında ise “7’nci Tümen birlikleri; subay ve erlerinin emsalsiz gayret ve fedakârlıkları derecesinde de insanca büyük kayıplara uğradılar. Ezcümle Tümen Komutanı Ahmet Derviş Bey ve Tümen Kurmay Başkanı başta olduğu halde 65 subay ve 1437 er yaralı ve şehit olarak muharebe dışı kamış ve tümenin silah kuvveti 960’a düşmüştü”²¹ şeklinde anlatılmıştı.

30 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen erken saatlerde 17’nci Tümen cephesine taarruza başladı. Türk Tümenine karşı etkili olamayan 7. Tümen 09.00’da taarruzunu Kartaltepe’yi kuşatmak üzere Üçpınar’a yönlendirdi. Beştepeler ve Velidede Tepe bölgesinden takviye edilen Yunan taarruzunun öğleden sonra etkili olması üzerine 17’nci Tümen sol kanat birlikleri Karadağ sırtlarına çekildi. Saat 17.00’da Türk Tümeni Karadağ’a yerleşti ve Yunan taarruzu ise Ada Tepe’de durdu. 4’üncü Grup bölgesinde 3. Tümen Toydemir-Karakuyu yolu doğusu istikametinden 61’inci Tümen sol kanadına, 10. Tümen ise 5’inci Kafkas Tümeni sol kanadına, bir alayla da 1’inci Süvari Tümeni’ne saat 10.00’da taarruza başladı. Etkili Yunan taarruzları sonucu 61’inci Tümen sağ kanadını Karsaklı-Karakuyu batısı hattına çekti, 5’inci Kafkas Tümeni ve 1’inci Süvari Tümeni ise iç kanatlarını doğuya kırdı. Çal Dağı’nın öneminin bu durum sebebi ile daha da artması üzerine 57’nci Tümen Çal Dağı’na, 190’ıncı Alay ise Çal Dağı’nın batı tepelerine gönderildi. 10’uncu Tümen’nin taarruzlarına ancak 20.00’a kadar dayanabilen 1’inci Süvari Tümeni yorgunluk ve geniş cephesini savunmak zorunda kalmış olması sebebi ile Karayavşan istikametinde çekildi. Bu durum karşısında Çal Dağı istikameti 10. Tümeni’ne açılmış oldu. Ancak kahraman 190’ıncı Alay’ın yaptığı etkili savunma neticesinde Yunan birlikleri durdu ve geri çekildi. 3’üncü Grup bölgesinde Yunan birliklerinin ilerlemelerinin tehlikeli olmaya başlaması ve Türk mevzilerinin arazi şartlarından dolayı savunmaya uygun olmaması sebebi ile 15’inci Tümen Eskiçalış güneybatısı, 57’nci Tümen ise Kesikkavak bölgesine mevzilendi. Saat 18.00’da 2.

²⁰ İlia Vutureidu, Sakarya Ötesi Harekâtı, Çev. Niko Grigoriadis, Atina, 1922 (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s. 17

²¹ Kurmay Albay Ali Raif Özkul, İstiklal Savaşında 7’nci Tümen, K.K.K. yayınları, s.96

Tümen'den bir alay Soğluca-Eskiçalış istikametinde taarruza başladı. Bunun üzerine 15'inci Tümen Sivri-Eskiçalış istikametini kapatmak için Çal Dağı-Haymana arasına çekildi. Çal Dağı batı sırtlarını savunan 190'ıncı Alay'ı takviye etmek üzere 57'nci Tümen'den bir alay Çal Dağı'na intikal etti. 8'inci Tümen ise sağ kanadı 15'inci Tümen ile irtibatlı olmak üzere Haymana güneybatısına çekildi.

31 Ağustos 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen sabah saatlerinde 1'inci ve 17'nci Tümenler cephesinde taarruzlarına devam etti. Yunan tümeni bir alayı ile Kartaltepe batı sırtlarında bulunan 17'nci Tümen'in ilk mevzilerine saat 09.00'da girmesine rağmen Türk tümeninin etkili bir şekilde mevzilerini savunmaya devam etti. Bir alayla ise Üçpınar bölgesindeki 1'inci Tümen'i yerinde tespit etti. Öğle saatlerinde 7. Tümen taarruzlarını geliştirdi ve Kartaltepe kuzeyinde 1'inci ve 17'nci Tümenlerin arasına girdi. Saat 13.00'dan sonra Kartaltepe'yi tamamen işgal eden Yunan Tümeni ile muharebe devam ettiği esnada, Karadağ istikametinde taarruz eden Yunan alayı Polatlı güneydoğusuna çekilen 17'nci Tümen mevzilerini işgal etti ve demiryoluna hâkim sırtları ele geçirdi. Saat 17.30'da 7. Tümen bir alayı ile Üçpınar istikametine, bir alayı ile de Karadağ güneyinden çekilmekte olan 17'nci Tümen cephesine taarruza başladı. Güney kanadı açık kalan 1'inci Tümen Basrikale Tepe güneyine çekildi. 17'nci Tümen akşam saatlerinde Karadağ doğusu-Menteşe Ağılları hattına yerleşti ve 7. Tümen 1 ve 17'nci Tümenlerin emniyet birliklerini geri atarak mevzilere yakın bölgede taarruzu durdurdu. 4'üncü Grup bölgesinde gece boyunca taarruzlarını devam ettiren 10. Tümen 190'ıncı Alay ile girdiği şiddetli muharebelerden sonuç alamadı ve süngü hücumları sonucu Alay mevzilerinde kalmayı başardı. Ancak saat 04.45'te Alay mevzileri hariç Çal Dağı Yunanların eline geçti. 3 ve 10. Tümenlerinin şiddetli taarruzları saat 18.00'a kadar devam etti. Bu taarruzlar sonucu 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni iç kanat birlikleri Bayburt istikametinde geri çekildi. 15'inci Tümen de 2. Tümen'nin etkili taarruzları sonucu çekilse de 190'ıncı Alay zor durumda olmasına rağmen 10. Tümen'nin yinelediği taarruzlar karşısında taarruzu durdurdu. Saat 19.30'da 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni arasına giren Yunan birlikleri Türk tümenlerinin iç kanatlarındaki alaylarının karşı taarruzları ile geri çekildi ve mevziler Yunan tümeninden geri alındı. 3'üncü Grup bölgesinde 12. Tümen bir alayı ile Gedik bölgesinden 15'inci Tümen sol kanadında bulunan 57'nci Tümen'in alayına, bir alayı ile de 8'inci Tümen'e taarruza başladı. Ancak Türk tümenleri üstün bir mukavemet gösterdi ve tekrarlanan Yunan taarruzları karşısında cephesinin yarılmasına müsaade etmedi. Saat 17.00'a doğru 12.

Tümen'nin taarruzu büyük zayıat verdirilerek Türk Tümenleri tarafından durduruldu ve Yunan tümeni geri çekildi. 3'üncü Grup emrine verilen 24'üncü Tümen grup komutanı tarafından Çal Dağı kuzey eteklerinden batıya, 15'inci Tümen'i ise 24'üncü Tümen'nin solundan batıya doğru taarruzla görevlendirdi. Bu taarruzlar sonucu 2. Tümen 15'inci Tümen tarafından geri atıldı ve akşam saatlerinde batı tepeleri hariç Çal Dağı Yunan birliklerinden temizlendi. 2'nci Grup bölgesinde 1. Tümen'den 9'uncu Tümen'e taarruz eden iki alay Mezartepe mevzilerine girse de tümen topçuları tarafından yapılan etkili atışlar sonucu ağır zayıat vererek geri çekildiler. 1 ve 12'nci Grup bölgesinde sabah saatlerinde 9. Tümeni'ne ait iki alay Sığırcık Çiftliği-Karasüleymanlı istikametinde 23'üncü ve 4'üncü Tümenlere taarruza başladı. Tümenlerin etkili savunması karşısında ilerleme kaydedemeyen Yunan alayları Sığırcık Çiftliği Kuzey sırtlarında durdu. Öğleden sonra taarruzlarını tekrarlayan Yunan alayları başarılı olamadı ve taarruz 23'üncü Tümen tarafından durduruldu.

01 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen öğleden sonra Basrikaletepe ve Üçpınar istikametinde taarruz eden iki alayı ile 1'inci Tümen mevzilerine girdi. Bu durum üzerine Türk Tümeni Basrikaletepe kuzeybatı sırtları-Polatlı kuzeybatı sırtlarına çekildi. Mevzileri geri almak için yapılan karşı taarruzlar etkili olmadı ve bu bölgedeki mevziler Yunan alayının elinde kaldı. Cephe komutanlığı tarafından bulunan mevzilerin kesin olarak muhafaza edilmesi ve yarın karşı taarruzun tekrarlanacağı emri verildi. 17'nci Tümen bölgesine taarruz eden Yunan alayı ise tümenin etkili savunması karşısında varlık gösteremedi ve geri çekildi. 4'üncü Grup bölgesinde Çal Dağı'nı savunma görevi alan 15'inci ve 24'üncü Tümenler gece boyunca 2. Tümen ile muharebe etti. Gece yapılan muharebelerde Çal Dağı batı sırtlarını ele geçiren 2. Tümen karşı taarruz ile geri atılsa da kısa bir süre Yunan tümeninin karşı taarruzu sonucu sırt hattı tekrar Yunan tümeninin eline geçti. Öğle saatlerinde 15'inci Tümen mevzilerine tekrar taarruz eden Yunan tümeni Türk Tümeninin etkili savunması karşısında tutunamadı ve geri atıldı. Öğleden sonra taarruzunu tekrarlayan Yunan Tümeni başarılı olamadı ve Eskiçalış istikametinde geri çekildi. 3'üncü Grup bölgesinde 57 ve 8'inci Tümenler ile Çal Grubunun Haymana bölgesini güney istikametine kapatan grup 12. Tümen taarruzu altıdaydı. 12. Tümen Haymana'nın ele geçirilmesi maksadıyla muharebelerini Ardıc Tepeleri bölgesinde tekrarlıyordu. Sabah erken saatlerde 57 ve 8'inci Tümenlerin iç kanatları ve 8'inci Tümen sol kanadı 12. Tümen'nin taarruzuna uğradı. 8'inci Tümen 3'üncü Kafkas Tümen'in mevzilerini terk etmesi sonucu 1. Tümen'nin mevzi gerisine

düşmesi ve 12. Tümeni'ne ait bir alayın sol kanat mevzilerine girmesi ve cephe sıkıntı yaşaması sebebi ile geriye doğru çekildi. Yapılan karşı taarruzlar sonucu tümen mevzileri geri alınamadı. Bunun yanında 57'nci Tümen 176'ncı Alay'dan iki bölüğün esir düşmesi, grup bölgesini zor duruma soktu. Öğleden sonra Eskiçalış üzerinden 2. Tümen 57'nci Tümen bölgesine, 12. Tümen ise 8'inci Tümen sol kanadına ilerledi. 12. Tümen'nin sıklet merkezini 57'nci Tümen'e çevirmesi üzerine saat 16.30'da 57 ve 8'inci Tümenler Haymana güneyinde bulunan sırtlar hattına çekildi. Haymana bölgesinde bir elden komuta yapılması için 2'nci Grup 3'üncü Grup emrine verildi. Saat 21.00'a kadar devam eden muharebeler sonucunda Yunan birlikleri güneye karşı örten sırtlar hattını ele geçirdi. 2'nci Grup bölgesinde 1. Tümen bir alayı kadar kuvveti ile 04.30'da Mezartepe bölgesindeki 3'üncü Kafkas Tümeni 11'inci Alayı'na taarruza başladı. Ancak aynı tümenin ihtiyatta 8'inci Alay'ının takviyesi ile Yunan alayı geri atıldı. Öğle saatlerinde Yunan tümeninin 3'üncü Kafkas Tümeni'nin bütün cephesinde taarruzlarını tekrarlaması üzerine Türk tümeni geri çekildi. Geri çekilme ile 9'uncu Tümen yan ateşlerine açık kalması sonucu bu tümen sağ kanadını Karahoca Güneybatı sırtlarına kırdı ve Dikilitaş-Haymana Platosunun kontrolü 12. ve 1. Tümenlerine geçti. 2. ve 12. Tümenlerin 2 ve 3'üncü Gruplar bölgesindeki şiddetli taarruzları fırsat bilen 1. Tümen 8'inci Tümen ile 3'üncü Kafkas Tümeni arasında kalan boşluğa girdi. Şiddetli muharebeler sonucu karışıklıktan faydalanan 1. Tümen iki gün sonunda Mezartepe bölgesini büyük oranda işgal etti. 1, 12 ve 5'inci Gruplar bölgesinde 13. Tümen iki alay kadar kuvveti ile Kaletepe-Sığircık Çiftliği sırtlar hattını, 5. Tümen ise Totak-Sığircık Çiftliği kuzey sırtlarını işgal etti. Genellikle hareketsiz kalan bu grupların bölgesinde 3'üncü Süvari Tümeni ve 5'inci Tümen Karacaviran bölgesini, 14'üncü Süvari Tümeni ise Karacaviran güney sırtlarını ordu sol kanadını muhafaza etmek maksadıyla işgal etti.

02 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 7. Tümen sabah saatlerinde Hamam boğazı ve Basrikaletepe istikametlerinde 1'inci Tümen'e taarruza başladı ancak bu taarruzlar etkili topçu ateşleri desteğinde durduruldu. Öğleden sonra şiddetlenen Yunan taarruzu üzerine 1'inci Süvari Tümeni Hamam Boğazı'nı örtmek üzere Çal Tepe-Hamam Boğazı hattını işgal etti. 17'nci Tümen bölgesinde taarruz eden aynı Yunan tümenine ait bir alay ise Karadağ bölgesinden ileri geçemedi. 4'üncü Grup bölgesinde 3. Tümen sıklet merkezi Karakuyu-Bayburt olmak üzere bir alayı ile de 5'inci Kafkas Tümenine taarruza başladı ve saat 06.00'da 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümenleri iç kanat mevzilerine girdi. Aynı saatlerde 10. Tümen'nin Sivri'ye ulaşması Sivri kuzeyi ile Çal Dağı arasında

bulunan 6 kilometreyi bulan ve yeterli kuvvetler ile muhafaza edilmeyen boşluğun tehlikeli bir hal almasına sebep oldu. Yunan Tümeni'nin bu bölgeyi işgal edip grubu çal cephesinden ayırmasını önlemek maksadıyla her iki Türk tümeninden yeteri kadar kuvvet ayrılarak Karayavşan kuzeyine sevk edildi. Saat 09.30'da 3. Tümen'nin Karakuyu bölgesindeki taarruzları ve 61'inci Tümen'in karşı taarruzları sonucu birkaç el değiştiren siperler gün sonunda Yunan tümeninde kaldı ve taarruz bu bölgede durdu. 10. Tümen'nin öğle saatlerinde sıklet merkezi ile Karayavşan istikametinde başladığı taarruz sonucu 4'üncü Grubun kuşatılma ihtimali bu bölgede bulunan kuvvetler ile 5'inci Tümen'den alınan iki tabur kadar kuvvetin 5'inci Tümen emir komutasında Baraközü Dersi batı sırtlarına yerleştirilmesi ile önleildi. 2. Tümen'nin 05.30'da Çal Dağı'na yaptığı taarruz Türk topçusu tarafından duraklatıldı. Ancak artan Yunan taarruzları sonucu Haymana'da ihtiyat olarak bekletilen 23'üncü Tümen'in 68'inci Alayı 15'inci Tümen emrine verildi. 3. Tümen'nin 12. Tümen takviyesi ile öğle saatlerinde taarruzlarını 24'üncü ve 15'inci Tümenler bölgesinde artırması sonucu 24'üncü Tümen Karakaya-Erif hattına çekildi. 15'inci Tümen ise bir sonraki gün Erif-Kadıköy hattını tutmak üzere Haymana kuzeybatısına çekildi. Gece yarısı olmadan 2. Tümen kuzey etekleri dahil Çal Dağı'nı tamamen işgal etti. 3'üncü Grup bölgesinde Ardıç Tepeleri'ni ele geçiren 12. Tümeni'ne karşı uygunsuz durumda bulunan 8 ve 57'nci Tümenler biraz daha geri çekildi. 12. Tümen'nin 05.00'da 57'nci ve 8'inci Tümenler iç kanatlarına yaptığı taarruz durduruldu. Saat 17.00'da şiddetlenen 12. Tümen taarruzlarının etkisi üzerine 8'inci Tümen'e Haymana yolunun kesin olarak muhafaza edilmesi emri verildi. Hava kararına kadar devam eden taarruzlar neticesinde Yunan tümeni mevzilere ancak 2000 metre kadar yanaşabildi. 2'nci Grup bölgesinde Mezartepe'yi ele geçiren 1. Tümen bu bölgede mevzi tahkim etmekle meşguldü. 1'inci, 12'nci ve 5'inci Gruplar bölgesinde cepheyi yaramayan Yunan birlikleri bulundukları bölgede mevzi tahkim etmek ile uğraştı. Yunan hatıratlarında bu durum şöyle anlatılmaktaydı, *"02 Eylül günü devamlı ve kanlı muharebeler devri sona ermiştir. Tabii mahalli muharebeler eksik olmuyor. Kan dökülmeyen, top sesi duyulmayan gün yoktur. Fakat geniş çapta harekât durmuştur. Ordu başka bir kritik devre yaşamaktadır. Açlık devresi."*²² Duraksayan Yunan taarruzunu fırsat bilen 1'inci Grup birlikleri ilk hatlarda emniyet birlikleri bırakarak geri bölgede mevzi tahkim etmeye başladı. Ayrıca Cephe Komutanlığı emri gereği 1'inci Grubun

²² İlia Vutureidu, Sakarya Ötesi Harekâtı, Çev. Niko Grigoriadis, Atina, 1922 (Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin), s. 27

12'nci Grup mevzilerini teslim alması üzerine 12'nci Grup Haymana bölgesine intikal etti. 5'inci Grubun yaptığı baskınlar sonucu yakaladığı Yunan askerlerinden Yunan Ordusunun tertibi ve zayıatı hakkında bilgi alındı.

03 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde yapılan uçak keşifleri ile Kavuncu Köprüsü ve Beylikköprü istikametinde intikal eden Yunan birlikleri tespit edildi. 4'üncü Grup birlikleri Baraközü deresi batı sırtlarını tutan piyade taburlarının sol kanadının geri bölgesinde mevzilendi. Grup bölgesinde bulunan 3. Tümen öğleden sonra Karakuyu-Sarıhalil istikametine ilerledi. 12'nci Grup bölgesinde 10. ve 2. Tümenleri Gölçeşme Yaylası-Çal Dağı hattında mevzi tahkim etti. Gün boyu yapılan aralıklı topçu ateşleri hariç grup cephesi hareketsiz kaldı. Grup birlikleri sadece Yunan Ordusu'nun taarruz ihtimaline karşı mevzi düzeltmeleri yaptı. 3'üncü Grup bölgesinde 12. Tümen ile grup birlikleri bulunduğu hattı tahkim etmekle uğraşırken 57'nci ve 8'inci Tümenler de aynı şekilde mevzi tahkim faaliyeti içindeydi. 2'nci Grup bölgesinde 1. Tümen Mezartepe-Kızılkoyunlu bölgesinde mevzi tahkim faaliyeti ile uğraştı. Yunan tümeninin Mezartepe-Yeniköy arasındaki platoda yapması muhtemel taarruz karşısında 8'inci Tümen ve 3'üncü Kafkas Tümeni gerisine 9'uncu Tümen'den 26'ncı Alay intikal ettirildi. 1 ve 5'inci Gruplar bölgesinde 7 ve 5'inci Tümenler de emrine verilen 1'inci Grup dünkü mevzilerinde kaldı. 5'inci Süvari Grubu düşman Yunan ikmal kolları ve gerisine baskın yapmak üzere hazırlandı.

04 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde düşmanın herhangi bir hareketi bulunmadı. 7. Tümen sabah saatlerinde 1'inci ve 17'nci Tümenleri, 3. Tümen ise Yüzükurtlu tepeleri istikametinde taarruz etti. Öğle saatlerine kadar karşılıklı muharebeler ile devam eden taarruz öğleden sonra Polatlı-Eski Polatlı istikametinde 7. Tümen, Yüzükurtlu Tepeleri istikametinde 3. Tümen lehine gelişti. Bu durum üzerine 17'nci Tümen mevzilerini Menteşe doğusu-Eski Polatlı-Yüzükurtlu Tepeleri hattına, 1'inci Tümen ise sol kanadını Polatlı kuzeybatı sırtlarına çekti. Ancak Yunan tümenlerini taarruzlarını daha ileri götüremedi ve 21.30 itibari ile taarruzlar tamamen durdu. Akşam saatlerinde Yunan Ordusuna oto kollarının Kavuncu ve Beylikköprü istikametinde hareketleri tespit edildi. 4'üncü Grup bölgesinde 10. Tümen sabah saatlerinden itibaren taarruza başladı. Öğleden sonra 10. Tümen Şeyhali, 9. Tümen ise Gölçeşme Yaylası-Çal Dağı arasından Karayavşan, istikametinde ilerledi. 3. Tümen taarruzları 61'inci Tümen'in etkili savunması karşısında sonuç vermedi. Bu esnada 10. Tümen kendi istikametinde taarruza devam etti. Saat 19.00'dan sonra 3. Tümen taarruzunu tekrarlarsa da ağır zayıat

vererek geri çekildi. 10. Tümen ise 5'inci Kafkas Tümeni cephesine ancak 2000 metre yaklaşabildi. 12'nci Grup genel olarak cephe ihtiyatı konumunda bulunuyordu. 68'inci Alay Karakaya, 24'üncü Tümen Erif Batısı, 11'inci Tümen Erif güneybatısı-Kadıköy batısı hattında mevzilendi. 15'inci Tümen ise Cephe Komutanlığı ihtiyatına alındı. 3'üncü Grup bölgesinde hâkim durumda bulunan 1. Yunan Kolordusu avantajlı durumuna rağmen herhangi bir faaliyette bulunmadı. Her iki tarafta mevzi bölgesinde tahkim faaliyeti ile uğraştı. 2'nci Grup bölgesinde de 3'üncü Grup bölgesinde olduğu gibi grup birlikleri mevzi tahkim faaliyeti ile uğraşıyordu. 1 ve 5'inci Gruplar bölgesinde 2. Yunan Kolordusu tahkimat ile uğraştı. 5'inci Grup dün yaptığı hazırlık sonucu Totak-Güzelcekale hattına taarruz etmek üzere görevlendirildi ancak Kerpiç'e kadar bölgede Yunan'a rastlamayan 14'üncü Süvari Tümeni'ne ait alay Çeltek'e döndü.

Günün sonunda Papoulas Savunma Bakanı Teotakis'e gönderdiği raporda *"Kütahya'da yaptığımız toplantıda söz verdiğimiz üzere Türkleri takip ettik, Sakarya doğusuna da geçtik. Ancak verdiğimiz ağır zayıat ve giderek ikmal merkezlerimizden uzaklaşmamız nedeniyle şu ana kadar elde ettiğimiz başarı kolaylıkla felakete dönüşebilir. Bu durumda harekâta devam edip etmem konusunda hükümetin kararını bekliyorum"* demektedir.²³

05 Eylül 1921; Bugün Yunan Ordu Komutanı Papoulas gönderdiği rapora cevap beklerken Türk Ordusu Mürettep Kolordu bölgesinde 1'inci ve 17'nci Tümenler mevzilerini tahkim ederken, 41'inci ve 24'üncü Tümenlerin süvari bölükleri Sakarya Nehri geçitlerinde gözetleme faaliyetinde bulundu. 4'üncü Grup bölgesinde 3. Yunan Kolordusu, saat 08.30'dan itibaren topçusunun desteğinde, 3. Tümen ile Yümekünlü tepelerine, 10. Tümen ile Şeyhali istikametinde, emrindeki 9. Tümen'le Karayavşan istikametinde taarruza başladı. Öğleden sonra 9. Tümen 5'inci Kafkas Tümeni ilk mevzilerine girdi ancak Türk tümeni geride bulunan sırtlarda mevzilenerek savunmaya devam etti. Ancak 61'inci Tümen bölgesinde 3. Tümen taarruzları etkili oldu. Grup komutanlığı öğleden sonra topladığı dokuz taburluk kuvvet ile 5'inci Kafkas Tümeni emir komutasında 3. Tümen taarruzları durduruldu ve 61'inci Tümen siperleri geri alındı. 12'nci Grup bölgesinde 2. Tümen gün boyunca mevzi tahkim faaliyeti ile uğraştı. Öğle saatlerinde Ahırlıkuyu istikametinde ilerleyen bir Yunan alayı ilerleme kaydedemedi.

²³ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5, Genelkurmay Başkanlığı 1973, s.207

3'üncü Grup bölgesinde 12. Tümen bulunduğu mevzilerde tahkimat yaparken akşam saatlerinde yaptığı şiddetli topçu ateşleri sonucunda 135'inci Alay'ın yedi şehit vermesine sebep oldu. 2'nci Grup bölgesinde 1. Tümen grup topçuları tarafından aralıklı olarak taciz edildi. Grup genelinde düne göre bir değişiklik bulunmuyordu. 1'inci Grup bölgesinde değişiklik olmamakla birlikte, Grup komutanı tarafından verilen emirle 4'üncü Tümen cephesinde Karasüleymanlı güney sırtlarında bulunan düşmanı durumunu tespit etmek için 8'inci Bölük Komutanı ve emrinde görevlendirilen 70 erden kurulu müfreze saat 23.00'da ilerlemeye başladı. 13. Tümen'nin mukavemetine rağmen Kaletpe istikametinde düşman mevzilerine girdi. Karşılıklı süngü muharebesi ile siperler 45 dakika müfrezenin elinde kaldı; ancak Bölük Komutanının şehit olması üzerine, müfreze ele geçirdiği bu siperleri boşaltmak zorunda kaldı. 5'inci Grubun durumunda bir değişiklik olmadı.

06 Eylül 1921; Papoulas'ın raporuna gelen cevap metninde *“Harekâtın devamına karar verildiği takdirde, Türk Ordusu sol kanadından yapılması düşünülen kuşatmanın uygulanacağı; aksi halde Sakarya gerisine çekilme emrinin verileceği”* yazıyordu. Mürettep Kolordu bölgesinde gün sakin geçti. 1'inci Tümen Polatlı batısında bulunan Yunan alayları ile kısa süre piyade tüfeği muharebesi yaptı. 4'üncü Grup bölgesinde sabah saatlerinde grup cephesi Yunan topçusu tarafından ateş altına alındı. Bir saat sonra 3. Tümen'den bazı birliklerin Karakuyu'da, 10. Tümen birliklerinin Şeyhali güneyinde toplanarak batı istikametinde ilerlediği tespit edildi. Bu durum Yunan birliklerinin topçu ve bırakılan emniyet birlikleri himayesinde geri çekildiğini gösteriyordu. 3'üncü Grup bölgesinde 12. Tümen gün boyu tahkimatla uğraştı ve aralıklı olarak grup mevzilerini topçu ateşi ile taciz etti. 2'nci Grup bölgesinde de grup birlikleri ve 1. Tümen tahkimat faaliyetlerine ağırlık vermişti. 5'inci Grup birlikleri genel olarak baskın ile görevlendirildi. 2'nci Süvari Tümeni'nden alınan istihbarat neticesinde Yunan'ın Köseaptallı kuzey sırtlarının zayıf düşman emniyet birlikleri ile tutulduğu; düşman büyük kısmının Güzelcekele, Gökgözşerefli – Katrancı- Kirazoğlu- Yaprakbayırı kesimlerinde bulunduğu; Kanlıgöl ve Kirazoğlu'nda cephane depolarının bulunduğu, Totak çevresinde sadece keşif kollarının bırakıldığı öğrenildi

07 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde süvari, topçu ve piyadesi bulunan bir Yunan birliğinin Demirci, Sazılar'dan ise 20-25 vagonluk bir trenin Biçer, bir piyade alayının da Dua Tepe güneyinden Beylikköprü istikametinde çekildiği tespit edildi. 4'üncü ve 12'nci Gruplar bölgesinde 61'inci Tümen Bayburt, 5'inci Kafkas Tümeni ve

24'üncü Tümen Karayavşan ve doğusu istikametinde Yunan birliklerine taarruza başladı. 5'inci Kafkas Tümeni Hücum Taburu tarafından 10. Tümeni'ne yapılan taarruz neticesinde Yunan tümeni ağır zayıat verdi ve Çal Dağı batı sırtlarına çekildi. Bu taarruzlar sonucu 10. Tümen Bayburt- Tobak Dağı- Sivri hattı ve bir taburdan fazla kuvvet ile de Gölçeşme Yaylası kuzeyine çekildi. Ayrıca 24'üncü ve 11'inci Tümenler 2. Tümeni'ne taarruz etti anca grup topçularının ateşleri altında kalınca 6 şehit vererek geri çekildi. 3'üncü Grup bölgesinde 12. Tümen'nin mevzilerde zayıf emniyet birlikleri bırakarak geri çekildiği tespit edildi. 2'nci Grup bölgesinde 3'üncü Kafkas ve 9'uncu Tümen'den görevli müfrezeler Mezartepe'ye taarruz etti ancak karşı ateşler sonucu geri çekilmek zorunda kaldı. Bu baskın sonucunda Mezartepe bölgesinde 1. Tümen'nin himaye birlikleri bıraktığı ve mevzi gerisine çekildiği tespit edildi. 1 ve 5'inci Gruplar bölgesinde cephedeki düşmanı tespit etmek maksadıyla 4'üncü ve 5'inci Tümenler birer tabur kuvvetinde müfreze ile Kaletepe ve Totak sırtlarına taarruz etti. Ancak 5. Tümen'den takviyeli 13. Tümen ateşleri karşısında taarruz müfrezeleri ilerleme kaydedemedi. Ancak akşam saatlerinde düşmanın geri çekilme emareleri göstermesi üzerine 4'üncü Tümen Kaletepe doğusuna taarruz etti. Yapılan bu taarruz sonucu gün batımında Yunan mevzilerine girildi. Ancak düşman topçusunun bölgeyi ateş altına sebebi ile zayıat vermemek adına 4'üncü Tümen birlikleri mevzilerine geri çekildi. 3'üncü Süvari Tümeni Totak, 14'üncü Süvari Tümeni Balçıkhisar bölgesine taarruz etti ve Totak bölgesinin bir tabur kadar kuvvetle savunulduğunu, Balçıkhisar bölgesinin ise boş olduğunu tespit etti.

08 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde 1'inci Tümen cephesinde yaşanan küçük çaplı piyade tüfeği atışları hariç bir hareket olmadı. Genel olarak Yunan birlikleri batı istikametinde çekilme gayreti içindeydi. 4'üncü Grup cephesinde ele geçirilen esirlerin ifadelerinden 9. Tümen'den iki alay olduğu öğrenildi. Öğleden sonra iki alay kadar kuvvetin Çal Dağı güneyinden Sivri-Sarıhalil istikametinde batıya doğru hareket ettiği tespit edildi. Akşam saatlerinde Çal Dağı batısına yapılan taarruzlar sonuç verdi ve Yunan birlikleri mukavemet göstermeden Acıdere bölgesine çekildi. Bu taarruz sonucu 61'inci Tümen Acıdere bölgesine hâkim bir tepiyi ele geçirdi. 12'nci Grup bölgesinde Yunan birliklerinin Çal Dağı güneyinden aralıklı olarak güneye ve Kavuncu köprüsü istikametinde ilerlediği tespit edildi. 3'üncü Grup bölgesinde 12. Tümen'nin bulunduğu mevzilerde tahkimatla uğraştığı tespit edildi. 2'nci Grup Türk birlikleri günü eğitim ve atış faaliyeti ile geçirirken Yunan birlikleri sabah saatlerinden itibaren batıya doğru

hareket ediyordu. 5'inci Grup sabah saatlerinde 3'üncü Süvari Tümeni ile Totak, 14'üncü Süvari Tümeni ile Kutluhan istikametinde keşif taarruzları yaptı. Totak istikametindeki taarruz, düşmanın sert mukavemeti karşısında durdu ancak Kutluhan istikametindeki taarruzda, Yunan emniyet birlikleri geri atıldı.

09 Eylül 1921; Mürettep Kolordu bölgesinde Çekirdeksiz, Üçpınar ve Eski Polatlı istikametlerinde yapılan baskınlarda, 7. Tümen'in mevzide olduğu tespit edilmişti. Kolordu cephesinde Yunan'ın emniyet birlikleri himayesinde ikmal kollarının Sakarya Nehri istikametinde ilerlediği tespit edildi. 4'üncü Grup bölgesinde 9. ve 10. Tümenlerinin batı istikametinde çekildi tespit edildi. 61'inci Tümen Yunan'ın boşalttığı Tobak Dağı mevzilerini işgal etti. Grup birlikleri genel olarak yarınki karşı taarruz için hazırlık içindeydi. 12'nci Grup bölgesinde 2. Tümen'nin Çal Dağı'nı keşif ve emniyet birlikleri ile muhafaza ettiği tespit edildi. Diğer gruplar bölgesinde yapılan taarruz ve baskınlarda Yunan birliklerinin genel olarak Sakarya Nehri batısına hareket halinde olduğu tespit edildi.

3.1.1.6. 10-13 Eylül 1921 muharebeleri

10 Eylül 1921'de Türk birliklerinin Dua Tepe- Kartal Tepe istikametlerindeki karşı taarruzu Türk topçusunun yoğun desteğinde başlamıştı. 1'inci, 15'inci ve 23'üncü Tümenler Dua Tepe'ye taarruz etmiş, kuzeyden ve doğudan 23'üncü Tümen ve 15'inci Tümenin birlikte taarruz ve süngü hücumlarıyla saat 13.40'ta Dua Tepe ve batısı 31'inci, 38'inci ve 56'ncı Alaylar tarafından, Dua Tepe güney sırtları ise 1'inci Tümen tarafından ele geçirildi. 23 'üncü Tümen bölgesinde 7. Tümen tarafından bırakılan iki top ve çok sayıda silah ele geçirildi. İhtiyatta bulunan 57'nci Tümen Mürettep Kolordu emrinde Karatepe'ye taarruz için hazırlanıyordu. 61'inci Tümen Eski Polatlı, 5'inci Kafkas Tümeni Bayburt istikametinde taarruza başladı. 9. Tümen'nin 5'inci Kafkas Tümeni üzerinde taarruzlarının etkili olması sonucu Yunan tümeni Şeyhali-Karayavşan hattına kadar ilerledi. Bu durum Eski Polatlı kuzeyine kadar ilerleyen 61'inci Tümen'i olumsuz etkilese de 61'inci Tümen 24'üncü Tümen topçularının desteği ile Eski Polatlı kuzeyinde tutunmayı başardı. 5'inci Kafkas Tümeni'nin yaşadığı bu sıkıntıdan dolayı tümenin hemen sağında bulunan 12'nci Grup birlikleri olumsuz etkilendi ve 2. Tümen'nin taarruzu sonucu 11'inci ve 24'üncü Tümenler geri çekilmek zorunda kaldı. 1, 2 ve 3'üncü Gruplar bölgesinde Yunan askerinin gösterdiği direnç sonucu bir sonuç alınamadı ve yaşanan muharebeler sonucu 23'üncü Alay Komutanı Yarbey İbrahim Bey şehit oldu. 5'inci Grup ise 10 Eylül öğle saatlerinde 3'üncü Süvari Tümeni ile Mangal Dağı'nı geri aldı. Ayrıca

2'nci Süvari Tümeni ile Büyükkonakgörmöz ve Mollaresul bölgesini işgal etti. Yunanlar 11 Eylül sabahı 1 ve 2. Kolordularını Sakarya Nehri batısına emniyetle geçirebilmek adına Dua Tepe ve Kartal Tepe mevzilerini topçu ile ateş altına alıyor ve mümkün olduğu kadar doğuya ilerleyip Batı Cephesi birliklerini geçiş noktalarından uzak tutmaya çalıştı. 10 Eylül'ü 11 Eylül'e bağlayan gece 57'nci Tümen'nin Kara Tepe'yi, 17'nci Tümen'nin Kartaltepe'yi ele geçirdi. Yunanların emniyetli bir şekilde çekilmesine imkân veren direnek noktalarından biri olan Karatepe'nin kaybedilmesi sonucu 3. Tümen topçusunun desteğini de alarak 57'nci Tümen'in geri çekilmesini sağladı ve sabaha karşı tepeyi ele geçirdi. Bunun üzerine Kartaltepe'de bulunan 17'nci Tümen Yunan yan ateşine maruz kalması sebebi ile geri çekildi. 12 Eylül akşam saatlerinde 1'inci Tümen süngü hücumları ile Kartaltepe'yi Yunandan temizledi. Aynı saatlerde 23'üncü ve 17'nci Tümenler Karatepe ve Eski Polatlı sırtlarını işgal etti. Papoulas'ın son emri gereği 7. Tümen hariç Yunan askeri 13 Eylül sabahı nehrin batısına geçmişti. Öğle saatlerinde ise Yunan ordusunun nehri geçişini himaye eden 7. Tümen de nehrin karşısına geçti. Başkomutan tarafından Batı Cephesine oyalanmadan Yunanı takip görevi verildi. Mürettep Kolordu takip için derhal Beylikköprü'ye indi ancak köprü Yunanlar tarafından tahrip edilmişti. 4'üncü Grup bölgesinde de aynı durum söz konusuydu ve Kavuncu Köprüsü Yunanlar tarafından tahrip edilmişti. Ancak pes etmeyen Türk Ordusu seyyar köprüler kuracak ve Sakarya Nehri'ni geçerek Yunanı takip edecekti.

Sonuç olarak şiddetli muharebelerden sonra Yunan kuvvetleri, 11 Eylül'den itibaren sağ kanattan başlayarak ve geçtiği yerleri yakıp yıkarak batıya doğru çekilmiş, 13 Eylül'de ise Sakarya Nehri'nin doğusundan tamamen atılmıştır. 13 Eylül 1921'de Batı Cephesi'ne bağlı birliklerin komuta yapısı değiştirilmiştir. 1'inci Ordu ve 2'nci Ordu kurulmuş, Grup Komutanlıkları lağvedilerek yerine 1'inci, 2'nci, 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci Kolordular ile Kolordu seviyesinde Kocaeli Grup Komutanlığı kurulmuştur.²⁴

3.1.1.7. Sonuç

Yunan ordusunun çöküşü, felaketin başlangıcı Sakarya olmuştu. Prens Andreas da Sakarya'yı "Anadolu seferinin kaderini tayin eden ve oradan kovuluşumuzun başlangıcı olan kesin bir savaş" olarak anıyordu. Küçük Asya Ordusu, kuvvetinin %50'sini yitirmiş ve çıkış yerlerine geri dönmüştü. "Sakarya dönüşü subay ve asker olarak ordu birliğinin zafer çiçeği soldu" diyen Fessopoulos'a göre daha o zaman Yunan ordusunun "Küçük

²⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi 150, s.4

Asya’da savaşıması faydasız ve mantıksız politik bir gayret” olarak nitelenmeye başlanmıştı. Üstelik “Kemal’e yönelik övgüler” Sakarya’daki “felaket ve yenilgiden daha büyük bir velvelenin kopmasına neden olmuştu”. Türk tarafında ise bu dağınıklık yoktu. Daha doğrusu Başkomutan ve Batı Cephesi Komutanı Ali İhsan Paşa örneğinde olduğu gibi dağınıklığa ve disiplinsizliğe göz yummamıştı. Komuta kademesindeki tümen ve üstü kıtaatın başındaki kurmayların yedisi hariç tamamı 1921 muharebelerine katılmıştı. Başkomutan, ordusunu taarruza hazırlayacak siyasal ve mali önlemleri de göz ardı etmiyordu. Yunanistan ise mali ve siyasi bunalımlar yaşıyordu.²⁵

Sakarya Meydan Muharebesi, askeri ve siyasi bakımdan kurtuluş mücadelemizin önemli bir aşaması olmuş ve zaferi takip eden devrede iç ve dış politika açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.²⁶ Savunma savaşının en mükemmel taktiğinin uygulandığı Sakarya Meydan Muharebesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ve ordusunun gücünü tüm dünyaya tanıtmış, muharebe sonrasında iç ve dış politika açısından önemli başarılar elde edilmiştir.²⁷

Savaşın tek bir sonucu vardır. Bu sonuca ulaşmaya kadar henüz hiçbir şey kazanılmamış ya da kaybedilmemiştir. 1812 Moskova Seferi’nde Napolyon, Rusya’nın büyük bir bölümünü işgal etmiş olmasına rağmen arzuladığı barışa ulaşamadı. Rusya’nın işgali Napolyon’un sefer planının sadece bir parçasıydı, ancak esas hedef Rus Ordusunun imhasıydı. Ancak Rus Ordusunun imhasını başaramadığı için işgal planı tamamen mahvoldu (Clausewitz, 2003). Benzer şekilde Kütahya-Eskişehir Muharebesi ile Yunan Ordusu Türk Ordusu’nu ağır bir şekilde yaralamış ancak Türk Ordusunun imhası gerçekleştirememiş ve ardından da Sakarya Meydan Muharebesi’nden yenilgi ile ayrılmıştı. Yunanların 1921 yılında aldığı yenilgilerin nedenleri; kağıt üzerinde Başkomutan olan Kral’ın her şeyden habersiz olması, Yunan hükümetlerinin İngiliz çıkarlarına boyun eğmesi, ordunun siyasete bulaşması, liyakatsiz kişilerin ordunun başına getirilmesi, sorumluluktan kaçma, ast-üst ilişkisinin kurulamaması, ordu komutanının hatalı emirler vermesi, emirlerin dinlenmemesi, komutanlar arasında geçimsizlik, birlik duygusunun olmaması, subayların savaşıma isteksizliği gibi devlet ve ordu geleneği konusunda yaşanan sıkıntılardır.²⁸

²⁵ Şaduman Halıcı, Yunan Anılarında Küçük Asya Felaketi, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 48, Syf. 4

²⁶ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi 96, s.5

²⁷ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi 150, s.4

²⁸ Şaduman Halıcı, Mütarekeden İstiklale 1921 Yılında Milli Mücadele, Yunan Subay ve Diplomatlarının Gözünden Sakarya Meydan Muharebesi, Türk Ocağı Yayınları, s.215

3.1.1.8. Millî Mücadelede Türk topçusu ve Sakarya Meydan Muharebesinde Türk topçu kuvvesi

Millî mücadelede kullanılan toplar genel olarak Rus, İngiliz, Fransız ve Alman toplarından oluşan ve çapları dikkate alınırca çok fazla çeşitliliğe sahip toplardan oluşmakta idi. Bu durum cephane ikmalinin zorluğu anlamına gelmekteydi. Sakarya Meydan Muharebesi'nde toplam 169 adet top kullanılmıştı. Buna karşılık Yunan Ordusu 286 adet topa sahipti. Türk Topçusu çoğu küçük çaplı dağ toplarından ve top mevcutları 2 ila 4 arasında değişen bataryalardan oluşan tümen topçu birlikleri olarak teşkil edilmişti. Bu teşkilat yapısına göre tümen seviyesinde 8-10 toplu birer topçu taburu, süvari tugay ve tümenlerinde ise birer topçu bataryası olacak şekilde teşkilatlanmıştı. Ayrıca Batı Cephesi emrinde bir ağır topçu alayı teşkil edilmiş ve bu alay muharebenin başlangıcından itibaren gruplar emrinde görevlendirilmişti. Topçu birlikleri muharebeyi destekledikleri birliklerin gerisinde sabit mevzilerde konuşlanmamış, zaman zaman ileri çıkarak ilerlemekte olan Yunan üzerine süratli ve seri atışlar yaparak Türk Tümenlerini desteklemiş, birliklerin durumuna bağlı olarak mevzi değiştirmişti. Mühimmat yetersizliği nedeni ile Yunan topçusu ile muharebe yeteri kadar yapılamamıştı. Bu sebeple topçu hedeflerini öncelikli olarak Yunan piyade ve süvarileri olacak şekilde belirlemişti. Muharebede topçu mevzileri destekledikleri birlik mevzilerine yakın, hatta aynı mevzi içerisinde veya tümen/grup karargâhları civarında seçilmişti.²⁹

16 Ağustos 1921 tarihine ait Türk Topçu Kuvvesi Tablo 3.5.'te verilmiştir.

Tablo 3.5. Batı Cephesi topçu kuvvesi 16 Ağustos 1921

Grup	Birlik	Seri Sahra Obüs	10,5 cm Rus Sahra Obüsü	İngiliz Sahra Obüsü	Schneider Sahra Obüsü	77 mm Sahra Obüsü	77 mm Uçaksavar	Kudretli Cebel (Skoda Dağ)	Dağ Obüsü (Krupp)	Schneider Dağ	Rus Dağ Obüsü	10,5 cm Dağ Obüsü (Krupp)	10,5 cm Sahra Obüsü (Krupp)	10,5 cm Uzun Sahra	15 cm Obüs (Krupp)	15 cm Skoda
Mürettep Kolordu	1'inci Sv. Tümeni							2								
	1'inci Tümen	4						3								
	17'nci Tümen							3								
	41'inci Tümen	2							4			2				

²⁹ Millî Mücadelede Topçu Birliklerinin Kullanımı, Topçu ve Füze Okulu Yayını

Tablo 3.5. Batı Cephesi topçu kuvvesi 16 Ağustos 1921(Devam)

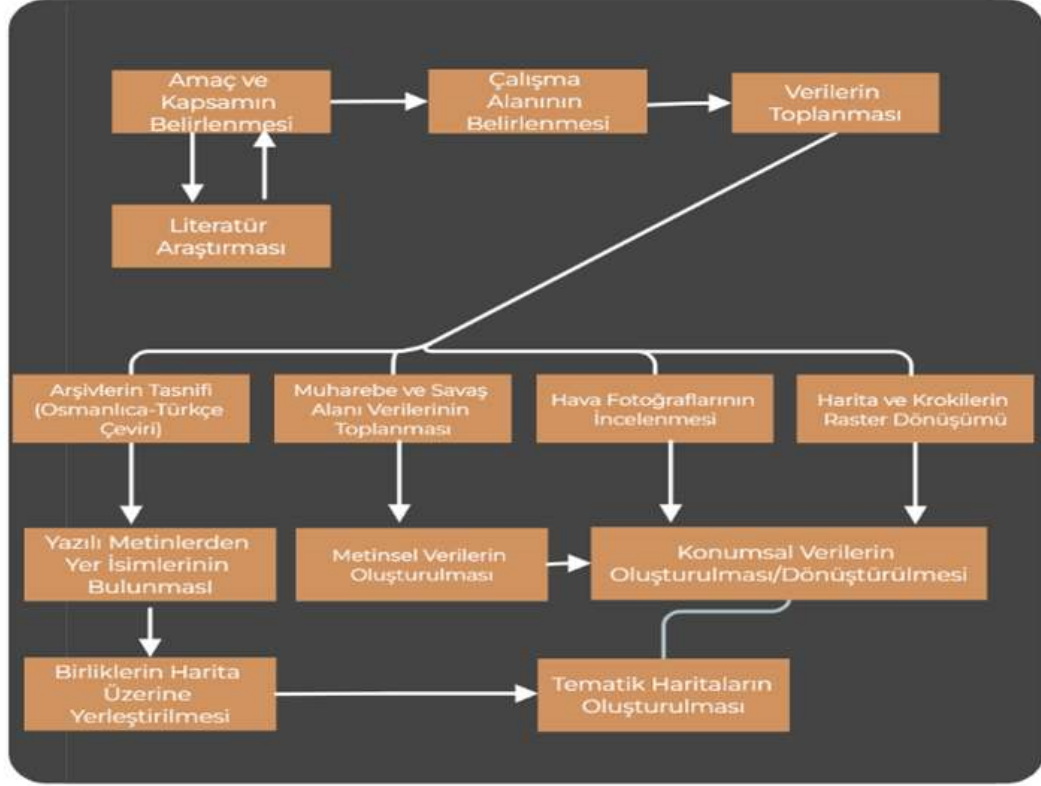
Grup	Birlik	Seri Sahra Obüs	10,5 cm Rus Sahra Obüsü	İngiliz Sahra Obüsü	Schneider Sahra Obüsü	77 mm Sahra Obüsü	77 mm Uçaksavar	Kudretli Cebel (Skoda Dağ)	Dağ Obüsü (Krupp)	Schneider Dağ	Rus Dağ Obüsü	10,5 cm Dağ Obüsü (Krupp)	10,5 cm Sahra Obüsü (Krupp)	10,5 cm Uzun Sahra	15 cm Obüs (Krupp)	15 cm Skoda
12' nci Grup	11'inci Tümen	4						4				2				
	Grup Emrinde													1	2	1
4' üncü Grup	5'inci Kafkas Tümeni	4	2					2								
	61'inci Tümen	2		4												
	Grup Emrinde														2	
3' üncü Grup	7'nci Tümen	4						2								
	8'inci Tümen							4					3			
	15'inci Tümen							4				4				
	Grup Emrinde					2	4								2	
2' nci Grup	4'üncü Tümen	3							4				2			
	5'inci Tümen							2		4						
	9'uncu Tümen									6	3					
1' inci Grup	23'üncü Tümen	4						4				2				
	24'üncü Tümen	4						2				2				
	Grup Emrinde		4												2	
5' inci Grup	14'üncü Sv. Tüm.								4							
	4'üncü Sv.Tugayı															
Bağlı Birlikler	125'inci Topçu Alayı	1 5					2									
	2'nci Sv. Tümeni								2							
	3'üncü Sv. Tümeni							2								
	3'üncü Kafkas Tümeni							4		4						
	57'nci Tümen				2	5		2								

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Kls.1123 Dos.6/5

3.2. Yöntem

Çalışmada CBS'nin farklı araçlarından yararlanılmıştır. Tarihi metin ve döneme ait krokilerde birlik konum bilgileri tanımlanırken köy isimleri ile belirtildiğinden, köy sınır

verileri Harita Genel Müdürlüğü Küre uygulaması aracılığı ile sayısal olarak elde edilmiştir. Köy verilerinin konumsal veritabanı ile ilişkilendirilmesi ve birliklerin zaman ve konuma bağlı gösterilmesi için ArcGIS Pro Military Tools uygulaması ile 23 Ağustos – 13 Eylül 1921 tarihleri arasında meydana gelen tarihi olaylar sayısallaştırılmıştır. Çalışma Planı Şekil 3.1.’de özetlenmiştir.

Şekil 3.1. Çalışma planı

3.2.1. Araştırma bulgularının ortaya konulması

Bu bölümde kullanılacak verilerin elde edilme yöntemlerinden bahsedilmektedir.

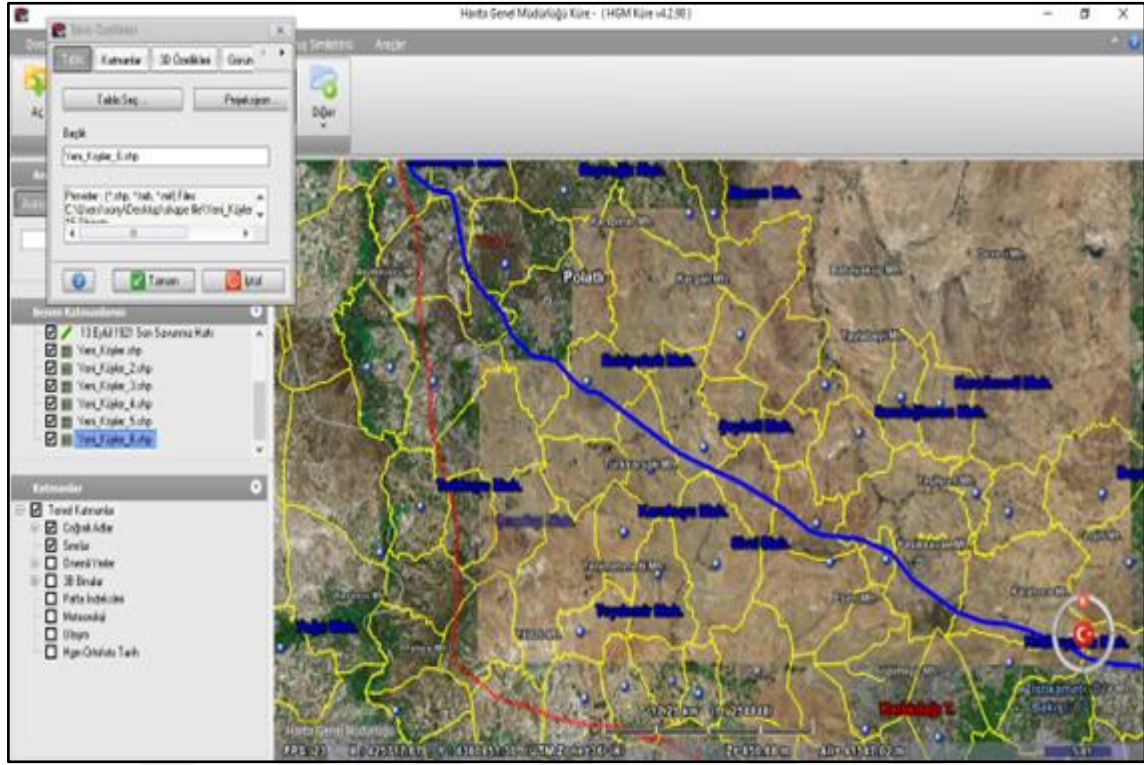
3.2.1.1. Arşivlerin tasniflenmesi

Asli kaynak olarak değerlendirdiğimiz Batı Cephesi Komutanlığına ait dönemin krokileri Latin Alfabesine çevrilmiş, günümüz kaynakları ile döneme ait orijinal krokilerin karşılaştırması yapılmıştır. Bu işlem tamamlandıktan sonra yaya ve topçu birliklerinin konumları, isimleri ve siper hatlarına yönelik yorumlamalar yapılmıştır. Birliklere ait zaman ve konuma bağlı mevzi bölgeleri isim bazında tespit edilmiştir.

3.2.1.2. Köy verilerinin oluşturulması

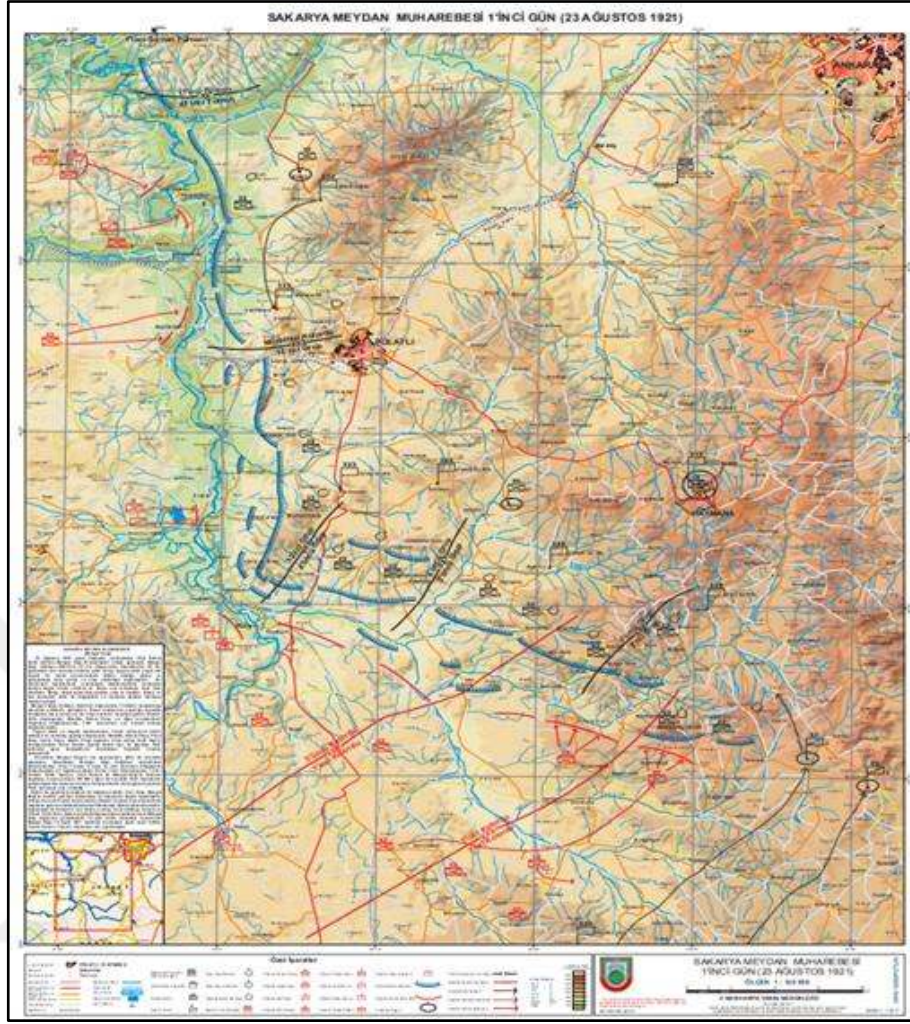
Muharebe alanındaki birlik hareketleri genel olarak köy isimleri ile ifade edildiği için köy verilerinin elde edilmesi ihtiyacı doğmuştur. İl ve ilçe verileri Harita Genel

Müdürlüğü web sitesi, çalışma alanına ait köy sınırları ise HGM Küre uygulaması aracılığı ile temin edilmiştir (Görsel 3.1.).

Görsel 3.1. Harita Genel Müdürlüğü “Küre” uygulaması köy sınırlarının oluşturulması (2023)

Sakarya Meydan Muharebesinde Batı Cephesi Komutanlığı emrinde toplam 20 tümen, bir süvari tugayı, üç bağımsız alay ve bir süvari alayı görev almıştır. Bu birlikler Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin ardından ve Sakarya Meydan Muharebesi henüz başlamadan 23 Ağustos 1921 tarihinde Görsel 3.2.’de belirtildiği üzere Polatlı bölgesindeki son mevzilerinde bulunmaktadır.

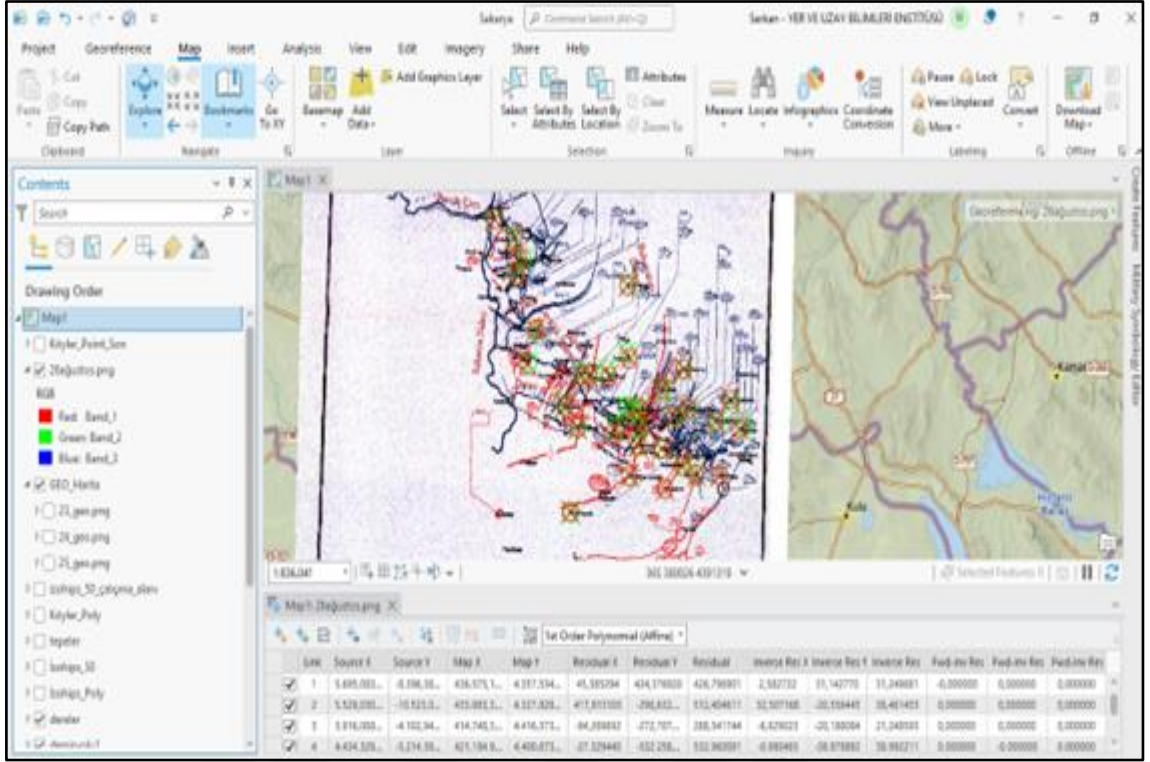

Görsel 3.2. Sakarya Meydan Muharebesi ilk gün savunma hattı (23 Ağustos 1921)

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü

3.2.1.3. Tarihi haritaların dönüşümü

Sakarya Meydan Muharebesi'nin gerçekleştiği 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihine ait resmi Genelkurmay Başkanlığının Sakarya Meydan Muharebesi'nin anlatıldığı Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât kitabında ek olarak sunulmuş günümüz standartlarına uymayan haritaların tasnif işlemi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen haritalar Görsel 3.3.'te belirtildiği gibi ArcGIS Pro programı Georeferencing uygulaması ile yer kontrol noktaları oluşturulup Affine dönüşüm ile konumlandırılmıştır.

Görsel 3.3. Tarihi harita dönüşümü

Konulandırma işleminden sonra harita üzerine birliklerin konumlandırma işlemi gerçekleştirilerek vektörel yapıdaki ve dönemin birlik durumunu resmeden haritalar günümüz standartlarında raster yapıya dönüştürülmüştür. Böylece kâğıt üzerinde vektör durumda olan kroki/haritalar CBS ile raster yapıya dönüştürülerek dijitalleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

3.2.2. Araştırma sonuçlarının ortaya konulması

Bu bölümde kaynaklardan elde edilen veriler kullanılarak savaş alanının mekânsal verilerinin oluşturulma yöntemleri anlatılmıştır.

3.2.2.1. Mevzilerin tespiti

Sakarya Meydan Muharebesi Polatlı ve Haymana bölgesi Sakarya Nehri'nin doğusunda gerçekleşmiştir. Harekât alanı genişliği yaklaşık 100 km, derinliği ise 20 km'lik bir alanı kapsamaktadır. Arşiv belgelerinden yapılan tasnifleme sonucu döneme ait krokilerden yer isimleri ve birlik konumları belirlenmiştir. Döneme ait krokiler ArcGIS Pro programı aracılığı coğrafi referans dönüşümü ile günümüz harita standartlarına getirilmiştir. Daha sonra arşiv belgelerinden konum verisi alınan birlik ve topçu mevzilerinin yer tespiti elde edilen günümüz projeksiyon sistemine sahip haritalardan ve yapılan saha araştırmalarından yapılmıştır. Tespiti yapılan mevzilerin

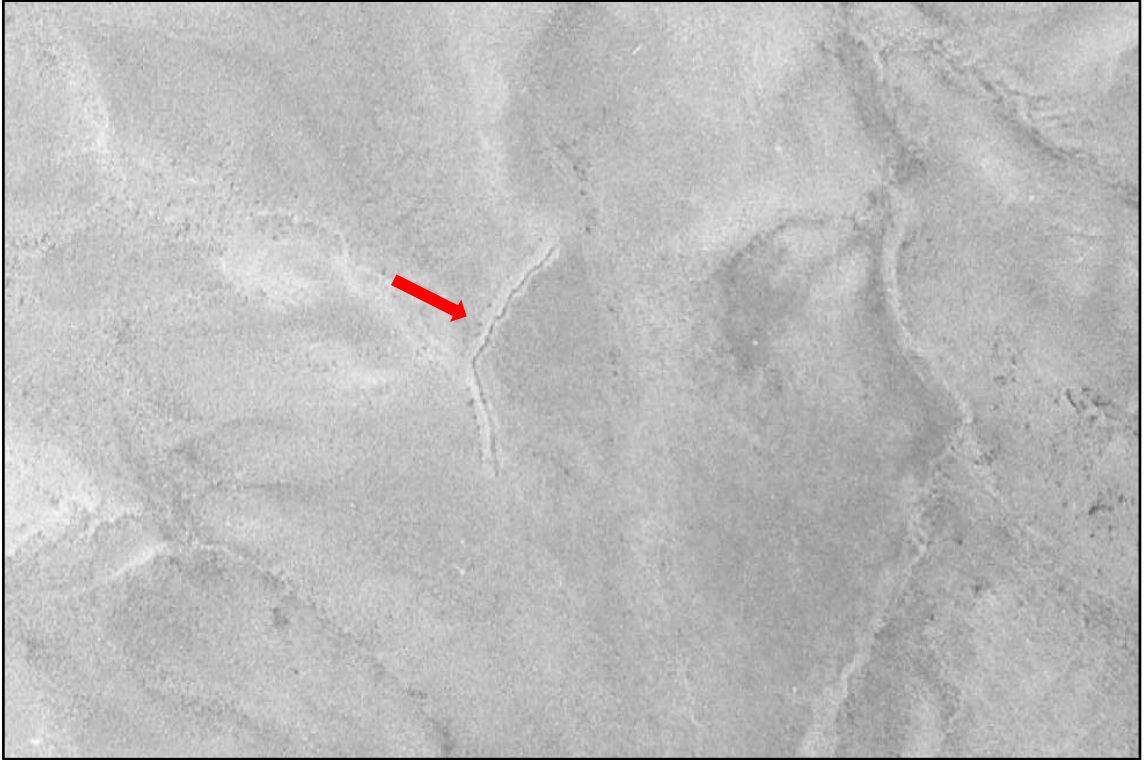
konum doğruluğu örneği Görsel 3.4., Görsel 3.5., Görsel 3.6., Görsel 3.7., Görsel 3.8 ve Görsel 3.9’da verilen Harita Genel Müdürlüğünden temin edilen 1951-2011 yılları arasında çekilmiş hava fotoğrafları incelenerek teyit edilmiştir. Ayrıca mevzilerin zamana bağlı değişimlerini gözlemlemek için bölgeye ait farklı tarihlerde alınan görüntüler de kullanılmıştır.

Görsel 3.4. *Toydemir Köyü mevzileri (HGM, 1954)*

Görsel 3.5. *Toydemir Köyü mevkileri (HGM, 2011)*

Görsel 3.6. *İgciler Köyü mevkileri (HGM, 1953)*

Görsel 3.7. *İğciler Köyü mevzileri (HGM, 2011)*

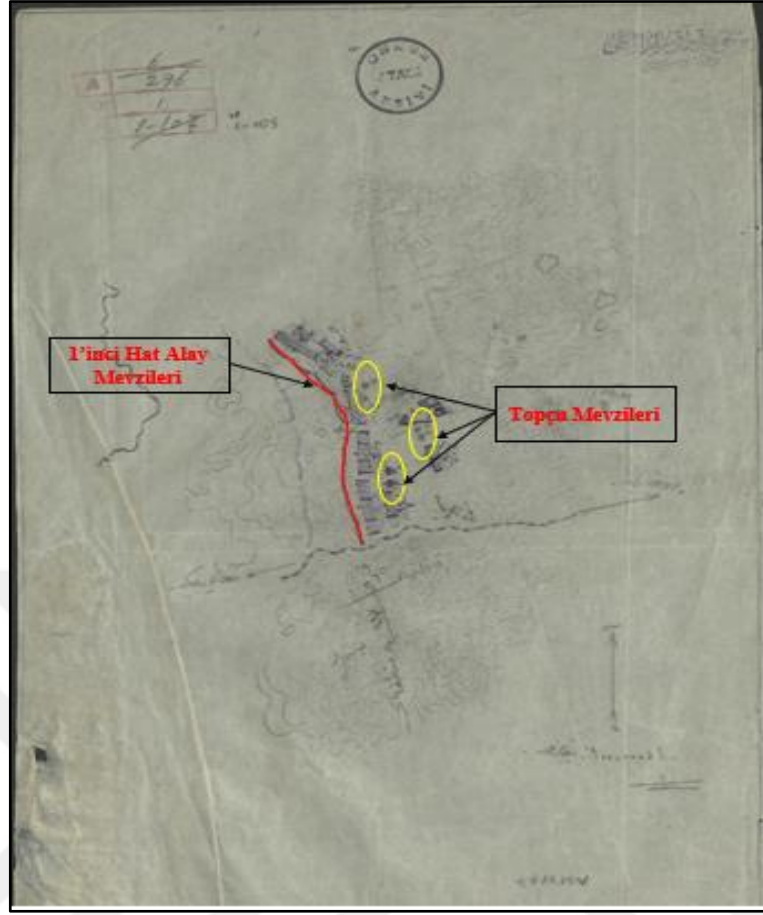
Görsel 3.8. *Kızılkırma Tepe Doğusu mevzi bölgesi (HGM, 1954)*

Görsel 3.9. *Kızılıрма Tepe Doğusu mevzi bölgesi (HGM, 2011)*

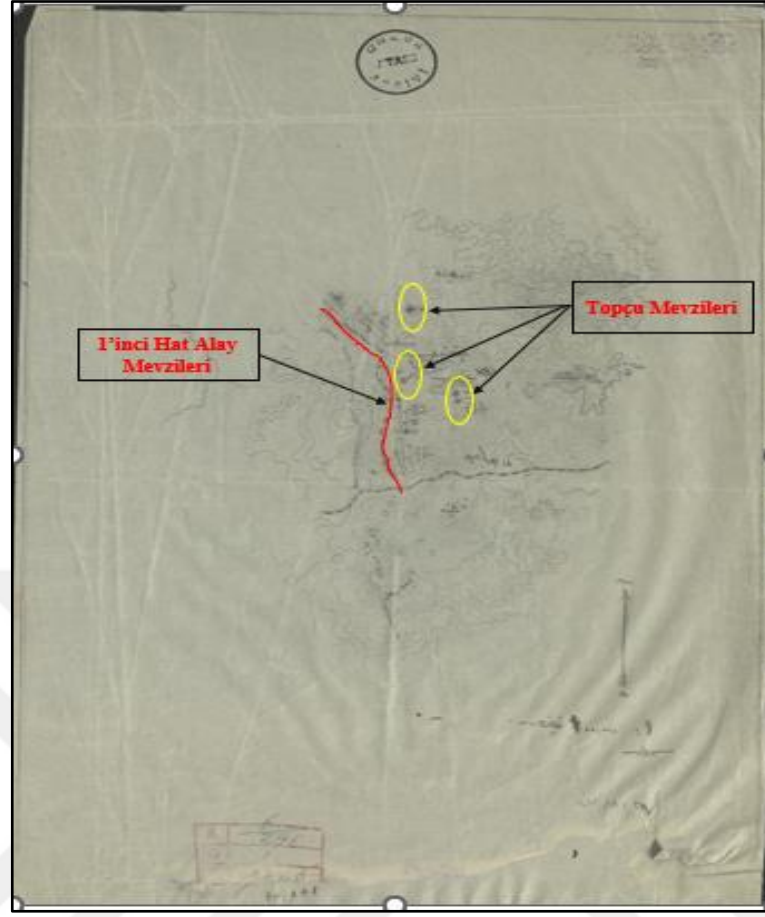
3.2.2.2. Kullanılan topçu silahları ve mevzilere göre menzil durumlarının ifade edilmesi

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde Türk Topçusu büyük başarılarla imza atmış ve Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilirken kazanılan zaman sürecinde yeniden teşkilatlanarak cephane ikmaline ağırlık vermiştir. Topçunun mevzilendirilmesinde derinliğine bir kademelenme içerisine girilmemiş, batarya mevzileri silah menzilleri ölçüsünde birinci hat mevzilerine oldukça yakın tutulmuştur. Bu durum T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından temin edilen ve dönemin kahramanları tarafından hazırlanan krokilerden teyit edilmiştir. Örnek olarak; 1'inci Tümen'e ait 27 Ağustos 1921 tarihine ait krokisi Görsel 3.10., 7'nci Piyade Tümeni Yamak Muharebesine ait 10 Eylül 1921 tarihli krokisi Görsel 3.11.'de verilmiştir. Sakarya Meydan Muharebesinde Türk topçusunun Yunan topçusuyla muharebesi mühimmat azlığı nedeni ile nadiren yapılmıştır.

Görsel 3.10. 1'inci Piyade Tümeni Çekirdeksiz bölgesi yerleşim krokisi (27 Ağustos 1921)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Kls.1350, Dos.151/0188

Görsel 3.11. 7'nci Piyade Tümeni Yamak Muharebesine ait kroki (10 Eylül 1921)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Kls.1380, Dos.8/0014

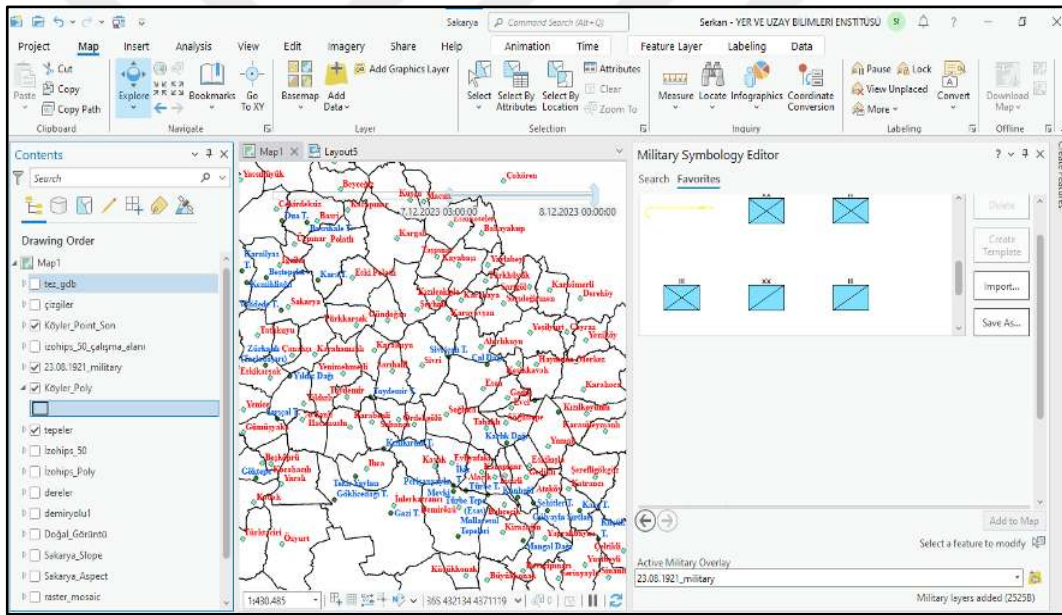
Sakarya Meydan Muharebesinde çok çeşitli topçu silahları kullanılmıştı. Bunlar 75 mm'lik M1903 Krupp Seri Sahra (Menzil:6000 m), Rus Sahra Obüsü (Menzil: 8500 m), İngiliz Sahra Obüsü (Menzil:7700 m), Schneider Sahra Obüsü (Menzil: 6800 m), M1916 77 mm Sahra (Menzil:5500), 77 mm'lik Uçaksavar Topu (Yatay Menzil: 4000 m, Dikey Menzil:7200 m), 75 mm'lik Kudretli Cebel Obüsü (Menzil:8250), M1908 Dağ Obüsü (Menzil:6500 m), Schneider Dağ Topu (Menzil:9600 m), 76.2 mm M1907 Rus Dağ Obüsü (Menzil: 8500 m), 105mm L/12 Krupp Dağ(Menzil:5200 m), M98/09 105 mm'lik Krupp Sahra (Menzil:6300 m), 105mm Uzun Sahra (Menzil:8400), 150 mm'lik Krupp (Menzil: 8900 m) ve Skoda Sahra Obüsü'dür (Menzil 8760 m).

Ağır obüsler Birinci Dünya Savaşı sonrası 5'inci Ağır Topçu Şubesi'nden temin edilmiştir.³⁰

³⁰ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları 1985, s.736

3.2.2.3. Birlik konumlarının oluşturulması

İl, ilçe ve köy verileri, demiryolu, karayolu, mevzi hatları bilgisi içeren altlık haritalar sayısal yükseklik modeli ile birleştirilecek ve birliklerin konumları “Military Symbol Editor” aracı kullanılarak harita üzerine işaretlenecektir. Askeri birliklerin özellikleri, büyüklükleri, kabiliyetleri ve hareketleri ifade edilirken Görsel 3.12.’de verilen Military Symbol Editor aracı ile Birleşmiş Milletler standardı MIL-STD-2525B Change-2 kullanılmıştır. ArcGIS Pro yazılımına daha önce oluşturulan, köy alan verileri, savaş alanına ait tren yolu, karayolu altlık verileri, mevzi ve akarsu hatları verileri yüklenmiştir. Yazılı metinlerde ifade edilen birliklerin isimleri bağlı oldukları komutanlık, taktik kapasite ve imkânları öznetelik tablosuna işlenerek birlik bazında MIL-STD-2525B Change-2’de karşılık gelen sembolleri oluşturulmuştur. Yapılan işlem sonucunda kroki ile verilen durum haritaları ArcGIS Pro yazılımında sayısallaştırılmıştır.

Görsel 3.12. Military Symbol Editor (ArcGIS Pro,2023)

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE SONUÇLARI

Bu bölümde, elde edilen verilerden faydalanılarak çalışma alanın özelliklerini gösteren tematik haritalar üretilmiş ve yönetime bağlı olarak yapılan bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Birlik Konumlarına Ait Veri Tabanı Oluşturulması

Sakarya Meydan Muharebesi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihlerini kapsayan krokiler, Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynak ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından elde edilen döneme ait krokiler çalışmamızın ana kaynağı olarak kullanılmıştır.

4.1.1. Yazılı metinlerden birlik konumlarının çıkarılması

Tarihte yaşanan olaylar yazılı metinler aracılığı ile ortaya konulmaktadır. Ancak olayların anlatıldığı tarihsel kaynaklarda çok fazla tepe, köy, malzeme, birlik vs. ismi kullanılır ki bu durum da okuyucu ile olaylar arasında bağ kurulmasını güçleştirir. Bunun yanında verilerin görsel ifadeler olmadan sadece yazılı olarak ifade edilmesi okuyucunun olayları zihninde canlandırmasını imkansızlaştırır. Dijital tarih yöntemleri kapsamında; yazılı metinler, krokiler ve asli kaynağımız olan Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât kaynaklarından birlik hareketleri ve güncel mevzileri Excel tablosunda gruplandırılmıştır. Gruplandırılan verilerden gün bazında yapılan sorgulama ile zamana bağlı konumsal sorgulamalar tespit edilmiştir. Çalışma konusu olan Sakarya Meydan Muharebesine katılan birliklerin söz konusu kaynaklardan 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasındaki tüm konumları ortaya çıkartılmıştır.

4.1.2. Yaya ve topçu birliklerine ait mevzi bilgilerinin konumsal veri tabanına işlenmesi

Muharebede birlik konumlarının görsel halde ortaya konulması okuyucunun savaşın seyrini daha iyi anlaması açısından önemlidir. Ayrıca bu husus karar verici olarak komutanların savaşın gidişatı hakkında yorum yapabilmesi ve karar verebilmesi konusunda da önem arz etmektedir. Bu durum savaşı anlama arzusu içinde olan okuyucu/araştırmacı için de günümüzde kolaylaştırıcı bir yöntem olmuştur. Yazılı metinlerde anlatılan tepe, köy, malzeme, birlik vs. isimleri ve bunların ne zaman nerede oldukları yapılan çalışma sonucunda ortaya konulmuştur. Savaşa ait harita ve krokiler

günümüz projeksiyon sisteminde dönüşüm işlemi yapılmış ve ArcGIS Pro yazılımı ile savaşın gerçekleştiği coğrafya üzerinden, metinsel ifadelerden yapılan çıkarımlar sonucunda Military Tools Editör uygulaması ile yaya ve topçu birliklerine ait semboller oluşturularak harita üzerindeki konumlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca oluşturulan veriye ait öznitelik tablosuna birliklerin mevzi bölgesinde bulunduğu saat aralığı girilerek gün gün birlik hareketleri akış içerisinde görselleştirilmesi sağlanmıştır.

4.2. Konumsal Verilerin Oluşturulması

Çalışmanın bu bölümünde birliklerin görsel olarak aktarılmasını sağlayacak mekânsal verilerin oluşturulması esnasında uygulanan basamaklar aktarılacaktır.

4.2.1. Köy verilerinin oluşturulması

Türkiye'deki idari teşkilatlere ait konumsal verilere HGM web sayfasından ulaşılabilmektedir. Ancak idari teşkilatların en küçüğü olan köy sınırlarını içeren veri bulunmamaktadır. Tarihsel kaynaklarda mekânsal bölgeler genellikle köy ismi ile belirtilmesinden ve çalışmada birlik konumlandırmasını da bu doğrultuda yapacağımızdan dolayı çalışma alanı içerisinde bulunan köylere ait sınır verileri HGM'lüğünün "KÜRE" uygulaması aracılığı ile oluşturulmuştur. Sakarya Meydan Muharebesinin gerçekleştiği Sakarya Nehri'nin doğusunda bulunan Polatlı ve Haymana bölgesinde bulunan günümüz ilçe ve köy verileri Excel programında "Köy İsimleri" şeklinde liste olarak oluşturulmuştur. Küre uygulamasında köy sınırları görsel olarak uygulama içerisinde sunulmaktadır. Uygulama üzerinden köy sınırları ".shp (shapefile)" formatında çizilmiş ve ArcGIS Pro yazılımına aktarılmıştır. Shapefile; CBS yazılımı için bir coğrafi vektör veri formatıdır.

Sakarya Meydan Muharebesi savaş coğrafyasında bulunan köylerden bazıları günümüzde isim değişikliğine uğramıştır. Bu sebeple günümüz ve savaş dönemi köy isimleri Türkiye Büyük Millet Meclisi yayınlarından "Köy İsimlerimiz" adlı çalışma referans alınarak 1933 yılına ait isimleri de kontrol edilmiştir (Dahiliye Umum Vekaletler Müdürlüğü, 1933). İsim değişikliği yapılan köylerin ortaya konulabilmesi için öznitelik tablosuna "Eski_Adı_1933" sütunu ilave edilerek savaş dönemindeki isimleri bu sütunda belirtilmiştir.

4.2.2. Tarihi haritaların dönüşümü ve topçu durum haritalarının oluşturulması

Tarihsel kaynaklarda bulunan haritalar dönemin resminin canlandırılması konusunda önemli bir kaynak olmakla birlikte herhangi bir koordinat sistemine sahip

olmaması sebebi ile yapacağımız çalışma için günümüz standartlarında projeksiyon sistemine dönüştürülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışma konusu kapsamında Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta 23 Ağustos – 13 Eylül 1921 tarihleri arasındaki günlere ait 22 harita yüksek çözünürlükte taranıp sayısal ortama taşınmış günümüz projeksiyon sisteminde üç boyutlu sayısal haritalara dönüştürülmüştür.

Dönüşüm sonucu elde edilen veriler ArcGIS Pro yazılımı Imagery/Georeference sekmesinden harita üzerinde seçilen referans noktalar aracılığı ile üç boyutlu haritadaki konumları seçilerek dönüşüm işlemleri gerçekleştirilmektedir. Dönüşümü gerçekleştirilen tarihi haritalardan yola çıkılarak önce yaya birlik konumları ve devamında topçu mevzileri ArcGIS Pro Military Editor Tools aracı ile yerleştirilmiştir.

Topçu birliklerinin menzili dâhilinde ateş altına alabildiği bölgeler atış imkân kabiliyetleri dâhilinde oluşturulmuştur. Birliklerin konumları kaynaklarda verilen savaşın kahramanları tarafından oluşturulan krokilerdeki bilgiler kadar doğru bir şekilde tanımlanmıştır. Tam olarak mevzi bölgesi tanımlanamayan birlikler ise kaynak kitap ve krokilerden olması muhtemel yerler konusunda çıkarımlar yapılarak tanımlamalarda bulunulmuştur. Çalışma savaşın bir tarafı olan Türk kaynağı olmasından dolayı Yunan tarafı hakkında kaynakta verilen bilgilerin doğruluğu çerçevesinde yapılmıştır.

TİH kaynak kitapta ifade edilen mevziilerin bulunduğu coğrafya sınırlarında kalan toplam 188 adet köy idari sınırı çizimi yapılmış ve bilgileri ArcGIS Pro yazılımı ile veri tabanına işlenmiştir. Topçu durum haritalarının oluşturulmasında yazılı metinlerde birlik mevzileri köy isimleri ile tarif edildiği için altlık olarak kullanılmıştır. Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kitapta bulunan Sakarya Meydan Muharebesine ait ölçekli vektörel haritalar ArcGIS Pro yazılımı aracılığı ile sayısallaştırılmıştır. Bu kapsamda 5069 km² alanda 1921 yılının karayolu, demir yolu, akarsu yolları, mevzi hatları gibi bilgilerin sayısal olarak elde edilmesi sağlanmıştır. Elde edilen verilerin birleştirilmesi sonucunda savaş coğrafyasına ait detaylı sayısal haritalar elde edilmiş ve elde edilen bu haritalara topçu mevzileri eklenerek “Topçu Durum Haritaları” elde edilmiştir.

Elde edilen tüm veriler birleştirilerek yazılı bir tarihi kaynakta ifade edilen olayların zaman içerisinde görselleştirilmesi ve topçu birliklerine ait atış imkân kabiliyetleri ortaya konulmuştur.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-2a olarak verilen Görsel 4.1.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 23 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Batı Cephesine ait birlikler, Sakarya Nehri doğusunda Çayırhan'dan Beşköprü'ye kadar ve bu hattın devamında Ilıca deresi- Temürözü deresi kuzeyinde Yıldıztepe'den Mangal Dağına kadar uzanan hattı tutmuş ve ihtiyatlarını sol kanat gerisine kaydırmaya başlamıştı. Asıl muharebe hattı, kuzeyde Ankara çayı güneyinden Ilıca deresi- Sakarya kavşağına kadar Sakarya doğusu- Ilıca deresi kuzey sırtları- Mangal Dağı hemen güney sırtları hattı idi.

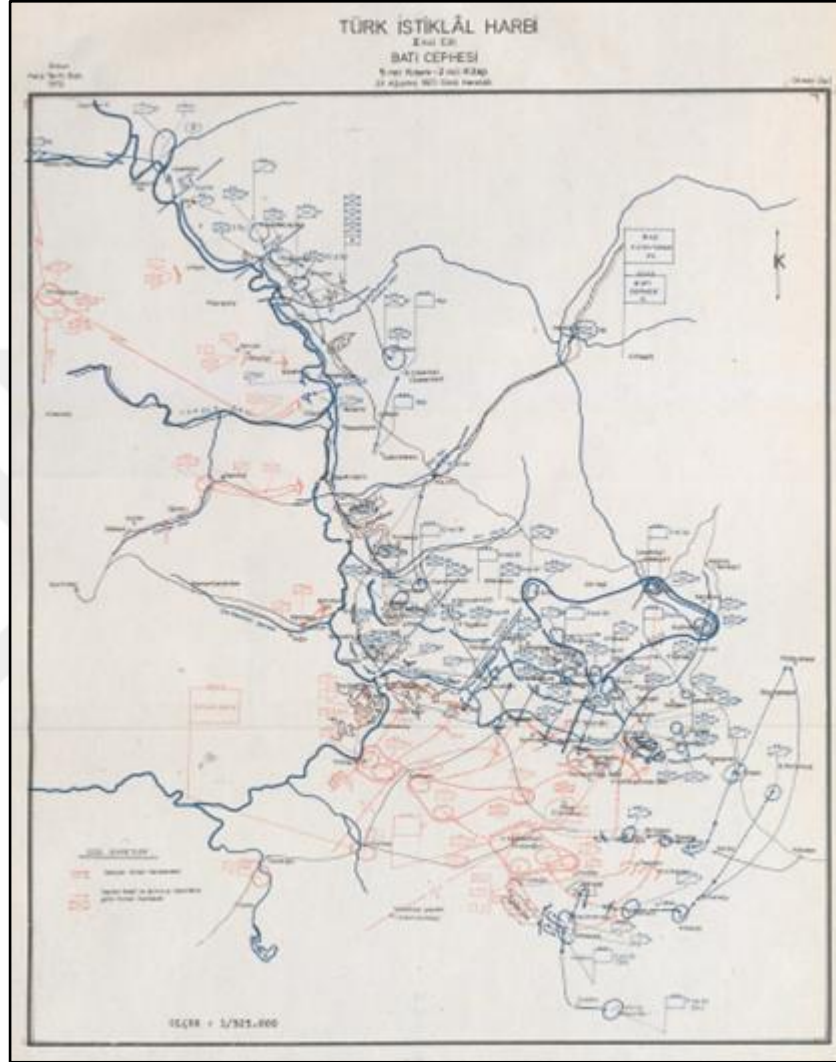
Yunan Ordusu, Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin genel durumunu istihbaratına dayanarak tespit etmiş ve uçak keşifleri ile de sol kanadına kuvvet kaydırmalarını kontrol altına almış bulunuyordu. Genel olarak Baraközü deresi- Temürözü deresi bölgesinde Türk cephesini yaracak ve bu hareket yapılırken sol kanat İncirli doğusundan kuşatarak kısa zamanda sonuç alacaktı.

4'üncü Grup bölgesinde 61'inci Tümen topçularının Yunan ile teması Tarassut Zabiti Nusret hatıratlarında şöyle anlatılmıştı: ***“Karahamzalı şark-i cenubi sırtları, Eve 53 numaralı mektubu gönderdim, akşamüzeri çıkan müthiş bir kasırga çadırları devirmekte arkasından gelen yağmur bereketli bir yağmur bizi tepeden turnağa bir güzel ısladı. Gece ateş karşısındaki vaziyetimizin güzel bir manzara ihsan ediyor idi. Bugün sol cenahta düşmanla temas hâsıl edilmiştir”***.³¹

Yunanların Sakarya Nehri'ni geçerek taarruz etmeleri sonucunda 3 ve 4'üncü Grup birliklerine ait emniyet kuvvetleri topçularının desteğinde Ilıcaözü Deresi-İnlerkatrancı- Temürözü kuzeyine çekilmişti. Cephenin kuzey kesimindeki 17'nci Tümen, Topçu Alayına ait batarya Atdüşenkırma bölgesine kaydırılmıştı. Mangal Dağı bölgesini savunmakla görevlendirilen 5'inci Tümen topçu alayını oluşturan dört toplu schneider taburu ve iki toplu kudretli dağ bataryası dağın kuzey yamaçlarına mevzilendirilmişti. 5'inci Tümen topçusunun gerisinde 3'üncü Süvari Tümeninin hafif dağ topçusu mevzilenmiş, Yunanın Mangal Dağı'na taarruzu esnasında geri çekilmek zorunda kalan 5'inci Tümen birliklerini takip etmek isteyen Yunan bu bataryanın etkili ateşleri altında kalmıştı. Mangal Dağı'nın düşmesi ve güneyde gelişen Yunan taarruzlarının durdurulması maksadıyla kuzeydeki Mürettep Grup topçuları hariç olmak üzere hemen

³¹ 61'inci Fırka Tarassut Zabiti Nusret'in Hatıratı, Çev. Sinan Onuş, (Yayınlanmamış Eser), Syf.82

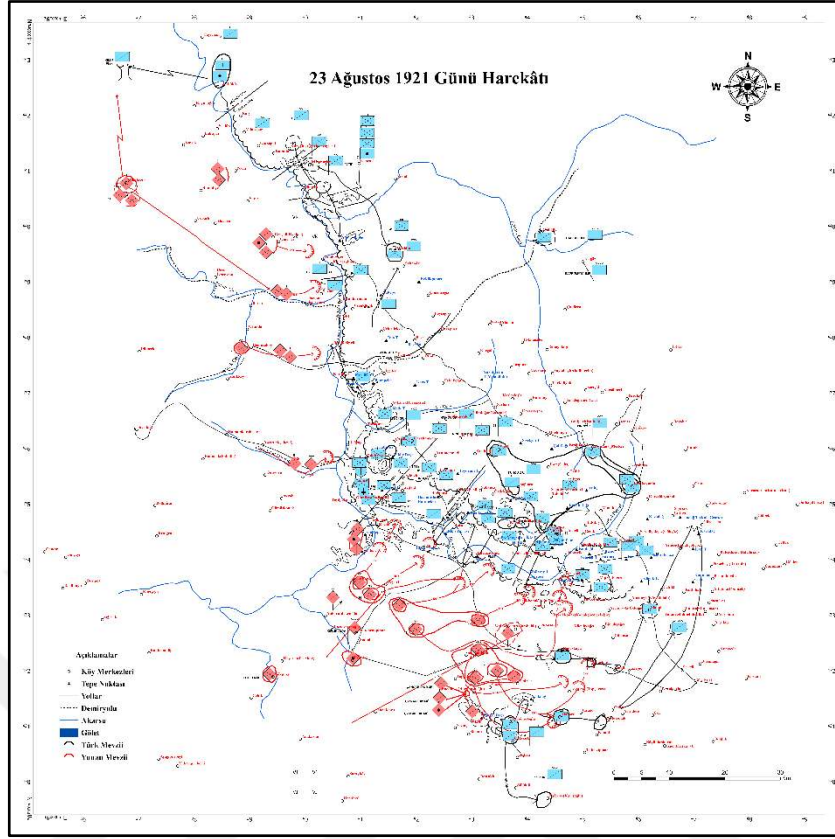
hemen bütün topçu gücünün tamamı güneye sevk edilmişti. Böylece kesin sonuç bölgesinde; 54 sahra topu, 32 kudretli dağ topu, 27 hafif dağ topu, 15 obüs, 9 adet 155 mm obüs, bir adet 105'lik uzun top ve 4 uçaksavar olmak üzere toplam 142 top mevzilendirilmişti.

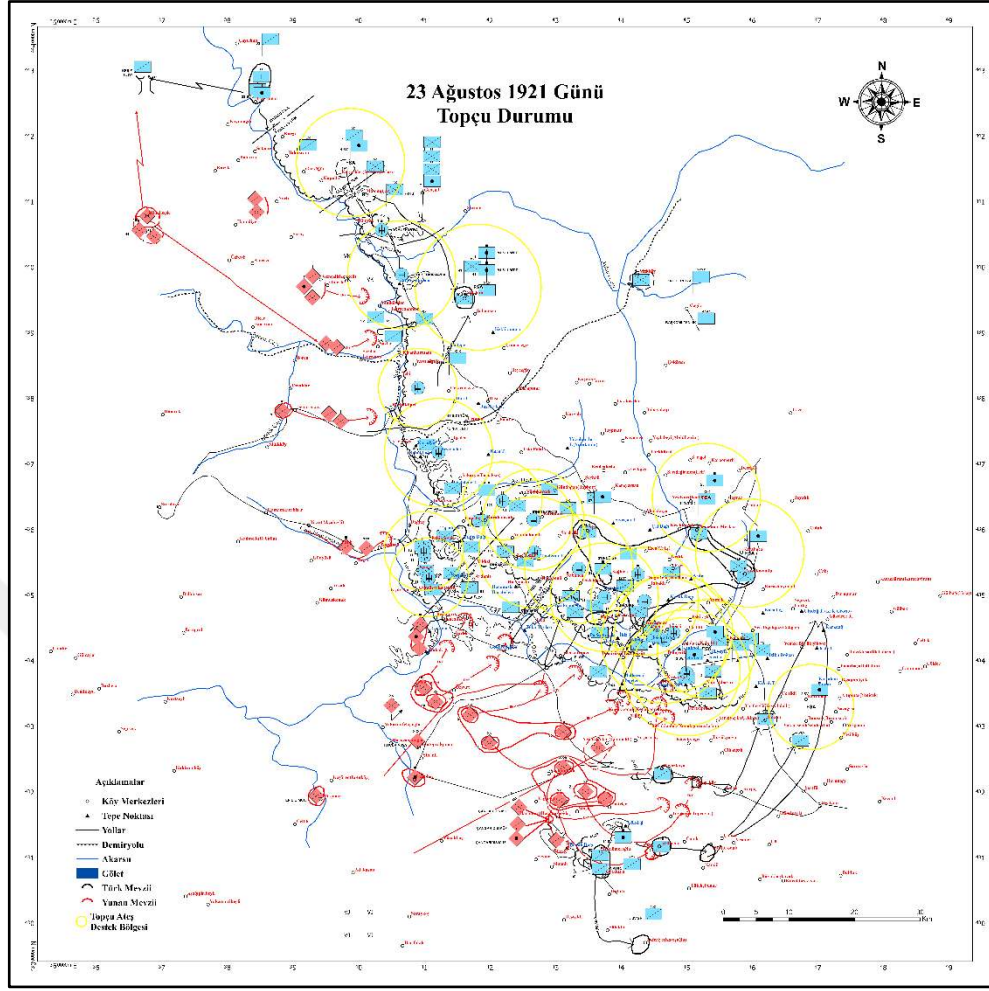
Görsel 4.1. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 23 Ağustos 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 2a) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımıyla Kroki-2a'nın harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.1'de, topçu durum haritası Şekil 4.2'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-2'de verilmiştir.

Şekil 4.1. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 23 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.2. Topçu durum haritası (23 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-3a olarak verilen Görsel 4.2.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 24 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Batı Cephesi Birliklerine Mangal Dağı ve doğusunda Yunanın genel taarruza geçmesinin, ayrıca 12'nci ve 4'üncü Gruplar karşısında muhtemel gösteriş taarruzu yapması beklendiği bildirilmiştir.

Birliklere Mangal Dağı'nın elde bulundurulması üzerine dikkat çekilmiş ve Başkomutanlık tarafından verilen direktif ile; Mangal Dağı'nın batısında 3'üncü Grup üç tümenli (8'inci, 15'inci ve 7'nci Tümenler); Mangal Dağı'nda 2'nci Grup dört tümenli (9'uncu, 5'inci, 3'üncü Kafkas ve 4'üncü Tümenler); 2'nci Grubun solunda 1'inci Grup (24'üncü Tümen ve 47'nci Bağımsız Alay) bulunması emredilmişti.

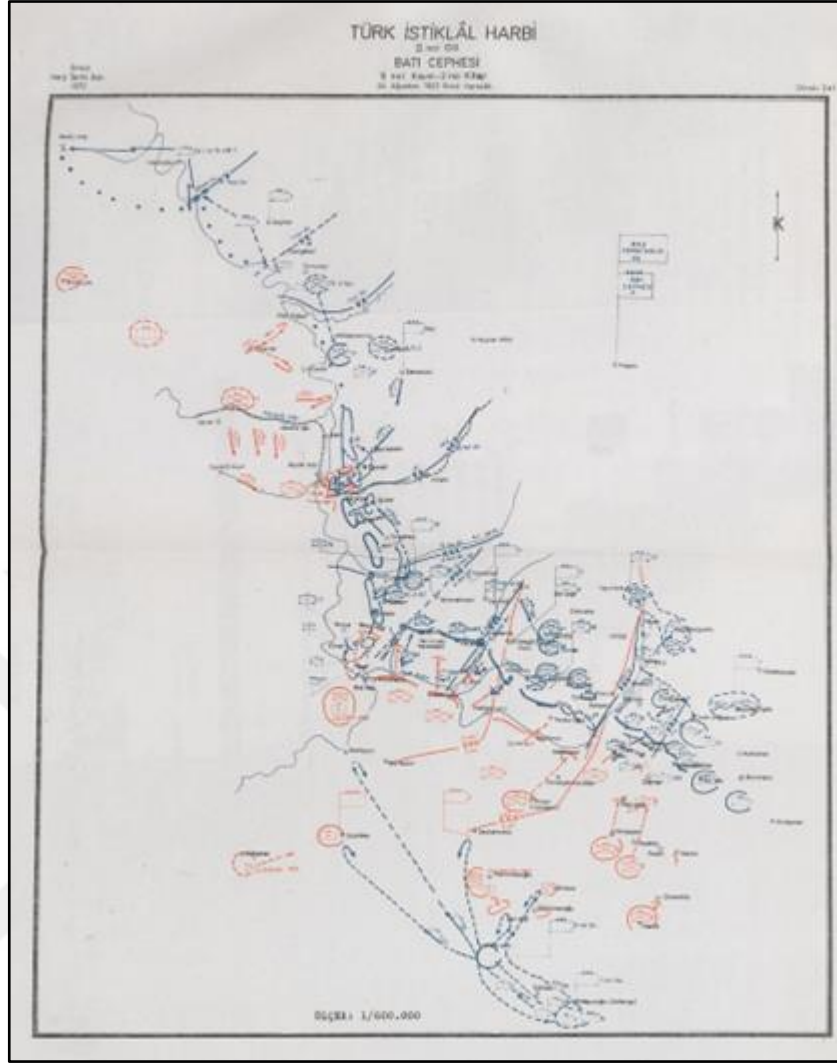
Mangal Dağı'nda dün (23 Ağustos) baskına uğrayan 5'inci Tümen, Mangal Dağının tepe bölgesini saat 24.00'e kadar elde bulundurmıştu. Fakat bugün saat 00.30'da 2'nci

Grup Komutanı, Mangal Dağı'ndaki birliklerin bu gece daha kuzeydeki sırtlara çekilmelerini, orada birliklerine yeni bir düzen vererek savunmaya geçmelerini sağlamak için sabahın erken saatlerine kadar şu tertibi aldı; 27'nci Alay ve Hücüm Taburu, 15'inci Tümen Komutanlığı sorumluluğunda olarak, Türbe Tepe - Bahçecik hattında; 9'uncu Tümen, Karagöl güneybatısı - Gülyayla hattında; 5'inci Tümen, 9'uncu Tümen'in solunda Yaprakbayır köyü kuzeydoğu sırtlarında yerleştiler. 4'üncü Tümen, 5'inci Tümen'in sonunda Elifbeli sırtlarını tuttu. 3'üncü Kafkas Tümeni, Katrancı'da grup ihtiyatı olarak kaldı. Grup Karargâhı Kalpaklı'ya alındı.

Cephenin kuzey kısmından güneye kaydırılan piyade ve topçu birlikleri 2 ve 3'üncü gruplar bölgesine intikal etmişti. Tümen topçu alayları, Yunanın uzaktan itibaren karşılanması maksadıyla cephenin kuzey kesiminden gönderilen obüslerin haricinde bütün toplarını birinci hat tümenleri bölgesine mevzilendirmişti. Cephenin kuzeyinde Beylikköprü doğu sırtlarını tutan iki toplu bir batarya havanın kararması ve Yunanın mevzi bölgesine sızması üzerine geriye mevzi değiştirmek zorunda kalmıştı.

24 Ağustos'taki muharebelerde Batı Cephesi topçuları; hafif dağ topları açığa çıkarak ateş edebilecek şekilde piyade mevzileri yakınlarında, kalan unsurlar Tümen Karargâhları civarında olmak üzere; Beylikköprü doğusu- Karailyas Tepeleri- Velidede Tepe- Yıldız Dağı- Toydemir Güneydoğusu- Sabanca- Kavak Köyü- Türbe Tepe- Bahçecik güneyi- Yaprakbayır kuzeyi- Köseaptallı kuzeyi hattını örtecek şekilde mevzilenmişti.

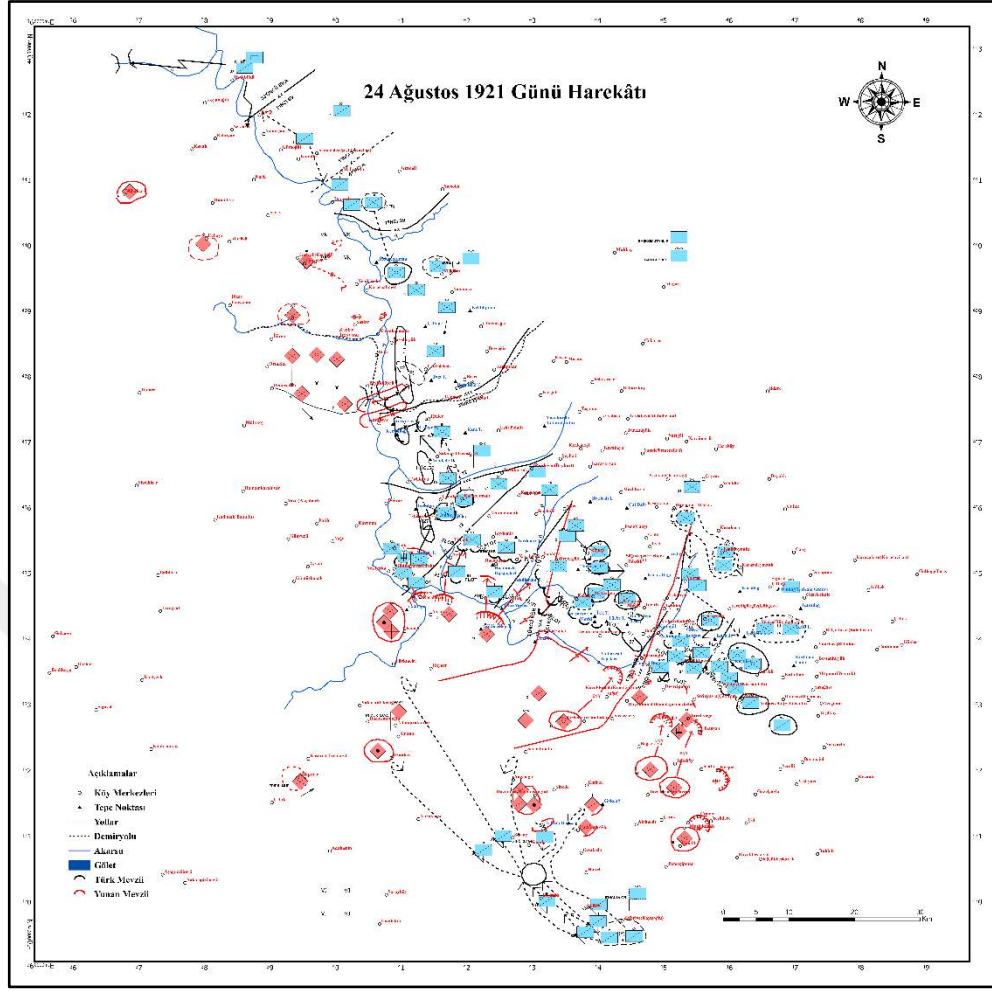
Batı Cephesi Kuvvetleri 24 Ağustos'taki muharebeler sonucunda, Balıkçı Köprüsü- Yassihöyük hattında durumunu muhafaza etti. Diğer kuvvetleriyle, Beylikköprü hemen doğusu- Karailyas tepeleri- Velidede Tepeleri- Yıldıztepe- Toydemir güneybatı ve güneydoğusu- Sabanca- Kavak köyü batısı- Çiftetepeler- Türbe Tepe- Bahçecik güneyi- Yaprakbayır deresi kuzey sırtları- Köseaptallı kuzey sırtları hattını tuttu.

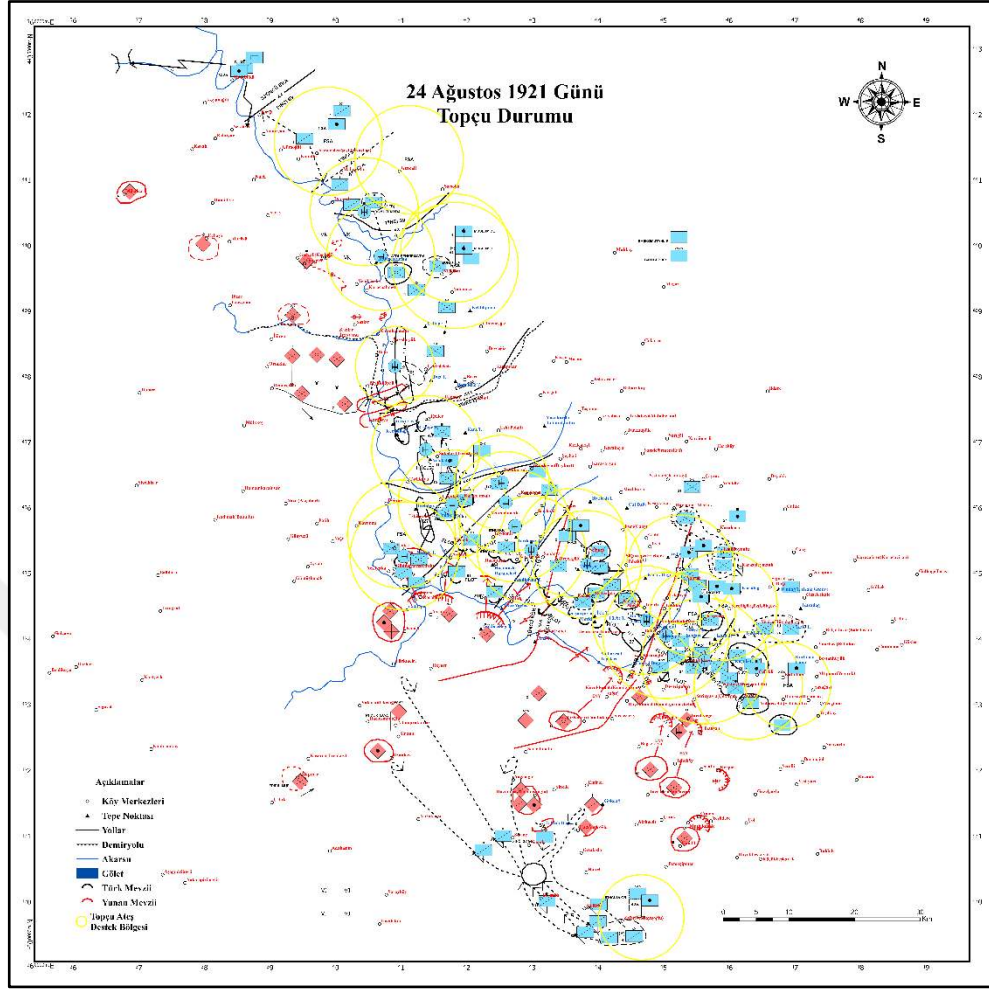
Görsel 4.2. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 24 Ağustos 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 3a) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-3a'nın harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.3'te, topçu durum haritası Şekil 4.4'te verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-3'te verilmiştir.

Şekil 4.3. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 24 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.4. Topçu durum haritası (24 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-5a olarak verilen Görsel 4.3.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 25 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Mürettep Grup bölgesinde tedbir olarak 1'inci Süvari Tümen'inden bir topla takviyeli iki süvari bölüğü Kargı kuzey sırtlarına sevk edilmişti. Kalan toplar tümen ihtiyatı olarak Çekirdeksiz güneydoğu sırtlarında toplandı. Böylece 1'inci Tümen'in ateş gücünü oluşturan topçular, Çekirdeksiz güneybatı sırtlarında iki sahra ve bir dağ bataryası, Çekirdeksiz kuzeyinde iki ağır top olmak üzere mevzilendirilmişti.

12'nci Grup iki tabur ihtiyat ayırarak, kalan birlikleri ve topçusuyla; Kartaltepe-Beştepeler-Tırnaksız hattına mevzilenmiş, bu harekette önemli olan Tarlabayırı bölgesinde bulunan birliklerini 5'inci Kafkas Tümen'inden iki batarya ile takviye etmişti. Bu bölgeye taarruz eden Yunanlar, bataryaların etkili atışları sonucunda zayıt vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı.

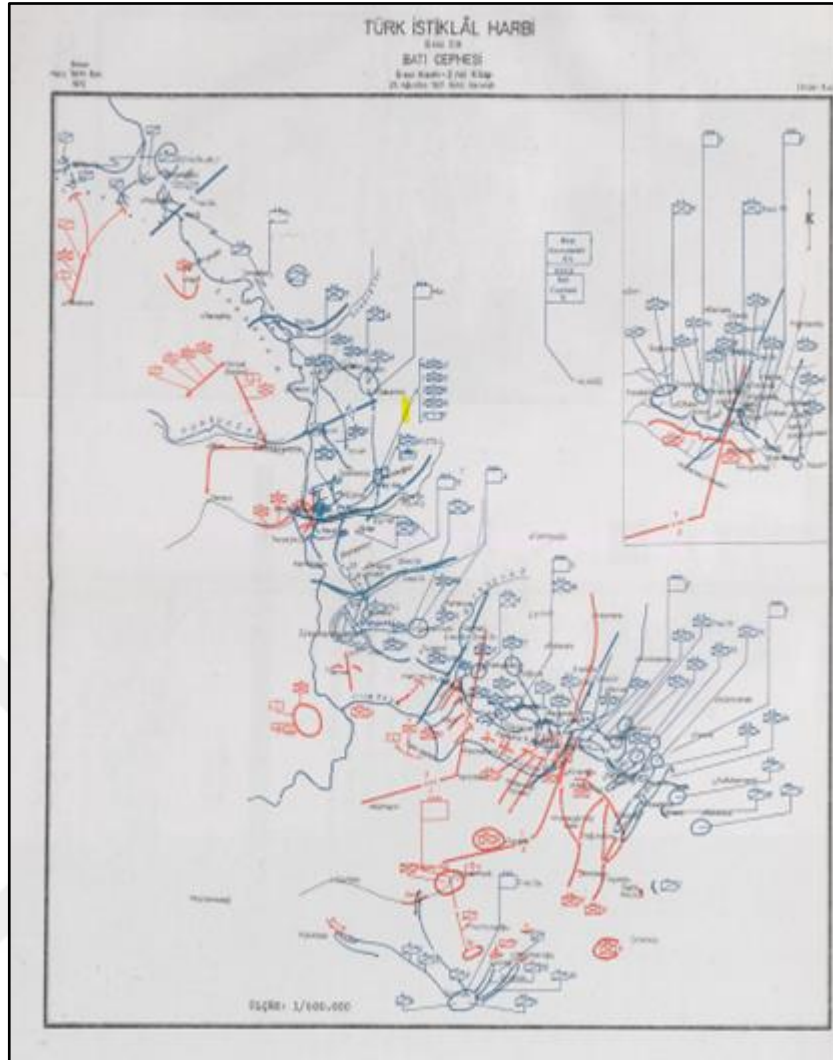
Yunan İlerkatrancı bölgesinde mevzilenen dört sahra, dört obüs, dört dağ bataryasından ibaret toplam 12 batarya kuvvetindeki topçusunu, sürekli mevzi değiştirerek hareketli bir şekilde kullanmıştı. 5'inci Kafkas Tümen'i ve 8'inci Tümen'in toplam 19 namlulu topçusu Yunan topçu alayının ateşlerine karşılık vermekte güçlük çekmişti. Buna rağmen özellikle Yunan piyadelerine zaman zaman açığa çıkarak yapılan etkili atışlar sayesinde Yunana oldukça fazla zayıat verdirilmişti.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın emri ile cephenin güney kesiminde 7'nci ve 57'nci Tümenler Karapınar kuzeyine mevzilenmiş olan 17 sahra topunun desteğinde Türbe Tepe istikametinde taarruza başlamıştı. Yunanın inatçı direnişi, isabetli ve etkili topçu atışları ile kırılmış, gelişen taarruzlarla tümen topçusu ileriye mevzi değiştirmişti. 3'üncü Kafkas Tümeni topçusu, 8'inci Alay desteğine bıraktığı iki top dışında kalan dokuz sahra topu ile ertesi günkü taarruza katılmak maksadıyla tümen büyük kısmına uyararak Gedikli Köyüne intikal etti.

Türbe Tepe istikametindeki asıl taarruz kuvvetleriyle birlikte 24'üncü Tümen taarruzları da başlangıçta gelişmiş ancak Yunanın Yağcıkibir bölgesindeki topçularının etkili ateşleri sonucunda yavaşlamıştı. 4'üncü Tümen taarruzları da Yunan topçu ateşlerinin etkisi ile yavaşlamış ancak her iki tümen topçusu da yoğun Yunan baskısına rağmen mevzilerini korumayı başarmıştı.

2'nci Grup bölgesindeki gelişmeleri Alacık kesiminde izleyen Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Başkomutanlık Karargâhına (Alagöz) topçu mühimmatında sıkıntı olduğunu belirtmiş, cephaneye ve ikmal eri sevkiyatının titizlikle takip edilmesi gerektiği yönünde rapor vermişti.

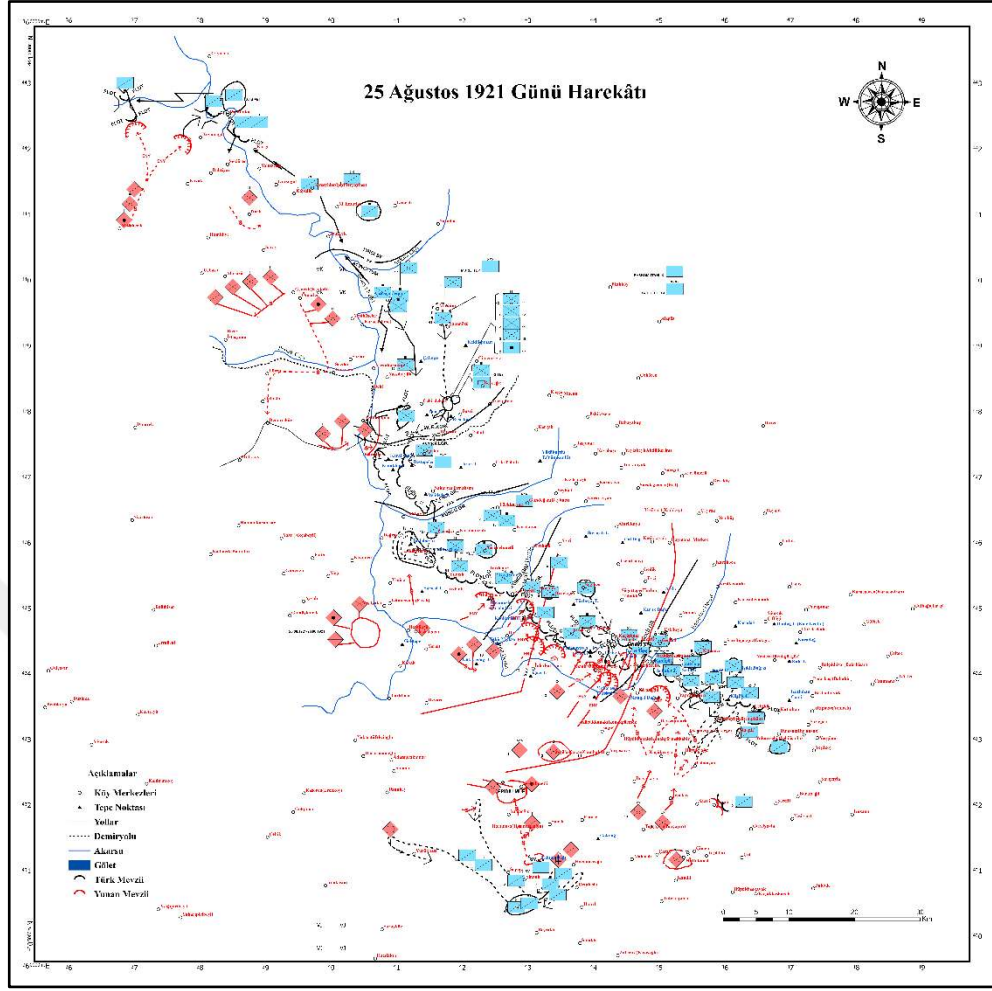
Batı Cephesi Kuvvetleri 25 Ağustos'taki muharebeler sonucunda, Balıkçı Köprüsü-Çekirdeksiz hattında değişiklik olmamak üzere, Çekirdeksiz batısı- Ezineli güneyi- Beştepeler- Velidede tepeleri- Yıldıztepe kuzeyi- Toydemir- Sabanca- Kavak köyü batısı- Çiftetepeler- Kokaryayla- Türbe Tepe- Kanlıgöl - Yaprakbayır deresi kuzeyi - Küçüktepe - Çeltikli - Kutluhan camii genel hattında kaldı.

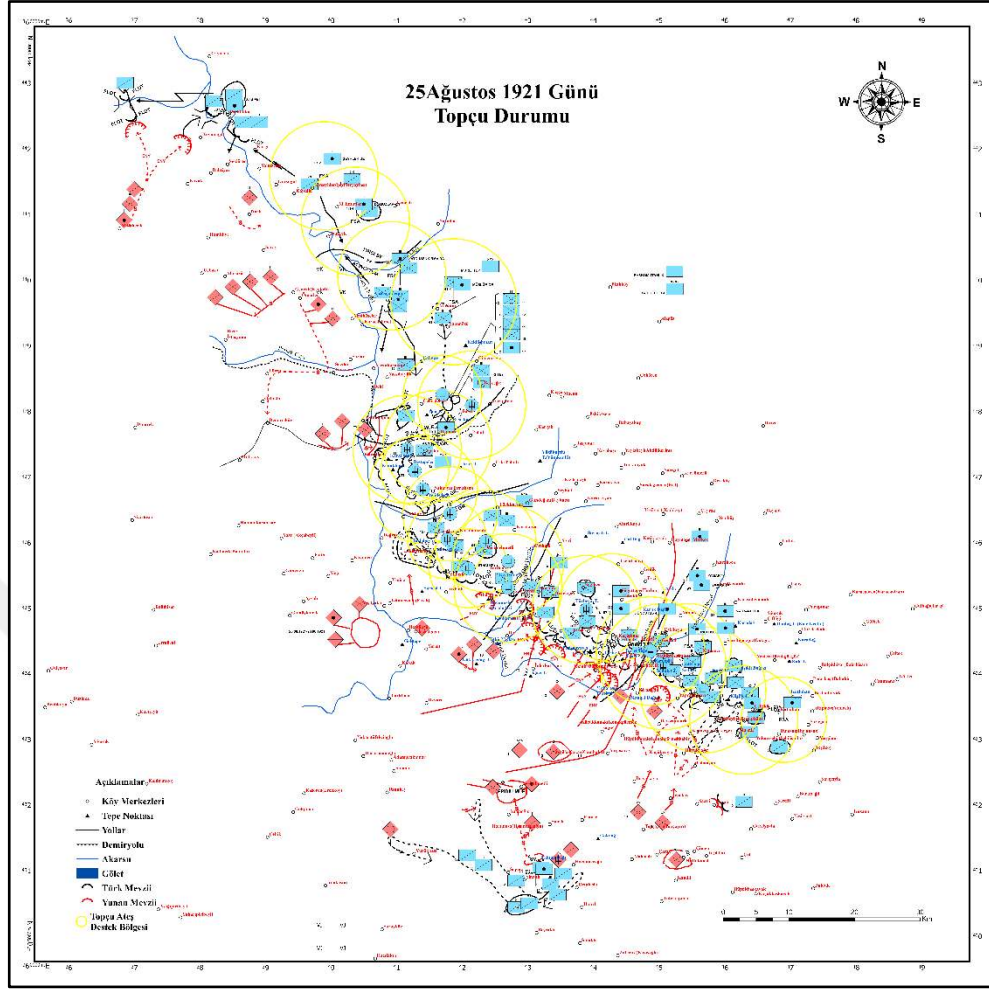
Görsel 4.3. *Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 25 Ağustos 1921*

Kaynak: *TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 5a) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)*

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-5a'nın harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.5'te, topçu durum haritası Şekil 4.6'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-4'te verilmiştir.

Şekil 4.5. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 25 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.6. Topçu durum haritası (25 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-8 olarak verilen Görsel 4.4.'te Türk ve Yunan birliklerine ait 26 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Başkomutanlık kuzeyde Çekirdeksiz – Beştepeler- Velidede Tepeleri hattının, güney kesiminde ise Türbe Tepe bölgesinin kuvvetli olarak savunulması ve burada topçu birliklerinin asıl mevzide kullanılması emrini vermişti.

Kuzeyde başlayan Yunan taarruzları, Dua Tepe doğusuna mevzilenen 1'inci Tümen Topçu Alayı'nın isabetli atışları karşısında Yunan taarruzları yavaşladı ise de akşam saatlerine kadar durdurulamamıştı. Muharebe hattına yaklaşarak açığa çıkan 61'inci Tümen Topçu Alayının sahra bataryalarının Yunan piyadesi üzerine, Toydemir kuzey sırtlarında mevzilenen 5'inci Kafkas Tümen topçu bataryalarının da Yunan topçusu üzerine yaptığı isabetli atışlar sonucu Yunan taarruzu durdurulmuş ve topçusu geri çekilmek zorunda kalmıştı. Akşama doğru 5'inci Kafkas Tümeni bölgesinde şiddetlenen

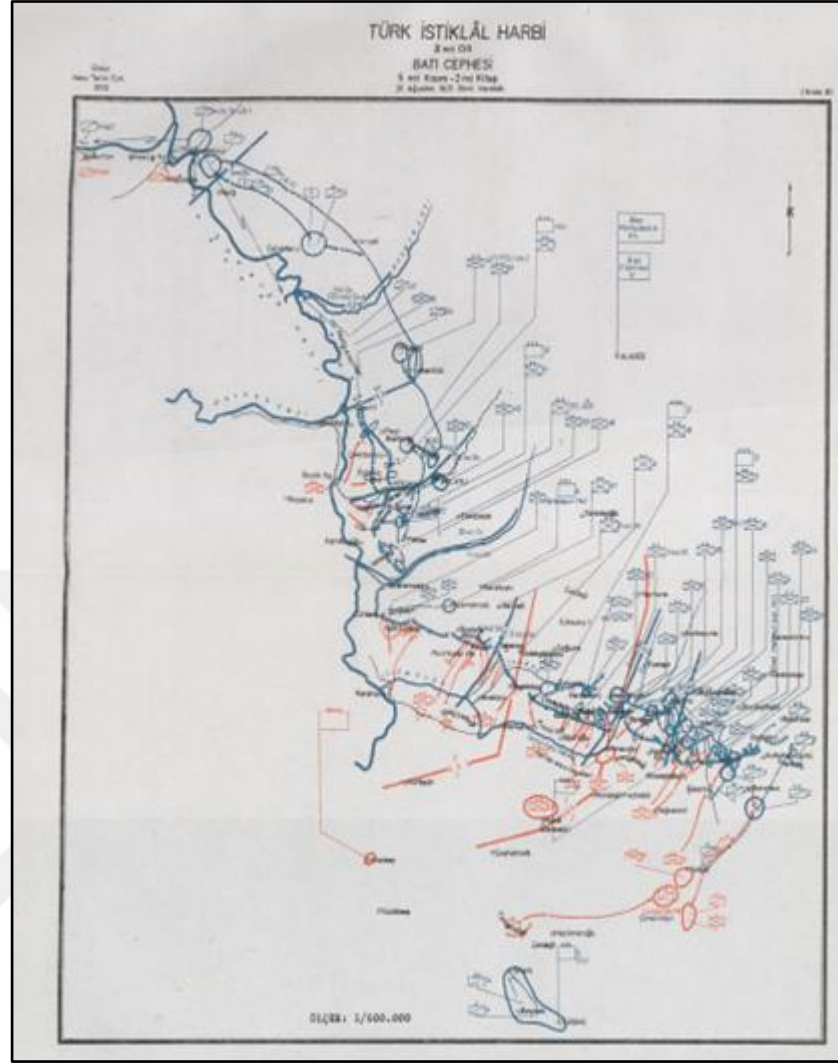
Yunan taarruzları sonucu birinci hat siperlerinin düşmesi üzerine, tümen topçusu açığa çıkarak yaptığı atışlar ile Yunana ağır zayıat verdimiş ve siperler geri alınmıştır.

4'üncü Tümen Topçu Alayına bağlı sahra topçu bataryası, 105 mm Obüs Bataryası ve bir dağ bataryası Katrancı bölgesine intikal etmişti.

24'üncü Tümen Topçu Alayı'ndan bir dağ bataryası Çeltikli güney sırtlarına mevzilendirilmişti.

23 ve 24'üncü Tümenler ara hattına taarruz eden Yunanın ilerleyişi, her iki tümen topçu alayının sahra bataryalarının açığa çıkarak yaptığı ateşlerle durduruldu ise de tekrarlanan taarruzlar sonucu ağır zayıatlar vermesine rağmen, Yunanlar 24'üncü Tümen batı mevzilerini işgal etmişti. Yunan topçusunun 24'üncü Tümen sol kanadına yaptığı yoğun ateşlere, tümen topçusu cevap veremez hale gelmişti. Yunanların 23'üncü Tümen gerisine sarkmasıyla cephe bütünlüğü tehlikeye girmiş, 4'üncü Tümen'nin bu bölgeden yaptığı karşı taarruzlar da başarılı olamamıştı. Kısa süre duran Yunan ilerleyişi 24'üncü Tümen'in geri çekilmesi ile hız kazanmıştı. Yunanla sıkı temasta olan 4'üncü Tümen ağır zayıat vermişti. Tümen topçu alayı Katrancı istikametinde çekilmeye başlamış, Çeltikli sırtlarında mevzilenen batarya mevzileri elde kalmış ve 1'inci Grup büyük kısmı ile geri çekilmişti.

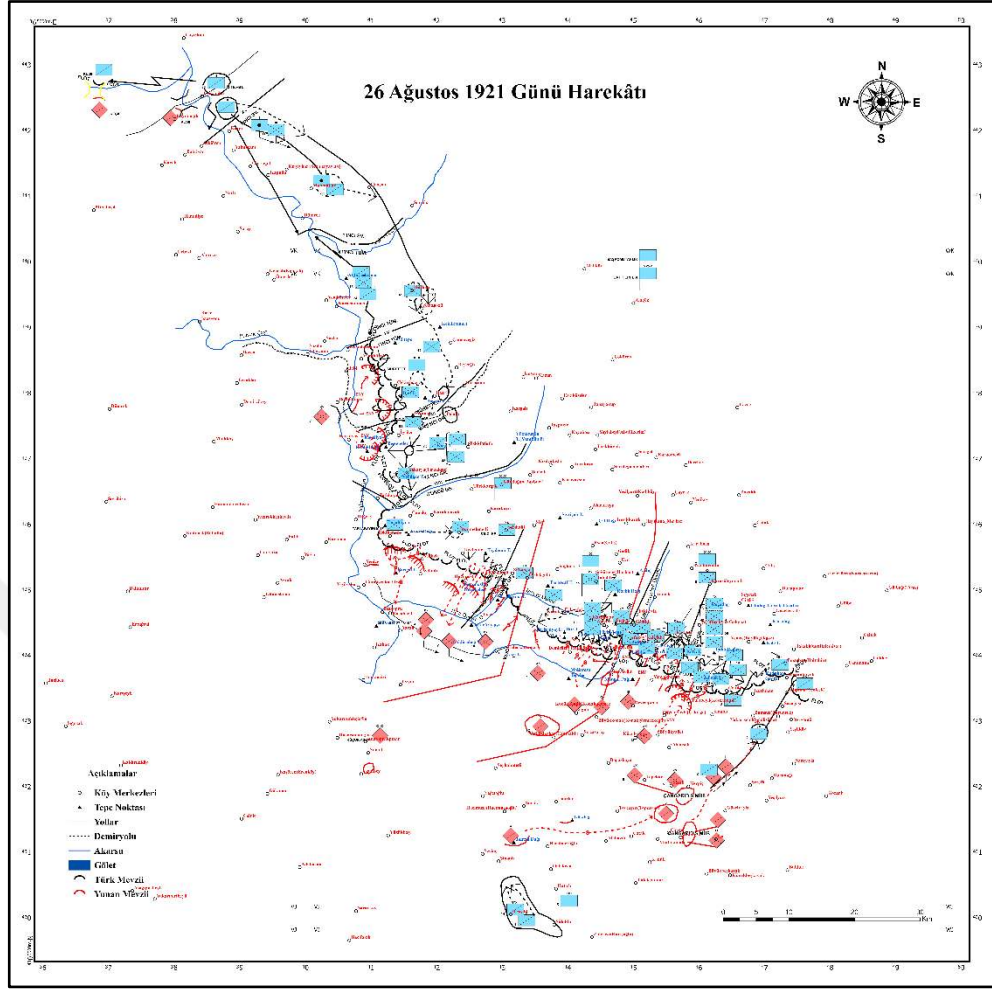
Bugün, Batı Cephesi kuvvetlerinden Mürettep Kolordu ve 12'nci Grup birlikleri, Kızlarini- Çekirdeksiz- Üçpınar- Kartaltepe- Beştepeler hattına çekilerek burada yerleştiler. 2'nci ve 1'inci Gruplar bölgesinde birlikler, genellikle Gedikli köyü güneyi- Kaltaklı sırtları- Işıklı boğazı güneyi- Çeltikli- Kutluhan camii hattında yerleştiler.

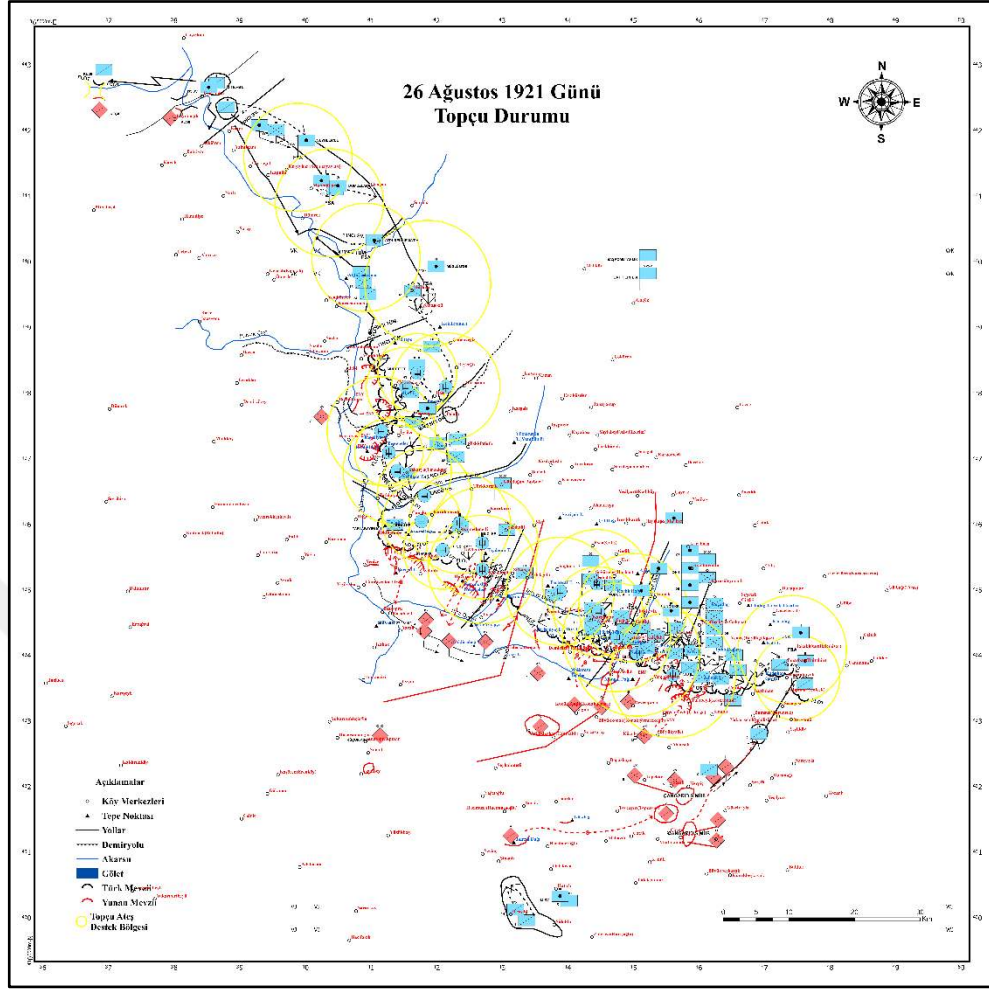
Görsel 4.4. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 26 Ağustos 1921

Kaynak: *TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 8) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)*

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-8'in harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.7'de, topçu durum haritası Şekil 4.8'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-5'te verilmiştir.

Şekil 4.7. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 26 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.8. Topçu durum haritası (26 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-10 olarak verilen Görsel 4.5.'te Türk ve Yunan birliklerine ait 27 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Cephenin güney kesimine kaydırılan 41 ve 11'inci Tümenler Topçu Alayları 17'nci Tümen emrine girmişti. Tozluyayla çiftliği bölgesine mevzilenen bir Yunan bataryası 17'nci Tümen topçuları tarafından etkisiz hale getirilmiş, Yıldız Dağı istikametinde ilerleyen Yunan topçuları da 61'inci Tümen Topçu Alayı'nın yoğun ateşi altında daha fazla direnememiş ve geri çekilmişti. 61'inci Tümen topçularının Yunan ile temasını Tarassut Zabiti Nusret hatıratlarında şöyle anlatmıştı: *“Karahamzalı şarki cenubi sırtları, ağızları ateş püsküren toplarımız bugün birkaç düşman bataryasını ıskat etmeyle muvaffak oldu. Emir grup cephesinde pek ehemmiyetli telakki edebilecek kadar muharebeler cereyan etti. Topçu faaliyeti ziyade idi”*.³² 5'inci Kafkas Tümen'i

³² 61'inci Fırka Tarassut Zabiti Nusret'in Hatıratı, Çev. Sinan Onuş, (Yayınlanmamış Eser), Syf.83

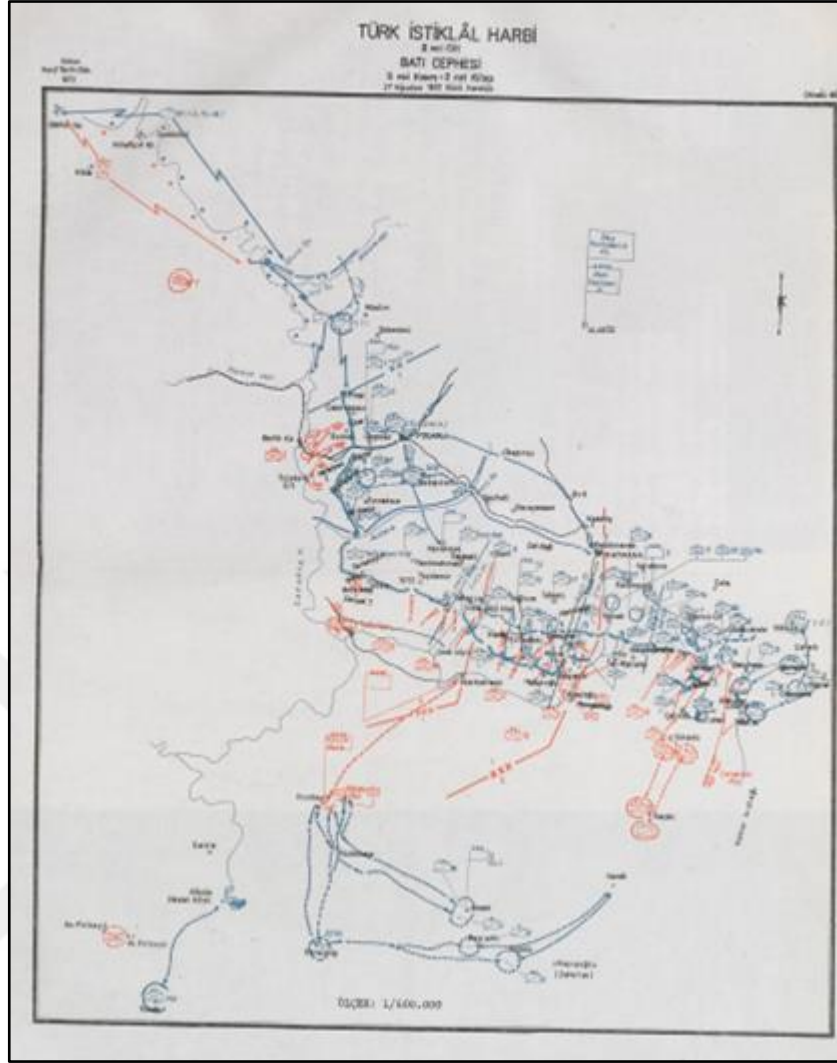
topçularının da katıldığı bu muharebelerde topçularımızın etkili ateşleri sonucu Yunan'ın başlattığı taarruzlar tamamen durdurulmuştu. Bu taarruz bir başka kaynakta şöyle anlatılmıştı ***“Düşmanın mevzi alan bir bataryasına obüslerimizle üç tam isabet yapılmış ve iki topun işlemez hale getirildiği görülmüştür. Topçularımızın etkili ateşleri ile düşman fazla zayıf vermiştir.”***³³

3'üncü Grup bölgesinde Yunan, 15 ve 57'nci Tümenler istikametinde taarruzlarını geliştirmeye başlamış, Türbe Tepe'yi ele geçirmişti. 8'inci Tümen topçu alayı İncesu kuzey sırtlarına, 15'inci Tümen Topçu Alayı Soğluca güneyine, 57'nci Tümen Topçu Alayı da Karapınar köyü kuzeyine mevzi değiştirmişti.

24'üncü Tümen Topçu Alayı 4'üncü Tümen bölgesinde olmak üzere kalan unsurları ile Büyükgökgöz güney ve batı sırtlarına, 5'inci Tümen Çeltikli güneydoğusuna mevzilenmişti. Yunan'ın bu bölgede yaptığı taarruzlar sonucu 5'inci Tümen topçu alayı Güzelcekale'ye mevzi değiştirmişti. Bugün icra edilen muharebelerde, topçu birlikleri daha çok tümen ileri hatlarında kullanılmış, gece karanlığı ve emir komutadaki karışıklıklar nedeni ile etkili atışlar yapamamıştı. Özellikle ileri gözetleyici personel ile bataryalar arasında irtibatların sağlanamaması sonucunda bataryalar ancak görebildikleri Yunan birlikleri üzerine ateşlerini taksim etmişti. Cephenin güney kesiminde arazinin kayalık olması sebebi ile Yunan topçu ateşleri daha fazla etkili olmuştu.

Batı Cephesi kuvvetleri bugün, Mürettep Kolordu ve 4'üncü Grup durumunda bir değişiklik olmamak üzere, Sabanca hemen kuzeyi- İncesu deresi kuzey sırtları- Karlık dağı kuzey sırtları- Eskikışla kuzey sırtları- Yamak güneyi- Gökgözşereflişi hemen kuzey sırtları- Kocadağ güney sırtları- Güzelcekale ve doğuya uzanımı hattında tutundular.

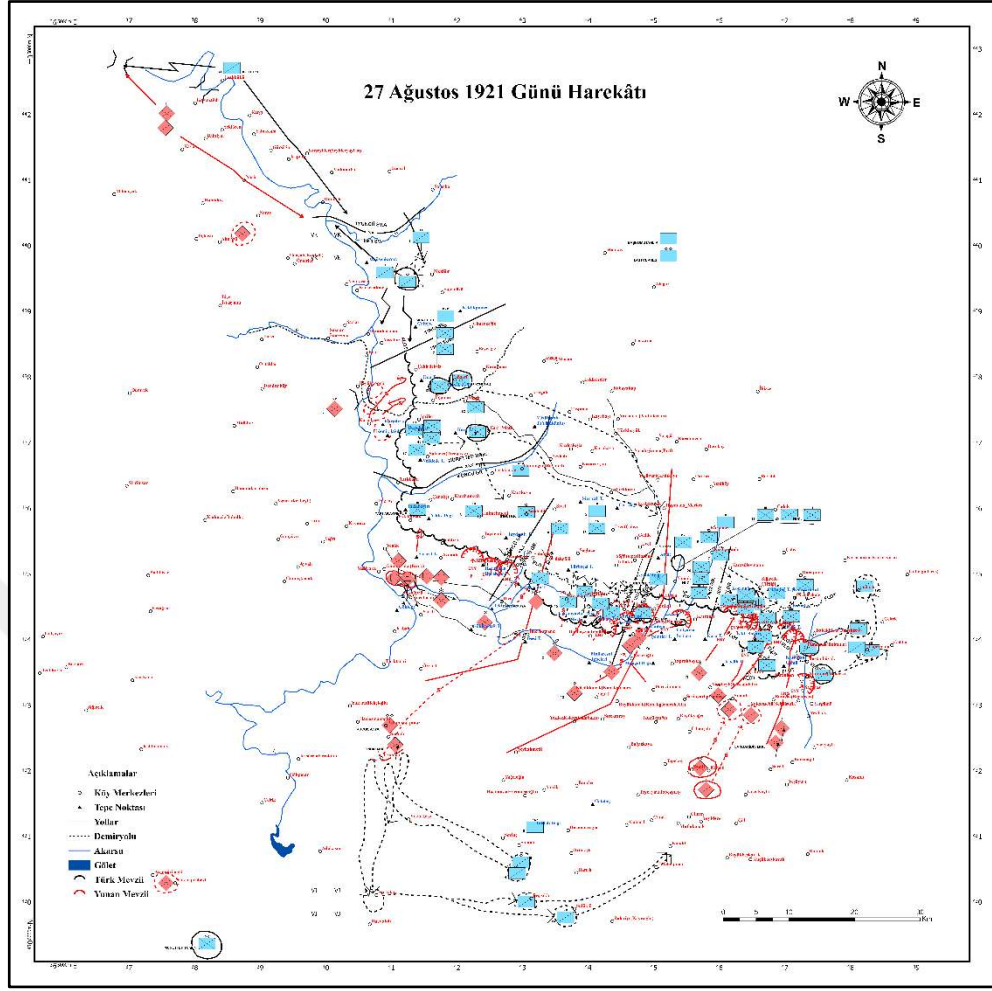
³³ Fahri Aykut, İstiklal Savaşında IV. Kolordu, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, s.99

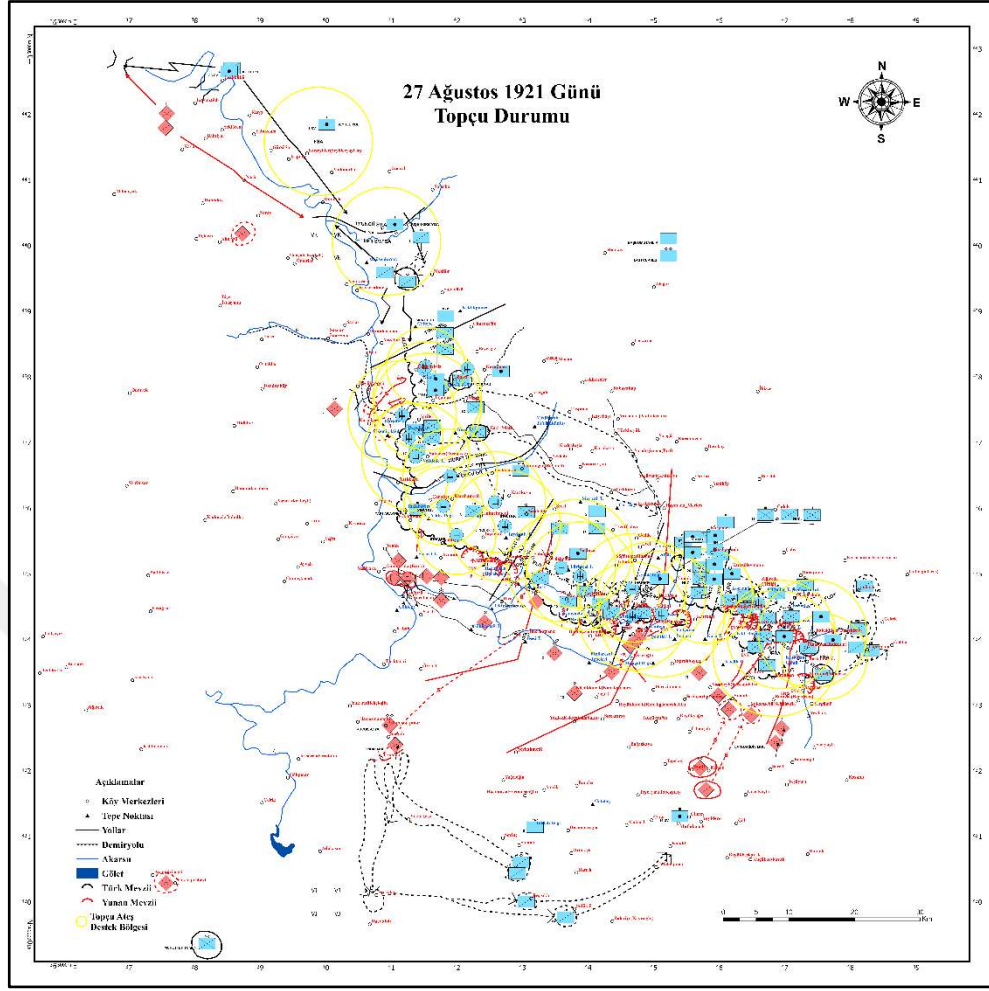
Görsel 4.5. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 27 Ağustos 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 10) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-10'un harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.9'da topçu durum haritası Şekil 4.10'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-6'da verilmiştir.

Şekil 4.9. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 27 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.10. Topçu durum haritası (27 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-11 olarak verilen Görsel 4.6.'da Türk ve Yunan birliklerine ait 28 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

1'inci Süvari Tümeni topçu bataryası Çal Tepe bölgesinde mevzilenmişti. Yunanın 1 ve 17'nci Tümenler bölgesine yaptığı şiddetli taarruzlar ağır zayıatlar verdirilerek geri atılmış, ancak Yunan taarruzlarının gece de devam edebileceğini değerlendiren 17'nci Tümen komutanı birliklerini topçular dahil olmak üzere Kartaltepe batısı- Beştepeler doğusu- Tırnaksız batısı- Velidede tepeleri hattına çekmişti.

2'nci Grup cephesinde 1. Tümen'nin3 ve 2'nci Grubu birbirinden ayırmak için hareket yaptığı sırada Gedikli köyü güneybatısı- Kaltaklı kuzeyinde mevzilenen bir batarya ile Yunan tümeni dövülmeye başlandı. Yunanın 61'inci Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni bölgesine başlattığı taarruzda, Ilıca Deresi kuzey sırtlarındaki topçu bataryası tümen topçuları tarafından susturuldu ancak Yunan saat 17:30 itibari ile mevzilere 800

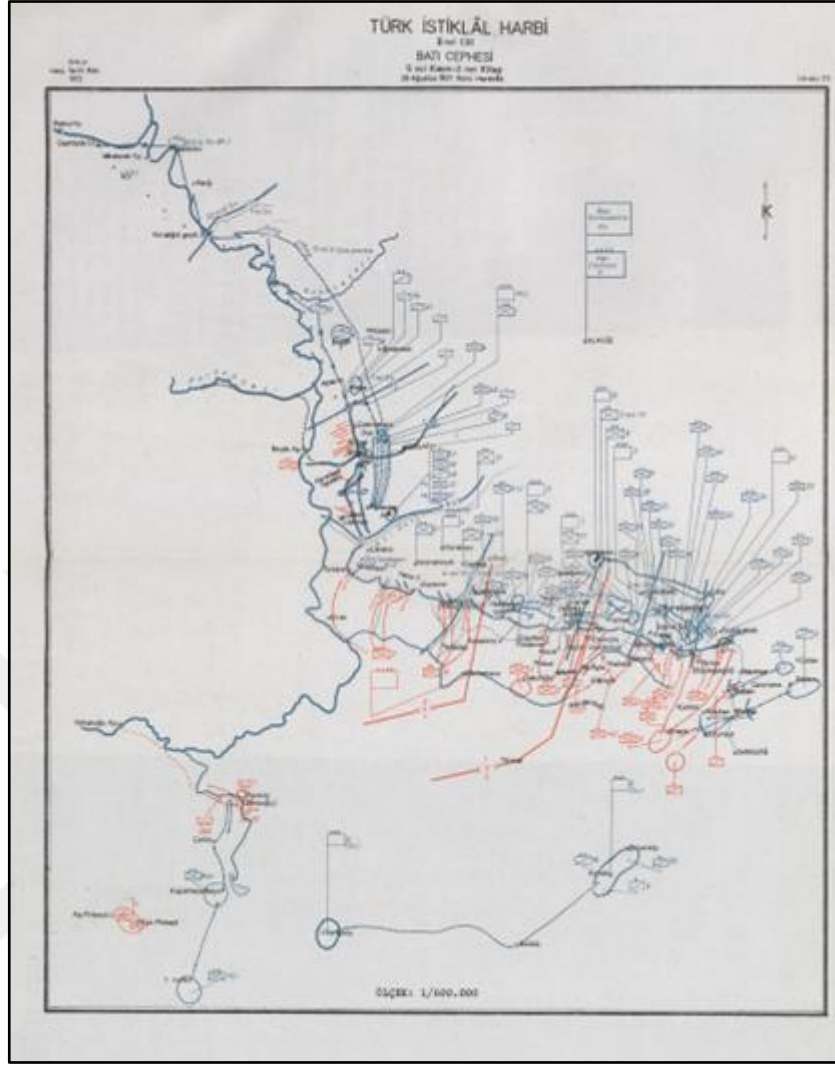
metre kadar yanaşmıştı. 61'inci Tümen topçularının Yunan ile temasını Tarassut Zabiti Nusret hatıratlarında şöyle anlatmıştı: *“Türk çelik pazusu ile tutunduğu siperlerinden bir karış geri gitmemiş ve gitmeyecektir. Zevalde(öğleyin) avdet ettim. Akşam 17:30 sonra da 61'inci Fırka cephesinde inkişaf eden düşman taarruzu büyük bir muvaffakiyetle neticelenmiştir”*.³⁴ Bu muharebe başka bir kaynakta şöyle anlatılmıştı *“Saat 17.20'den itibaren gayet şiddetli ve devamlı topçu ateş hazırlığı ile başlayan üçüncü düşman taarruzu mevzilerimize 800 metreye kadar ilerleyebilmişse de 174'üncü Alayın sağlam müdafaası karşısında tekrar durmak zorunda kalmış ve düşmanın mevzi ilerisinde almış olduğu tek tepe geri alınmıştır.”*³⁵

8'inci Tümeni cephesinde tümen topçu alayından bir dağ bataryası bırakılarak tümen kalan unsurları ile 1'inci Grup bölgesine intikal ettirilmiş ve Soğluca'da toplanmıştı.

Batı Cephesi kuvvetleri bugün, Mürettep Kolordu kesiminde genel olarak dünkü (27 Ağustos) durumunu; 4'üncü ve 3'üncü Gruplarla 2'nci Grup yine dünkü mevzilerini muhafaza ettiler. 1'inci Grup, Kocadağ güney sırtları- Sığircık çiftliği güneyi- Kocadağ güneyi- Güzelcekale ve doğuya uzanan hattını elinde tuttu.

³⁴ 61'inci Fırka Tarassut Zabiti Nusret'in Hatıratı, Çev. Sinan Onuş, (Yayınlanmamış Eser), Syf.83

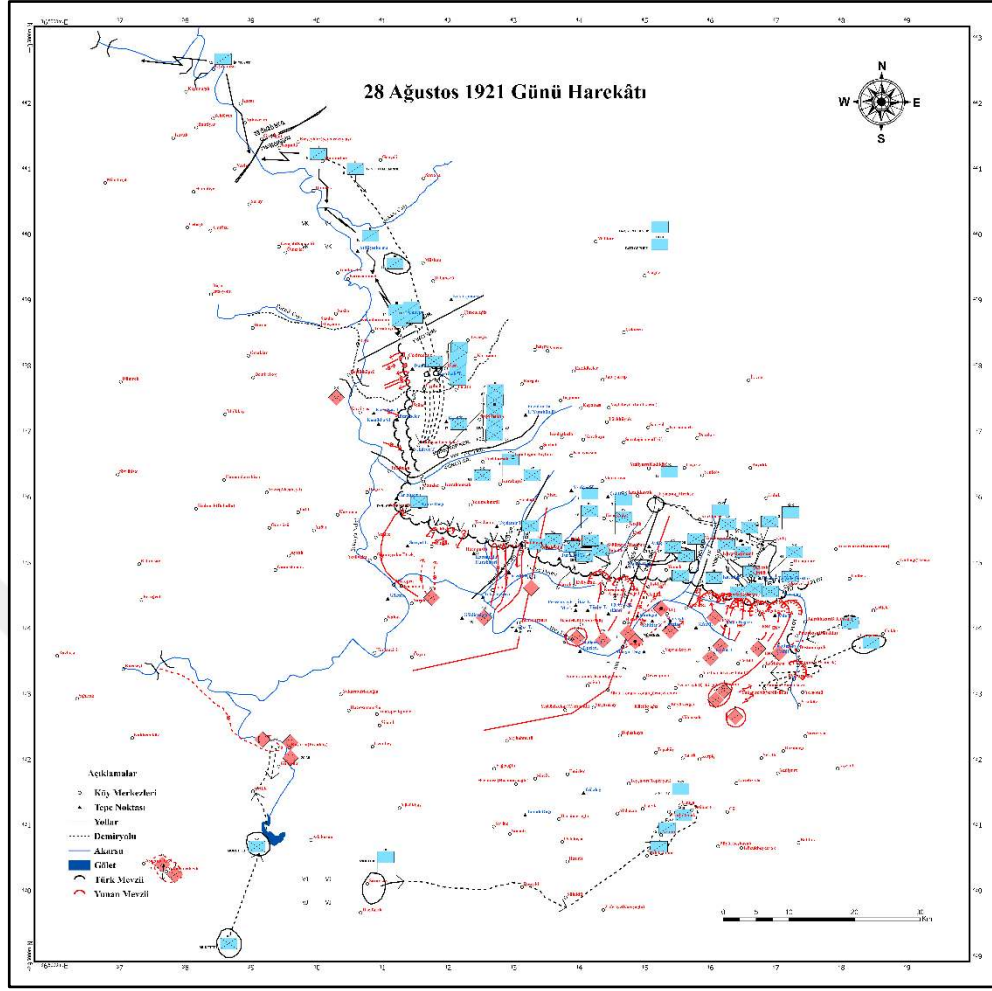
³⁵ Fahri Aykut, İstiklal Savaşında IV. Kolordu, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, s.101

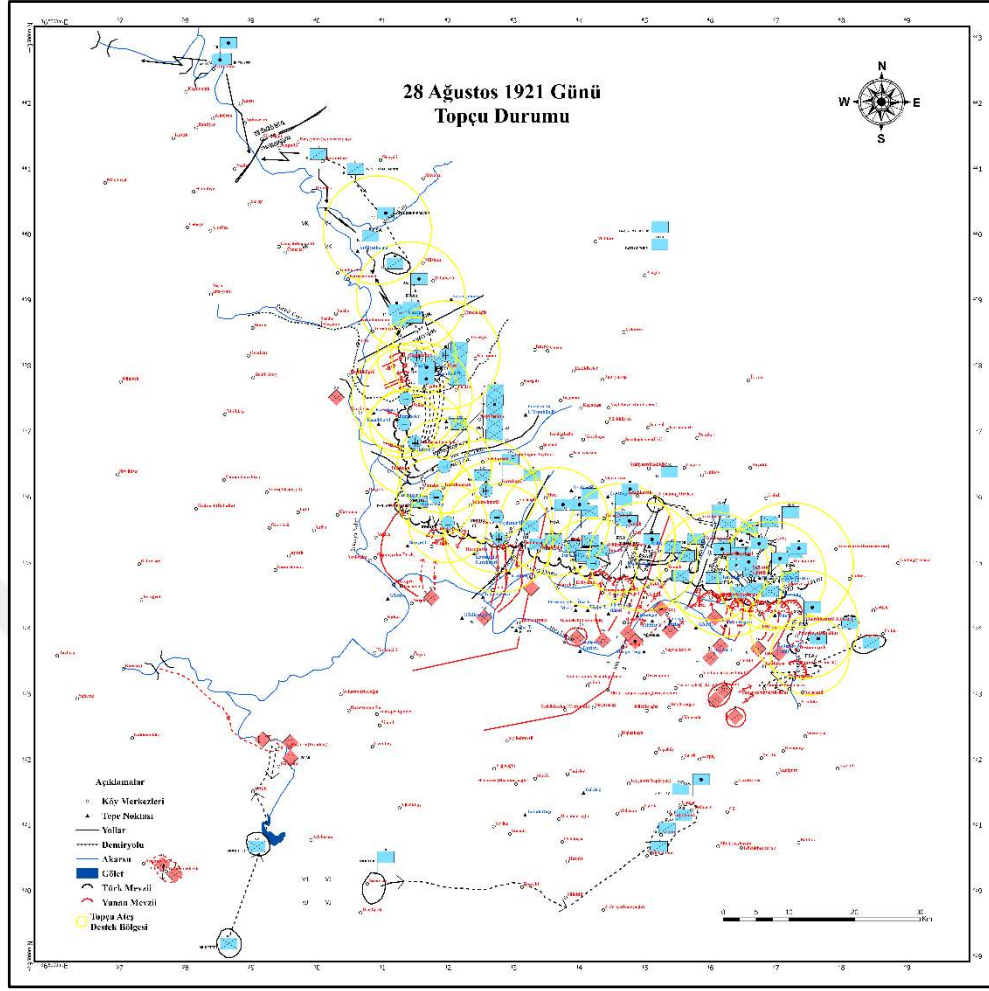
Görsel 4.6. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 28 Ağustos 1921

Kaynak: *TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 11) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)*

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-11'in harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.11'de, topçu durum haritası 4.12'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-7'de verilmiştir.

Şekil 4.11. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 28 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.12. Topçu durum haritası (28 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-12 olarak verilen Görsel 4.7.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 29 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Mürettep Grup bölgesinde, 7. Tümen'nin cephe boyunca gecedan itibaren başlattığı taarruzlar gün boyunca devam etmişti. Başlangıçta 1'inci Tümen bölgesinde gelişen taarruzları, 1 ve 17'nci Tümen topçularının mevzilendikleri Dua Tepe kuzeyi ve Beştepeler batısından açtıkları şiddetli ateşleri ile Yunanın Beştepeler batı bölgesine mevzilenen topçu ve piyadesine ağır zayıat verdirilerek durdurulmuştu.

4'üncü Grup bölgesinde, 5'inci Kafkas Tümeni bölgesinde süngü muharebeleri yaşanırken, tümenin 1058 Rk. Tepe- Yenimehmetli- Sarıhalil bölgesine mevzi değiştiren topçu bataryalarının atışa başlamasıyla Yunan taarruzları tamamen durdurulmuştu. Ancak Toydemir Yunan eline geçmiş, 5'inci Kafkas Tümeni topçuları Karsaklı-Topak Dağı güneyi bölgesine mevzi değiştirmişti. Saat 21:00'e doğru Cephe Komutanlığının

Mürettep Kolordu'ya yönelik saat 17:30'da verdiği emir ile Sarıhalil'e ulaşan 9'uncu Süvari Alayı ile 1'inci Süvari Tümeni büyük kısmı ve 17'nci Tümen'den gelmekte olan iki piyade taburu ve bir batarya, Baraközü deresi boyunca gelişebilecek Yunan taarruzunu önlemek üzere, Sarıhalil güney sırtlarına yürüdü ve grup emrine verildi.

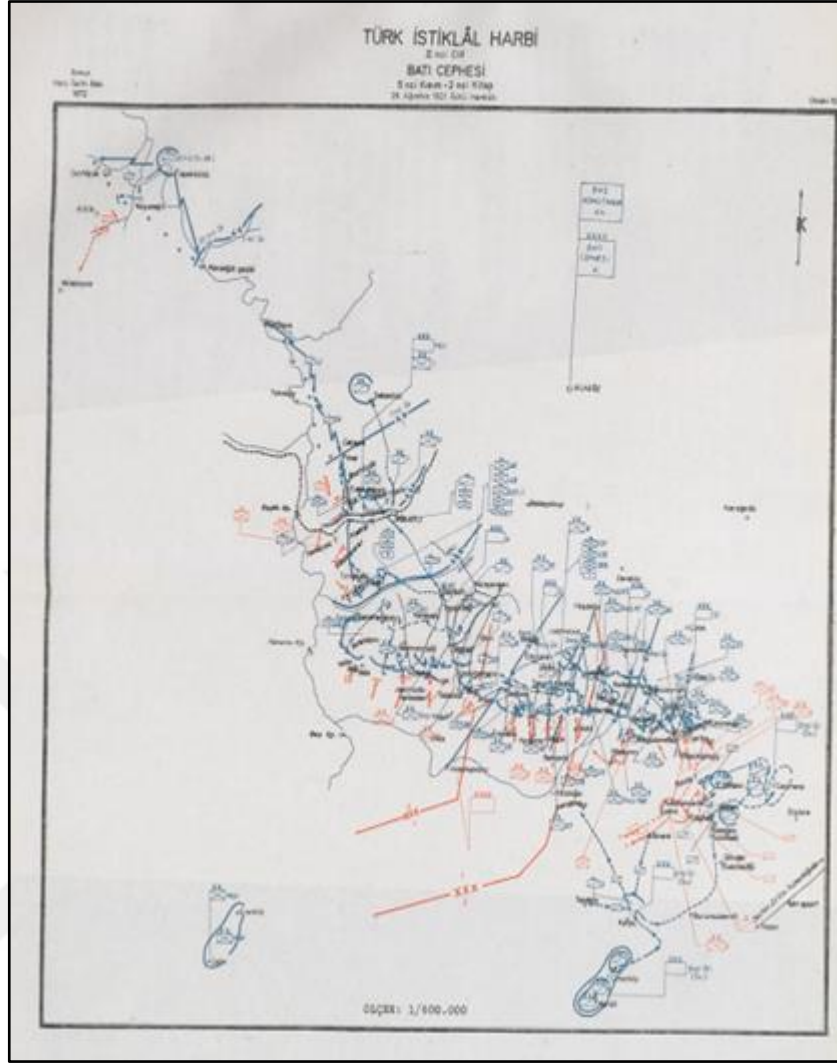
3'üncü Grup bölgesinde; 57 ve 15'inci Tümenler cephesine Evliyafakı- Karapınar hattı güneyine mevzilenen topçuların desteğinde gecedan beri etkili taarruzlar icra eden Yunan, 15'inci Tümen'in Soğluca- Eskiçalış arasında mevzilenen topçusunun desteğinde yaptığı karşı taarruzlar sonucu öğleye doğru Yunanı geri atarak eski mevziler yeniden ele geçirdi. 15'inci Tümen'den iki topla takviyeli 56'ncı Alay, Yunanın takibine kadar eski mevzide artçı olarak bırakıldı.

1'inci Grup bölgesinde; Yunan taarruzlarının etkili olduğu 7'nci Tümenin sağ kanat mevzileri işgal edilince, 7'nci Tümeni'nin hareketine uygun olarak 4'üncü Tümen birlikleri de Çiftlik güneyi sırtlarını tutmak için kanat kırmıştı. Aynı saatlerde Yunan topçusunun açtığı ateşler mevzilerine yerleşmekte olan birlikler üzerinde etkili olmaya başlamış, henüz mevzi bölgesine ulaşamamış olan 4'üncü Tümen topçu alayından iki batarya derhal mevzi işgal ederek karşılık vermeye başlamıştı.

Gün sonunda 2'nci Grup birliklerinin kanat kırmalarıyla birlikte, 1'inci Grup birlikleri de Karasüleymanlı- Sığircık Çiftliği hattına çekilmişti.

12'nci Grup bölgesinde, gecedan başlattığı taarruzları 7'nci Tümen bölgesinde geliştiren Yunan, topçu ateşlerinin tamamına yakın kısmını bu bölgede kullanmaya başlamıştı. Topçu ateşlerinde emniyet mesafesi neredeyse sıfır hattına kadar çekilmişti. Öyle ki 7'nci Tümen birliklerine takviye olarak 41'inci Tümen'den sevk edilen 19'uncu Alay muharebeye girer girmez her iki tarafın topçu ateşine maruz kalarak geri çekilmek zorunda kalmıştı.

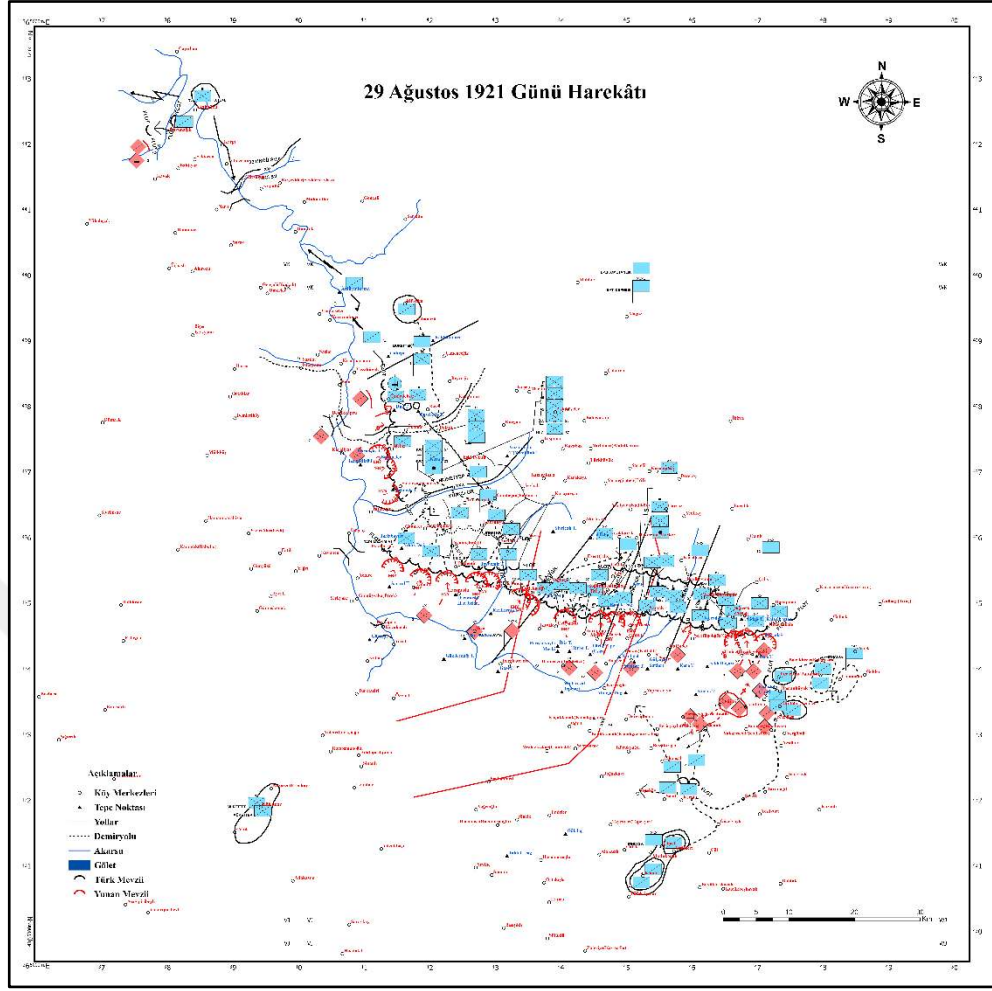
Batı Cephesi birlikleri, bu günkü muharebeler sonucunda genel olarak, Mürettep Kolordu kesiminde bir değişiklik olmamak üzere, Karakok dağı- Sarıhalil- Soğluca kuzeyi- Tabaklar- Harhur yaylası güneyi- Mezartepe güneyi- Kızılkoyunlu- Sığircık Çiftliği güney sırtları- Güzelcekale- Baltalıin- Yenicek hattında yerleşti.

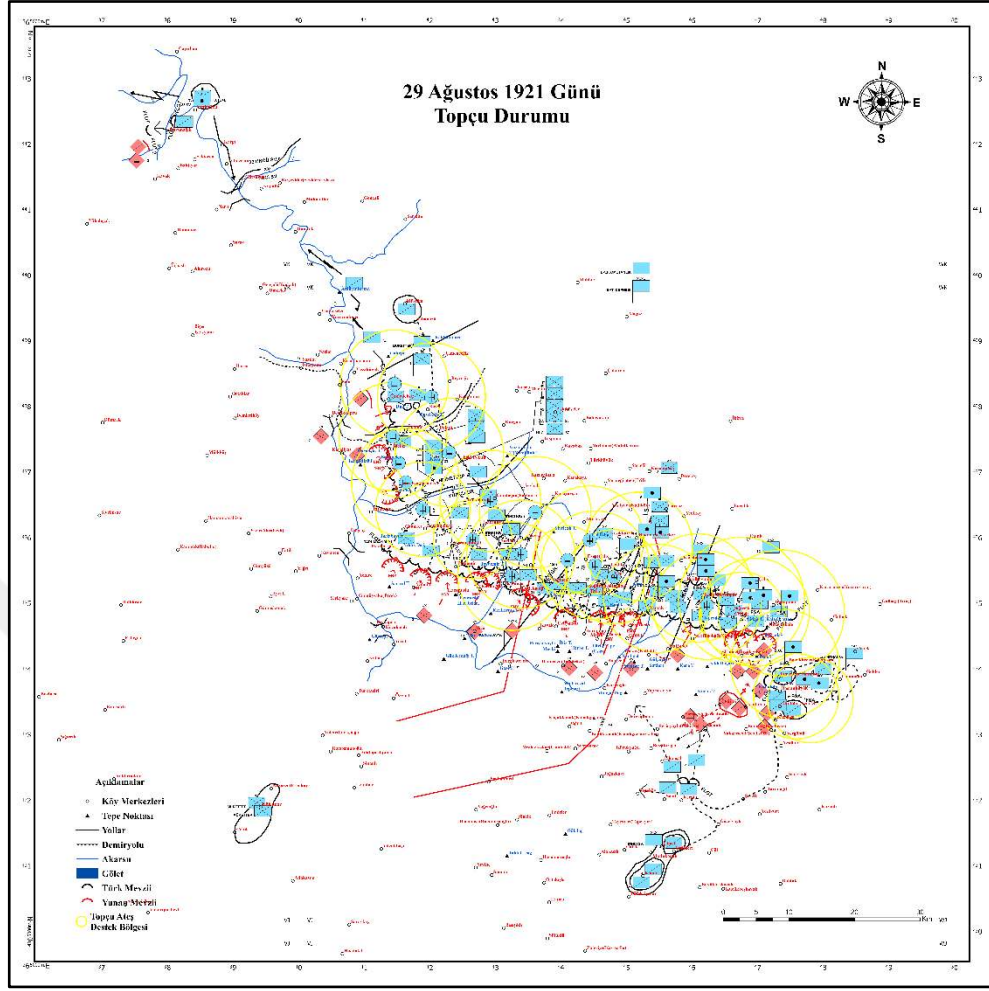
Görsel 4.7. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 29 Ağustos 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 12) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-12'nin harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.13'te, topçu durum haritası Şekil 4.14'te verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-8'de verilmiştir.

Şekil 4.13. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 29 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.14. Topçu durum haritası (29 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-14 olarak verilen Görsel 4.8.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 30 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Mürettep Grup bölgesinde; Yunan 7'nci Tümeni'nin taarruzları, 17'nci Tümen bölgesinde gelişmişti. Yunan birlikleri, Kartal Tepe kuzeyi-Beştepeler- Ada Tepe hattını ele geçirmiş, 17'nci Tümen Üçpınar- Karatepe hattına çekilmişti.

4'üncü Grup bölgesinde; 17'nci Tümen'in kuzeydoğuya doğru kanat kırması nedeni ile, Tarlabayırı Müfrezesi ve bağlı olarak 61'inci Tümeni birlikleri aynı istikamette kanat kırmıştı.

Çal Dağı bölgesini savunmakta olan 1'inci Süvari Tümeni Yunan topçusunun yoğun ateşi altında kalmış ve tümen topçu bataryası da dahil olmak üzere Karayavşan istikametinde çekilmişti. Bu durum üzerine 57'nci Tümen bölgeye sevk edilmişti.

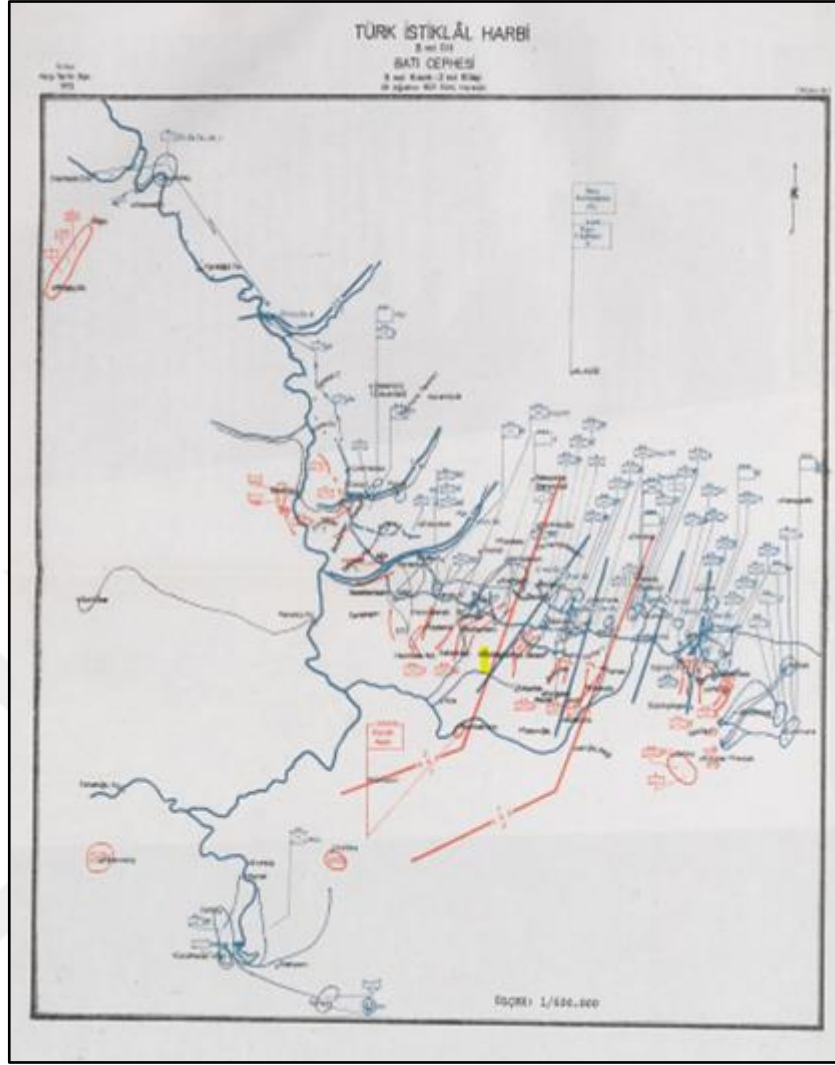
2'nci Grup bölgesinde; birlikler Kızılkoyunlu batısı ve doğusu genel hattında mevzilenmiş, 9'uncu Tümen topçu alayından bir batarya ihtiyat olarak Karahoca bölgesinde bırakılmıştı. 3'üncü Kafkas Tümeni Mezartepe bölgesinde yeniden teşkilatlanmak için toplanmıştı. Grubun desteğinde yalnız üç batarya kalmıştı.

1'inci Grup bölgesinde; Grup birlikleri 12'nci Grubun hareketine uygun olarak yeniden tertiplenmişti. 23'üncü Tümen yerinde kalmak üzere, 4'üncü Tümen sol kanadını 41'inci Tümen ile irtibat yapmak üzere kuzeye kırmıştı. 13. Tümen de Sığırcık çiftliği kuzeyine kadar ilerlemişti. Bu sebeple 23'üncü Tümeni

, Karasüleymanlı kuzeybatısı- Temutlutepe hattında; 4'üncü Tümen, Temutlutepe kuzeydoğusu – 41'inci Tümen sol kanadı arasında yerleşmişti. 24'üncü Tümen ise Haymana'ya hareket halindeydi.

12'nci Grup bölgesinde; Yunanlar elde ettiği yanlış istihbarat yaptığı düzensiz taarruzlar, 3'üncü Süvari Tümeni topçu bataryasının Güzelcekale, 2'nci Süvari Tümeni topçu bataryasının da bunun güneyinden yaptığı etkili yan ateşleri sonucu ağır zayıyata uğramaları ile sonuçlanmıştı. Yunanın yeniden taarruza başlaması ve diğer grupların kanat kırmaları sonucu grup birlikleri Çalış civarına çekilmişti.

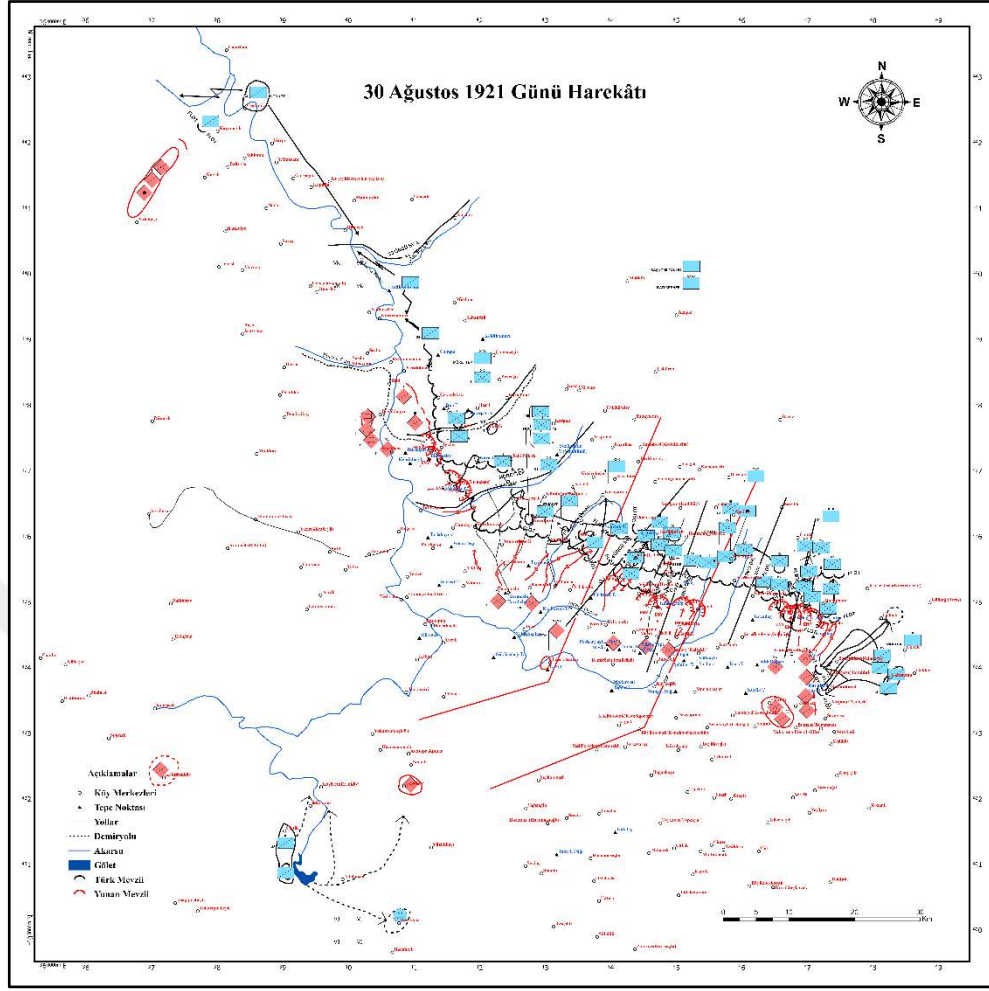
Batı Cephesi kuvvetleri, bu gün Yassihöyük doğusu- Çekirdeksiz- Ezineli- Kartaltepe- Karadağ- Eski Polatlı güney sırtları- Karsaklı- Sarıhalil- Çal Dağı- Gedik doğusu- Mezartepe güneyi- Kızılkoyunlu- Karasüleymanlı ve doğusundaki sırtlar- Çalış ve Gökdere kuzey sırtları hattında yerleşti.

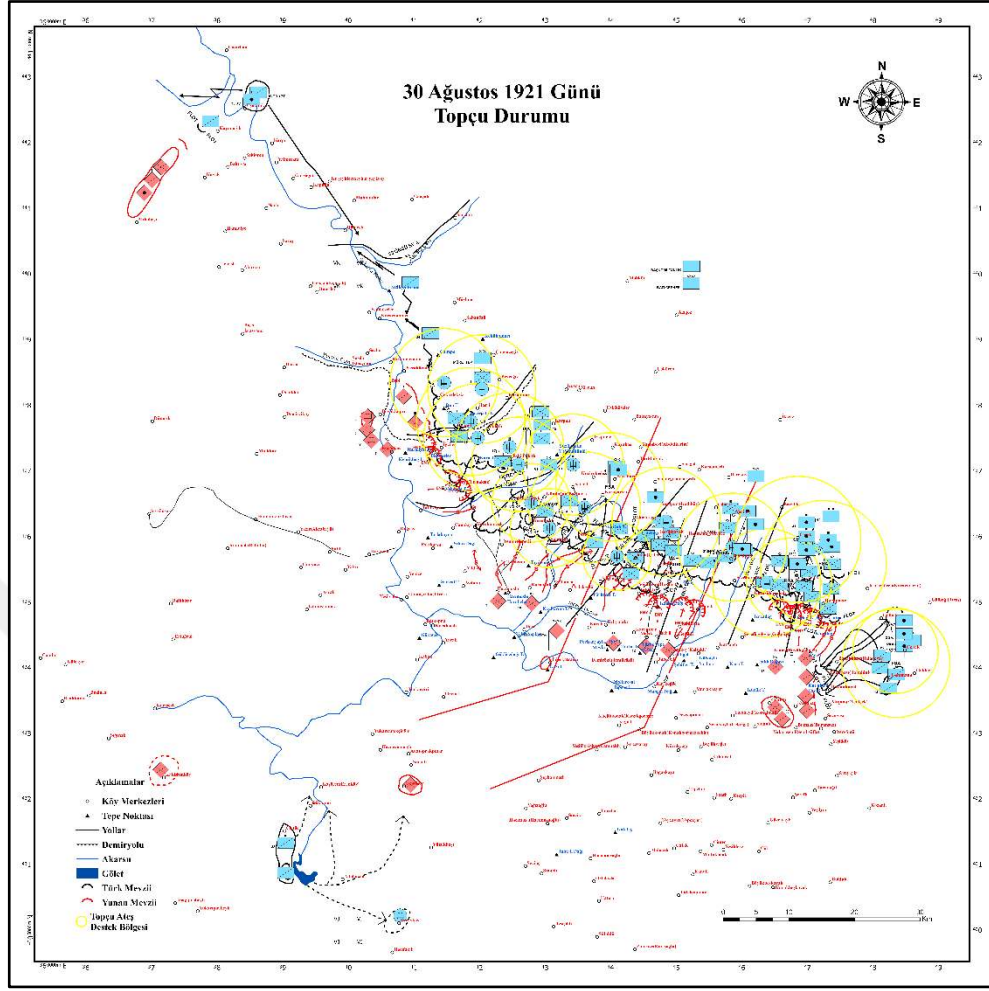
Görsel 4.8. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 30 Ağustos 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 14) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-14'ün harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.15'te, topçu durum haritası Şekil 4.16'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-9'da verilmiştir.

Şekil 4.15. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 30 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.16. Topçu durum haritası (30 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-15 olarak verilen Görsel 4.9.'da Türk ve Yunan birliklerine ait 31 Ağustos 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın sabaha karşı birliklere ulaşan emrinde, bulunan hattın inatla ve kesin olarak savunulması, özellikle karşısında etkili hedef bulmayan bataryaların mevzi değiştirilerek Yunan'ın etkili olduğu bölgelere kaydırılması önemle vurgulanmıştı.

Mürettep Grup bölgesinde, 7. Tümen topçularının desteğinde cephe boyunca başlattığı taarruzlarını 17'nci Tümen bölgesinde şiddetlendirmişti. Akşama doğru Yunan topçusu Beştepeler güneydoğusuna mevzi değiştirmişti. Yunan'ın ara hattına yaptığı taarruzların gelişmesi sonucu Grup, Basrikale-Polatlı İstasyonu- Eski Polatlı hattına çekildi ve burada mevzi işgal etti. Bu esnada gruplar halinde Basrikale kuzey kesimine

mevzi değiştiren 1'inci Tümen topçuları Kartaltepe ve Karadağ'dan taarruz eden Yunan alaylarını ateş altına almaya başladı.

4'üncü Grup bölgesinde; Yunanın Çal Dağı'na yaptığı taarruzlar şiddetlenerek devam etmiş, dağın büyük bir kesimi Yunan eline geçmişti. Birlikler Çal Dağı güneyine çekilmişti.

3'üncü Grup bölgesinde; Çal Dağı kuzey eteklerinden batıya taarruz emri alan 24'üncü Tümen, Kavak Köyü batısına mevzilenen topçularının etkili ateşleri altında hızla ilerleyerek Yunana büyük zayıat verdimiş, solundan koordineli olarak taarruz eden 15'inci Tümen ile taarruzlarını birleştirerek Çal Dağı'nı Yunan'dan geri almıştı.

2'nci Grup bölgesinde; öğleden sonra iki alayla taarruz eden Yunan kuvvetleri, 3'üncü Kafkas Tümeni topçularının etkili ateşleri karşısında zayıat vererek geri çekilmiş, 9'uncu Tümen cephesine taarruz eden bir Yunan birliği de tümen topçu alayının sahra bataryalarının açığa çıkarak yaptığı ateşler sonucu geri çekilmişti.

1'inci Grup bölgesinde; 24'üncü Tümen Süvari Bölüğü'nün güney kanat birlikleri Mürettep Kolordu bölgesinde tümen ile irtibatlı olarak Bozhöyük doğu sırtlarına alındı. Haymanaya giden tümen büyük kısmı ise henüz yolda idi. 3'üncü Grup bölgesinden havanın kararması ile Kavak Köyü kuzeybatısında topçularını mevzilendiren 24'üncü Tümen, 15'inci Tümen ile taarruzunu birleştirmiş ve geliştirmiş batı tepeleri hariç Çal Dağı'nı 2. Tümen birliklerinden temizlemiş ve 190'ıncı Alay ile irtibat sağlamıştı. Taarruzda dağılan tümen birlikleri de Ahırlıkuyu kuzeydoğusunda toplanmıştı.

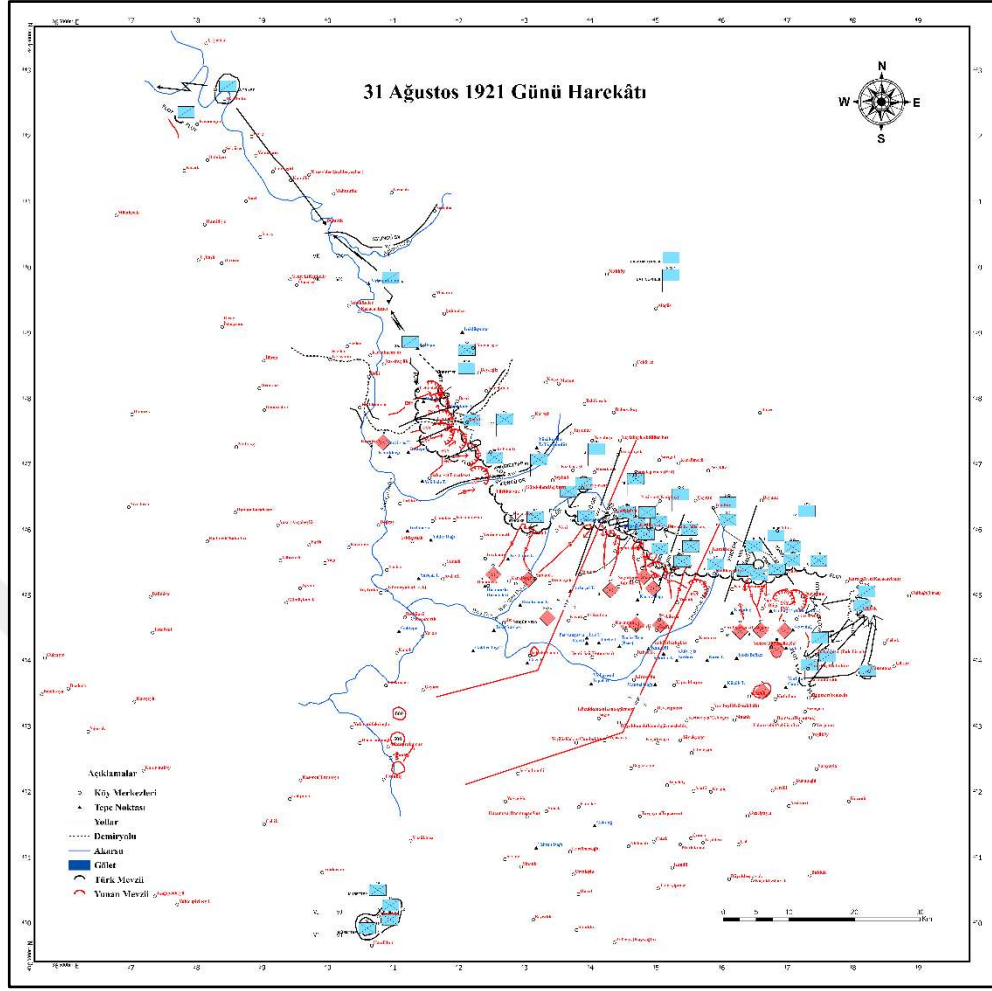
Batı Cephesi kuvvetleri, bu günkü muharebeler sonunda, Hamam boğazı- Basrikaletepe- Menteşe batısı- Menteşeağıllan sırtları- Karsaklı- Sarıhalil- Gölçeşme yaylası- Çal Dağı- Gedik kuzey ve kuzeydoğu sırtları- Mezartepe- Kızılkoyunlu- Karasüleymanlı- Çalış batısı- Gökdere kuzey sırtları hattında yerleşti.

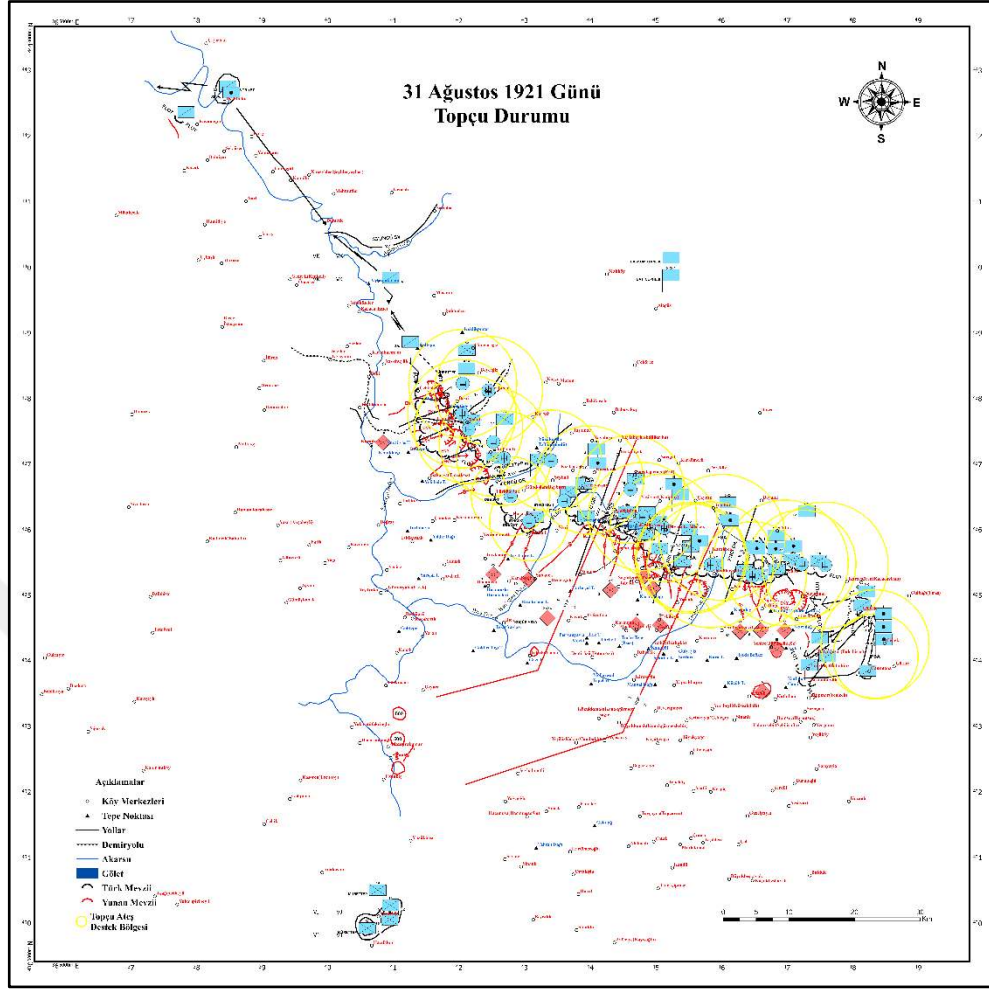
Görsel 4.9. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 31 Ağustos 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 15) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-15'in harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.17'de, topçu durum haritası 4.18'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-10'da verilmiştir.

Şekil 4.17. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 31 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.18. Topçu durum haritası (31 Ağustos 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-17 olarak verilen Görsel 4.10'da Türk ve Yunan birliklerine ait 01 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

3'üncü Yunan Kolordusu Polatlı'ya, 1. Yunan Kolordusu Çal Dağı'na, 2. Yunan Kolordusu da Kızılkoyunlu-Güzelcekele hattına doğru cephe boyunca taarruza başlamıştı.

Mürettep Grup bölgesinde; Basrikale Tepe istikametinde Yunan taarruzları devam etmiş, 17'nci Tümen topçularının etkili ateşleri ve süngü muharebeleri ile bu taarruzlar durdurulmuştu. Öğleye doğru taarruzların 1'inci Tümen bölgesinde yoğunlaşması üzerine 17'nci Tümen'den bir batarya Karapınar batı sırtlarına mevzilendirilmişti.

4'üncü Grup bölgesinde; Çal Dağı'nı savunmakla görevlendirilen 24 ve 15'inci Tümenler cephesinde şiddetli muharebeler cereyan etmişti. Öğleden sonra şiddetini artıran taarruzlar 15 ve 24'üncü Tümenler topçularının açığa çıkarak Yunan piyadesi

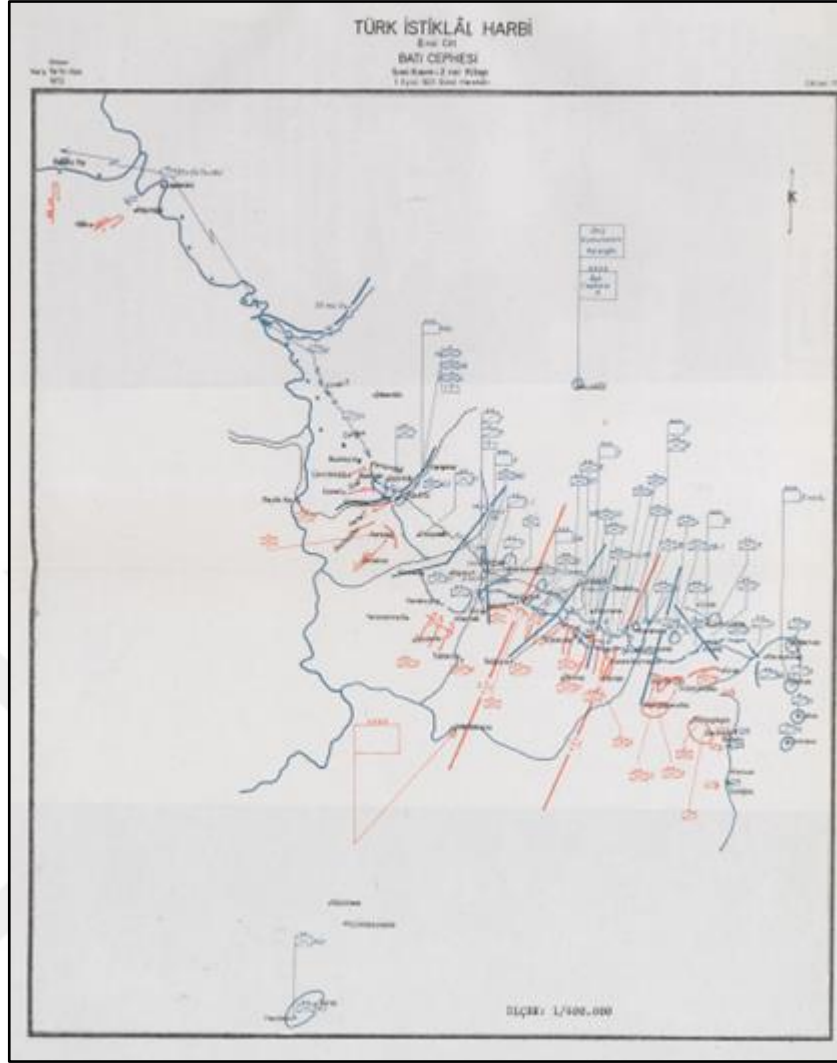
üzerine yaptıkları etkili ateşler sonucu durduruldu. Ağır zayıat veren Yunan geri çekilmeye başladı.

3'üncü Grup bölgesinde; Haymana'yı ele geçirmek isteyen 1. Yunan Kolordusu'nun 12'nci Tümen, bir gün önce başladığı taarruzlarını Haymana'nın iki kilometre güneyindeki sırtlara kadar ilerletmişti.

2'nci Grup bölgesinde; saat 15.00'da Haymana bölgesinin bir elden idaresini sağlamak amacıyla 2'nci Grup 3'üncü Grup emrine verilmişti. 1. Tümen topçu desteğinde Mezartepe sırtlarının en yüksek kesimlerini ele geçirdi. 8'inci Tümen ile 3'üncü Kafkas Tümeni arasındaki boşluğa 1. Tümen'nin solundaki alay girdi. 3'üncü Kafkas Tümeni 9'uncu Tümen'den getirilen bataryayı Mezartepe'nin hemen gerisinde bulunan sırtlarda mevzilendirerek durumu hissedilir derecede düzeltti. Ancak tümenin savunma gücü çok yıpranmıştı ve 2 günlük muharebelerden sonra 1. Tümen bugün Mezartepe mevzilerini ele geçirdi. Tümenleri az mevcutlu ve topçusu olmayan 2'nci Grup'un Ardıç sırtlarında başarılı savunma yapması tehlikeyi önlemişti.

Diğer gruplar bölgesinde Yunan'ın önemli bir faaliyeti olmamış, bu bölgedeki birlikler mevcut mevzilerini tahkim etmişti.

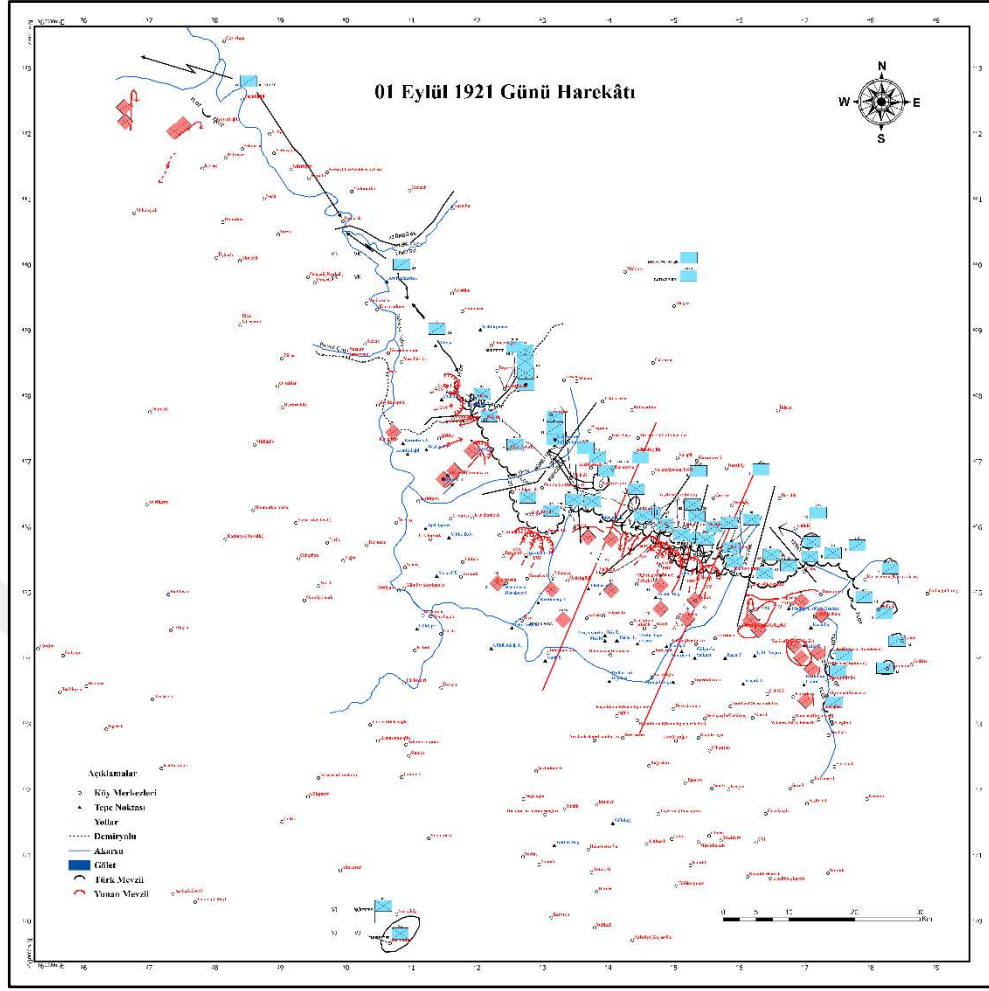
Batı Cephesi kuvvetleri, bu günkü muharebelerin sonunda Hamam boğazı- Basrikaletepe- Eskipolatlı batı ve güney sırtları- Karsaklı- Karakuyu- Sarıhalil -Sivri kuzeyi- Çal Dağı- Haymana güneybatı sırtları- Mezartepe kuzeyi- Kızılkoyunlu- Karasüleymanlı- Karacaviran'a kadar Gökdere kuzeyi- Karacaviran güney sırtları- Sazağası hattında yerleşti.

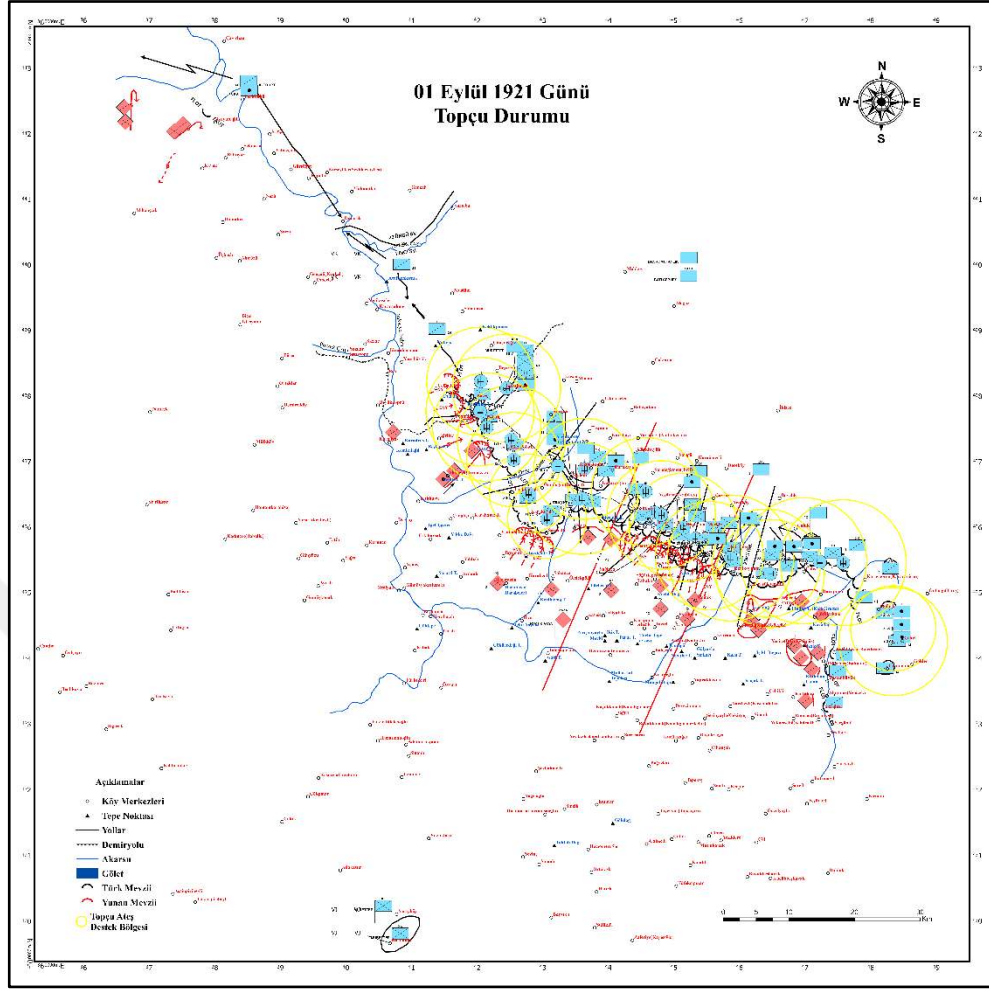
Görsel 4.10. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 01 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 17) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-17'nin harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.19'da, topçu durum haritası 4.20'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-11'de verilmiştir.

Şekil 4.19. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 01 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.20. Topçu durum haritası (01 Eylül 1921)

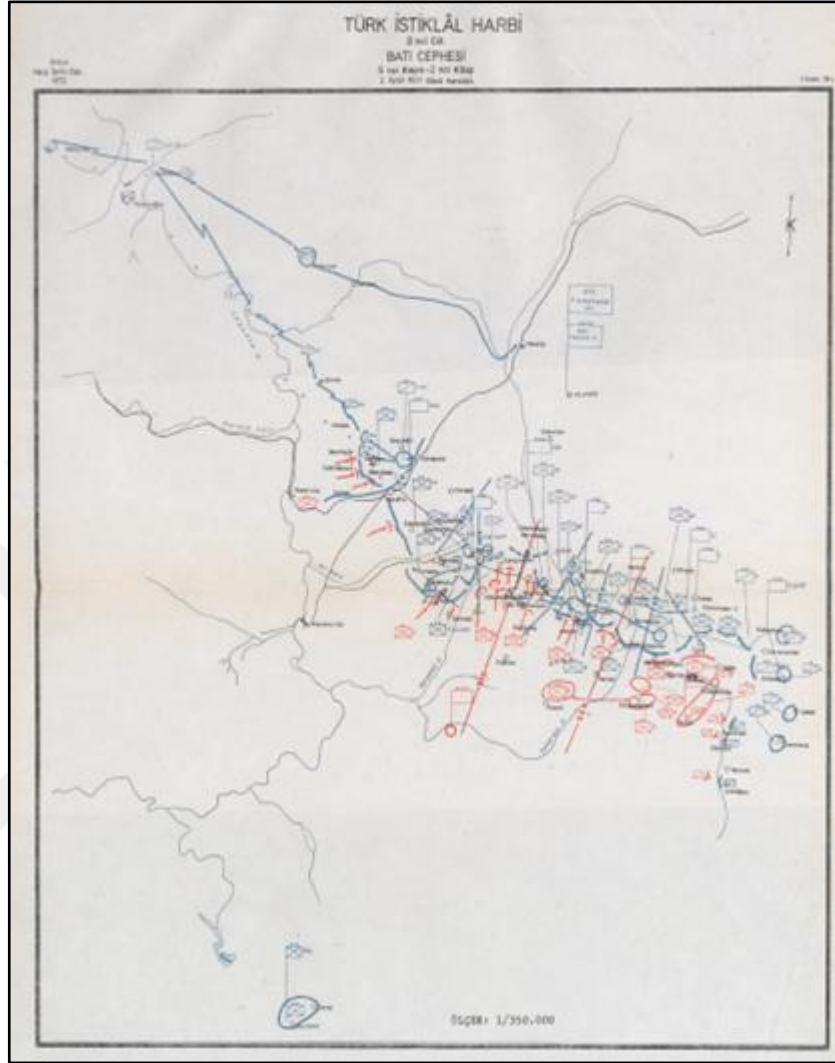
Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-18 olarak verilen Görsel 4.11.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 02 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Mürettep Kolordu bölgesinde; Yunan'ın Basrikale Tepe- Polatlı istikametinde başlattığı taarruzları bu bölgede mevzilenmiş topçularımızın etkili ateşleriyle durdurulmuştu.

4'üncü Grup bölgesinde; Yunan birlikleri Çal Dağı ile Sivri arasında taarruza başlamış, başlangıçta gelişen Yunan taarruzları karşısında 61'inci Tümen'den bir dağ bataryası Karayavşan sırtlarına mevzilendirilmişti. Ancak cephanesi tükenen bataryaların ateşe karşılık verememeleri ve geri çekilmeleri üzerine 2. Tümen Karayavşan-Çal Dağı bloğunu ele geçirmişti.

Batı Cephesi kuvvetleri bugün, Mürettep Kolordu cephesi ile 4'üncü 3'üncü, 2'nci, 1'inci, 12'nci ve 5'inci Gruplar cephesinde hemen hiçbir değişiklik olmamak üzere dünkü

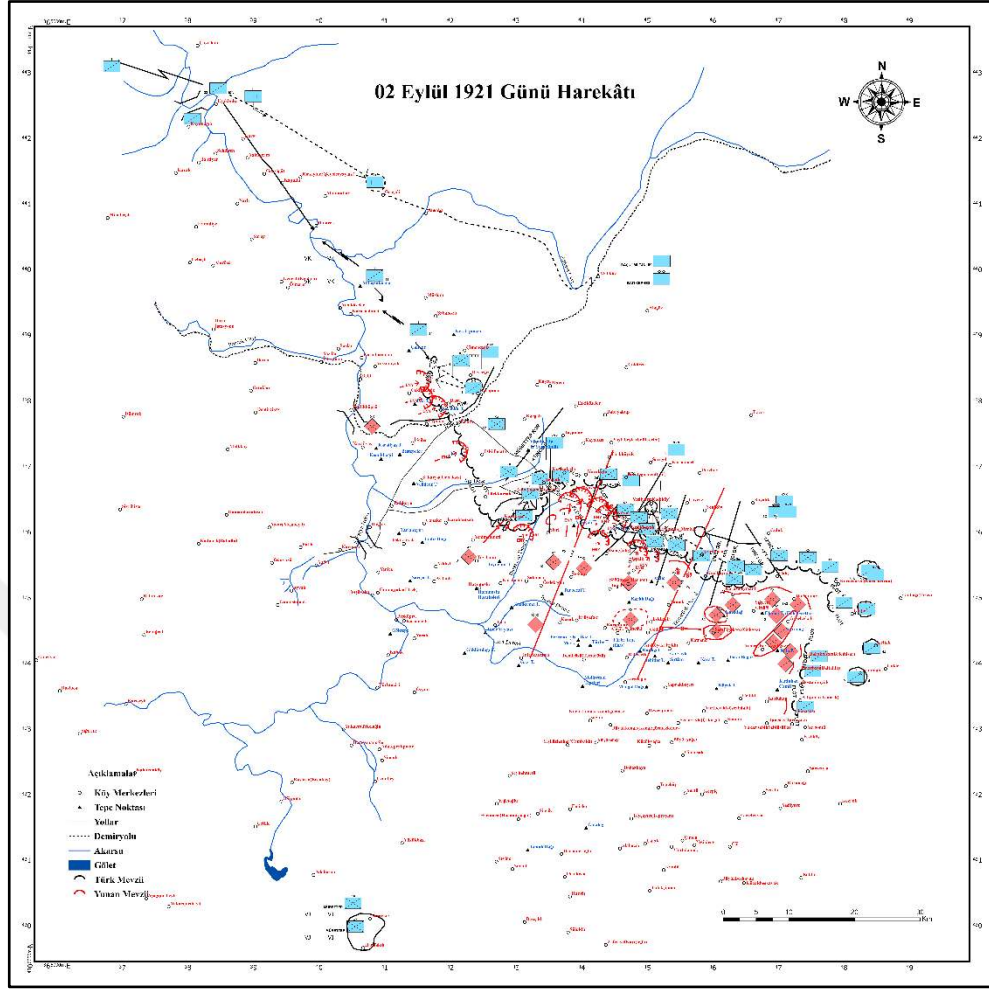
(1 Eylül) mevzilerinde; Çal Cephesi birlikleri, Karayavşan- Karakuyu güneyi- Erif güneybatısı- Haymana batısı hattında yerleştiler.

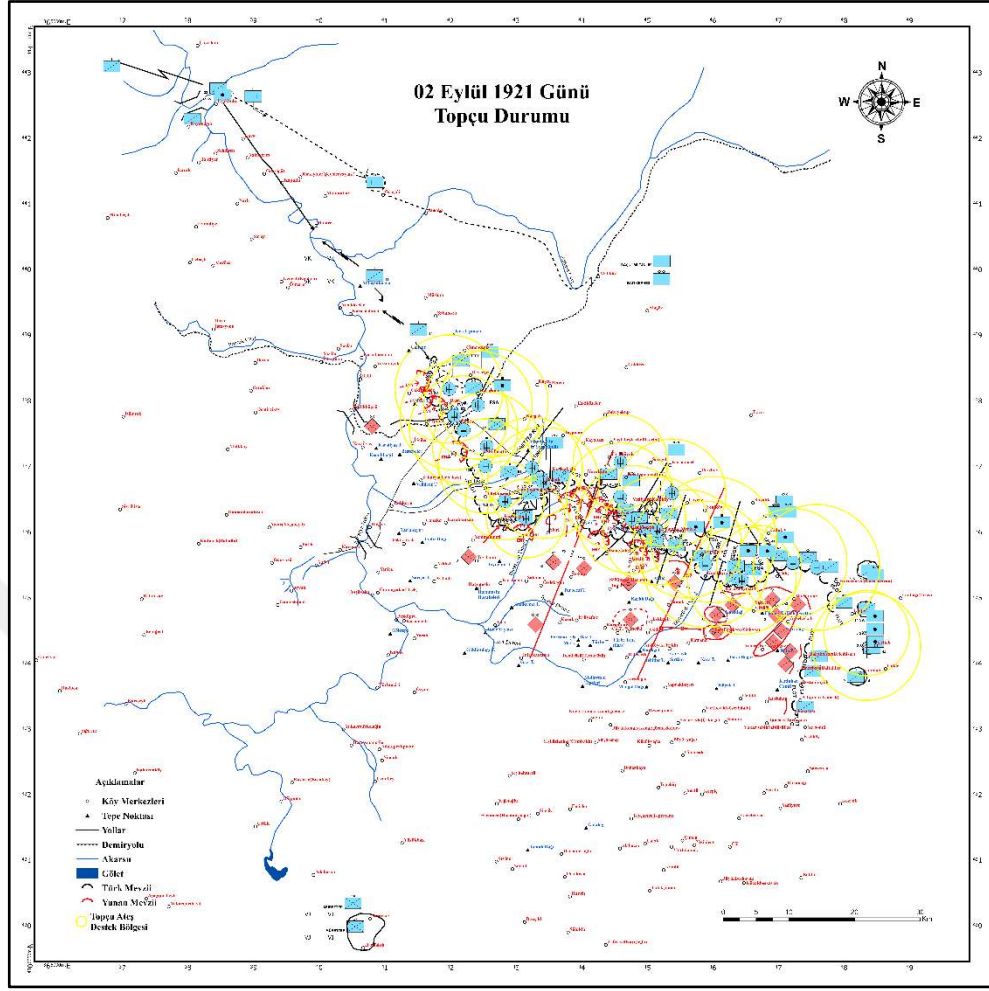
Görsel 4.11. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 02 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 18) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-18'in harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.21'de, topçu durum haritası 4.22'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-12'de verilmiştir.

Şekil 4.21. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 02 Eylül 1921 Günü Harekâtı

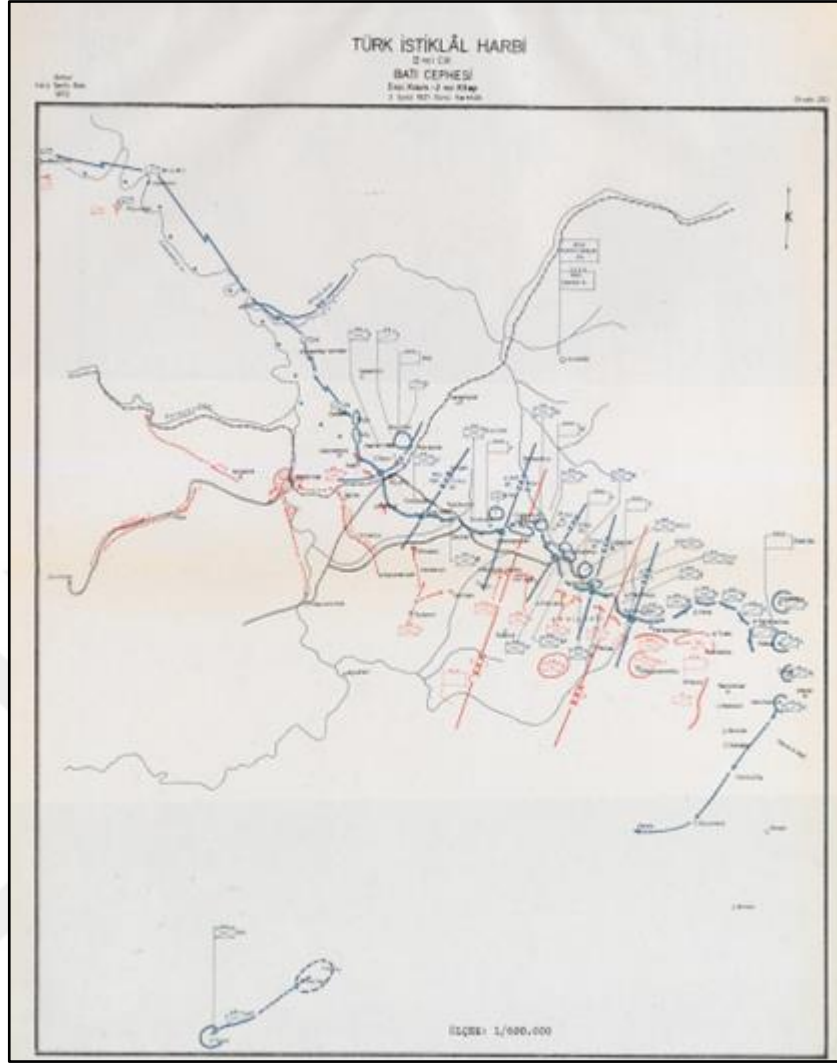

Şekil 4.22. Topçu durum haritası (02 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-20 olarak verilen ve Görsel 4.12.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 03 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Başkomutanlıktan, birliklere azalan topçu mühimmatının önemi hatırlatılarak, mevzilerin özellikle Yunan topçu ateşine dayanacak şekilde tamir edilmesi emri verilmişti. Batı Cephesi birlikleri genel olarak bulunduğu hatta tahkimat faaliyetlerini sürdürmüştü.

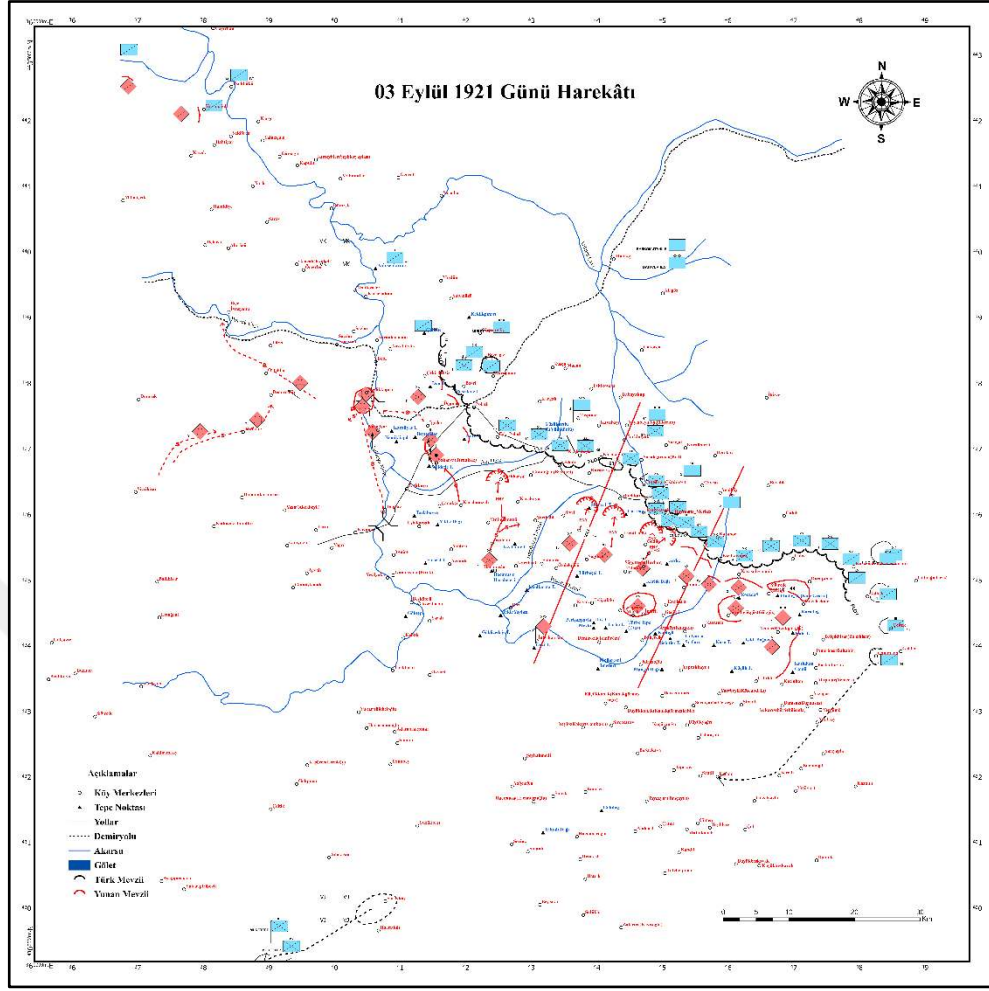
Türk Ordusu bugün, Balıkçı köprüsünden Polatlı batısına kadar bir değişiklik olmamak üzere, Polatlı güneybatısı- Eski Polatlı- Yüzükurtlu tepeleri- Şeyhali kuzeyi- Karayavşan kuzeyi- Osmaniye ve Erif hattı güneyi- Haymana batı sırtları- Mezartepe kuzeyindeki sırtlar- Kızılkoyunlu- Karasüleymanlı hemen kuzeyindeki sırtlar- Çalış batı ve kuzeyi- Gökdere kuzey sırtları- Karacaviran batısı- Gölbek batısı hattında yerleşti.

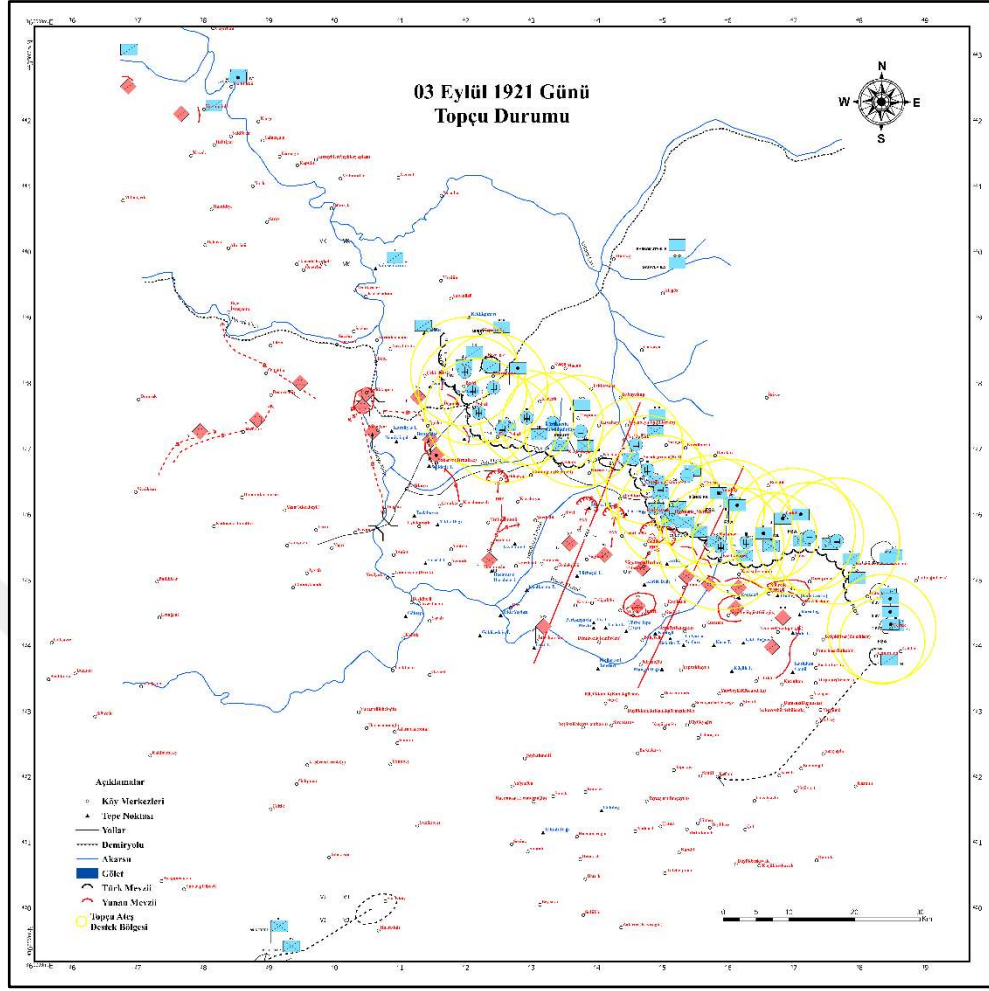
Görsel 4.12. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 03 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 20) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-20'nin harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.23'te, topçu durum haritası Şekil 4.24'te verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-13'te verilmiştir.

Şekil 4.23. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 03 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.24. Topçu durum daritası (03 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-22 olarak verilen Görsel 4.13.'te Türk ve Yunan birliklerine ait 04 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

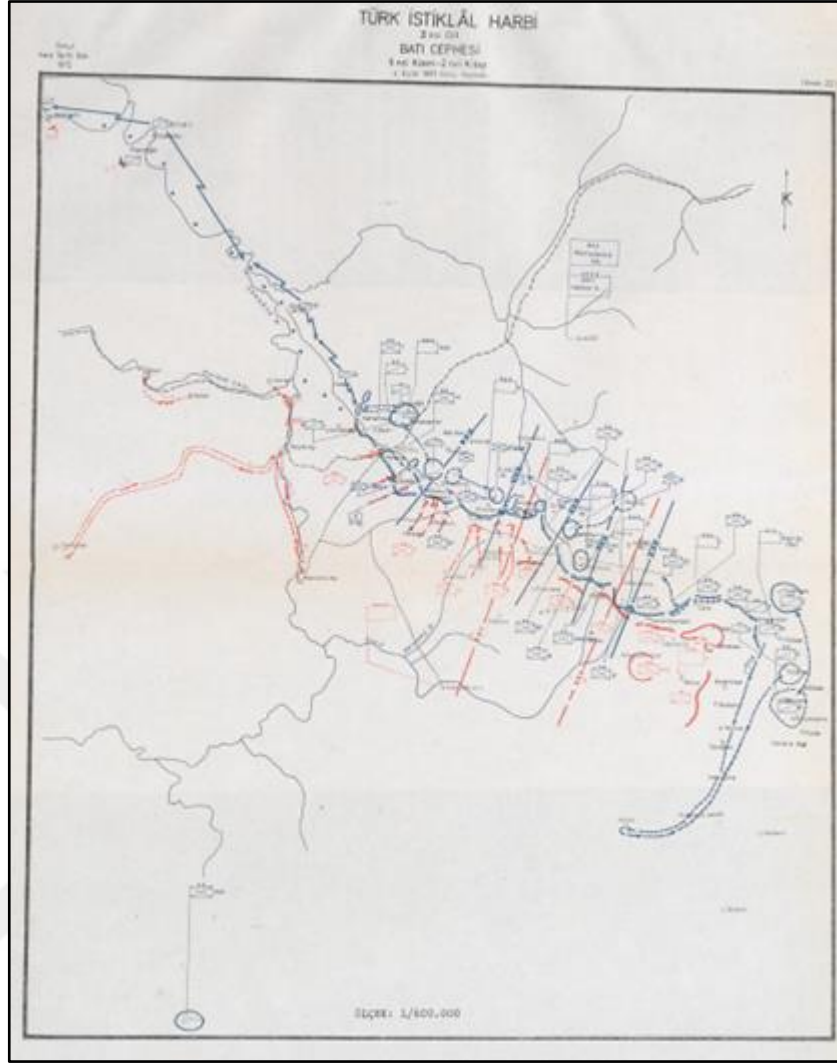
12'nci Grup bölgesinde; saat 10.00 da Grup Komutanı emri ile 24'üncü Tümen hemen ilerisindeki sırtlara mevzilenmeye başlamıştı. Grup emrindeki ağır toplar Ağır Topçu Grubu adı altında birleştirilmiş ateş önceliği 11'inci Tümen ve 68'inci Alay bölgelerine verilmişti.

Saat 11.00'a doğru 3. Tümen'nin taarruzu Mürettep Kolordu ve grup iç kanatlarında etkili olmaya başlamıştı. Mürettep Kolordu sol kanat birlikleri Eski Polatlı doğusuna çekilmeye başladı. Buna karşın bu grubun sol kanadında direnen 11'inci Tümen'den 126'ncı Alay 3. Tümeni'ne Yümkünlü Tepelerine ulaşma fırsatı vermedi. 16 topun desteklediği 3. Tümen birlikleri saat 18.30'dan itibaren 61'inci Tümen ile sıkı muharebeye girdi. Karşılıklı topçu ateşi ile Yümkünlü tepeleri yoğun ateş altındaydı.

61'inci Tümen topçularının Yunan ile temasını Tarassut Zabiti Nusret hatıratlarında şöyle anlatmıştı ***“6.30 sonra da başlayan vürudat bataryanın ateşinin tökezinden hasıl olmuş şiddetli bir topçu atışı ve onu takip piyade muharebesi son dakikalarını pek heyecanlı başlatmıştır. Grub yakın muharebe son demlerini geçirmiş neticede düşmanın tevkifi ve bizim muzafferiyetimiz ile hatim bulmuştur. Düşmanın büyük zayıat vermesinden cidden büyük bir muharebe kazanılmıştır”***.³⁶ 126'ncı Alay'ın kahramanca yaptığı savunmalar ile 3. Tümen dağılmıştı. Bu sıralarda 9. Tümen Karayavşan, 2. Tümen Ahırlıkuyu istikametinde taarruzlarına devam ediyordu. 10. Tümen birlikleri 5'inci Kafkas Tümeni cephesine 2 km kadar yaklaştı ve durdu.

Bugünkü muharebeler sonunda Batı Cephesi birliklerinden Mürettep Kolordu, 17'nci Tümen kesiminde Menteşe batısı – Eski Polatlı kuzeybatısı hattını ve 4'üncü Grup bölgesinde Yüzükurtlu tepelerini tuttu. Diğer kesimlerde birlikler dünkü mevzilerinde idiler.

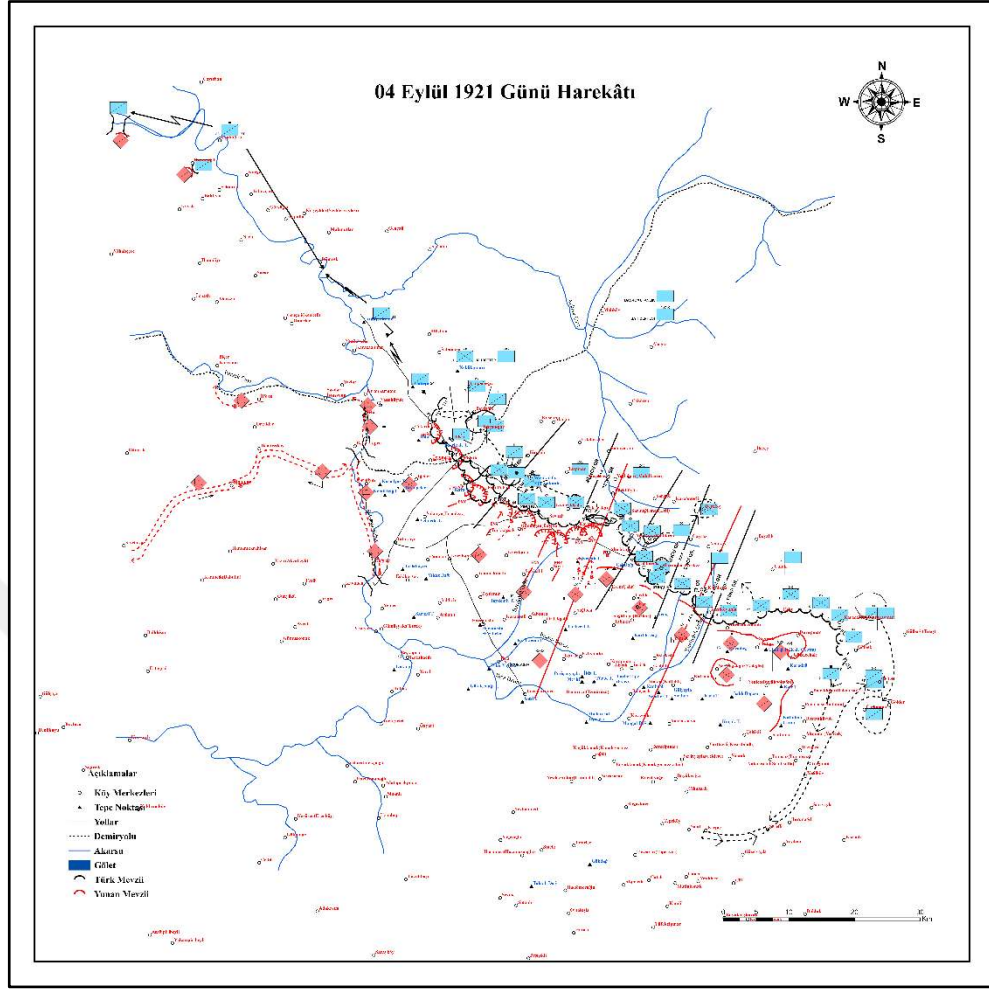
³⁶ 61'inci Fırka Tarassut Zabiti Nusret'in Hatıratı, Çev. Sinan Onuş, (Yayınlanmamış Eser), Syf.84

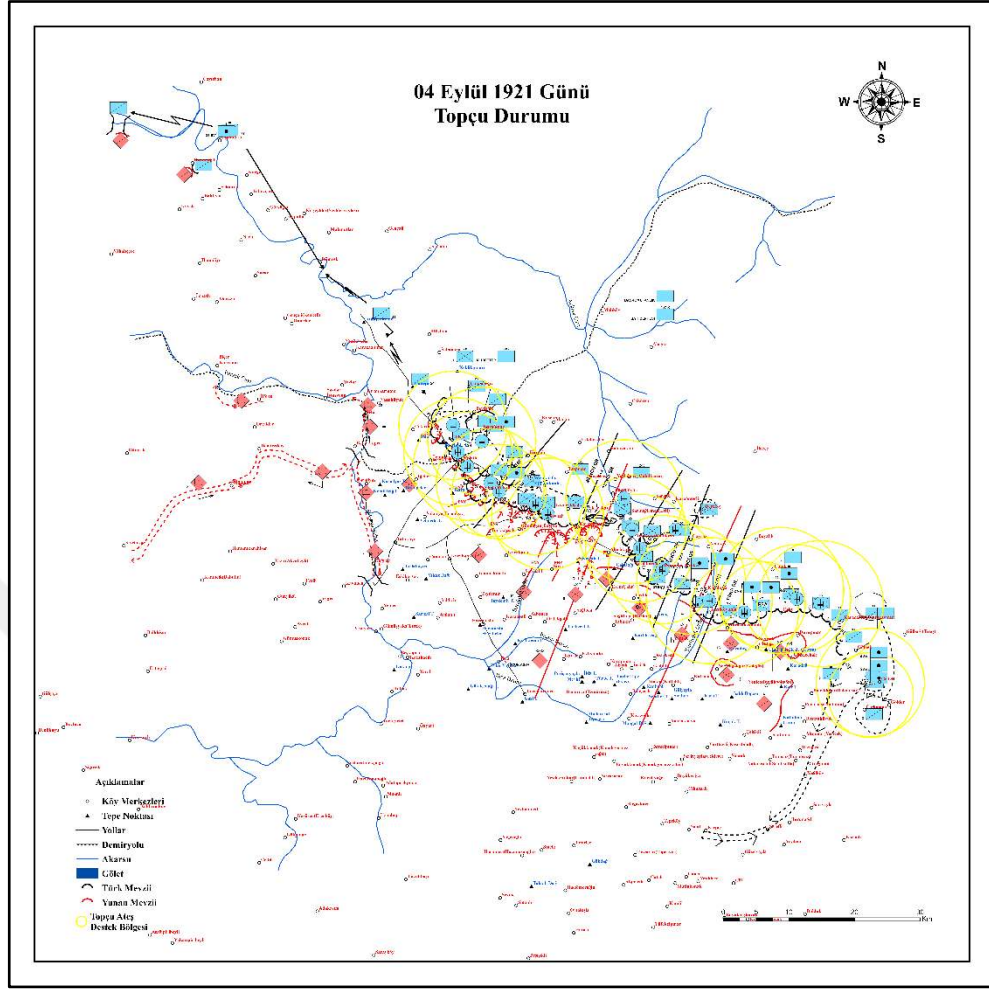

Görsel 4.13. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 04 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 22) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-22'nin harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.25'te, topçu durum haritası Şekil 4.26'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-14'te verilmiştir.

Şekil 4.26. Topçu durum haritası (04 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-24 olarak verilen Görsel 4.14.'te Türk ve Yunan birliklerine ait 05 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

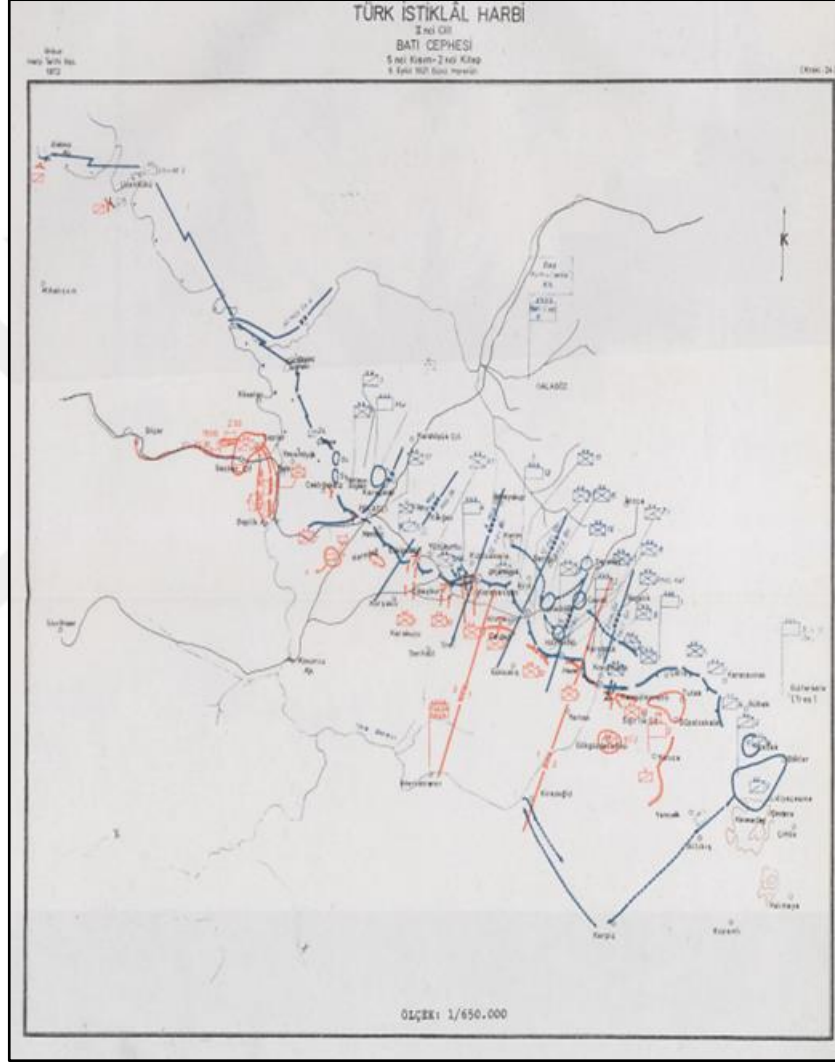
Bugün durum, düşünülen ihtimallere karşı tasarlanan hareket tarzının gerçekleştiğini göstermekteydi ve 4'üncü Grup cephesi hariç, Yunan Ordusu, cephenin diğer kesimlerinde tamamen hareketsiz kalmış ve Türk birliklerini mevzilerinde tutmuştu.

4'üncü Grup bölgesinde 3'üncü Yunan Kolordusu 08.30'dan itibaren topçu desteğinde 3. Tümen ile Bayburt üzerinden Yümekünlü Tepelerine 10. Tümen Şeyhali istikametinde emrine verilmiş olan 9. Tümen ile Karayavşan istikametinde taarruza başladı. Grup komutanlığı Karayavşan- Karacakışla istikametindeki taarruzların 4 ve 12'nci Grup için tehlikeli olacağı değerlendirerek 14.30'dan itibaren bir saatlik sürede toplayabildiği dokuz tabur ile saat 18.30'da 5'inci Kafkas Tümeni bölgesinde yaptığı

karşı taarruz ve 12'nci Grup topçularının da tesirli atışları ile Yunanlıları Karayavşan güneyine attılar. 10. Tümen Şeyhali istikametinde mevzilere bir km kadar kala durdu.

61'inci Tümen saat 14.00'a doğru 3. ve 9. Tümenlerinin taarruzuna maruz kaldı. Yunanlıların 5'inci Kafkas Tümeni bölgesindeki taarruzları topçu atışları ile durduğu sırada tümen cephesinde 3. Tümen taarruzları etkili bir şekilde devam ediyordu.

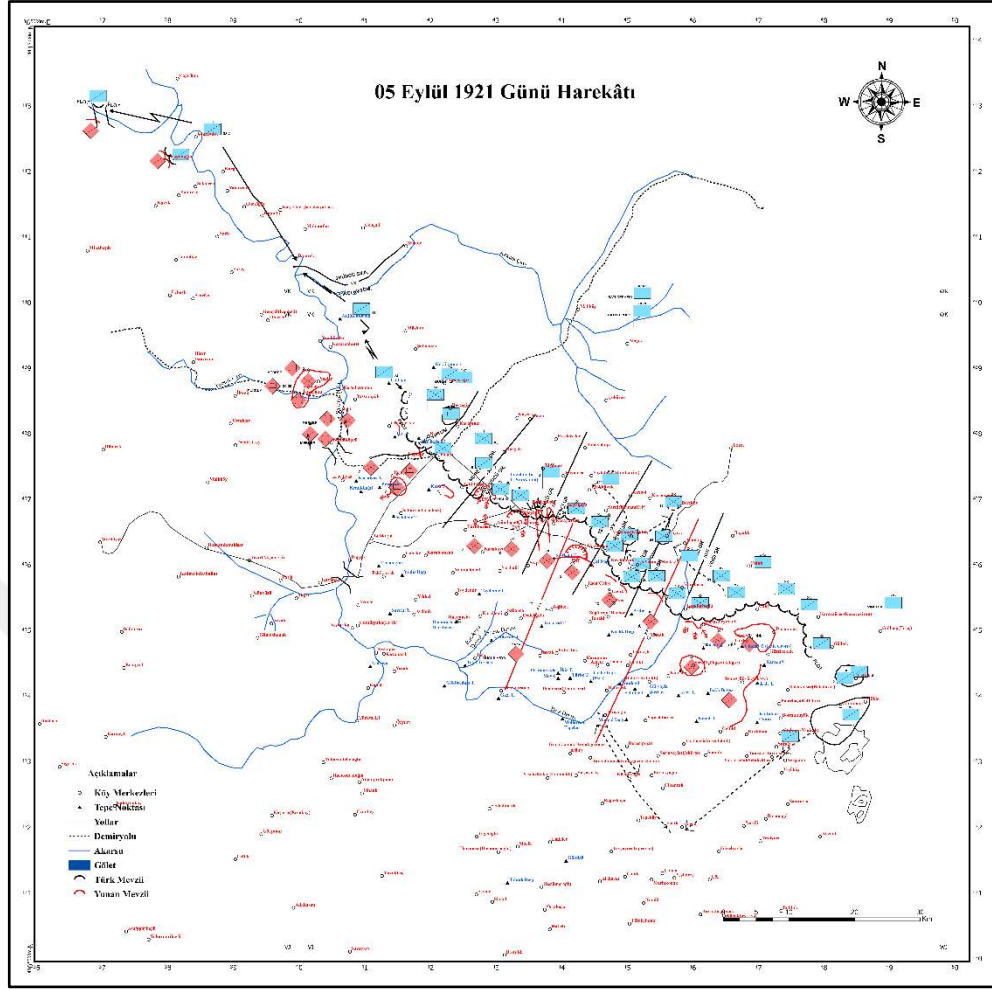
Batı Cephesi birlikleri bugün dünkü mevzilerini muhafaza ettiler.

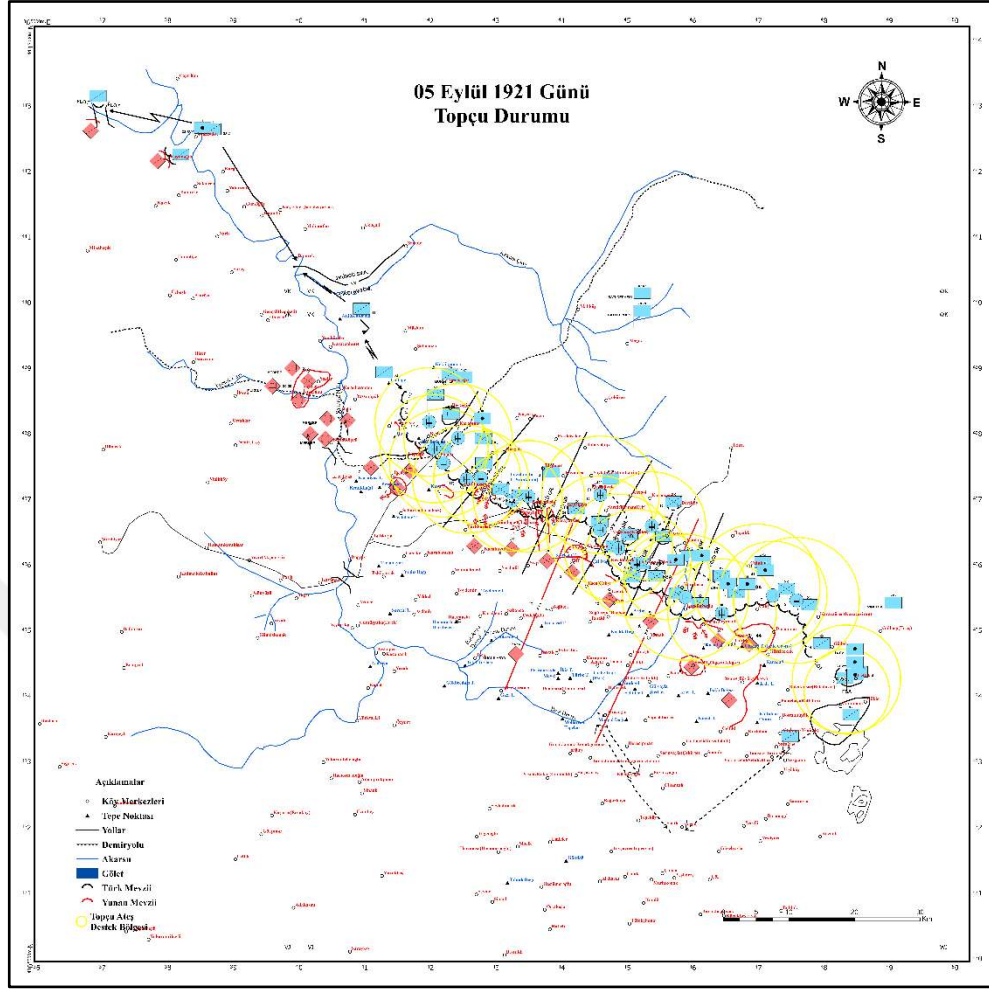
Görsel 4.14. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 05 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 24) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-24'ün harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.27'de, topçu durum haritası Şekil 4.28'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-15'te verilmiştir.

Şekil 4.27. *TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 05 Eylül 1921 Günü Harekâtı*

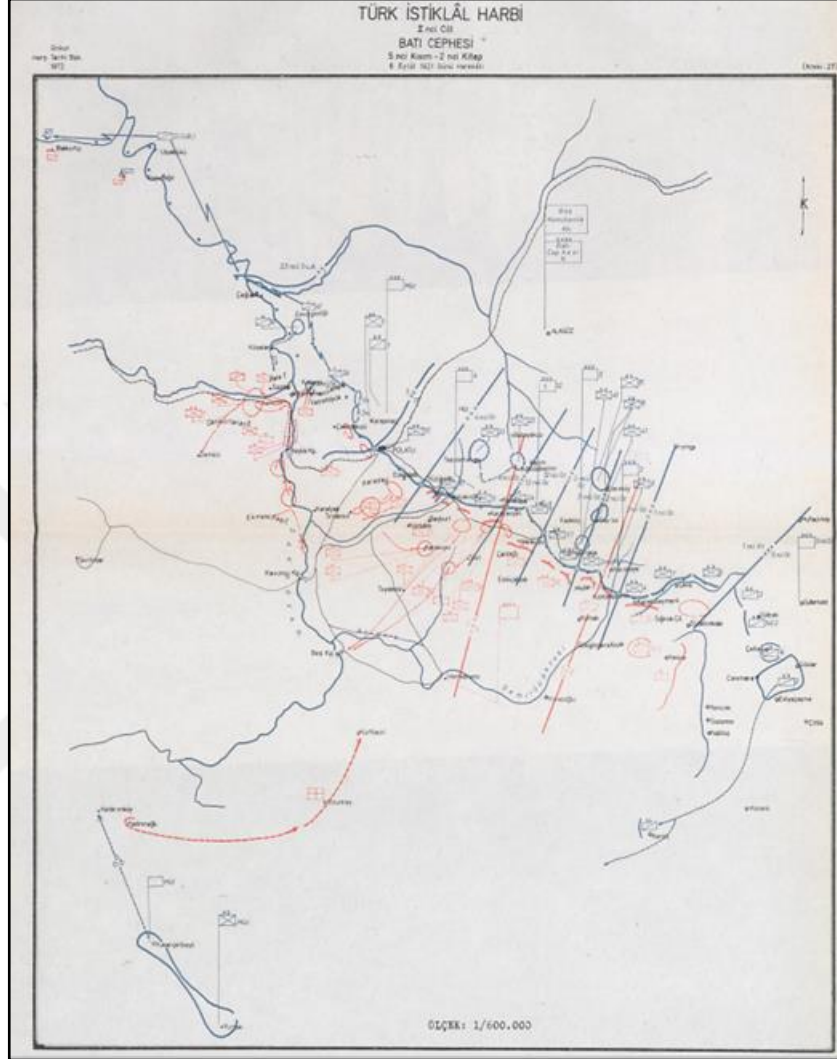
Şekil 4.28. Topçu durum haritası (05 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-27 olarak verilen Görsel 4.15.'te Türk ve Yunan birliklerine ait 06 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Genellikle birlikler, bulundukları mevzileri kesin olarak savunmakla görevli idiler. Bununla beraber, Yunan Ordusunun iki üç gündür durgun hareketi karşısında 4'üncü ve 12'nci Gruplar karşı taarruz hazırlıkları ile meşguldü. 1'inci ve 2'nci Gruplar arasında Kızılkoyunlu batısına kadar Kısıkkaya Deresi- Rünkuş (Dikilitaş) ve 1'inci Grupa 5'inci Grup arasında Güzelcekale – Çimşit- Muhacir (Ahmetçayırı) köyü ara hattı olarak verildi. Yunanlıların gerçek durumlarını ortaya çıkarmak amacıyla 5'inci Grup, ordu sol kanadında kalarak Sakarya'ya kadar keşif ve baskınlarla; Mürettep Tümen ise Fettahoğlu köprüsü istikametinde baskın ve keşifle görevlendirildi. Bütün birliklere, gece baskınları yaparak Yunanın çekilip çekilmediğini anlamak üzere esir alınması görevi verildi.

2'nci Süvari Tümeni bir batarya takviyeli bir alayını Canımana'da bırakarak diğer iki alayı ile Kerpiç'e hareket etti.

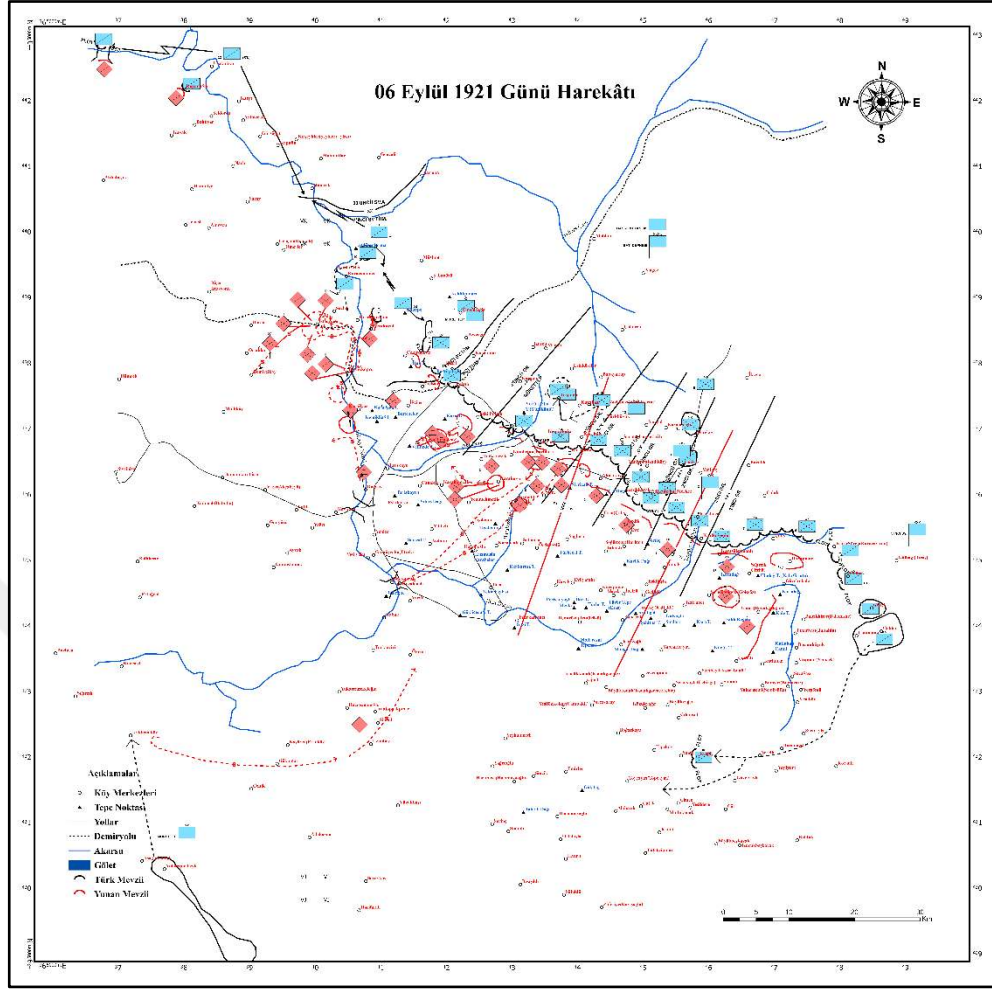
Batı Cephesi birlikleri 05 Eylül tarihindeki mevzilerini muhafaza ediyordu.

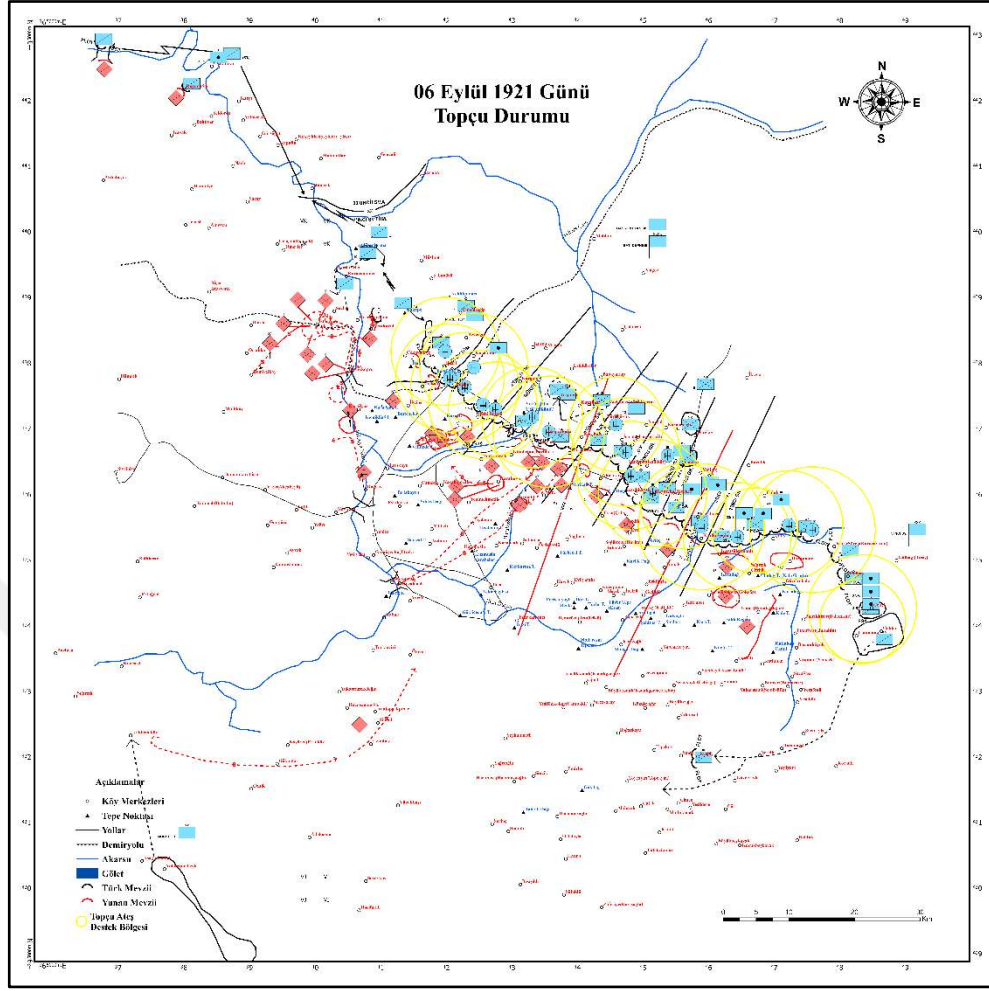
Görsel 4.15. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 06 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 27) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-27'nin harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.29'da, topçu durum haritası 4.30'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-16'da verilmiştir.

Şekil 4.29. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 06 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.30. Topçu durum haritası (06 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-29 olarak verilen Görsel 4.16.'da Türk ve Yunan birliklerine ait 07 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

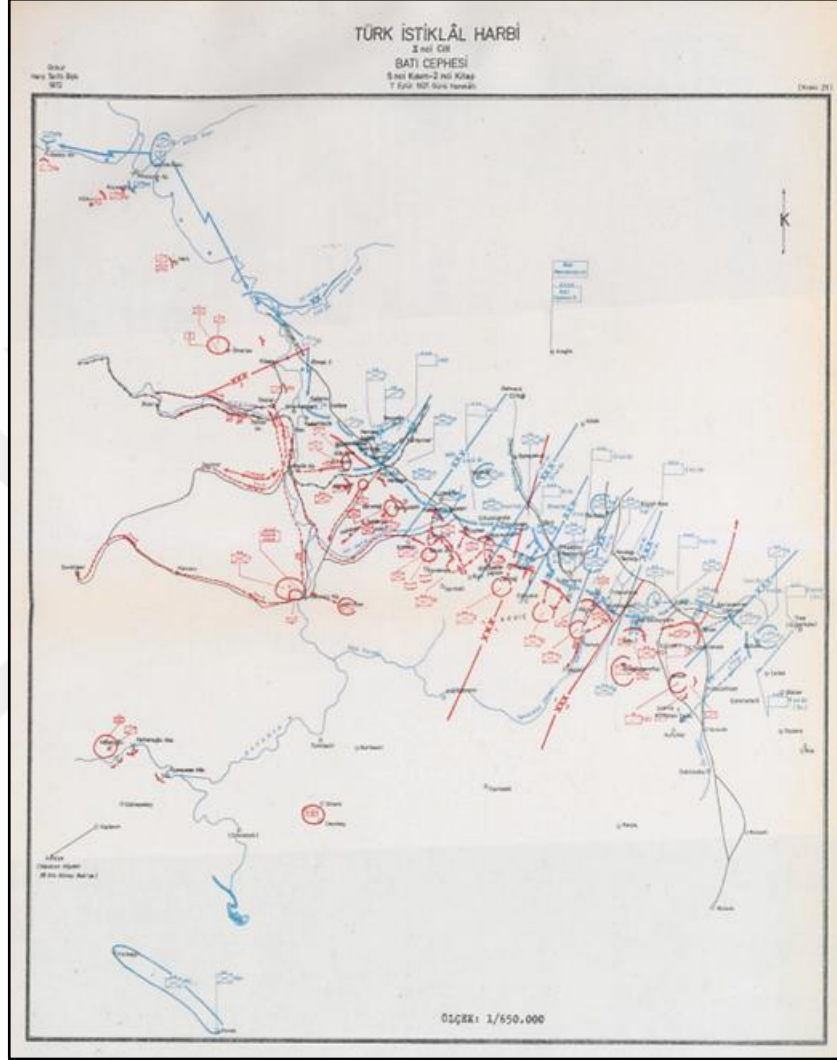
Cephe boyunca Yunan ikmal birlikleri ve lojistik tesislerinin geri çekilme hazırlıkları görülmeye başlamıştı.

4'üncü Grup bölgesinde; yapılan baskınlar ile bölgenin piyade ve topçu ateşleri ile korunduğu tespit edildi. 5'inci Kafkas Tümeni'nin 10. Tümen'e ve 24'üncü ve 11'inci Tümenlerin 2. Tümeni'ne yaptığı taarruzlar sonucu Yunan Çal Dağı'ndan çekilmeye başladı ise de 2. Tümen'nin 4'üncü Grup Topçusu ateşleri altında kalarak geri çekilmek zorunda olmasından dolayı Yunan birlikleri bu bölgede tekrar mevzilerine girdi.

Yunan durumunu tamamen aydınlatmak için 4 ve 5'inci Tümenlerden birer tabur tümen topçusu desteğinde Kaletpe ve Totak sırtlarına taarruzları, 7'nci Tümen'e ise Yunan'ın çekilmekte olduğu kesinleşince bütünü ile takip görevi verildi. 13. Tümen

Kaletepe'den Totak ve doğusuna kadar mevziin hâkim kesimlerini tamamen işgal etti. Ancak bu mevzilere yaklaştıkça artan piyade ve topçu ateşleri karşısında ilerlemek pek mümkün olmadı.

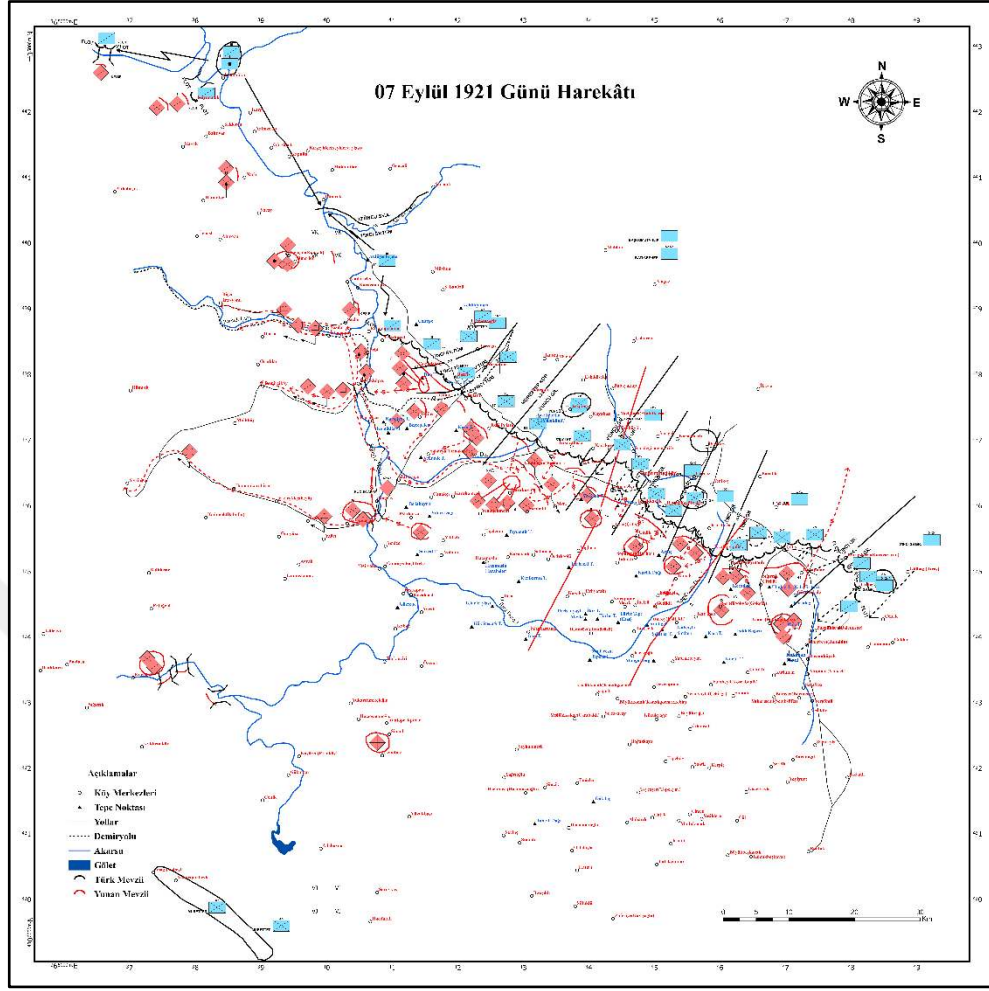
Batı Cephesi kuvvetleri bugün de 06 Eylül'deki mevzilerini ellerinde tuttular.

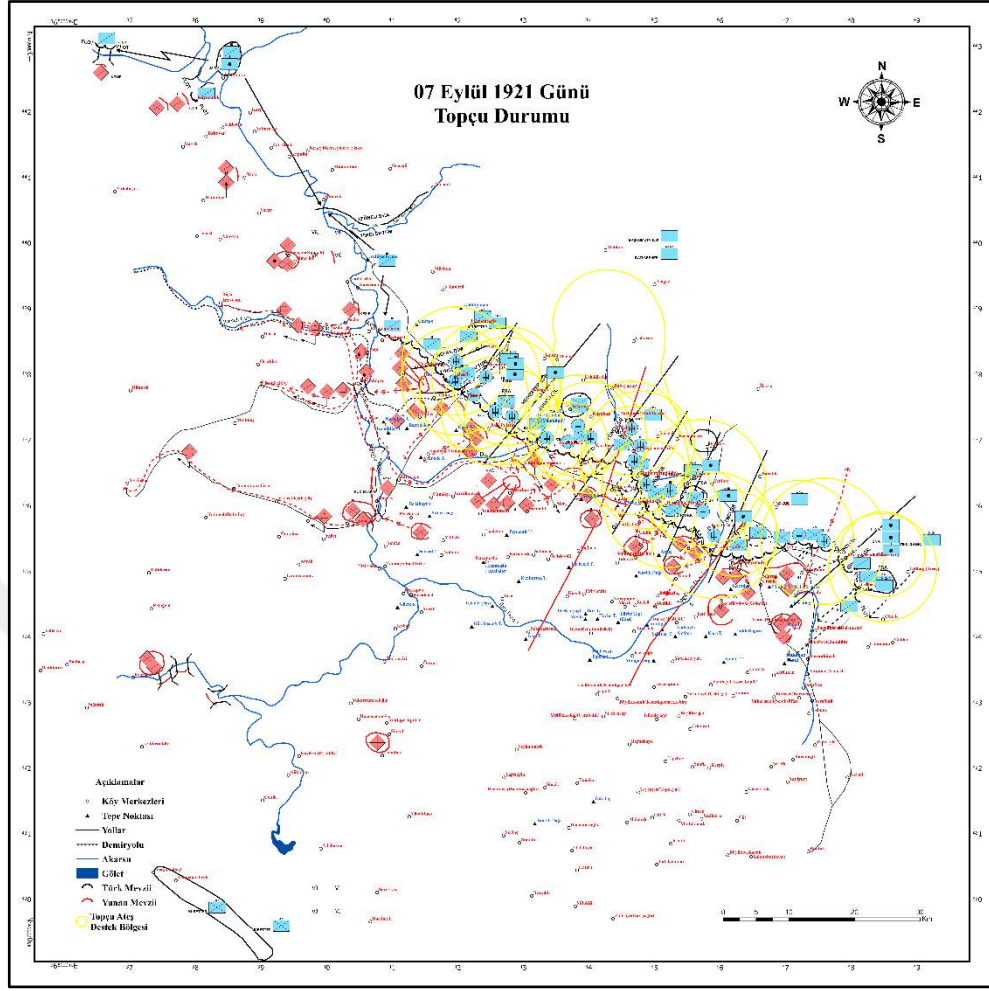
Görsel 4.16. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 07 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 29) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-3a'nın harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4-16'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-17'de verilmiştir.

Şekil 4.31. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 07 Eylül 1921 Günü Harekâtı

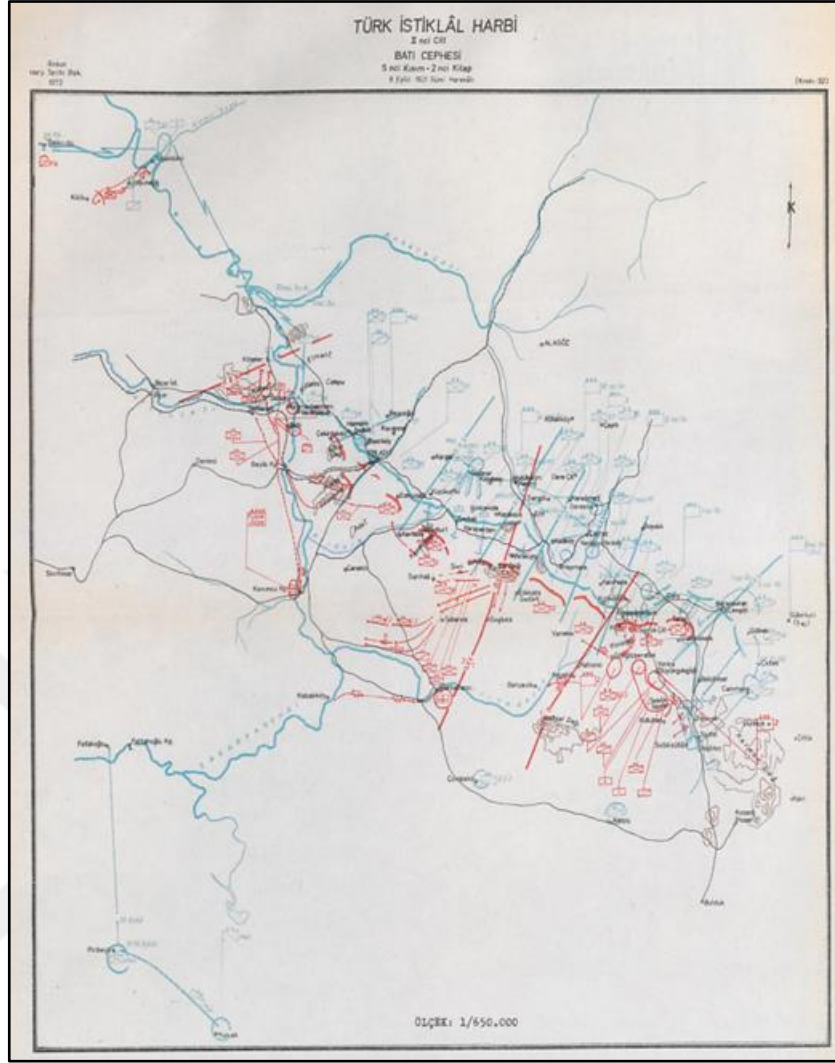
Şekil 4.32. Topçu durum daritası (07 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-32 olarak verilen Görsel 4.17.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 08 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Bugün genel olarak keşif faaliyetleri devam etmiş ve karşı taarruz hazırlıkları için bazı birlikler Polatlı bölgesinde toplanmaya başlamıştı.

Mürettep Kolordu cephesinde 33'üncü Süvari Alayı cephesinde bir Yunan piyade taburu Dikmentepe'yi işgal ederek Sakarya geçitlerini kontrol altına aldı. Kısa bir süre sonra açılan topçu ateşleri sonucu yerinde tutunamayan Yunan piyade taburu 14.30'da Killik mevziine çekildi. Sazılardan gelen iki Yunan piyade taburu Köşeler geçidi batısındaki 10'uncu Süvari Alayı ile çatıştı. Kavuncu köprüsünden gelen bir Yunan piyade alayı saat 12.00'dan sonra Kıranharmanı hizasına vardı ve topçu ateşi ile dağıtıldı.

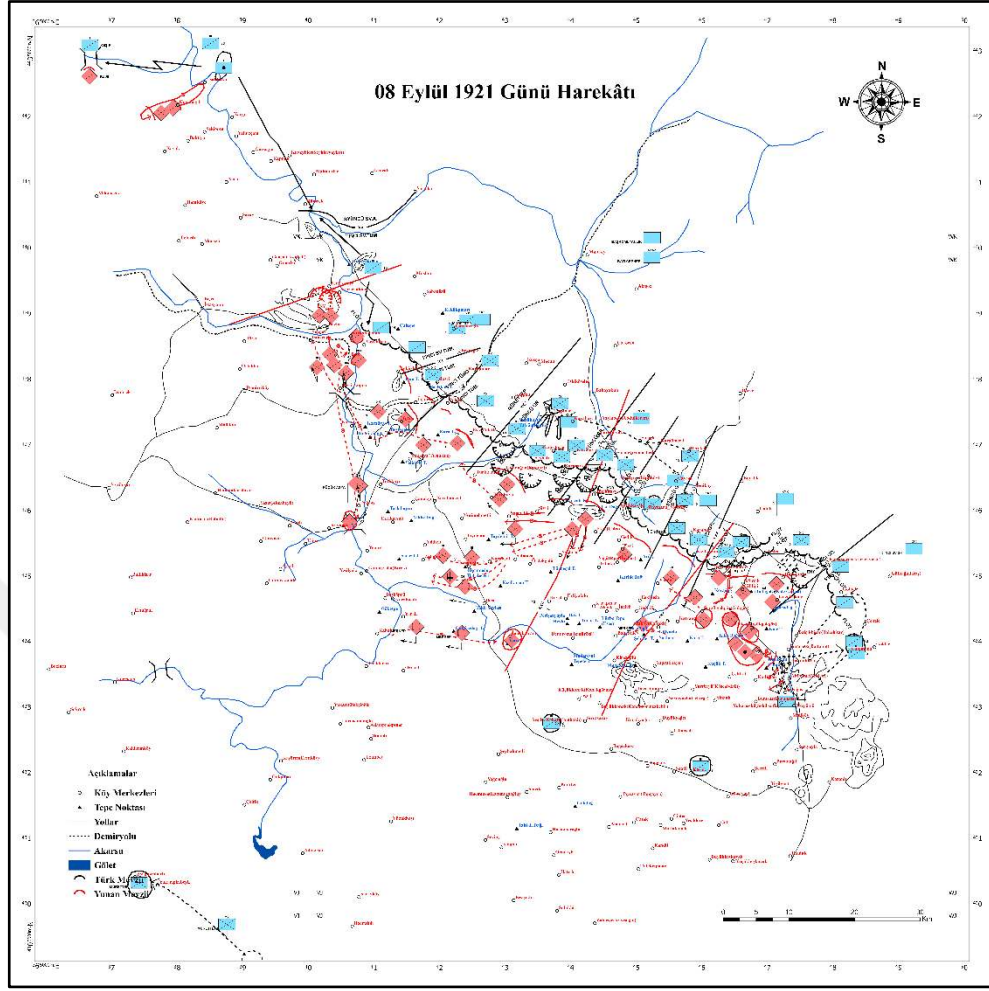
Batı Cephesi kuvvetleri, 4'üncü Grup cephesinde Bayburt- Gölçeşme yaylası kuzey sırtları hattına kadar ilerlediler. Diğer birlikler 07 Eylül'deki mevzilerindeydiler.

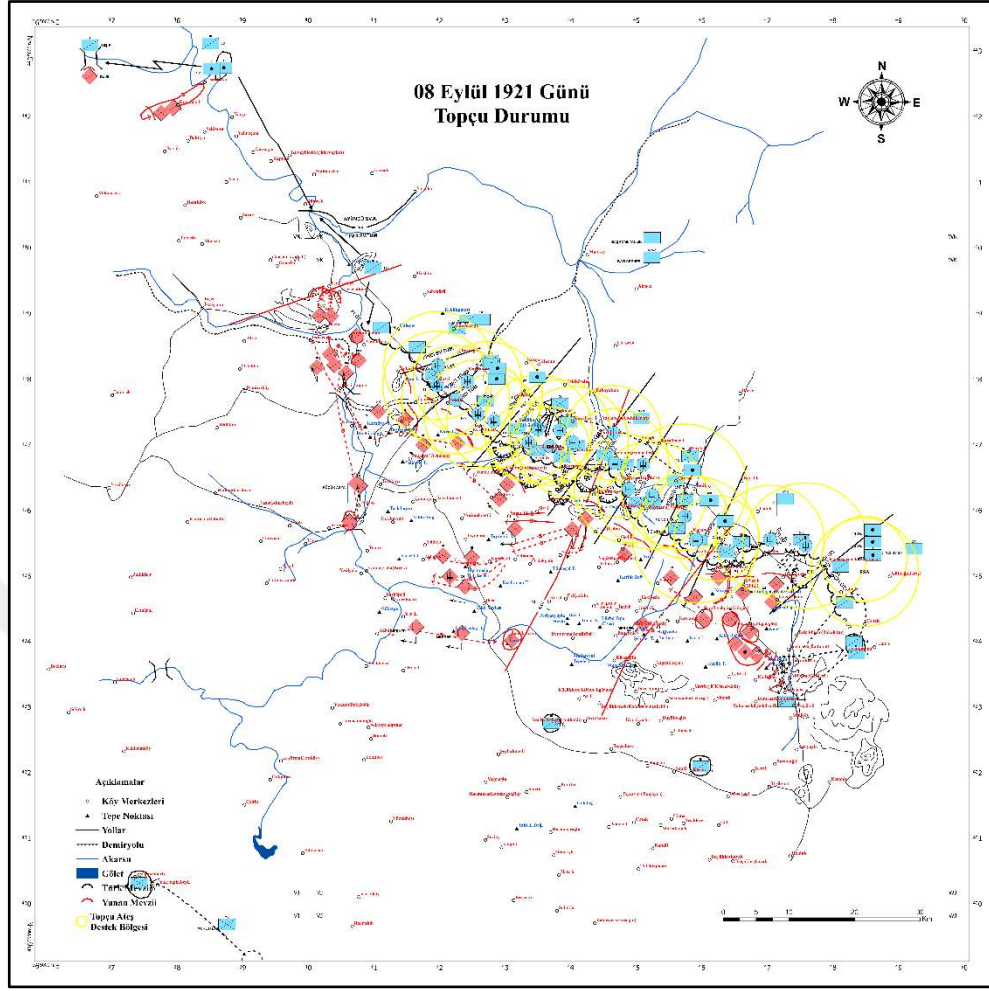
Görsel 4.17. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 08 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 32) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-32'nin harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.33'te, topçu durum haritası Şekil 4.34'te verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-18'de verilmiştir.

Şekil 4.33. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 08 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.34. Topçu durum haritası (08 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-34 olarak verilen ve Görsel 4.18.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 09 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

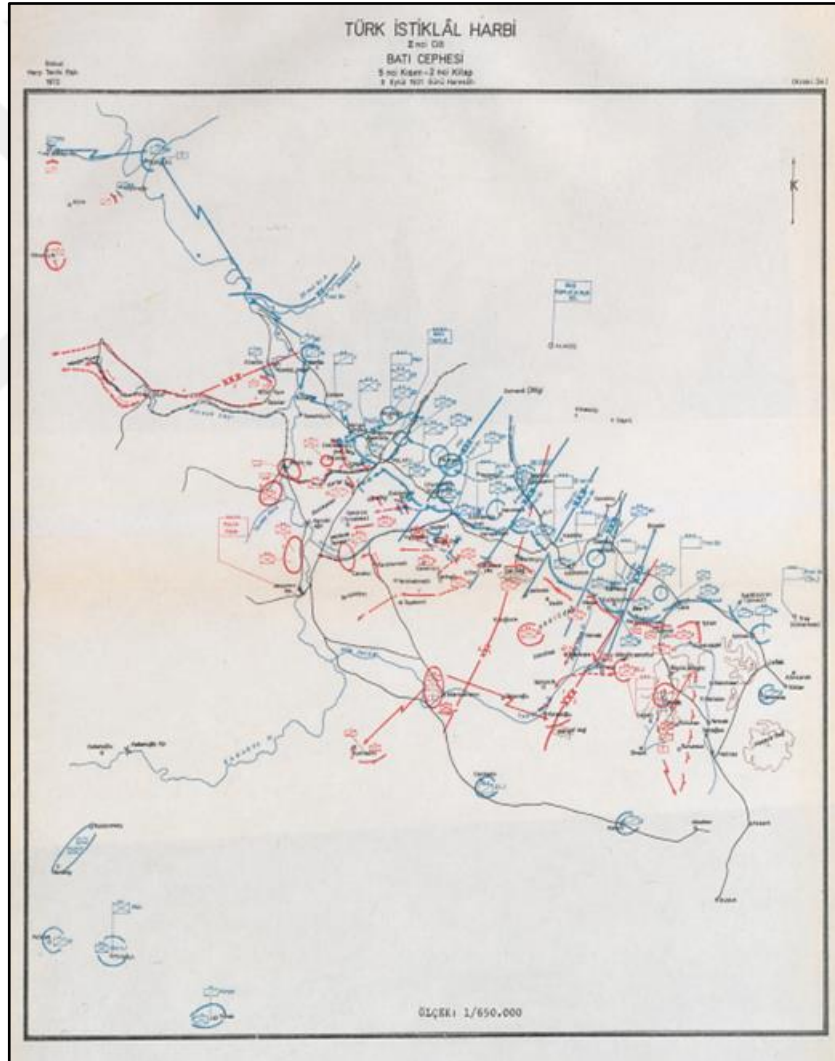
4'üncü Grup'tan üç adet 150 mm'lik ağır obüs ile iki adet İngiliz Sahra Obüsü, 12'nci Grup'tan iki adet 150 mm'lik ağır obüs, 3'üncü Grup'tan iki adet sahra obüsü, 1'inci Grup'tan iki adet sahra obüsü Karapınar'da toplanarak Topçu Grubu oluşturulmuştu.

Mürettep Grup bölgesinde birlikler karşı taarruz hazırlıklarını sürdürmüştü. Güney kesimde Mürettep Grup bölgesinde yapılacak karşı taarruz paralel olarak aynı gün bu bölgede kalan topların desteğinde cephe boyunca birliklerin taarruza geçmeleri emredilmişti.

1'inci Süvari Tümeni Köseler geçidindeki iki Yunan taburunun herhangi bir teşebbüste bulunma ihtimaline karşı bir batarya takviyeli 14'üncü Alayı'nı Kızlarini'nden çekerek Atdüşenkırma'ya getirdi.

3'üncü Grup emrine verilen 41'inci Tümene bir piyade alayı ve alayın iki topu ile takviye edilerek 8'inci Tümen'in mevzi gerisinde toplanması ve geriye kalan kuvvetlerin grup ihtiyatı olması emri verilmişti. 2'nci Grup bölgesinde ise 3'üncü Kafkas Tümeni mevzileri gerisindeki bütün bataryaların Yunan mevzilerine yapacakları ateşlerden faydalanacak piyadelerin, topçu atışının sonunda anî ve kesin olarak Yunan mevzilerine taarruz etmesi emri verilmişti.

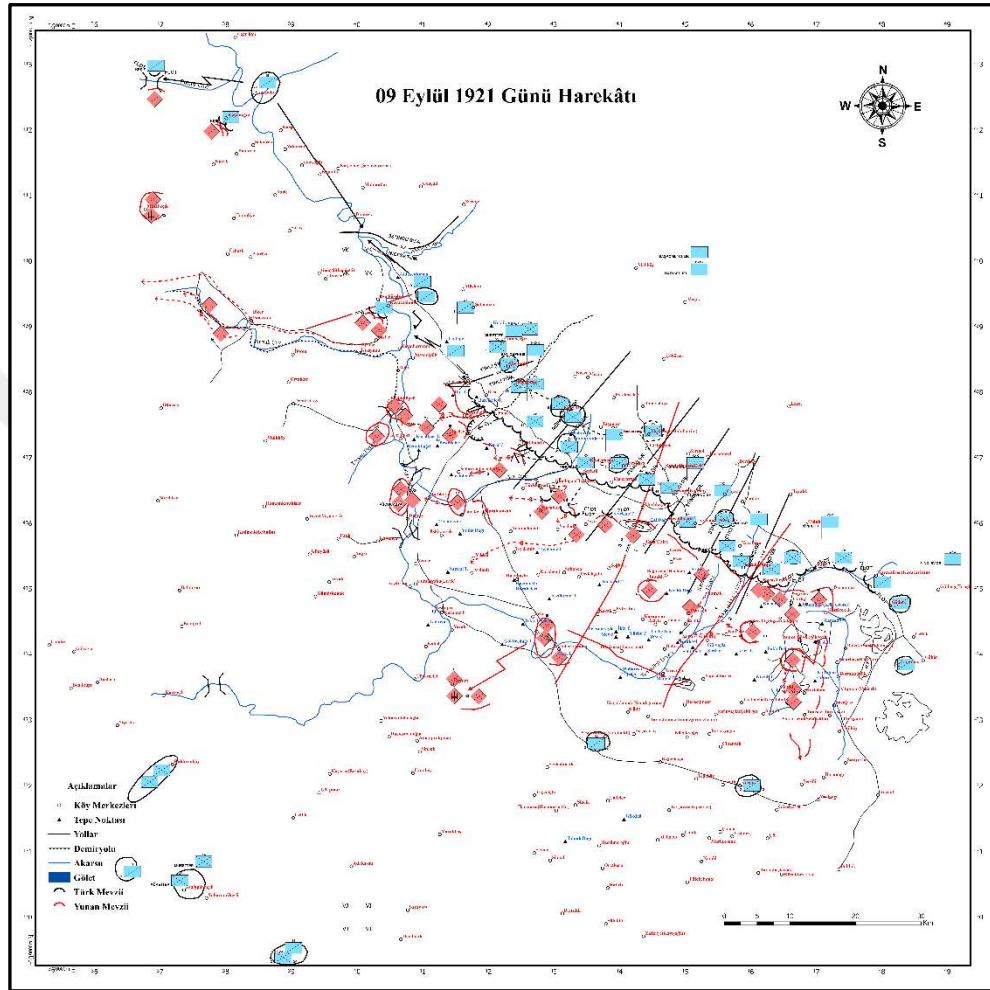
Batı Cephesi birlikleri bugün de dünkü (8 Eylül) mevzilerinde bulunuyorlardı.

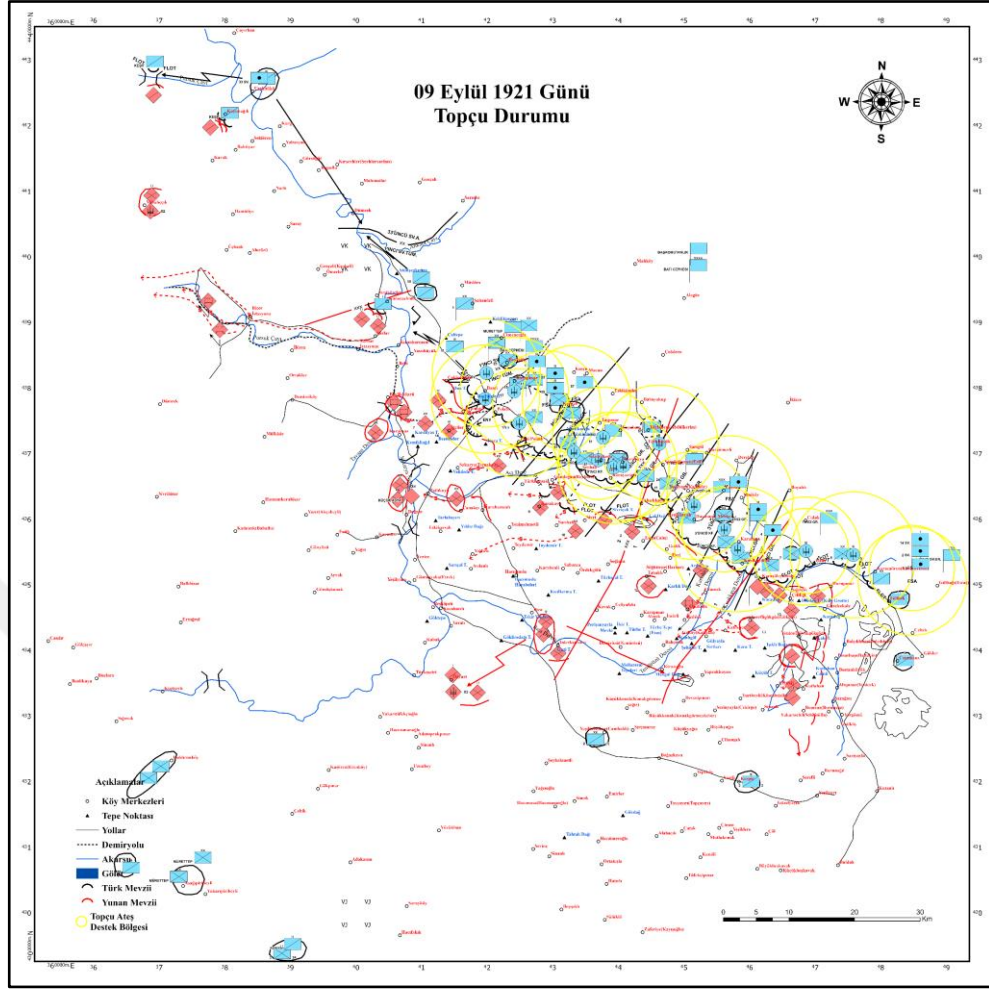
Görsel 4.18. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 09 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 34) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-34'ün harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.35'te, topçu durum haritası Şekil 4.36'da verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-19'da verilmiştir.

Şekil 4.35. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 09 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.36. Topçu durum haritası (09 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-36 olarak verilen ve Görsel 4.19.'da Türk ve Yunan birliklerine ait 10 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

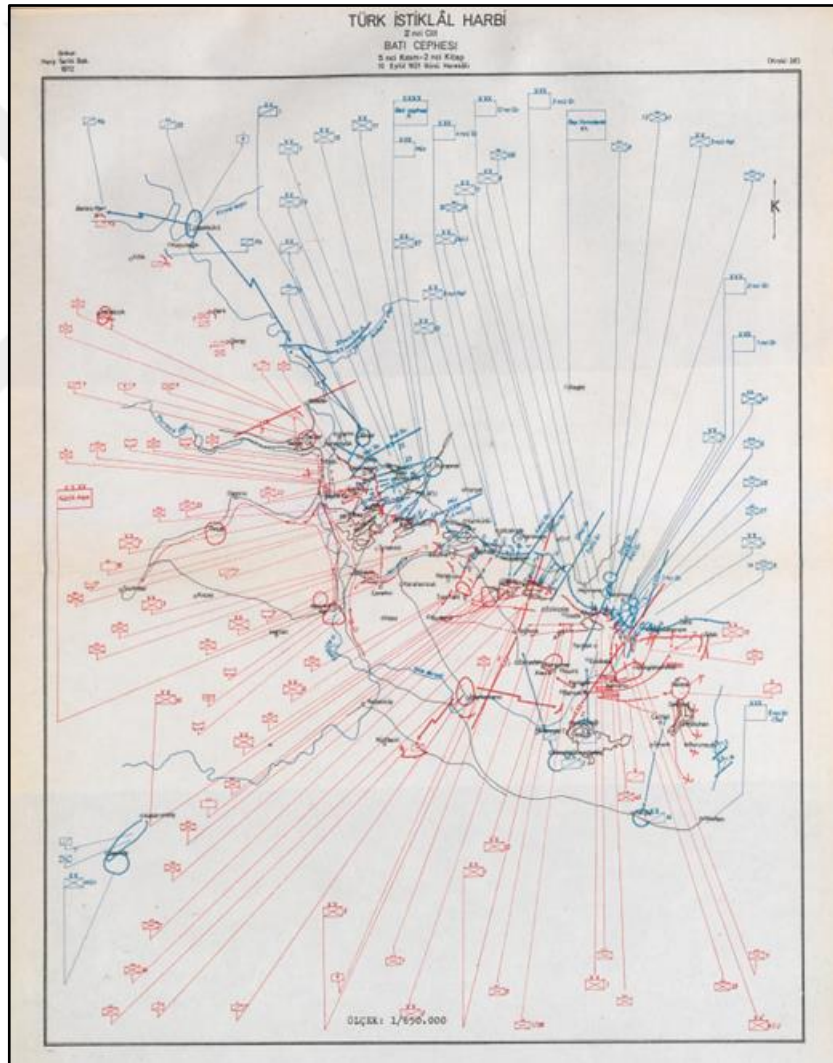
Mürettep Grup bölgesinde; sabah saat 07:00'da Karapınar bölgesindeki Topçu Grubu ve tümen topçularının hazırlık ateşleri ile, kuzeyden güneye 1'inci Süvari Tümeni, 23'üncü, 15'inci, 1'inci ve 17'nci Tümen taarruz kademesinde 57'nci Tümen ihtiyatta olacak şekilde Türk Ordusu genel karşı taarruza başlamıştı.

Öğleden sonra tümen topçu alaylarının şiddetli ateşlerinin desteğinde ilerleyen 15'inci ve 23'üncü Tümen süngü muharebeleri ile Dua Tepe bölgesini ele geçirmişti. Bu hücum esnasında Yunan topçusunun kendini feda edercesine açığa çıkarak yaptığı atışlar sonuç vermemişti ve Yunan kaçırmadığı iki top da ele geçirilmişti.

3'üncü Grup cephesini işgal etmiş bulunan 8'inci Tümen savunmada kalmak üzere 135'inci Alayı ve bütün topçusu ile 3'üncü Kafkas Tümeninin Mezartepe'ye yapacağı taarruzu destekleyecek diğer iki alay gösteriş taarruzu yapacaktı.

Cephenin güney kesiminde topçu miktarı az olduğundan, Yunan topçusunun üstünlüğünde başlayan taarruzlar etkili olmamış, topçular Grup emrinde birleştirilmişti. Mangal Dağı 5'inci Süvari Grubu birlikleri tarafından ele geçirilmişti.

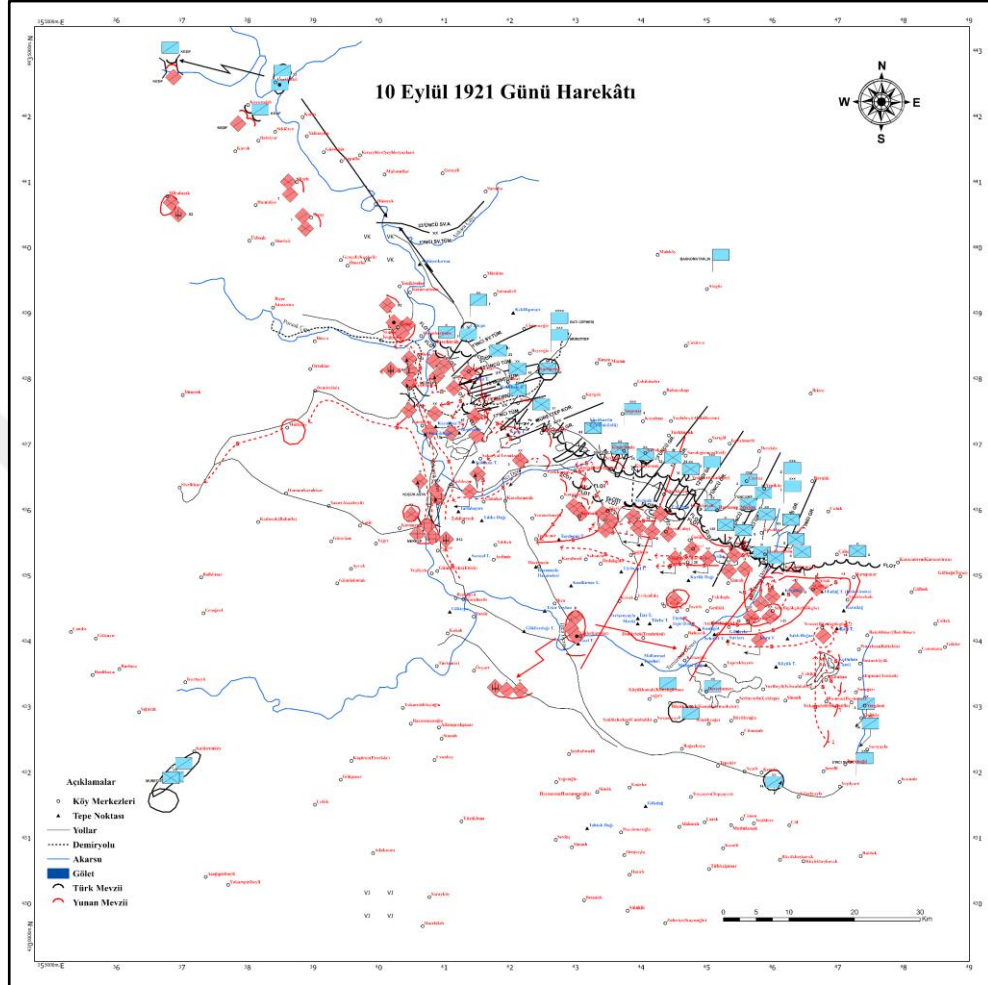
Batı Cephesi birlikleri bugün, Yassıhöyük- Çekirdeksiz batısı- Ezineli- Kartaltepe kuzeyi- Karadağ kuzeyi – Eski Polatlı kuzeyi- Yüzükurtlu tepeleri- Kızılcakışla ve Karakaya hemen güneyi ve buradan sonra da dünkü (9 Eylül) mevzilerinde bulunuyordu. 5'inci Grup, Mangal Dağı- Mollaresul tepeleri hattını tutmuştu.

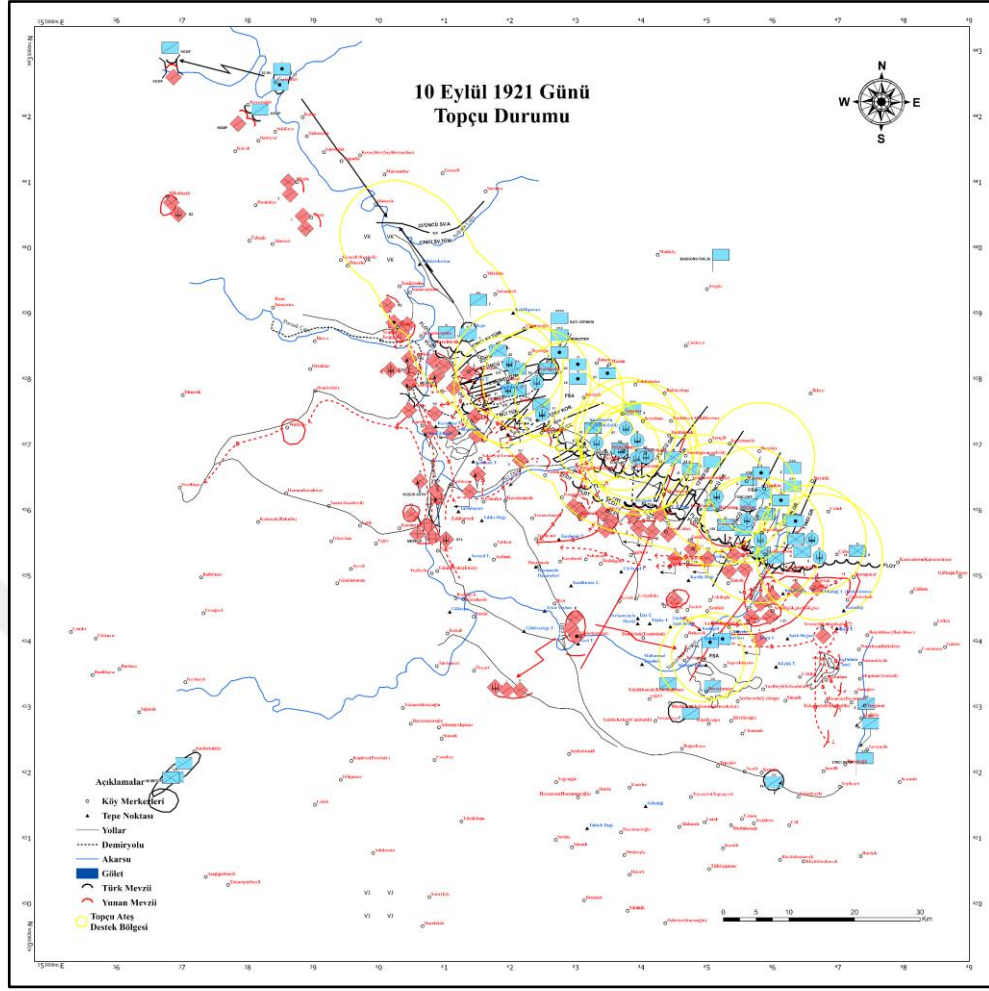
Görsel 4.19. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 10 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 36) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-36'nın harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.37'de, topçu durum haritası Şekil 4.38'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-20'de verilmiştir.

Şekil 4.37. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 10 Eylül 1921 Günü Harekâtı

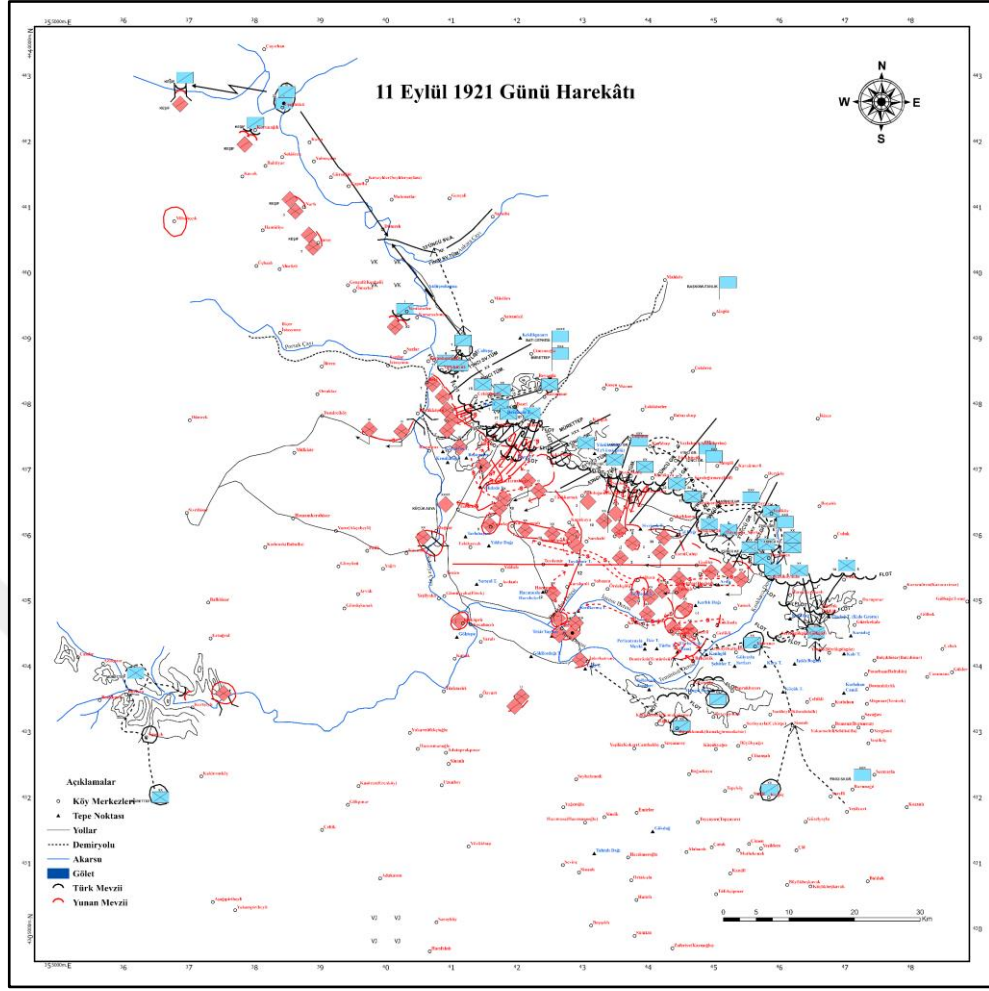

Şekil 4.38. Topçu durum haritası (10 Eylül 1921)

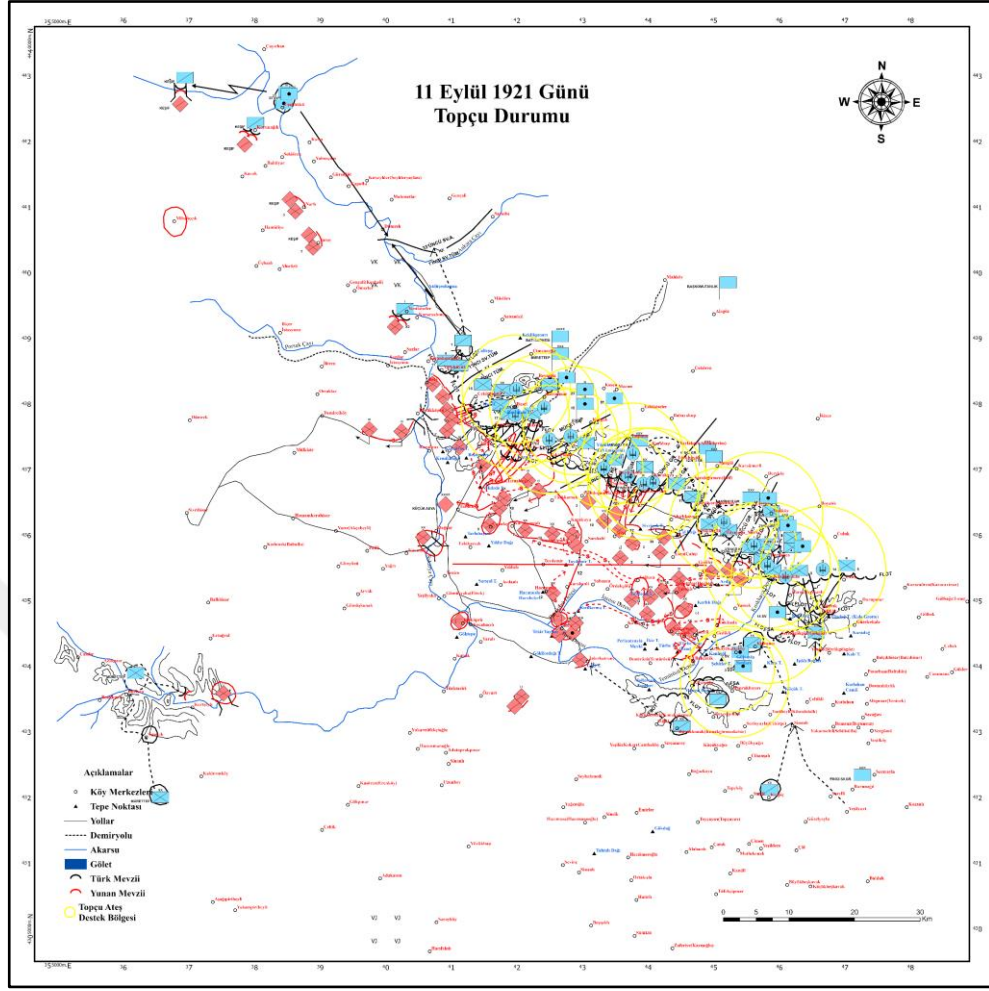
Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-38 olarak verilen ve Görsel 4.20.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 11 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Bugün Sakarya Meydan Muharebesi'nin en kanlı günlerinden biriydi. Türk taarruzları ve Yunan karşı taarruzları devam etmiş, Dua Tepe'ye Yunan hücumu başlamıştı. Bu hücum Kartal Tepe'de mevzilenen Yunan topçusunun yan ateşleriyle desteklenmiş ancak Topçu Grubu'nun Yunan topçusu üzerine, tümen topçularının da piyade üzerine etkili ateşleri sonucu Yunan taarruzu hedefine ulaşamamıştı.

Karadağ istikametinde taarruz eden 57'nci Tümen, sabaha karşı bölgeyi ele geçirmişti. Yunanın Kartal Tepe ve Eski Polatlı sırtlarındaki bataryaları ile Eski Polatlı batı sırtlarına yanaştırdığı dağ bataryasının ateşleri karşısında açık hedef haline gelen 57'nci Tümen birlikleri ağır zayıat vererek Menteşe Ağılları bölgesine doğru geri çekilmeye başlamıştı.

Şekil 4.39. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 11 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.40. Topçu durum haritası (11 Eylül 1921)

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-39 olarak verilen ve Görsel 4.21.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 12 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

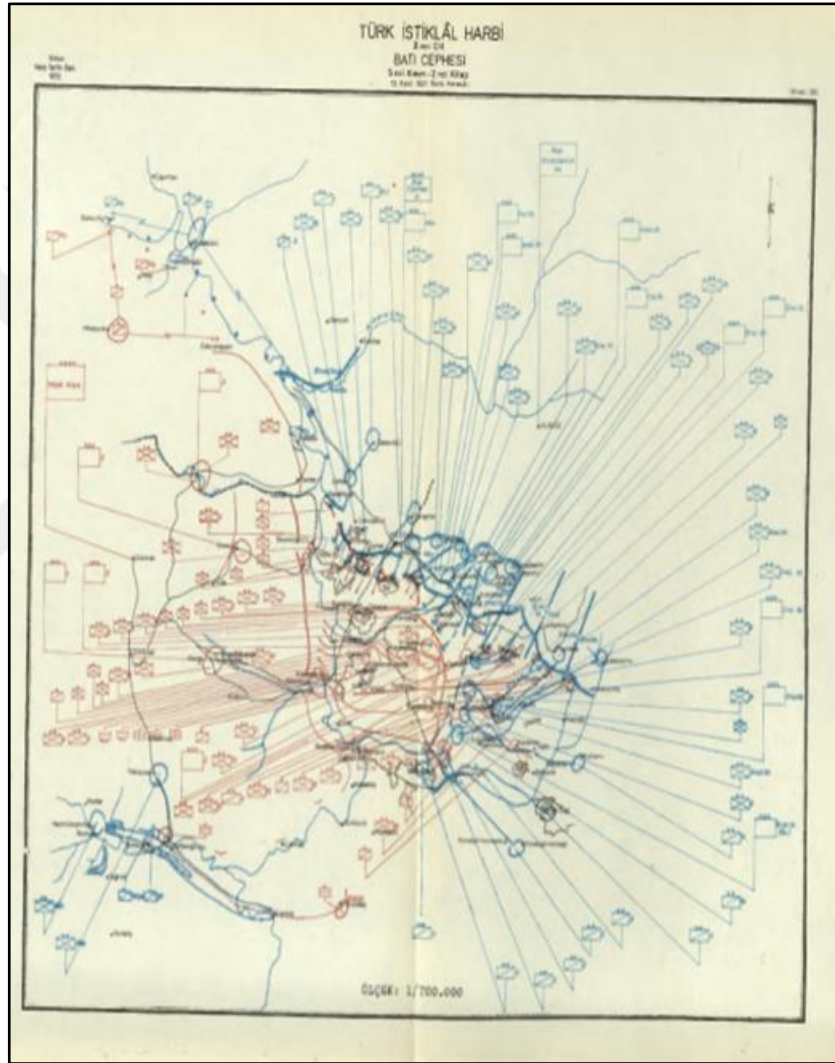
Başkomutan Yunanın Sakarya'yı geçmeden bozguna uğratılıp yok edilmesini amaçlayan taarruz ve takip emrini vermişti.

Cephe komutanlığının emrine uyarak Mürettep Grup bölgesinde yaptığı taarruzlar başarılı olmuş, demiryolu güneyinden taarruz eden 1'inci Tümen, 7. Tümen birliklerinin direnişini kırarak akşam saatlerinde Karta Tepe'yi ele geçirmişti. 23'üncü Tümen Kara Tepe, 12'nci Grup Çal Dağı'nı ele geçirmişti.

14'üncü Süvari Tümeni Soğluca'nın 5 km güneybatısında ilerliyordu ve saat 15.00 sıralarında Soğluca'ya vardı. Dikilitaş sırtlarında mevzilenen topçuları ile çekilmekte olan Yunan kollarını ateş altına aldı. Bu sırada 3 ve 2'nci Grup birlikleri Soğluca'ya vardı.

İnlerkatrancı istikametinde ilerleyen 3'üncü Süvari Tümeni Ilıca doğu sırtlarında bulunan Yunan kuvveti ile savaşıyan 2'nci Süvari Tümeni'ne topçusu ile yardım etmekte ve Yunan kuvvetinin yan ve gerilerine taarruz etmek için Ilıca güneyine ilerlemekteydi.

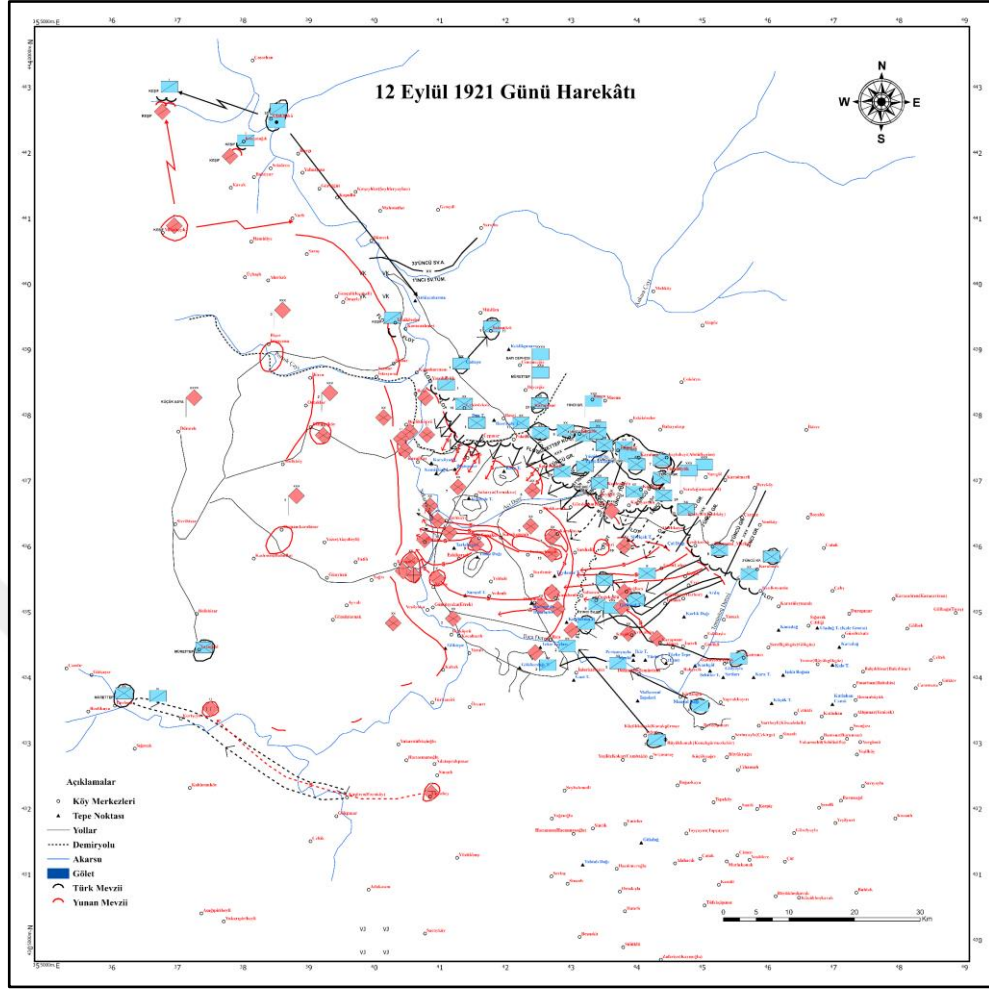
Batı Cephesi kuvvetleri bugün, Yassıhöyük- Beylikköprü kuzeydoğu ve güneydoğu sırtları- Kartaltepe- Karadağ kuzeyi – Eski Polatlı güneydoğusu- Bayburt- Totak dağı güneyi- Sarıhalil kuzeyi -Sivri- Baraközü deresi doğu sırtları- Ilıca- Göklice Dağı genel hattına vardılar.

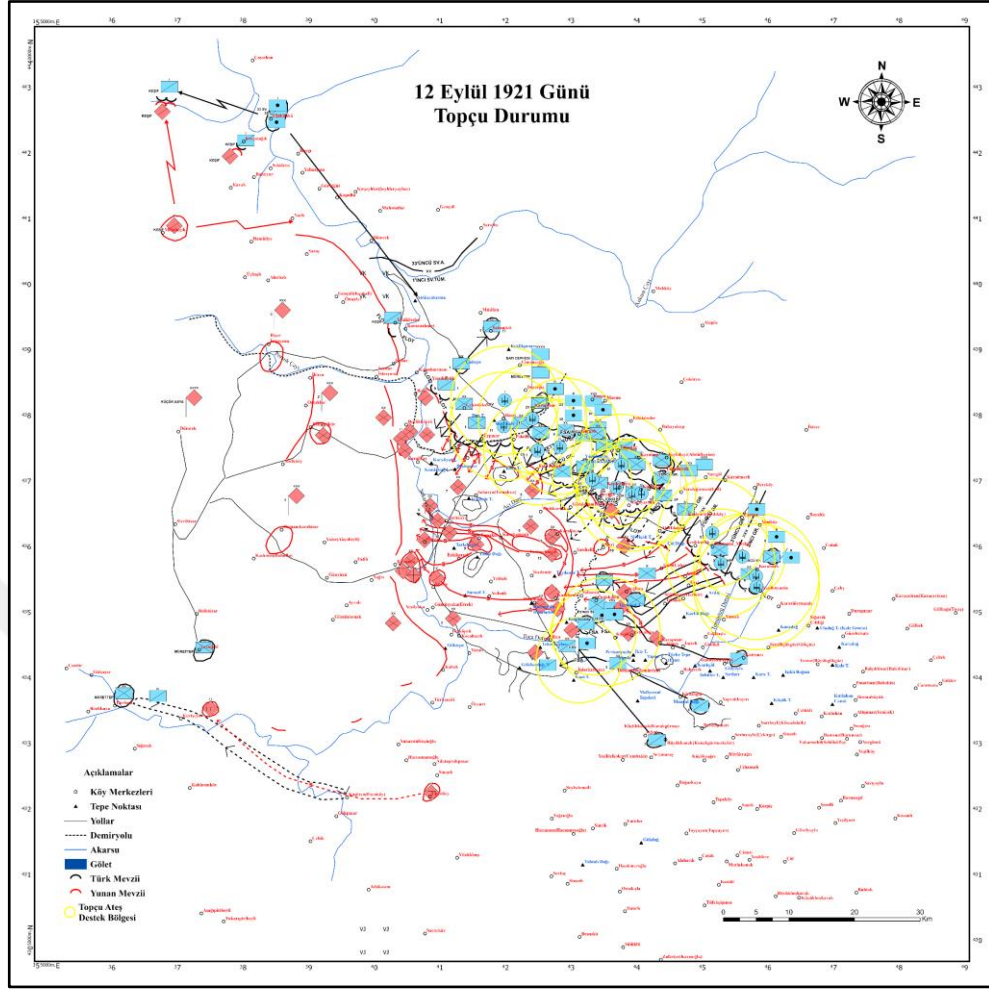
Görsel 4.21. Batı Cephesi iki tarafın genel durumu 12 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 39) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-39'un harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.41'de, topçu durum haritası Şekil 4.42'de verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-22'de verilmiştir.

Şekil 4.41. TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 12 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Şekil 4.42. Topçu durum haritası (12 Eylül 1921)

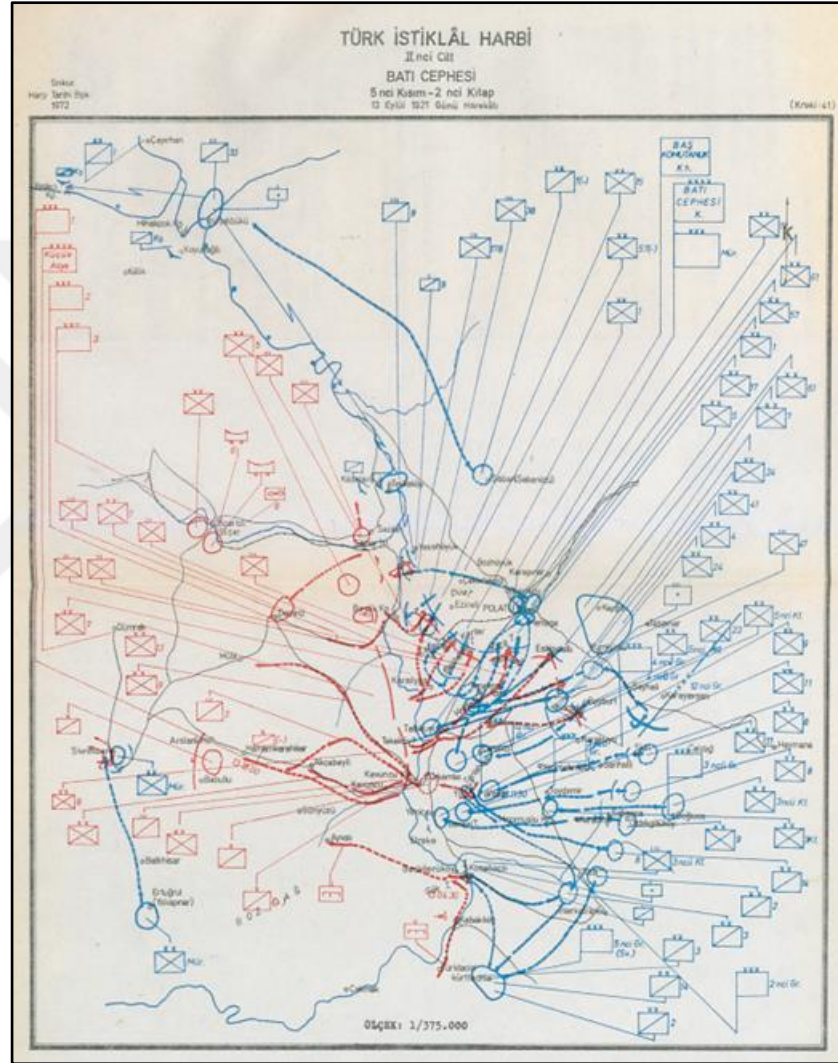
Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta Kroki-41 olarak verilen ve Görsel 4.22.'de Türk ve Yunan birliklerine ait 13 Eylül 1921 tarihli genel durum verilmiştir.

Mürettep Kolordu'nun ve 4'üncü Grup sağ kanat birliklerinin taarruzları sonunda 7. Tümen de diğer Yunan birlikleri gibi Sakarya batısına çekilmişti. Batı Cephesi kuvvetleri muharebe öncesi mevzilerine ulaşmıştı. Kolordu bölgesinde top cephanesi sıkıntısı çekiliyordu.

2'nci Grup bölgesinde 3'üncü Kafkas Tümeni Soğluca da bulunuyordu ve saat 11.30'da 7 ve 11'inci Alayları ile Toydemir güneyinde toplandı. 8'inci Alay bir batarya ve Süvari Bölüğü ile Sakarya Nehri'ni batıya geçmek mümkün olduğunda geçmek üzere Beşköprü 'ye sürüldü.

4'üncü Grup bölgesinde 24'üncü Tümen Velidede Tepeleri istikametinde ilerledi ve 14.00'da tepeleri işgal etti. Velidede Tepelerinden Karsaklı 'ya geçti. Ağır Topçu Alayı ve 47'nci Alay ve Grup Karargâhı ile burada toplandı.

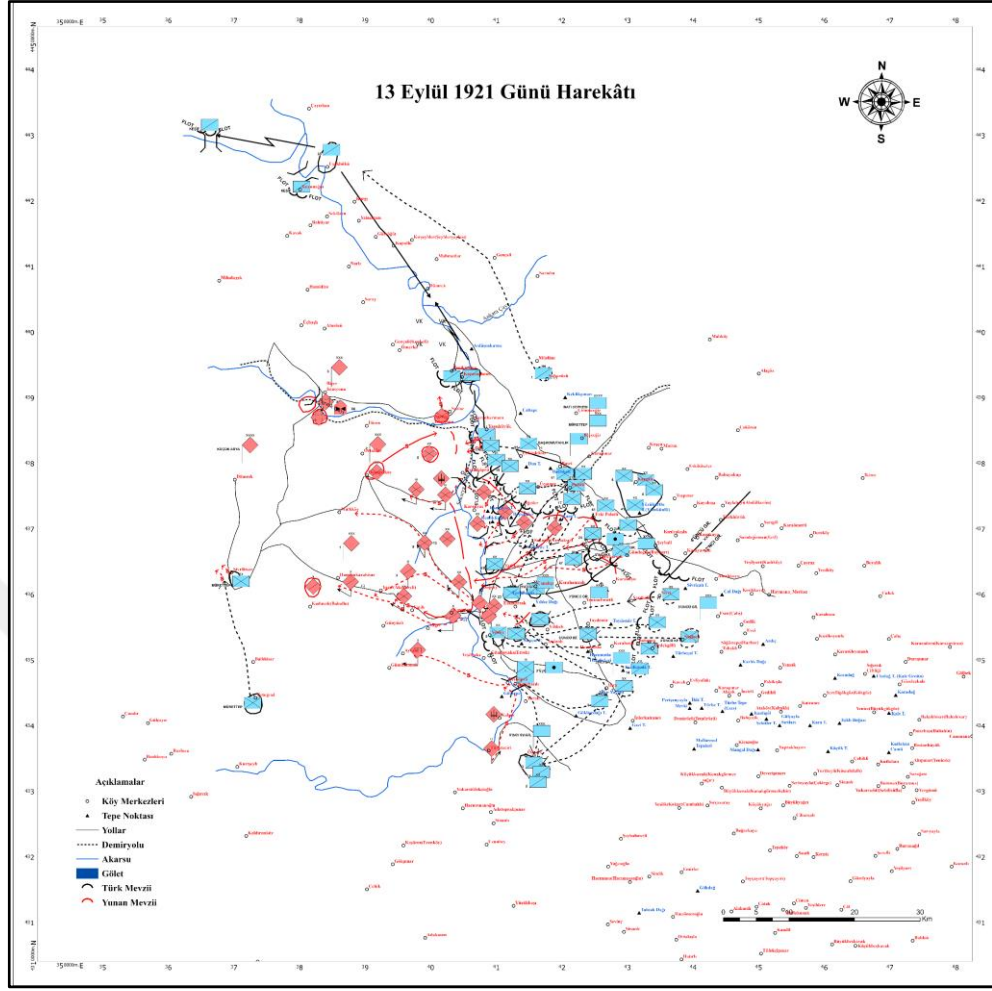
5'inci Grup bölgesinde 14'üncü Süvari Tümeni Kavuncu Köprüsü istikametinde ilerlemiş ve güneş doğarken Yıldıztepe'ye varmıştı. Sakarya batısındaki topçuların himayesinde Kavuncu Köprüsü'nden nehrin batısına geçti.

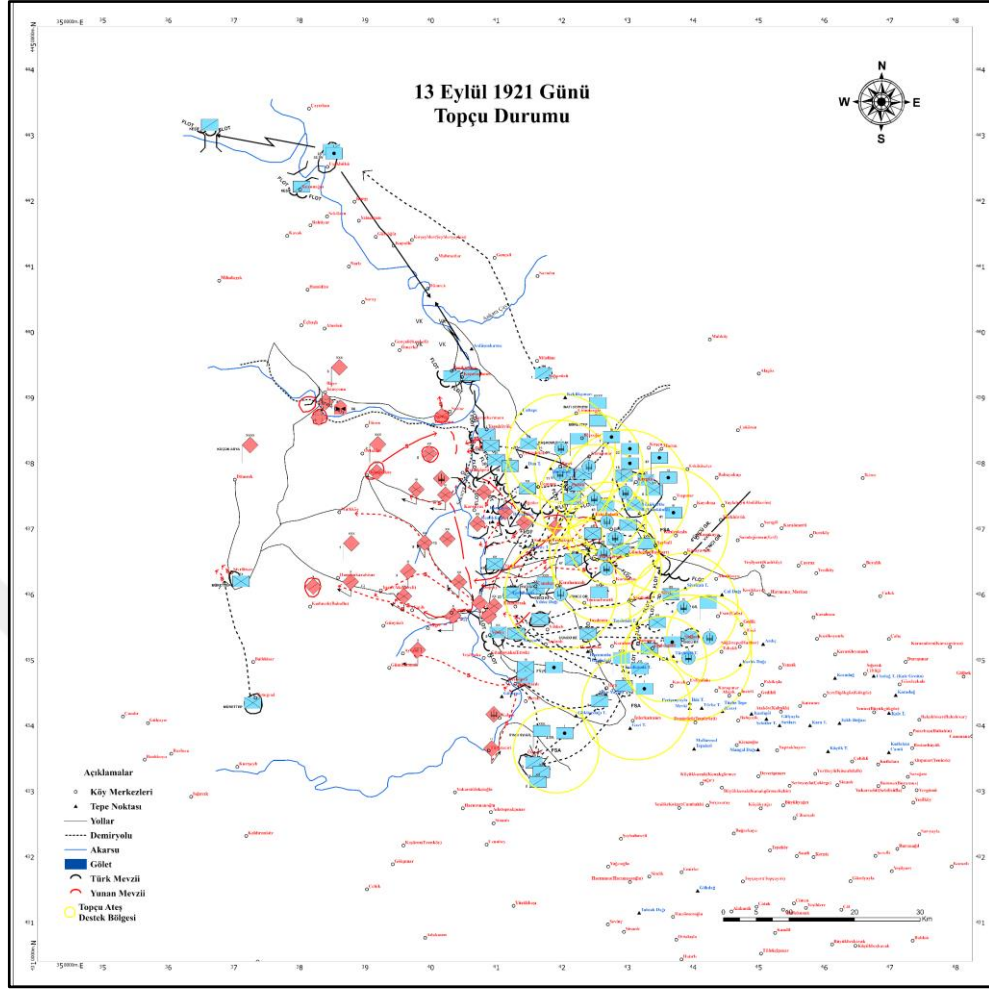
Görsel 4.22. Batı Cephesi'ni tarafın genel durumu 13 Eylül 1921

Kaynak: TİH Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 (Kroki 41) (Genelkurmay Bşk.lığı, 1973)

Coğrafi referans noktaları yardımı ile Kroki-41'in harita dönüşümüne ait ekran görüntüsü Şekil 4.43'te, topçu durum haritası 4.44'te verilmiştir. Haritalara ait veriler CBS yazılımına aktarılmış olup ölçekli görselleri Ek-23'te verilmiştir.

Şekil 4.43. *TİH II. Cilt Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 13 Eylül 1921 Günü Harekâtı*

Şekil 4.44. Topçu durum haritası (13 Eylül 1921)

Sakarya Meydan Muharebesine ait İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kaynakta verilen 22 krokinin dönüşüm işlemi yapılarak sayısal ortamda veriler elde edilmiştir. Dönüşümü yapılan haritalar üzerine birlik ve topçu mevzi bölgeleri işaretlenerek gün bazında Sakarya Meydan Muharebesi savaş coğrafyasında Batı Cephesi birliklerinin sorumluluk sahasına ait detaylı haritalar elde edilmiştir.

4.2.3. Hava fotoğraflarının analiz edilmesi

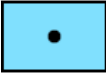
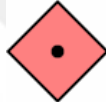
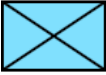
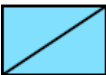
Bölgenin zamana bağlı değişiminin daha az olduğu savaş yıllarına en yakın tarihli hava fotoğrafları yazılı ifadelerde vurgulanan konuma bağlı olayları doğrulamak açısından önemli kaynaklarımızdan birisi olmuştur. Çalışma alanına ait Harita Genel Müdürlüğü'nden en eski tarihli hava fotoğrafları talep edilmiştir. Talep sonucunda elde edilen 1953,1954,1955,1970,1991 ve 2011 yıllarına ait 14.319 km² alanı kapsayan hava

fotoğrafları incelenmiştir. ArcGIS Pro yazılımına hava fotoğrafları yüklenmiş tarihi haritalardan elde edilen veriler aracılığı ile birliklere ait siper hatları tespit edilmiştir.

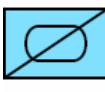
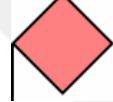
4.3. Birlik Sembollerinin İfade Edilmesi

Muharebelerde birlikler birbirinden ayırt edilebilmesi için özelliklerine göre farklı semboller ile gösterilmektedir. Çalışmada birliklere ait sembolleri göstermek için ArcGIS Pro yazılımı *Military Tools Editor* sekmesinden *Military Standart 2525B Change 2* askeri standardı kullanılmıştır. Haritalarda birliklere ait kullanılan işaretlemeler Tablo 4.1.'de bulunan Military Tools Editor sekmesinden uygun semboller seçilerek yapılmıştır. Sembolün öz nitelik tablosunda birliğe ait her türlü veri (bağlı oldukları komutanlık, konumu, adı vb) tanımlanabilmektedir. Birlik konumları tanımlanırken Görsel 4.23'te gösterilen Military Tools Editor uygulaması üzerinden ilgili standartta birlik özelliklerine uygun Tablo 4.1.'deki semboller seçilmiştir.

Tablo 4.1. Askeri semboller

Sıra Nu.	Bilinmeyen	Dost	Tarafsız	Düşman	Birlik Tanımı
1.	 SUGPUCF-- *****	 SUGPUCF-- *****	 SUGPUCF--- *****	 SUGPUCF--- *****	<i>Topçu Birliği</i>
2.	 SUGPUCFH-- *****	 SUGPUCFH-- _*****	 SUGPUCFH-- *****	 SUGPUCFH-- *****	<i>Topçu (Obüs) Birliği</i>
3.	 SUGPUCI--- *****	 SUGPUCI--- *****	 SUGPUCI--- *****	 SUGPUCI--- *****	<i>Piyade</i>
4.	 SUGPUCR--- *****	 SUGPUCR--- *****	 SUGPUCR--- *****	 SUGPUCR--- *****	<i>Süvari Birliği</i>

Tablo 4.1. Askeri semboller(Devam)

Sıra Nu.	Bilinmeyen	Dost	Tarafsız	Düşman	Birlik Tanımı
5.	 SUGPUCRVA- *****	 SUGPUCRVA- *****	 SUGPUCRVA- *****	 SUGPUCRVA- *****	<i>Keşif Birliği</i>
6.	 SUGPEWH--- *****	 SUGPEWH--- *****	 SUGPEWH--- *****	 SUGPEWH--- *****	<i>Obüs Silah İşareti</i>
7.	 SUGPEWDL-- *****	 SUGPEWDL-- *****	 SUGPEWDL-- *****	 SUGPEWDL-- *****	<i>Top Silah İşareti</i>
8.	 SUGPUH---- *****	 SUGPUH---- *****	 SUGPUH---- *****	 SUGPUH---- *****	<i>Karargah İşareti</i>

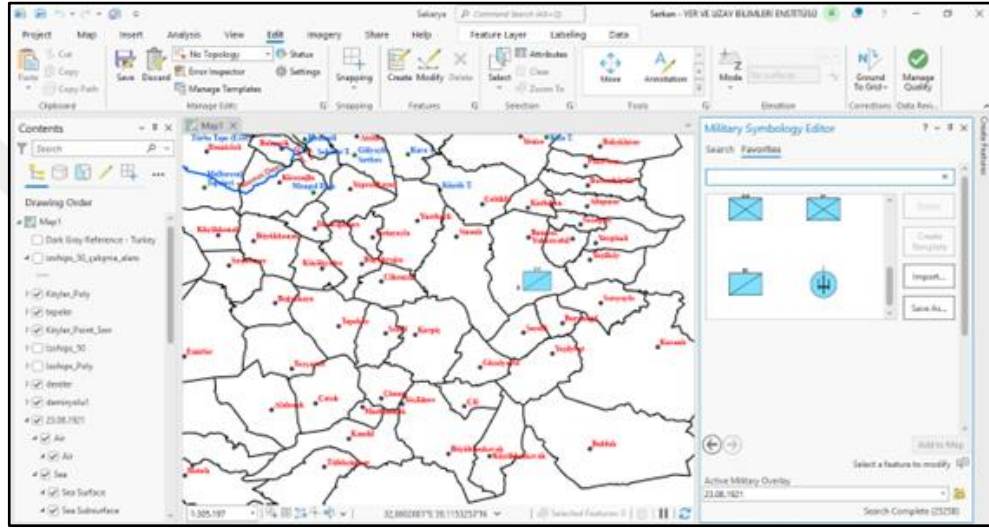
Birliklerin büyüklüklerine göre kademe işaretleri Manga'dan Tümen seviyesine kadar Tablo 4.2.'de verilmiştir.

Tablo 4.2. Birlik kademe işaretleri

SN	Sembol	Sembol Adı
1	•	Manga
2	• •	Kısım
3	• • •	Takım
4	1	Bölük
5	11	Tabur
6	111	Alay
7	x	Tugay
8	xx	Tümen

4.4. Birlik Sembollerinin ArcGIS Pro Yazılımı İle Oluşturulması

Birliklere ait konumlar öncelikle T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan temin edilen döneme ait orijinal krokiler ile Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kitap ve Türk İstiklal Harbi'nde Topçunun Kullanılması Broşürü hava fotoğraflarında tespit edilen mevzi yerleri karşılaştırılarak teyit edilmiş, 23 Ağustos 1921 tarihinden itibaren ArcGIS yazılımında yaya ve topçu birlikleri mevzilerine konumlandırılmıştır (Şekil 4.23).

Şekil 4.45. Birlik Sembollerinin Oluşturulması (ArcGIS Pro, 2023)

5. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma ile metinsel ifadelerden yapılan çıkarımlar, döneme ait krokiler ile desteklenmesi sonucu elde edilen veriler CBS ortamında yorumlanmış ve Sakarya Meydan Muharebesinin zamansal ve konumsal modellenmesi ortaya konmuştur. Türk İstiklal Harbi serisinde Sakarya Meydan Muharebesine ilişkin kaynaklar, dönemin kahramanları tarafından büyük bir özenle çizilmiş ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından orijinal hali ile elde edilen krokiler, Türk İstiklal Harbi'nde Topçunun Kullanılması Broşürü ve yine dönemin kahramanlarına ait hatıratlardan elde edilen verilerin, arazi çalışması ile desteklenmesi sonucu birlik konumları ve topçu mevzileri ortaya çıkarılarak modellenmiştir. İlk aşamada muharebeye ait savaş coğrafyasının hangi sınırlarda gerçekleştiğinin ortaya konulabilmesi için yazılı metinlerde de sık olarak ifade edilen köy verilerine ihtiyaç duyulmuştur. Harita Genel Müdürlüğünün “Küre” uygulaması ile birliklerin mevzi bölgelerinin içerisinde kaldığı 188 köyün sınırları oluşturulmuştur. Savaş coğrafyasında bulunan bazı köylerin o döneme ait isimleri ile günümüzdeki isimleri farklı olması sebebiyle köy sınırları veri tabanına bir sütun daha eklenerek eski isimleri de yazılmıştır.

Temel kaynağımız olan Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât isimli kitap, Türk İstiklal Harbi'nde Topçunun Kullanılması Broşürü ve döneme ait krokilerden gün gün yaya ve topçu birliklerine ait mevzi bölgeleri tespit edilmiştir. Tespit edilen mevzi bölgelerinin gün gün Excel uygulamasında tablolaştırılarak tasnif edilmesi kullanım kolaylığı sağlamıştır.

Harita Genel Müdürlüğü'nden bölgeye ait talep edilen hava fotoğrafları savaş coğrafyasında bulunan günümüze kadar değişimler neticesinde yok olmaya yüz tutmuş mevzileri tespit etmemize, savaşa ait kroki ve haritaların doğruluğunun teyit edilmesi bakımından önemli bir referans veri olmuştur. Tarihe dayalı bu tarz çalışmalarda araştırmacılar hava fotoğraflarını önemli bir veri kaynağı olarak kullanabilirler. Bu kapsamda tarihe dayalı çalışmalarda CBS'nin kullanılmasının olaylara farklı bir bakış açısı getirdiği yadsınmayacak bir gerçektir. Tarihin günümüze daha kolay ve anlaşılabilir aktarılmasını sağlayacak bu çalışmaların daha etkin ve kısa zamanda sonuçlandırılması için arşivler de bulunan Osmanlıca belgelerin Latin alfabesine çevrilerek araştırmacılara sunulması gerektiği de gün yüzüne çıkmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından resmî belgelere dayalı Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât kitabında Sakarya Meydan Muharebesi ile ilgili (23 Ağustos-13 Eylül 1921) 22 adet ölçekli harita bulunmaktadır. Bu haritalar savaş coğrafyasının görselleştirilmesi için ArcGIS Pro yazılımı aracılığı ile sayısallaştırılmıştır. Bu yöntemle 161 farklı köy ve haritalardaki veriler birleştirilmiş, 5069 km² çalışma alanının 1921 yılına ait en detaylı haritası elde edilmiştir. Bu tespit tarihi haritaların günümüz standartlarına dönüştürülerek konu hakkında değerlendirme yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

ArcGIS Pro yazılımı Military Editör Tools uygulaması üzerinden yaya ve topçu birliklerine ait tüm veriler oluşturulmuştur. Yazılı metinlerden tasnif edilen bu veriler dönemin kahramanları tarafından kesin olarak doğru yazıldığı kabul edilmiş ve bu doğrultuda aktarılmıştır. Konumsal olarak kaynaklar arasındaki farklılıklar çıkarımlarda bulunularak aktarılmıştır. Bu çalışmanın amacı; tarihi bir savaşın kahramanları tarafından oluşturulan kaynaklardan (ceride, kroki, hatırat vs.) yola çıkarak tek taraftan görülen savaşa ait olaylar kaynağa ifade edilen bilgiler ışığında görselleştirebilmektir. Sonraki çalışmalarda muharebenin karşı tarafına ait resmi kaynaklarından da faydalanılarak elde edilen konumsal veriler ışığında karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

Yapılan çalışma ile muharebenin yaşandığı coğrafyaya ait sınırlar tam olarak ortaya konmuştur. Sakarya Meydan Muharebesine ait mevzi bölgeleri hava fotoğrafları, krokiler ve yapılan saha araştırması sonucunda tespit edilmiştir. Bu husus savaş coğrafyasının korunmasında en önemli etkenlerden biri olacaktır. Muharebenin gerçekleştiği döneme ait Osmanlı idari teşkilat yapısı ile günümüz Türkiye Cumhuriyeti idari teşkilat yapısı farklı olması nedeniyle konumsal ifadelerde geçen köy isimlerinden bazılarında farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu husus tarihi haritaların sayısallaştırılması esnasında konumsal olarak karşılık gelen köyün isim değişiklikleri kontrol edilerek öznitelik tablolarında tanımlanmıştır. Sakarya Meydan Muharebesine ait kroki ve haritalar CBS ortamında sayısallaştırılarak günümüz projeksiyon sistemine uygun hale getirilmiştir. Yapılan bu işlem ile çalışma alanının muharebenin gerçekleştiği dönemin konumsal veri tabanının oluşturulmasını sağlamıştır. Ayrıca farklı kaynaklardan (kroki, haritaların, hatırat vb.) elde edilen veriler de birleştirilerek dönemin savaş coğrafyasına ait detaylı harita elde edilmiştir. Günümüze kadar çeşitli sebeplerle değişime uğramış savaş coğrafyasındaki detaylar savaşa en yakın tarihli hava fotoğraflarından kontrol edilmiştir.

Üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmiş muharebeye ait dönemin koşullarına en yakın detaylar oluşturulmuş ve birlik konumları modellenmiştir. Sonuç olarak; hikâye haritalama yöntemi kullanılarak tarihe ait veriler dijital tarih çatısı altında sunulmuştur.

Bu çalışma ülkemizde savaş coğrafyası üzerine yapılacak çalışmalara referans olacaktır. Yazılı kaynaklarda ifade edilen tarihsel olaylar okuyucuların olayları canlandırmasında ve anlamasında zorluk çekmesine sebep olmaktadır. CBS ile desteklenen bu çalışma dönemin olaylarını harita aracılığı ile görselleştirerek anlaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Sakarya Meydan Muharebesi açısından bakılacak olursa 23 Ağustos- 13 Eylül 1921 tarihleri arasında muharebenin gerçekleştiği topraklarda birlik ve topçu mevzileri gün gün konumlandırılmış ve görselleştirilmiştir.

Yapılan saha araştırmaları sonucunda çok sayıda Sakarya Meydan Muharebesi'ne ait birçok obje (top mermisine ait şarapnel parçası, kemer tokası, hafif silah mühimmatına ait boş kovan vb.) bulunmuştur. Bulunan objeler arasında topçu mermisine ait şarapnel parçalarının mevzi bölgelerinde yoğun olarak bulunmasından topçu silahlarının muharebe boyunca etkin olarak kullanıldığı değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmalar ile tarihi olayların farklı açılardan tekrar değerlendirilebilmesi için dijital tarih yöntemleri kullanılarak oluşturulan konumsal veri tabanları üzerinden bu zamana kadar sorgulanmayan farklı noktalara (top menzili, siper konumu vb.) da dikkat çekilmiştir. Bu çalışma kapsamında olmamakla birlikte elde edilen verilerle komutanların harekât süresince izleri çıkartılabilir, muharebe için kullanılan muhabere hat güzergâhları çıkartılabilir, çatışmanın yoğun yaşandığı bölgelerin tespitleri yapılabilir, kullanılan silahların teknik özellikleri dikkate alınarak coğrafyada konumlandırılan yerlerin uygunlukları değerlendirilebilir. Böylece savaşın taktik ve stratejik açıdan değerlendirilmesi, seçilen konumun savaşın sonucuna olan etkisinin önemi günümüz teknik ve verileri ile sağlaması yapılabilir. Türk tarihi bu tarz çalışmalar için sayısız örnekler içermektedir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından elde edilen Sakarya Meydan Muharebesine ait 30 Ekim 1921 tarihli belgeden 1, 2, 3 ve 4'üncü Grup bölgelerinde sarf edilen toplam topçu mühimmatı 67.683 olarak kayıt altına alınmıştır (Ek-1). Diğer gruplarda yapılan topçu atışları da dâhil edildiğinde 80-85 bin arasında bir mermi sarf edildiği düşünülebilir. Ancak Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs

1919 - 2 Kasım 1923) isimli kaynakta sarf edilen toplam topçu mühimmatı 678.881 olarak verilmiştir.³⁷ Şöyle ki bu hususta İsmet İnönü tarafından 10 Aralık 1921 tarihinde Büyük Taarruza yönelik hazırlanan mesajda Sakarya Meydan Muharebesi'nde top başına yaklaşık 500 top mermisi sarf edildiği belirtilmiştir.³⁸ Aynı şekilde Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5 isimli kitapta muharebe boyunca 81.000 top mermisi sarf edildiğini belirtilmiştir.³⁹ Bu kapsamda 678.881 olarak ifade edilen sarf edilmiş topçu mühimmat miktarının ilgili kaynakta düzeltilmesi gerecektir.

Muharebe sahasında bulunan topçu mevzilerinin sayısal ortama aktarılması ve devamında topçu atış imkan kabiliyetlerini gösteren ateş destek bölgelerinin belirtilmesi sonucunda Batı Cephesi Komutanlığının topçusunu tümenlerini uygun mesafeden destekleyecek şekilde mevzilendirdiği, uzun ve kısa menzilli topları atış imkanlarına göre birbirini destekleyecek biçimde mevzilendirdiği, arazinin müsaade ettiği bölgelerde tümen topçu alaylarının topların mevzi değiştirmesine kolaylık sağlayacak şekilde kademeli olarak mevzilendirdiği, topların mevzi bölgeleri seçilirken birliklere yakın ve silahın menzilini en iyi şekilde kullanmasına imkan verecek bölgeleri seçtiği, arazi üzerinde yapılan keşiflerden ele geçirilen top mermilerine ait şarapnel parçalarından yola çıkılarak topçunun muharebenin her safhasında aktif olarak kullanıldığı görülmüştür.

Yunanların geri çekilmeleri esnasında çekilmeyi himaye etmek üzere artçı olarak bıraktıkları yaya ve topçu birlikleri Türk tümenlerinin ilerlemelerini ve Türk topçusunun mevzi değiştirmesini geciktirmiş olsa da ilerleyen safhada Türk topçusu tümenleri ayak uydurmuş ve süratle mevzi değiştirerek ateş desteği sağlamıştır. Yunanların geri çekilme safhasında özellikle süvari tümenlerine ait topçu birlikleri, süvarisinin hızına ayak uydurmuş ve ateş desteği konusunda etkisini göstermiştir.

³⁷ Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler, Genelkurmay Başkanlığı, 1975 s.382

³⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı 134, s. 101

³⁹ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos- 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül- 10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5, Genelkurmay Başkanlığı 1973, s.481

KAYNAKÇA

- A.Oltean, I., & Fonte, J. (2021). GIS analysis and spatial networking patterns in up land ancient warfare: The Roman conquest of Dacia. *Geosciences*(17), 01-17.
- Ayktut, F. (2006). *İstiklal Savaşı'nda IV ncü Kolordu*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.
- Catwright, W., Miller, S., & Pettit, C. (2004). Geographical visualization: past, present and future development. . 25-36.
- Clausewitz, C. V. (2003). *Savaş Üzerine*. Eriş Yayınları.
- Çabuk, S. N., Mirici, M. E., Çabuk, A., & Hocaoglu, T. (2012). Gezegeni İyileştirmek: Geotasarım Kuramı ve Coğrafi Bilgi Sistemleri. 6. *Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumu*.
- Dahiliye Umum Vekaletler Müdürlüğü. (1933). *Köylerimiz*. İstanbul: Dahiliye Umum Vekaletler Müdürlüğü.
- Douglas, S., & William, T. (2009). What is digital history? A look at some exemplar projects.
- Dousmanis, V. (1928). *Küçük Asya HARbinin İç Yüzü*. Atina: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin.
- Durdin, P., Entwisle, T., & Kaner, C. C. (2015). In the Line of Fire.
- Düzgün, Ş. (2010). <https://acikders.tuba.gov.tr/course/view.php?id=30> adresinden alındı
- Düzgün, Ş. (2011). *Coğrafi Bilgi Sistemlerine Giriş*.
- Eraslan, C., Erdem, N., Dere, U., & Arslan, Ö. (2021). *Mütarekeden İstiklale 1921 Yılında Milli Mücadele*. İstanbul: Türk Ocağı Yayınları.
- Erdoğan, S. (2021). Sakarya Meydan Muharebesi: Bir Kuvvet Çarpanının Çok Ötesinde Coğrafyanın Muharebelerde Kullanımı. 100. *Yılında Sakarya Meydan Muharebesi Sempozyumu* (s. 31). Ankara: Milli Savunma Üniversitesi.
- Erdoğan, S. (2021). *Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Gheyle, W., Dossche, R., Burjuva, J., Stichelbaut, B., & Eetvelde, V. V. (2013). Integrating Archaeology and Landscape Analysis for the Cultural Heritage Management of a World War I Militarised Landscape: The German Field Defences in Antwerp. *Landscape Research*, 502-522.
- Gheyle, W., Saey, T., Hollebeeke, Y. V., Verplaetse, S., Note, N., Bourgeois, J., . . . Stichelbaut, B. (2016). Historical Aerial Photography and Multi-receiver EMI Soil Sensing, Complementing Techniques for the Study of a Great WarCon. 149-164.
- Giardano, A., & Nolan, T. (2007). Civil War Maps of the Battle of Stones River: History andthe Modern Landscape. *The Cartographic Journey*, 55-70.

- Gregory, I., & Ell, P. (2007). *Historical GIS Technologies, Methodologies and Scholarship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gregory, I., Donaldson, C., Murrieta-Flores, P., & Rayson, P. (2015). Geoparsing, GIS, and Textual Analysis: Current Developments in Spatial Humanities Research. *International Journal of Humanities and Aris Computing*, 1-14.
- Hewitt, C. M. (2016). Was the Battle of Hastings Really Fought on Battle Hill? 127-148.
- Hrisohoos. (1934). *Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekatında*, Çev. Niko Grigoriadis. Atina: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin.
- Juhasz, A. (2007). A special GIS application – Military historical reconstruction. 25-31.
- Kapan, K., & Kuşçu, Ö. E. (2021). Kavramsal ve tarihsel açıdan askeri coğrafya: Coğrafya mı? Jeopolitik mi? *Türk Coğrafya Dergisi*, 145-154.
- Knowles, A. (2013). The contested nature of historical GIS. *International Journal of Geographical Information Science*, 206-211.
- Kobzan, S. (2022). GİS For The Armed Forces Of Ukraine. Two Components Of Victory. 347-353.
- Koch, M., & El-Baz, F. (1998). Identifying the effects of the Gulf War on the geomorphic features of Kuwait by remote sensing and GIS. *Photogrammetric Engineering and Remote Sensing*, 739-746.
- Kontoules. (1928). *Küçük Asya Seferi*, Çev.Yorgo Eskarhopulos. Atina: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin.
- Köşe, K. (2022). Tarihi Haritalama Kapsamında Savaş Coğrafyasının Coğrafi Bilgi Sistemleri Destekli Modellenmesi.
- Matos-Machado, R. d., Toumazet, J.-P., Bergès, J.-C., Amat, J.-P., Arnaud-Fassetta, G., Bétard, F., Jacquemot, S. (2019). War landform mapping and classification on the Verdun battlefield (France) using airborne LiDAR and multivariate analysis. *Earth Surface Process and Landforms*.
- Nolan, T. J. (2009). Geographic Information Science as a method of integrating history and Archaeology for Battlefield Interpretation. *Journal of Conflict Archaeology*, 81-104.
- Özkul, R. (1952). *İstiklal Savaşında 7'nci Tümen*. İstanbul: KKK Yayınları.
- Pandey, J., & Patak, D. (2014). Geographic Information System. Energy and Resources Institute.
- Roberts, L. (2016). Deep mapping and spatial anthropology. *Humanities*, 5.
- Sağlam, A., & Düzgün, Ş. (2004). Çanakkale savaşlarına farklı bir yaklaşım: coğrafi bilgi sistemlerinde Gelibolu 1915. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, 117-132.

- Šantrůčková, M., Salašová, A., Sokolová, K., & Sedlacek, J. (2020). Mapping military landscape as a cultural heritage: Case study of the Austerlitz/Slavkov battlefield site. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 66-76.
- Schlichting, K. (2008). Historical GIS New Ways of Doing History. *Historical Methods*, *Historical Methods A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History*, 191-196.
- Schondel, A. (2020). *A GIS Study of Terrain Influences on the Battle of Glorieta Pass, New Mexico*. New Mexico: New Mexico State University.
- Schurrman, N. (2004). GIS: a short introduction. *Blackwell*.
- Shapter, T. (2017). *The History of the Cholera in Exeter in 1832*. Delhi: The British and Foreign Medico-Chirurgical Review.
- Spadoni, T. E. (2017). Spatial History, deep mapping and digital storytelling: archaeology's future imagined through an engagement with the Digital Humanities . *Journal of Archaeological Science*, 95-102.
- Spridonos, Y. L. *Harp ve Hürriyetler*. Atina: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin.
- Stichelbaut, B. (2011). The first thirty kilometres of the western front 1914-1918: An aerial archaeological approach with historical remote sensing data. *Archaeological Prospection*, 1-18.
- Stratigos, X. (1925). *Yunanistan Küçük Asya'da Tarihi Bir Müşahede Resmi Vakalara ve Kaynaklara Göre İkinci Kitap Çev. Cemal Tosun*. Atina: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin.
- Şenöz, E. (2013). *Kaynak Envanter Ve Analizinde CBS Desteği: Geotasarım Kuramının Deneyimlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Eskişehir: Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi*.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı. (1973). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekat (14 Eylül-10 Ekim 1921) Cilt 2 Kısım 5*. Ankara: T.C.Genelkurmay Başkanlığı.
- T.C.Genelkurmay Başkanlığı. (1975). *Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*. Ankara: T.C.Genelkurmay Başkanlığı.
- T.C.Genelkurmay Başkanlığı. (1985). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt*. Ankara: T.C.Genelkurmay Başkanlığı.
- T.C.Genelkurmay Başkanlığı. (1995). *Sakarya Meydan Muharebesinin Başlangıç Dönemindeki Olaylar ve Harekat (25 Temmuz-22 Ağustos 1921) Cilt 2 Kısım 5*. Ankara: T.C.Genelkurmay Başkanlığı.
- U.Ress, J. (2008). *A Very Smart Cannonading Ensued From Both Sides.: Continental Artillery at Monmouth Courthouse, 28 June 1778*.
- Uğur, Y., Kırmızı, A., & Şakul, K. (2019). *Türkiye'de Deneyisel ve Dijital Tarihçiliğin gelişimi için bir strateji çerçevesi. In A. Özkaya, Hunlar'dan günümüze Türk*

- Askeri Kültürü. Tarih - Strateji - İstihbarat - Teşkilat - Teknoloji.* İstanbul: Kronik Kitap.
- Uyguçgil, H. (2011). *Coğrafi Bilgi Sistemlerine Giriş.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi.
- Uyguçgil, H. (2018). *Konumsal Veri Tabanı.* Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Uzun, E., & Uzun, P. D. (2019). Antep savunması'nın Gaziantep ili yerleşme adları üzerindeki etkisi ve bu etkinin Coğrafi Bilgi Sistemleri tabanlı mekânsal analizi. *Türk Coğrafya Dergisi* 72, 7-12.
- V.Maio, C., E.Tenenbaum, D., Craig J. Brown, V. T., & Gontz, A. M. (2012). Application of geographic information technologies to historical landscape reconstruction and military terrain analysis of an American Revolution Battlefield: Preservation potential of historic lands in urbanized settings, Boston, Massachusetts, USA. *Journal of Cultural Heritage* (14), 317-331.
- Vutureidu, İ. (1922). *Sakarya Ötesi Harekatı, Çev. Niko Grigoriadis.* Atina: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Kütüphanesi daktilo metin.
- Wilson, N., Hoang, T. T., Quisthount, K., Minh, V. Q., Dahdouh-Guebas, F., & Koedam, N. (2015). Changes in mangrove vegetation area and character in a war and land use change affected region of Vietnam (Mui Ca Mau) over six decades. *Acta Oecologica* 63, 71-81.
- Woodward, R. (2016). Military Geography. The International Encyclopedia of Geography. *The International Encyclopedia of Geography*, 1-7.
- Yalçın, H. (2018). Dijital İnsanî Bilimler ve Bilgi Hizmetleri. *Bilgi Dünyası*, 183-201.
- Yomralıoğlu, T. (2000). *Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uygulamalar.* İstanbul: Akademi Kitabevi.
- Yomralıoğlu, T., & Aydınöğlu, A. Ç. (2010). Coğrafi Bilgi Teknolojileri. *Bilim ve Teknik Dergisi Eylül*, 48-51.
- Yürekli, A. (2019). Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu. *Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, 1-12.
- Zi, S. (2014). *Savaş Sanatı Çev. P.Otkan ve G.Fidan.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- http-1 : <https://www.thebritishacademy.ac.uk/blog/what-are-digital-humanities/> (Erişim Tarihi : 23.11.2023)
- http-2 : <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/malazgirt-savas-alani-tespitinde-cograf-yontemler> (Erişim Tarihi : 23.11.2023)

EKLER

EK-1

Sakarya Meydan Muharebesi Zaiyat Cetveli

The document is a large, aged, and stained piece of paper with a grid of handwritten numbers and text in Ottoman Turkish. It contains multiple columns of data, likely representing casualty counts for different units or locations. The text is written in a cursive script, and there are several red ink markings and stamps throughout the document, including a circular stamp in the top left corner. The document is heavily creased and shows signs of significant wear and tear.

Sakarya Meydan Muharebesi Zaiyat Cetveli 30 Ekim 1921

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Kls.1547 Dos.12/6

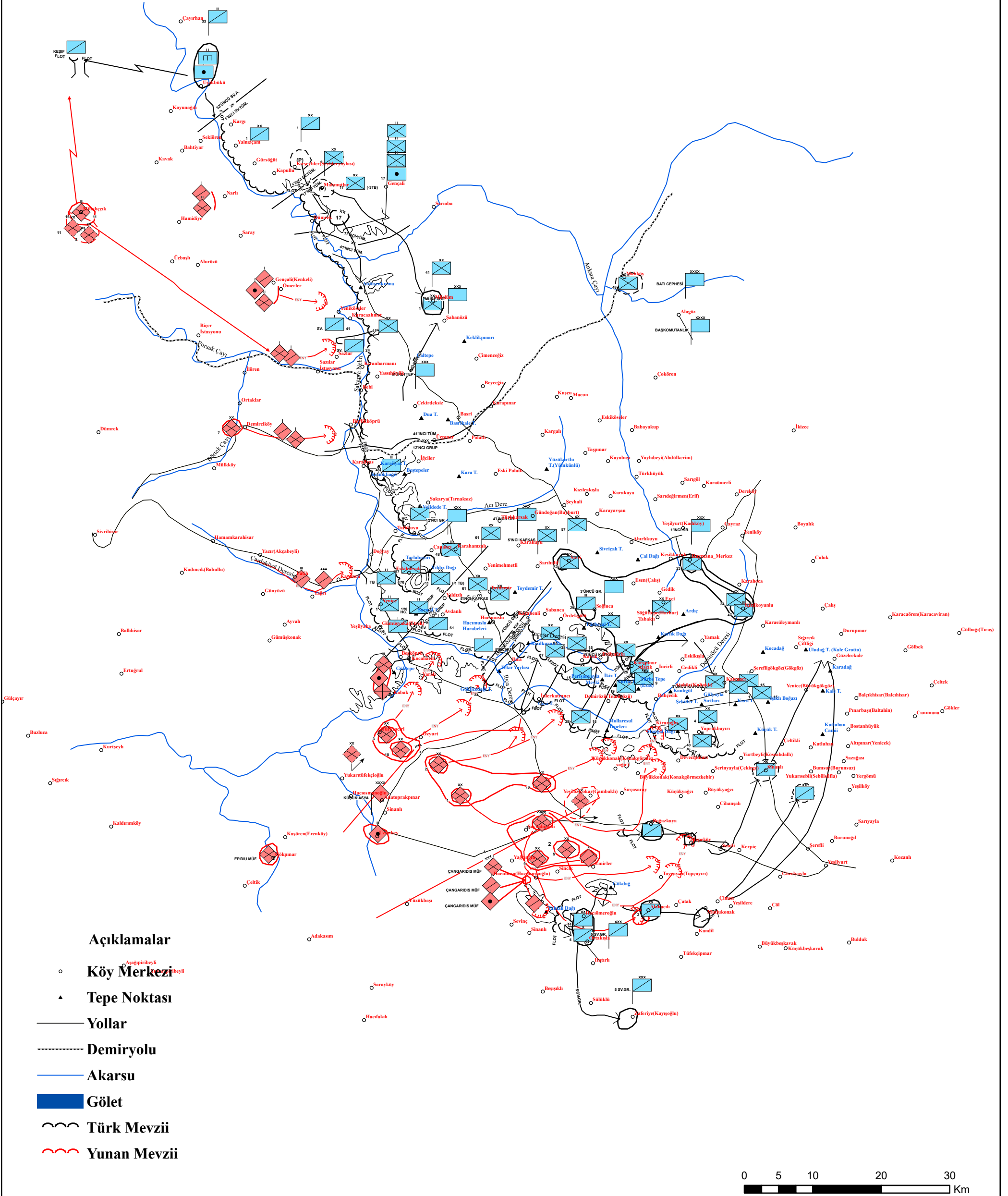
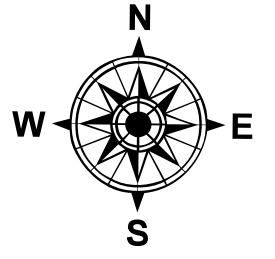
EK-2

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

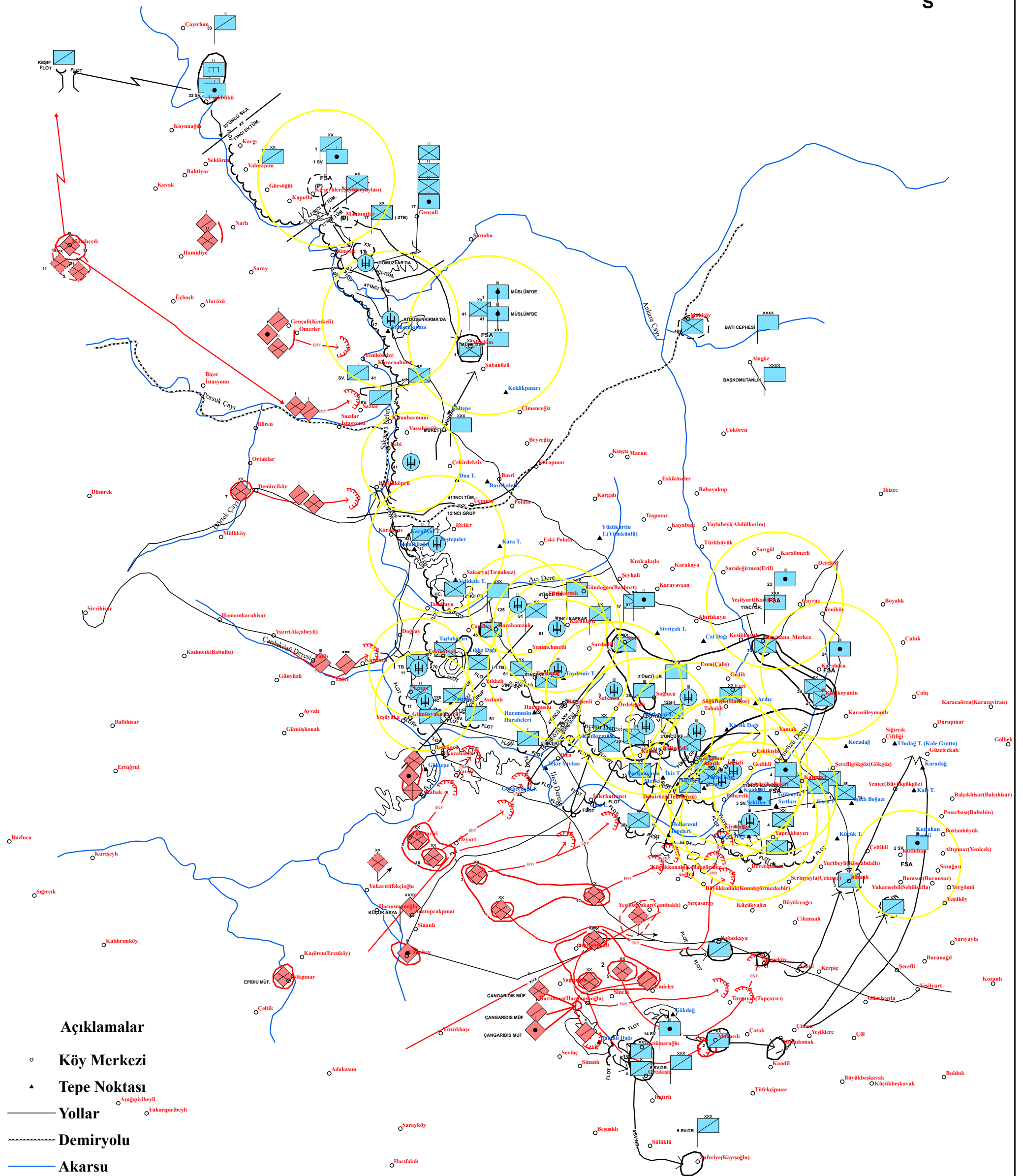
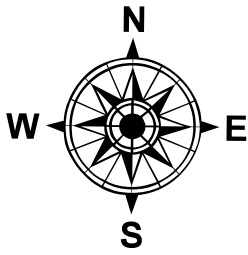
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

23 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

EK-2(Devam)

23 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

Açıklamalar

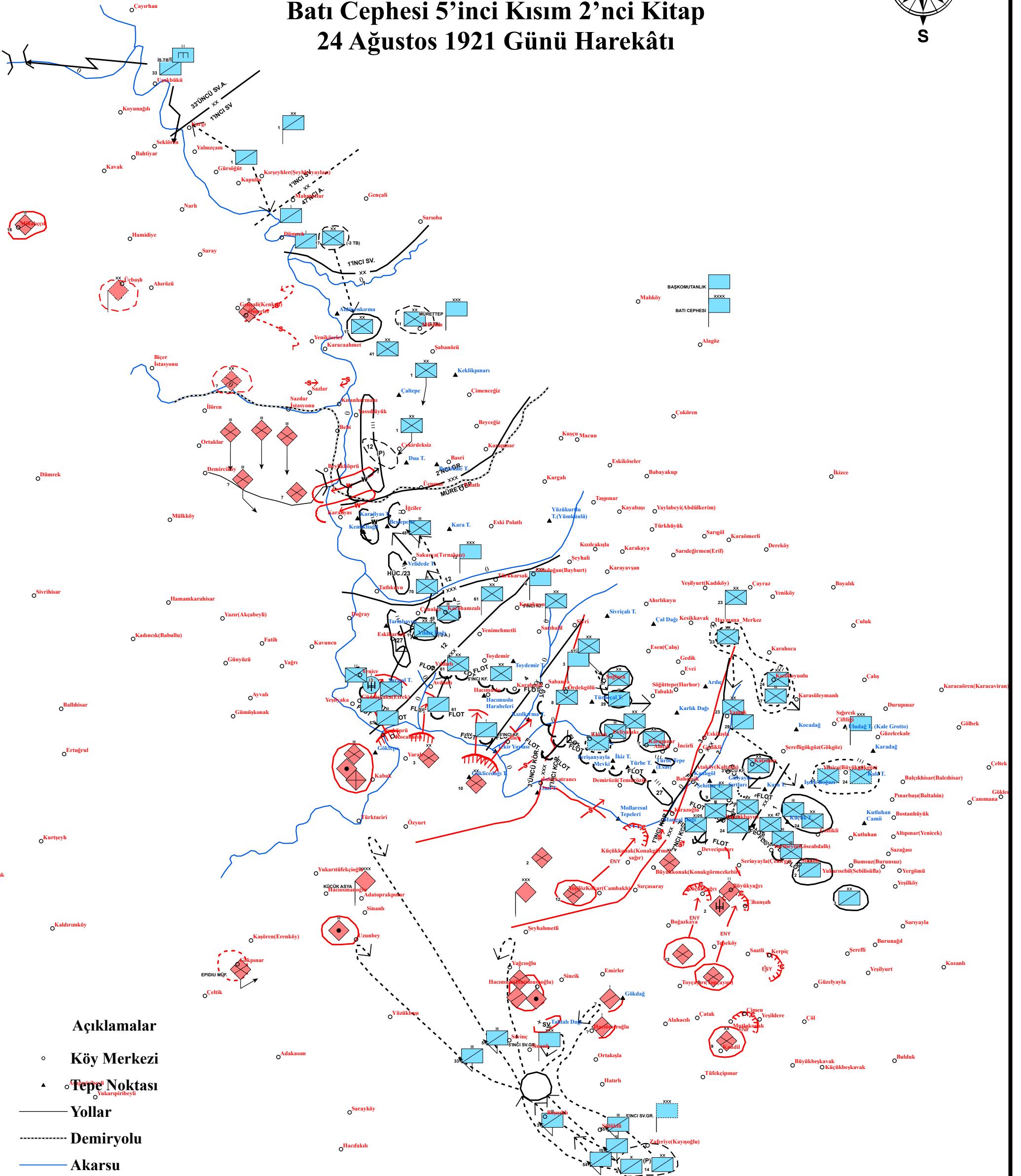
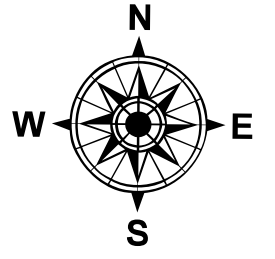
- **Köy Merkezi**
 ▲ **Tepe Noktası**
 — **Yollar**
 - - - - - **Demiryolu**
 — **Akarsu**
 ■ **Gölet**
 ☺☺☺ **Türk Mevzii**
 ☺☺☺ **Yunan Mevzii**
 ○ **Topçu Ateş Destek Bölgesi**

EK-3

Türk İstiklal Harbi II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 24 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

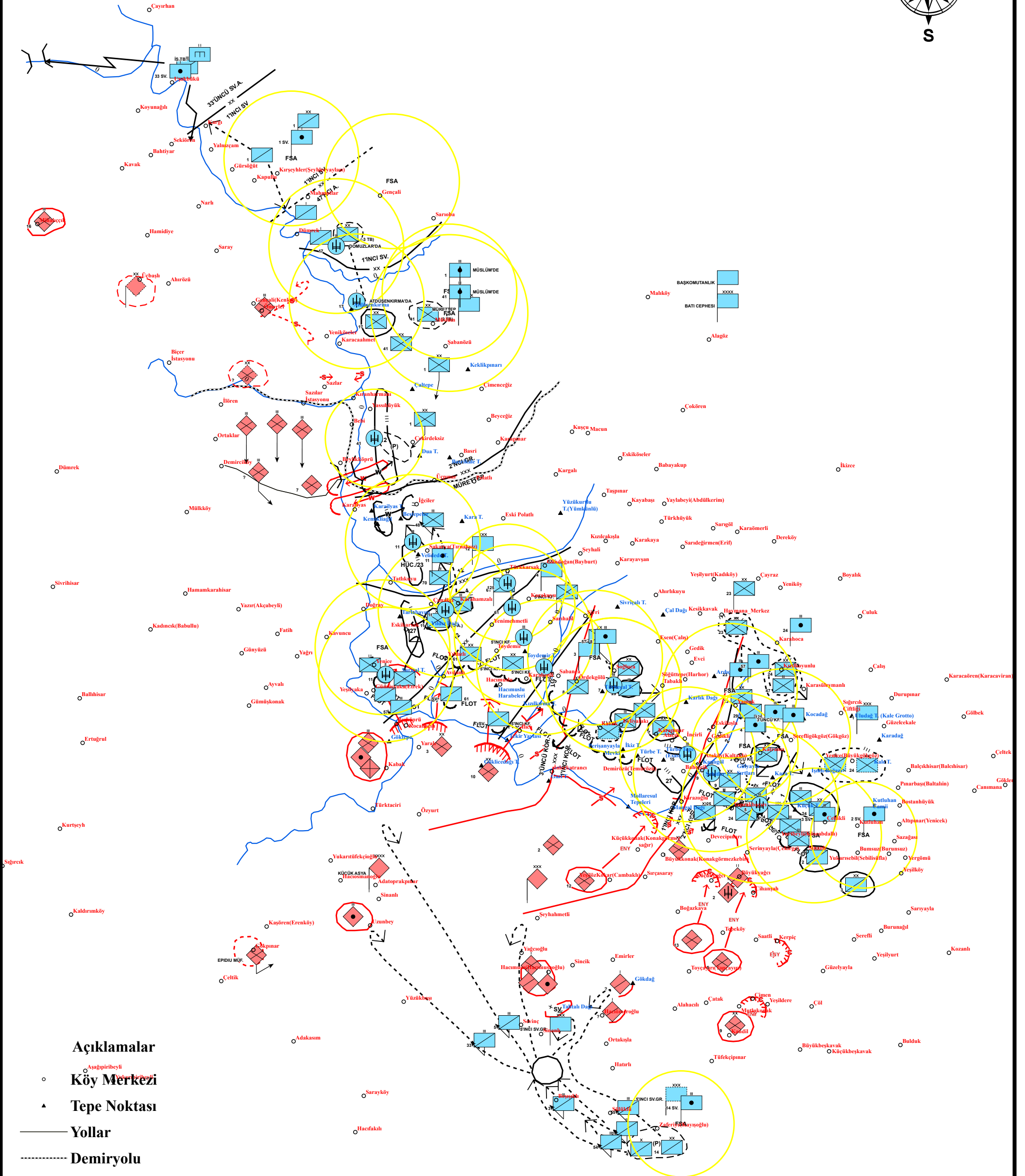
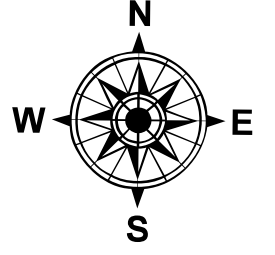
Açıklamalar

- Köy Merkezi
- ▲ Tepe Noktası
- Yollar
- - - - - Demiryolu
- Akarsu
- Gölet
- ~ Türk Mevzii
- ~ Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

EK-3(Devam)

24 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

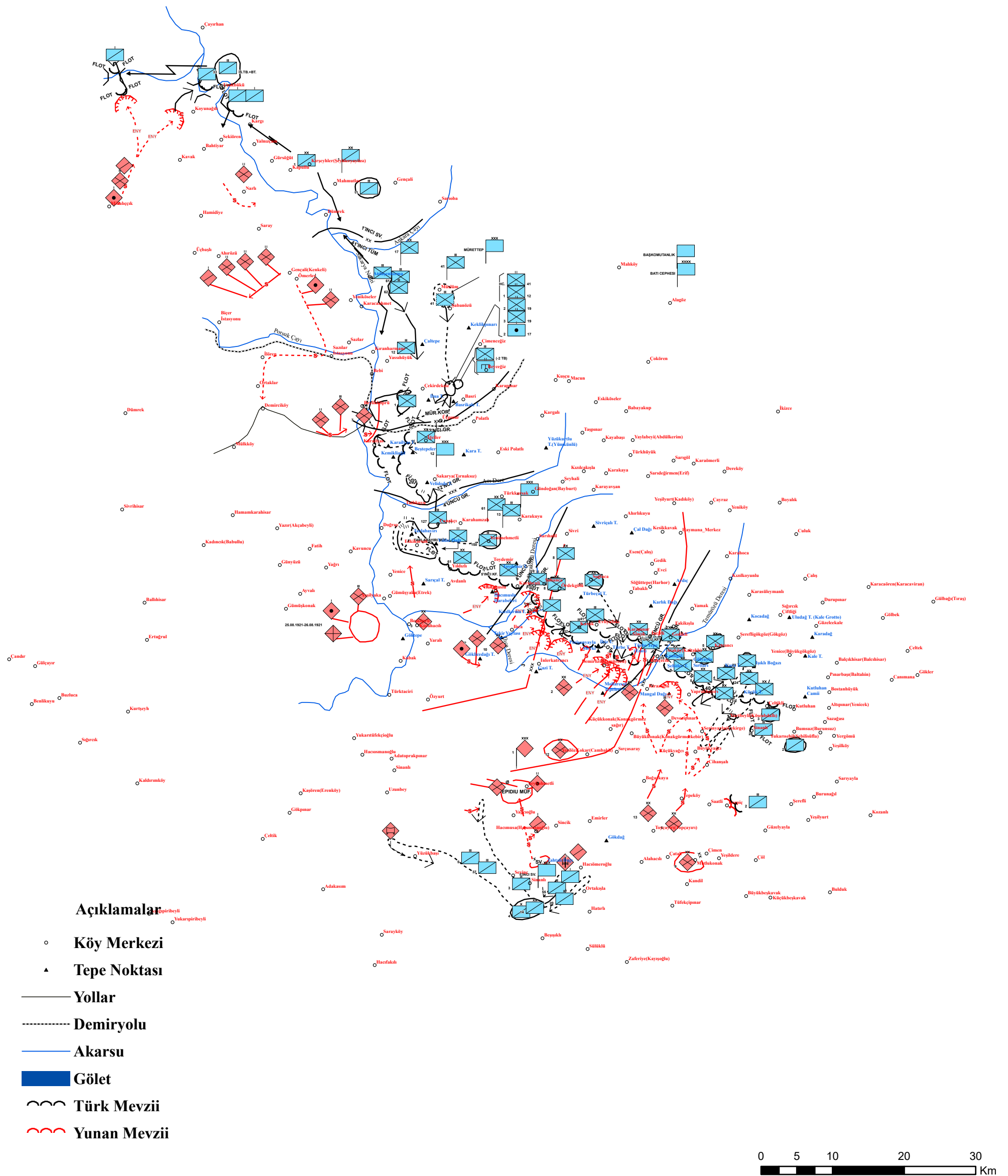
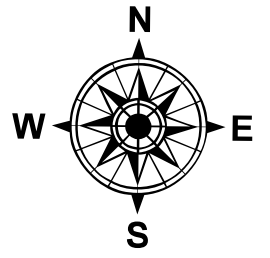

Açıklamalar

- Köy Merkezi
- ▲ Tepe Noktası
- Yollar
- - - Demiryolu
- Akarsu
- Gölet
- ~ Türk Mevzii
- ~ Yunan Mevzii
- Topçu Ateş Destek Bölgesi

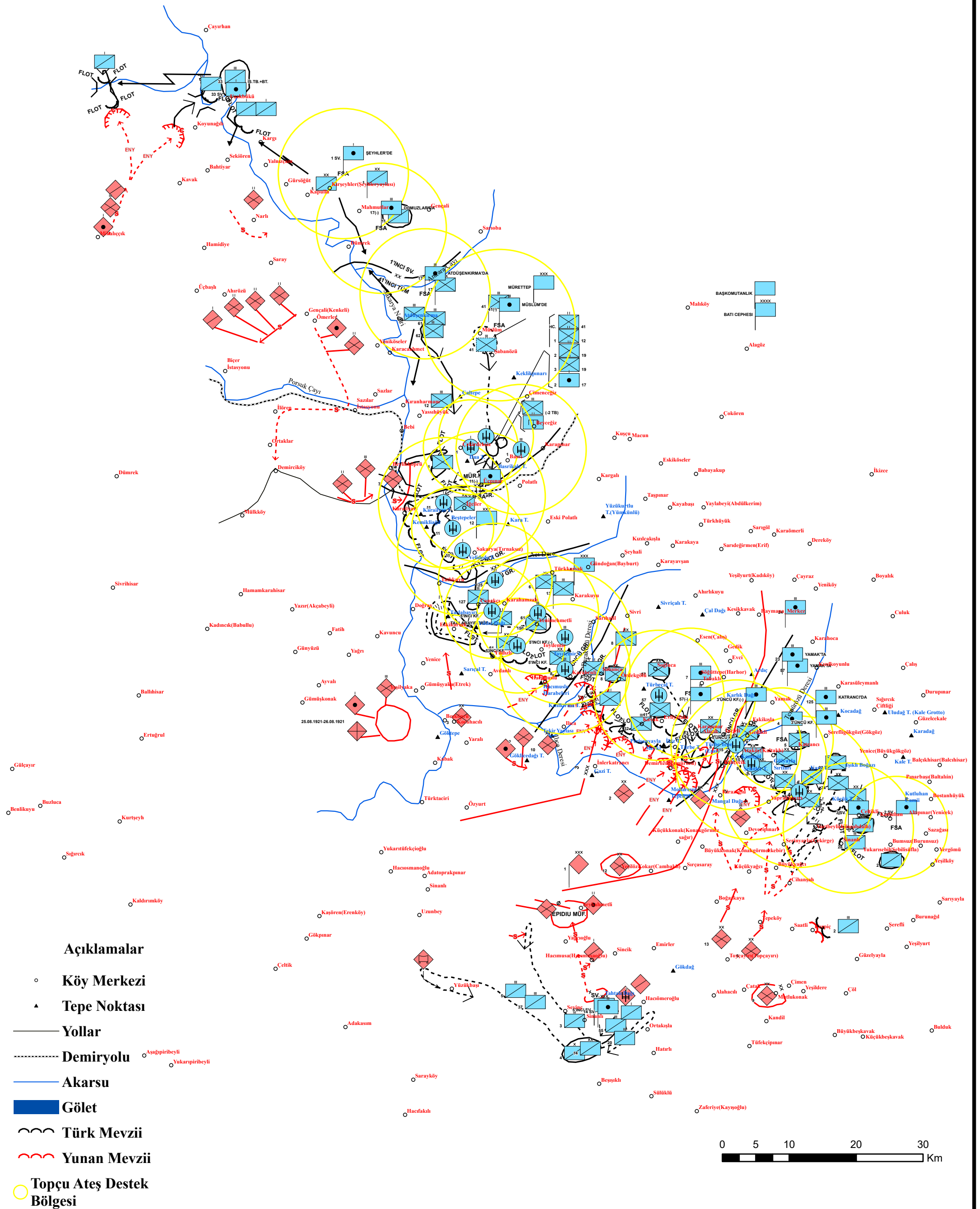
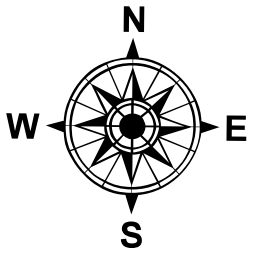

Türk İstiklal Harbi
II. Cilt
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap
25 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

EK-4(Devam)

25 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

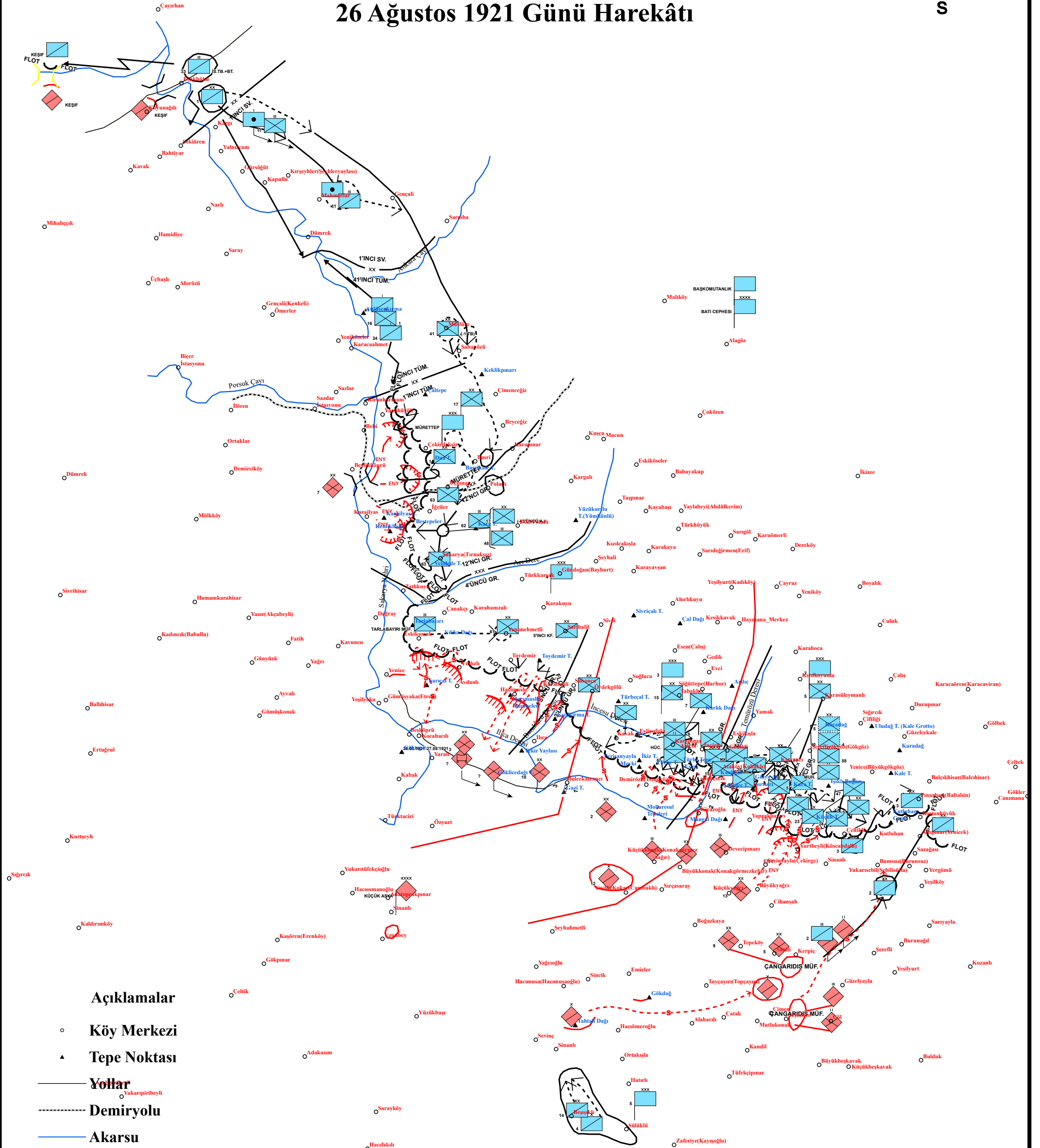
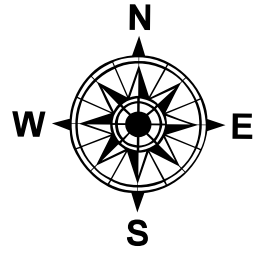

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

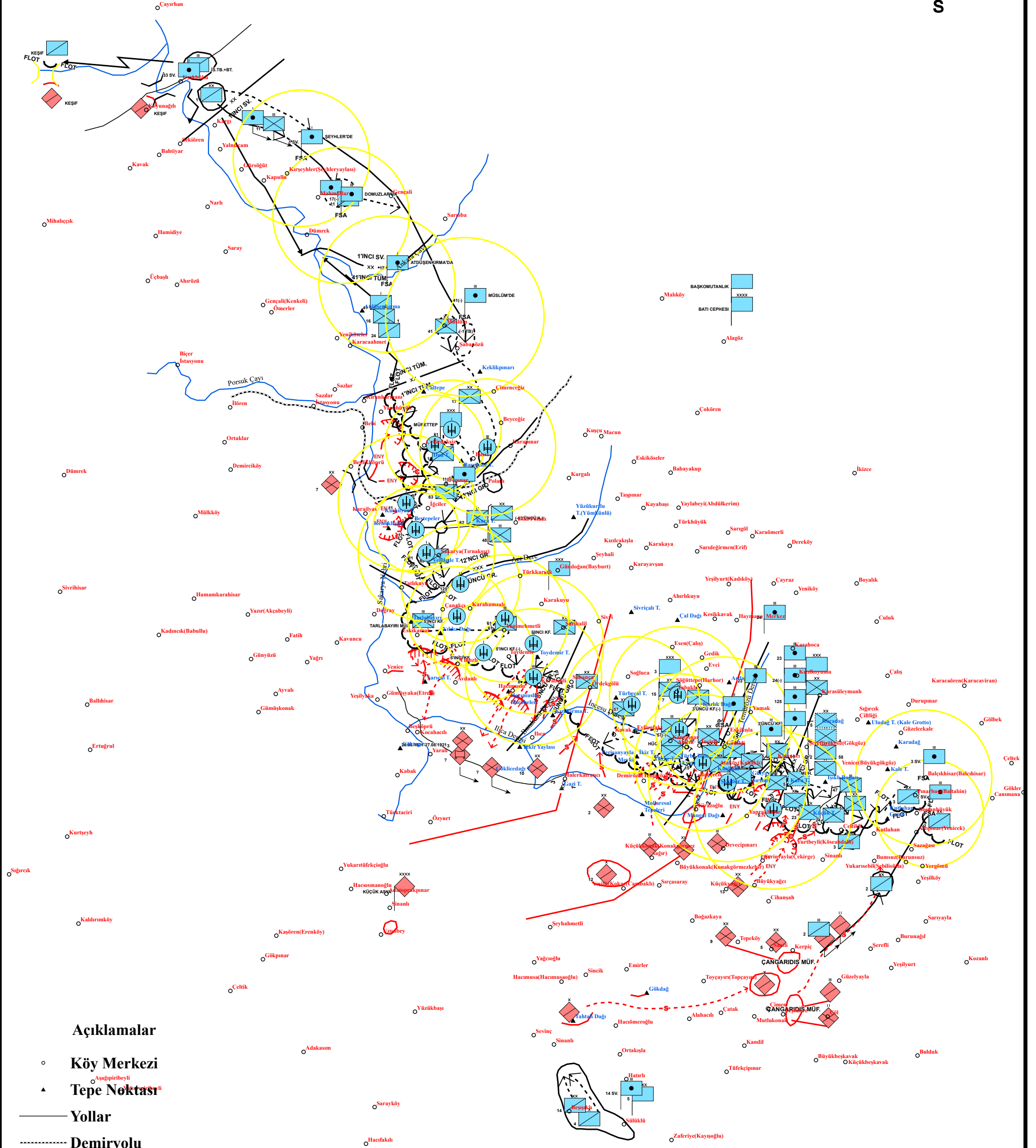
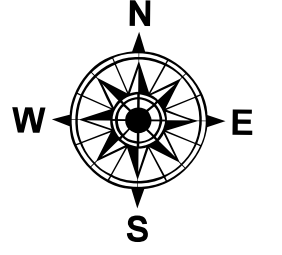
26 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

0 5 10 20 30 Km

EK-5(Devam)

26 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

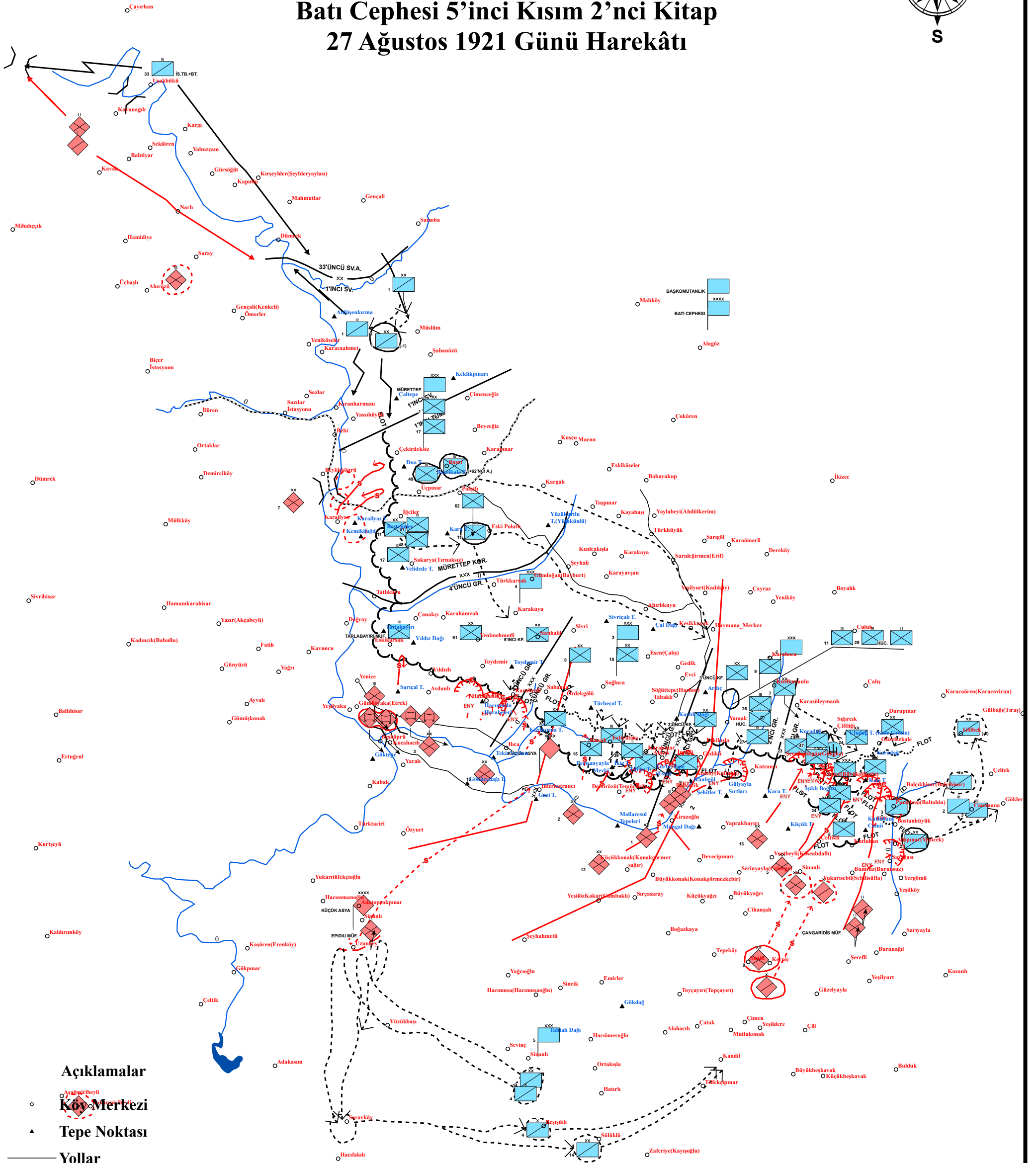
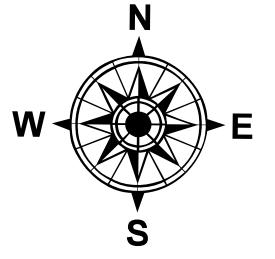

0 5 10 20 30 Km

EK-6

Türk İstiklal Harbi II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 27 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

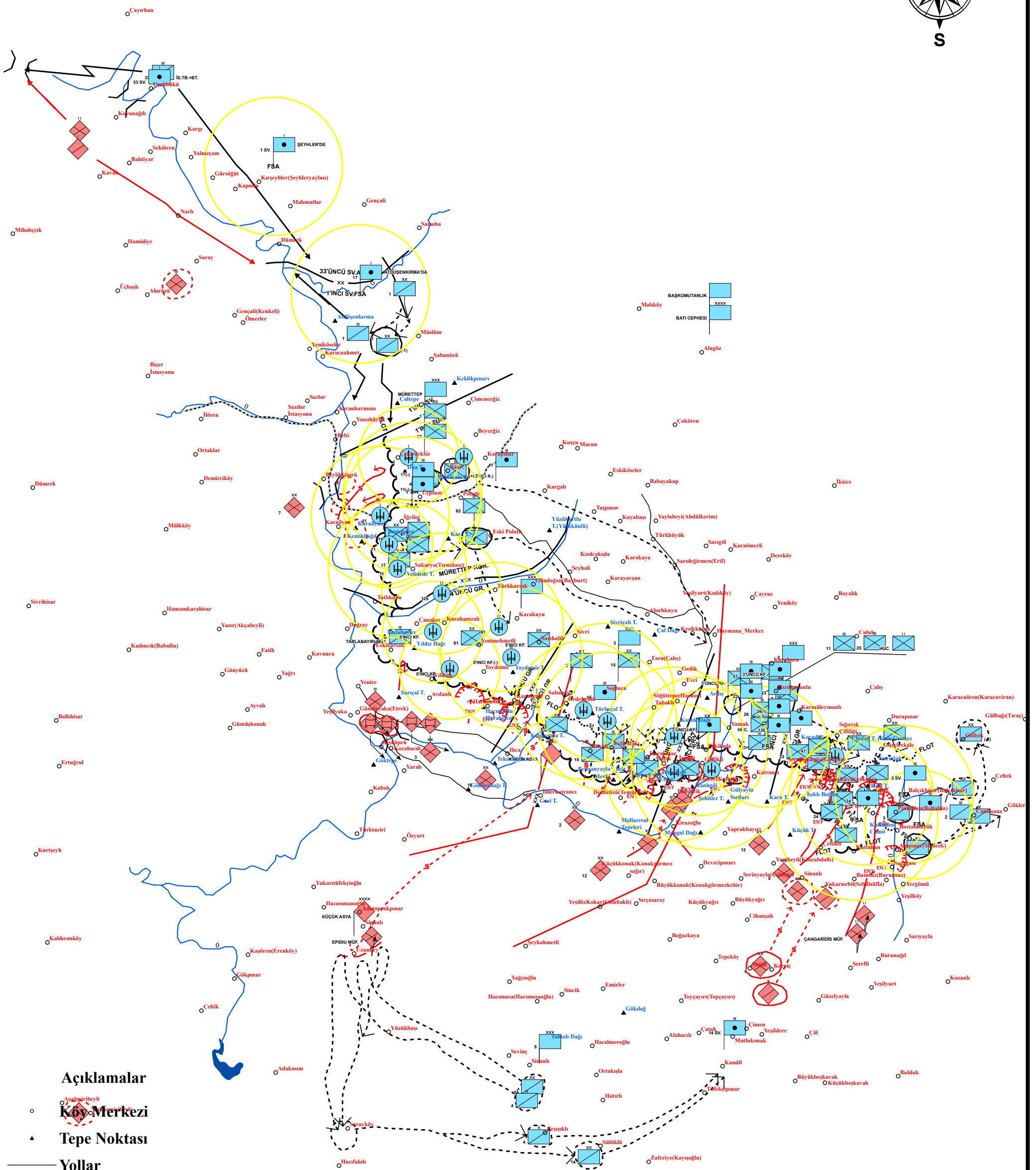
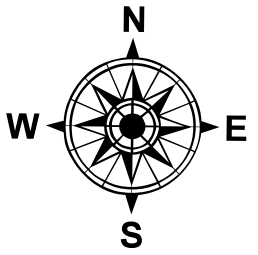
Açıklamalar

- Köy Merkezi
- ▲ Tepe Noktası
- Yollar
- Demiryolu
- Akarsu
- Gölet
- ~ Türk Mevzii
- ~ Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

EK-6(Devam)

27 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

Açıklamalar

- Köy Merkezi
 Tepe Noktası
 Yollar
 Demiryolu
 Akarsu
 Gölet
 Türk Mevzii
 Yunan Mevzii
 Topçu Ateş Destek Bölgesi

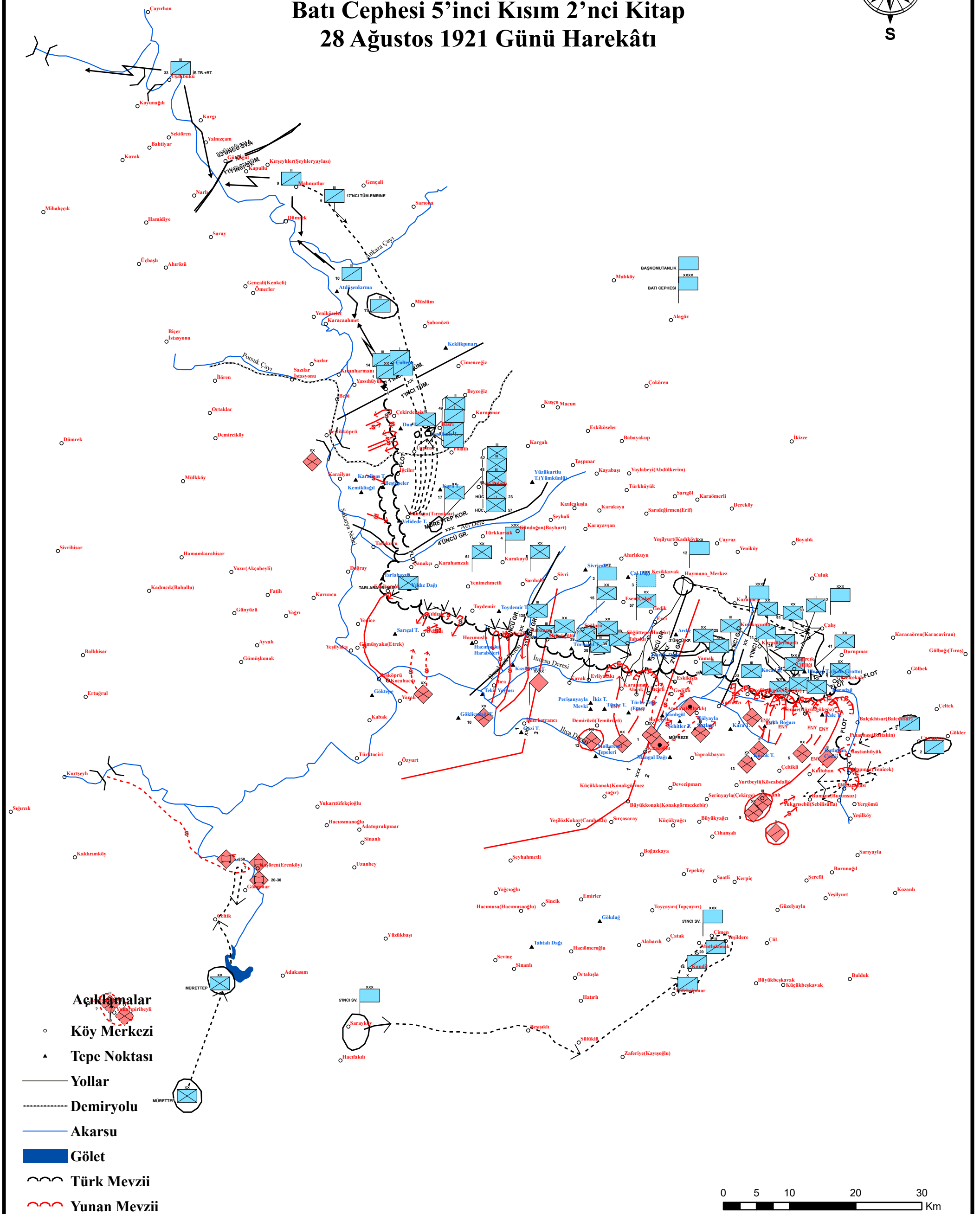
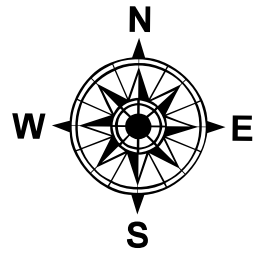
EK-7

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

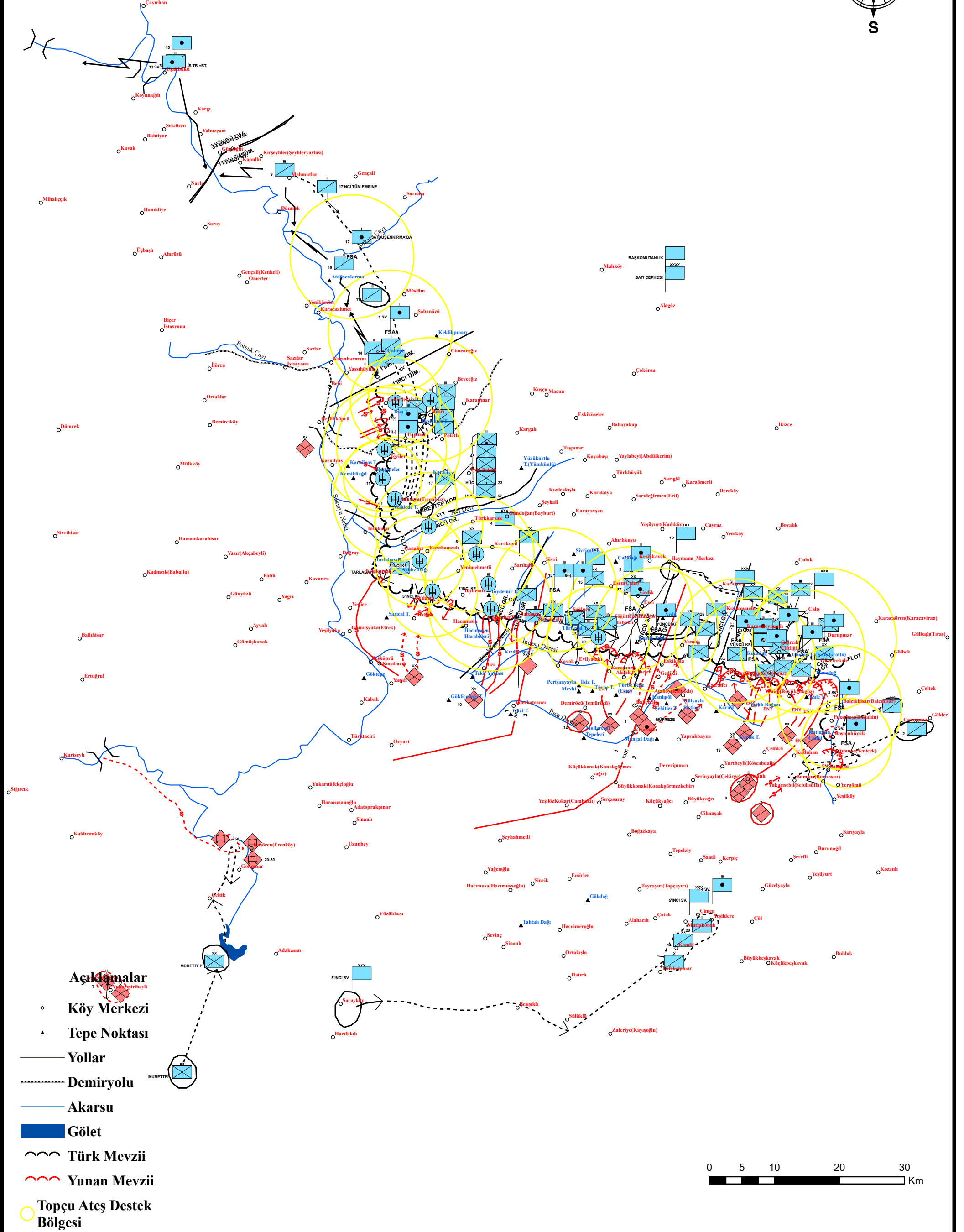
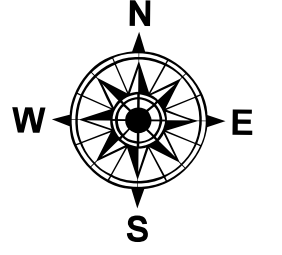
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

28 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

EK-7(Devam)

28 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

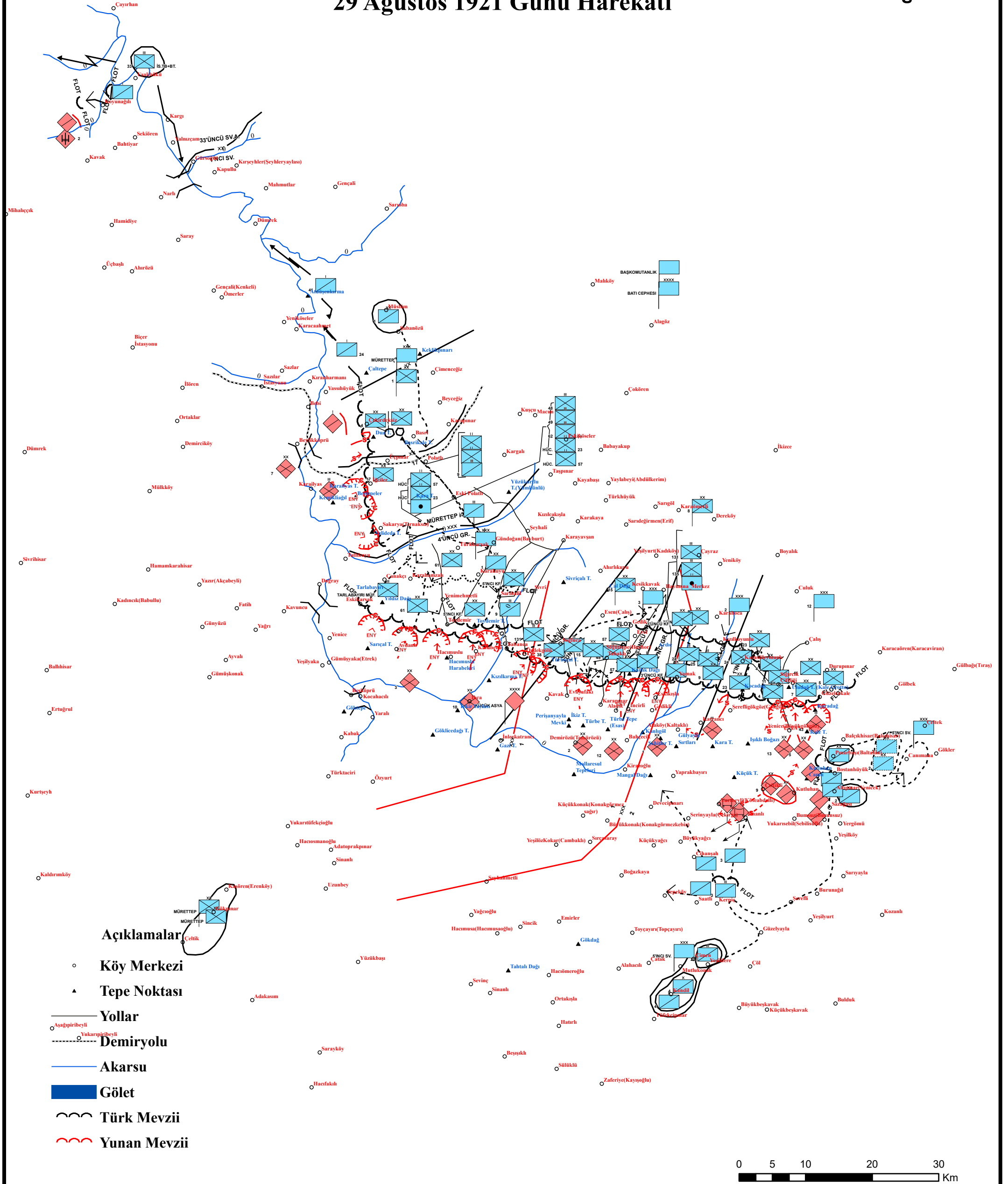
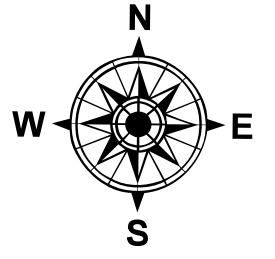
EK-8

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

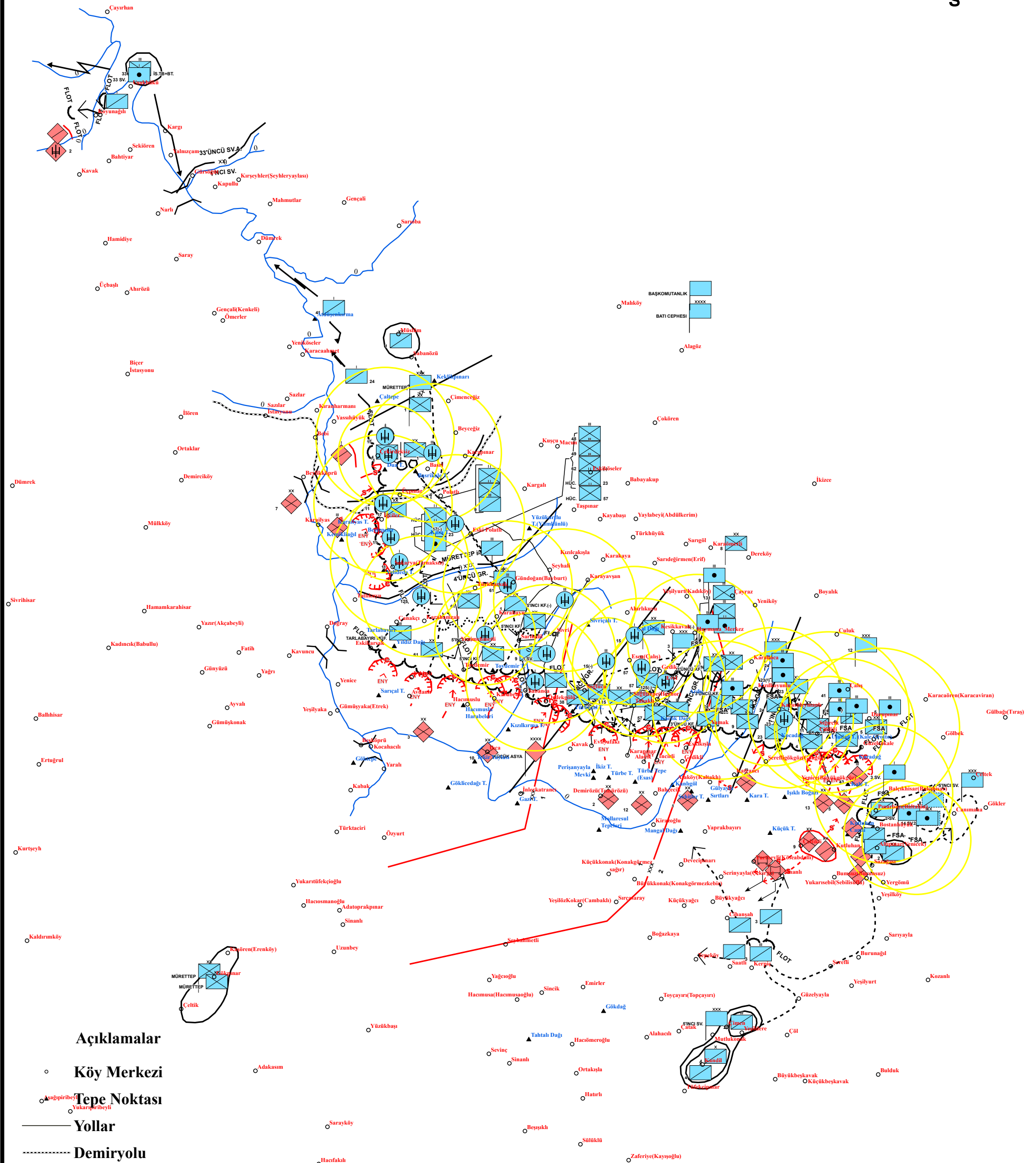
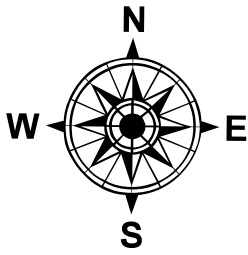
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

29 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

EK-8(Devam)

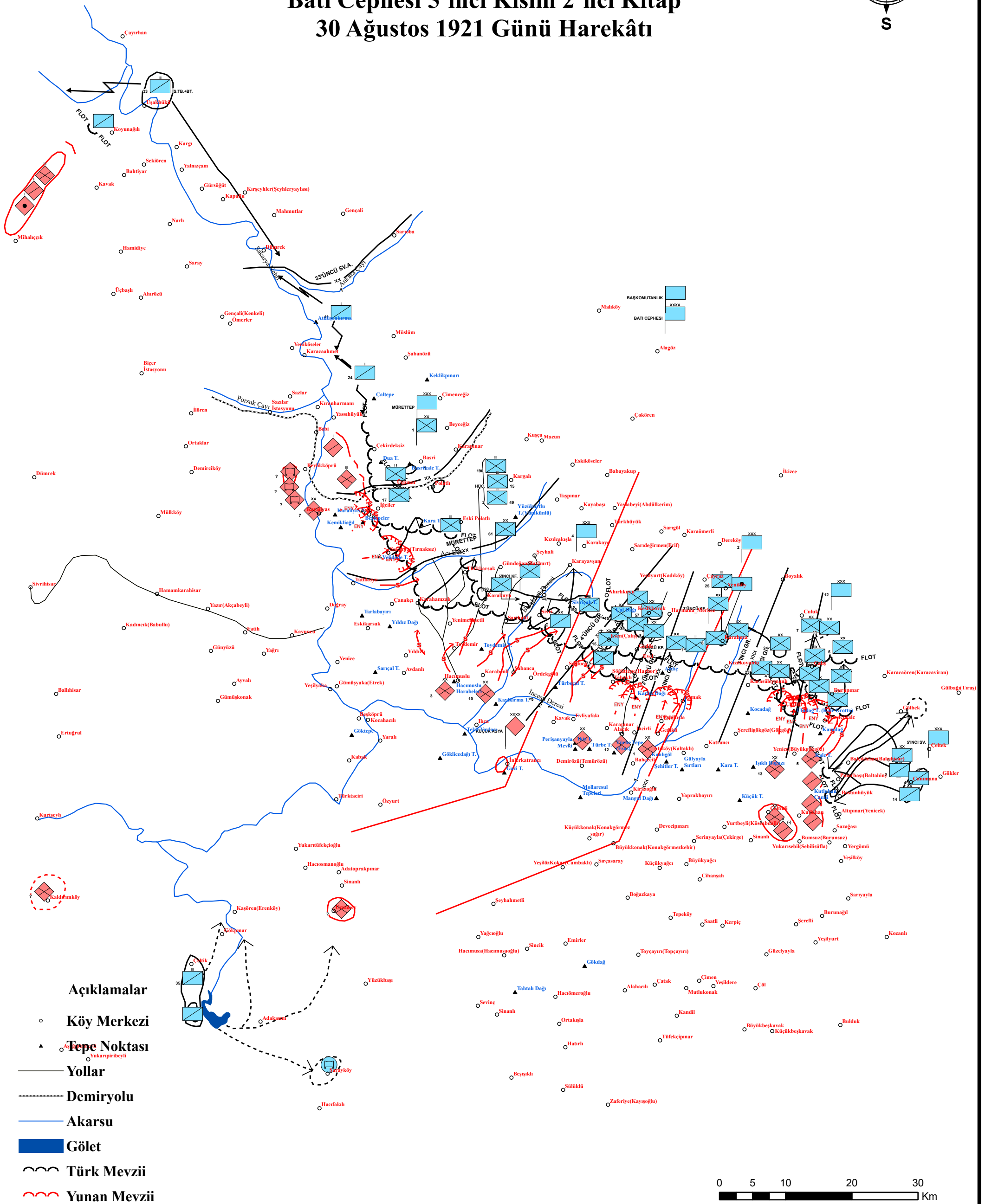
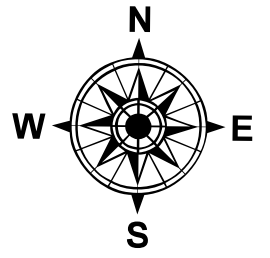
29 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

Açıklamalar

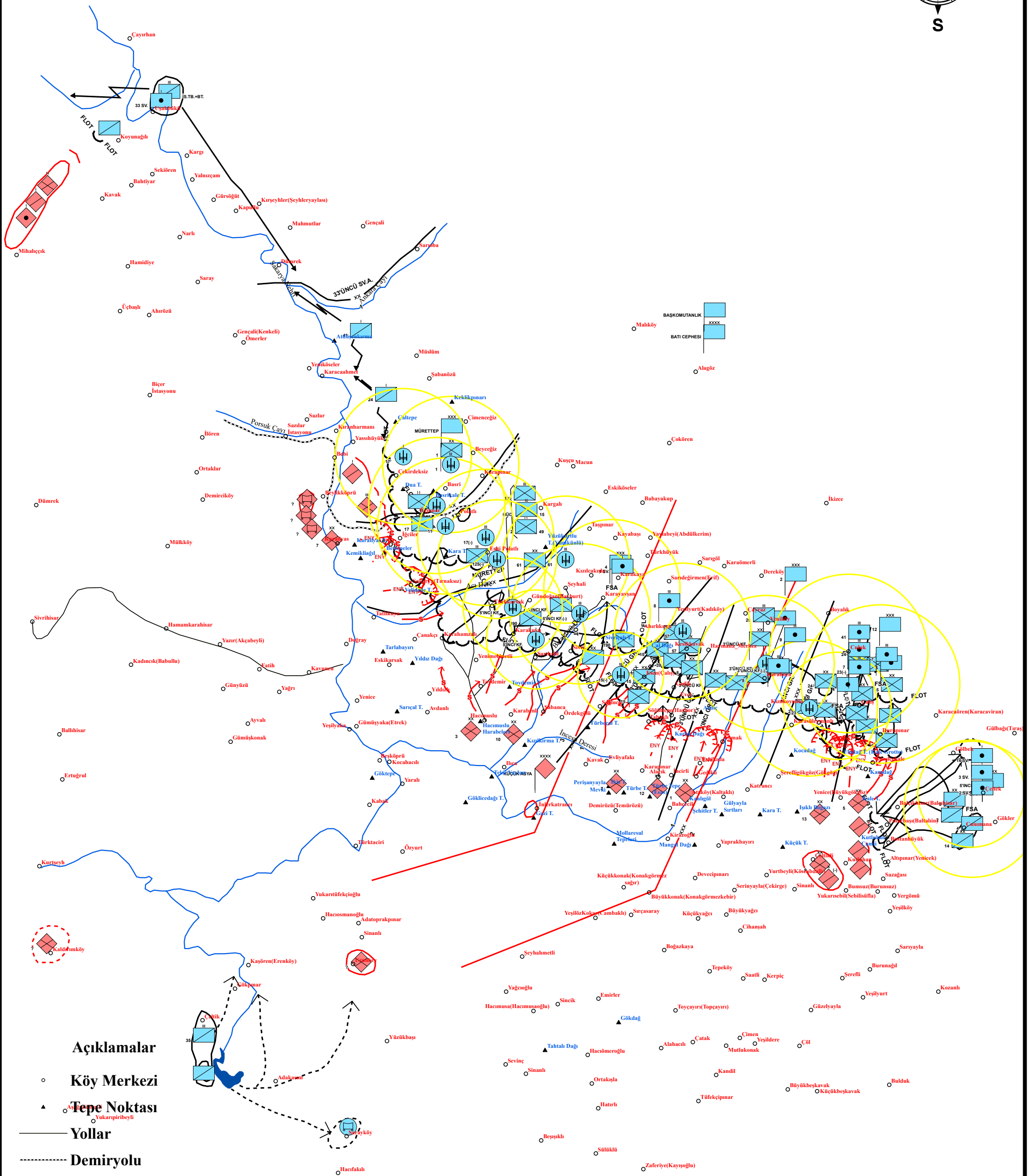
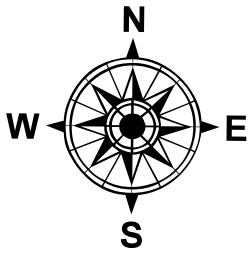
- **Köy Merkezi**
 Asgümrükçü Tepe Noktası
 Yukarıpırılıçlı
 Yollar
 Demiryolu
 Akarsu
 Gölet
 Türk Mevzii
 Yunan Mevzii
 Topçu Ateş Destek Bölgesi

Türk İstiklal Harbi
II. Cilt
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap
30 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

EK-9(Devam)

30 Ağustos 1921 Günü Topçu Durumu

Açıklamalar

- **Köy Merkezi**
 ▲ ○ **Tepe Noktası**
 ○ Yukarıpirinbeyli
 ————— **Yollar**
 - - - - - **Demiryolu**
 ————— **Akarsu**
 ■ **Gölet**
 ☪☪☪ **Türk Mevzii**
 ☪☪☪ **Yunan Mevzii**
 ○ **Topçu Ateş Destek Bölgesi**

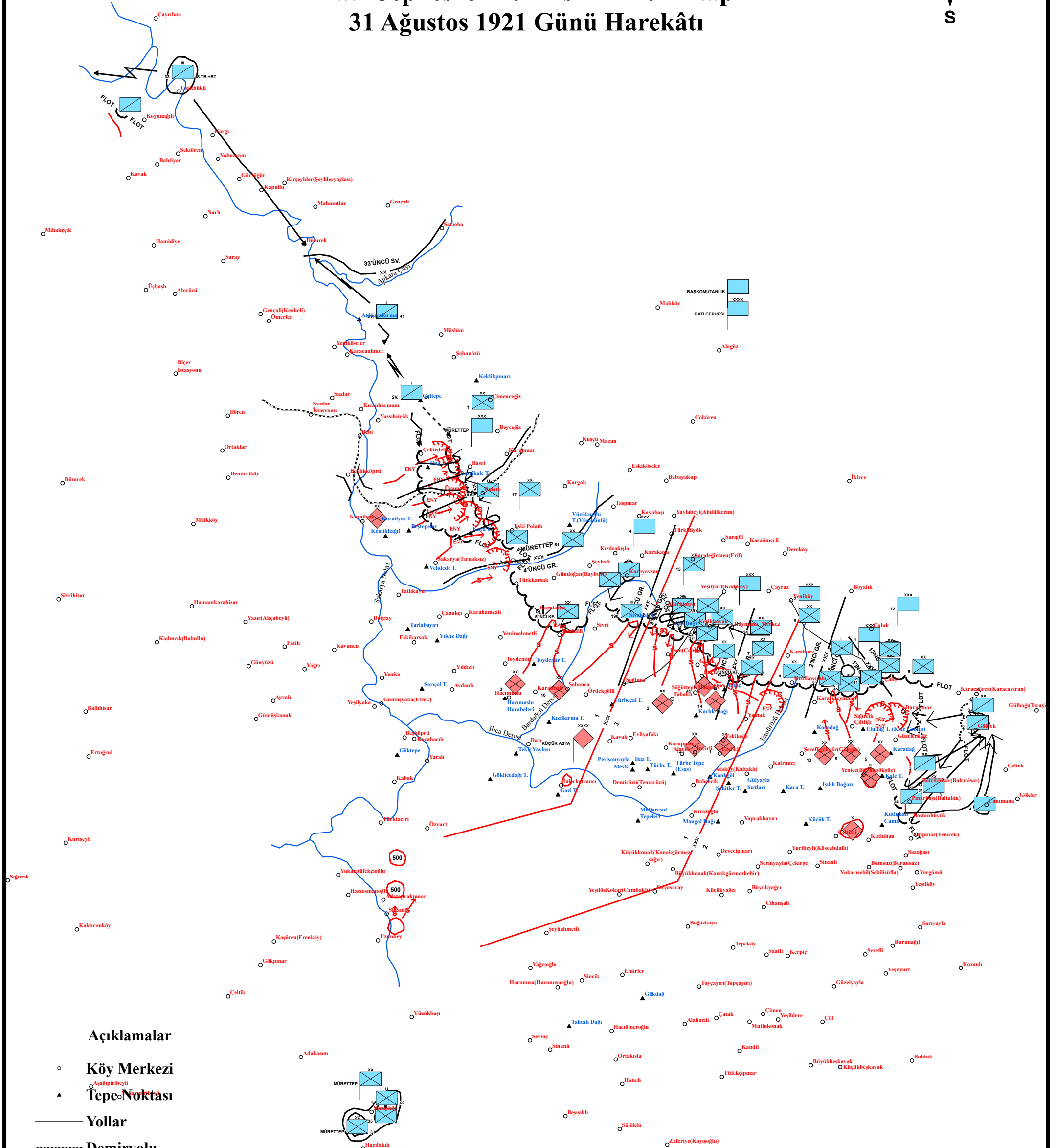
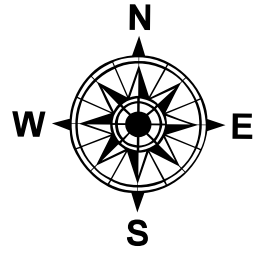
EK-10

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

31 Ağustos 1921 Günü Harekâtı

Açıklamalar

○ Köy Merkezi

▲ Tepe Noktası

— Yollar

--- Demiryolu

— Akarsu

■ Gölet

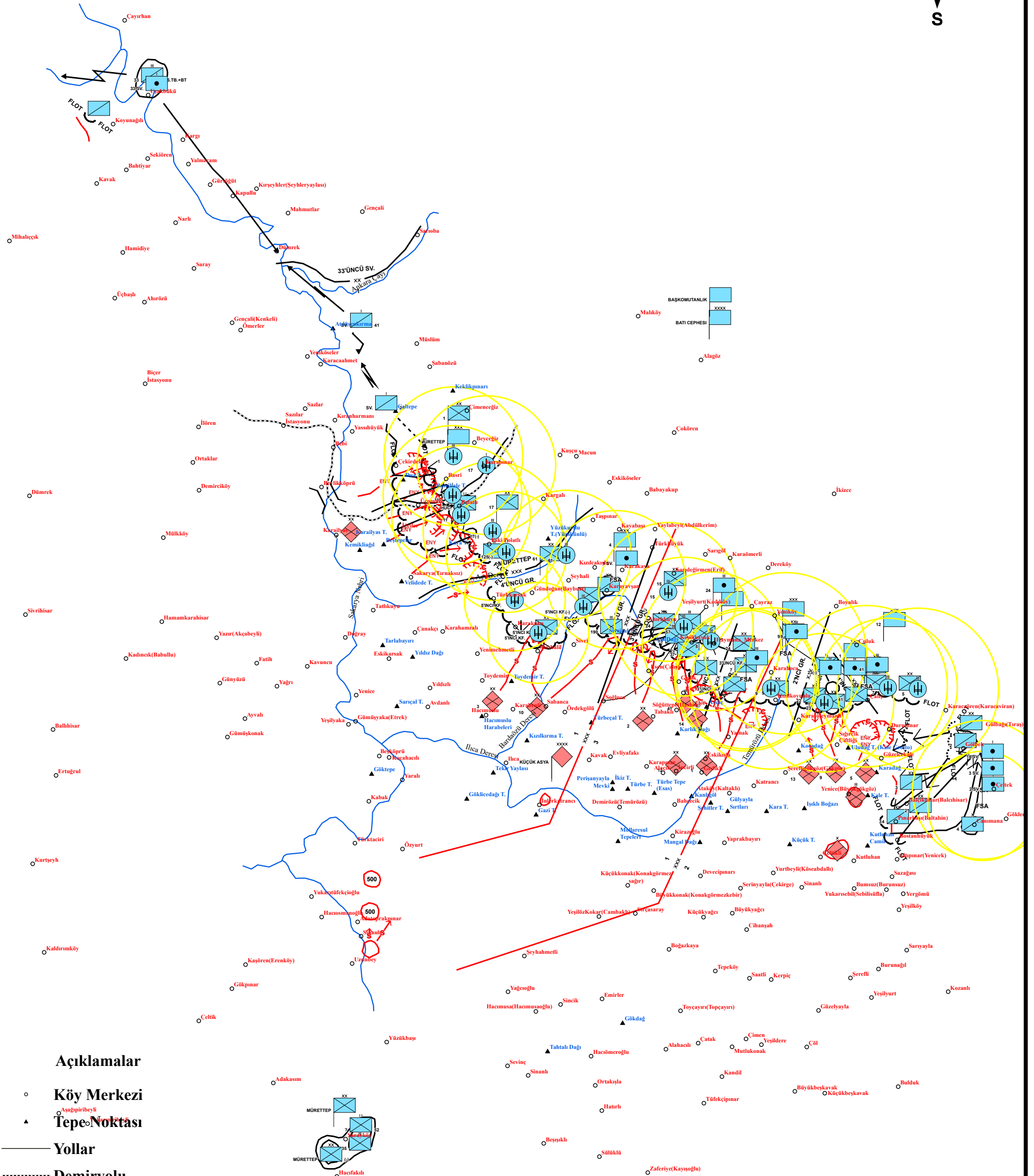
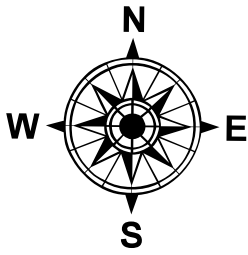
~ Türk Mevzii

~ Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

EK-10(Devam)

31 Ağustos 1921 Günü

Açıklamalar

- **Köy Merkezi**
 ▲ **Tepe** Asağıpiribeyli **Noktası** Tekirpaşa
 — **Yollar**
 - - - **Demiryolu**
 — **Akarsu**
 ■ **Gölet**
 ☪ **Türk Mevzii**
 ☪ **Yunan Mevzii**
 ○ **Topçu Ateş Destek Bölgesi**

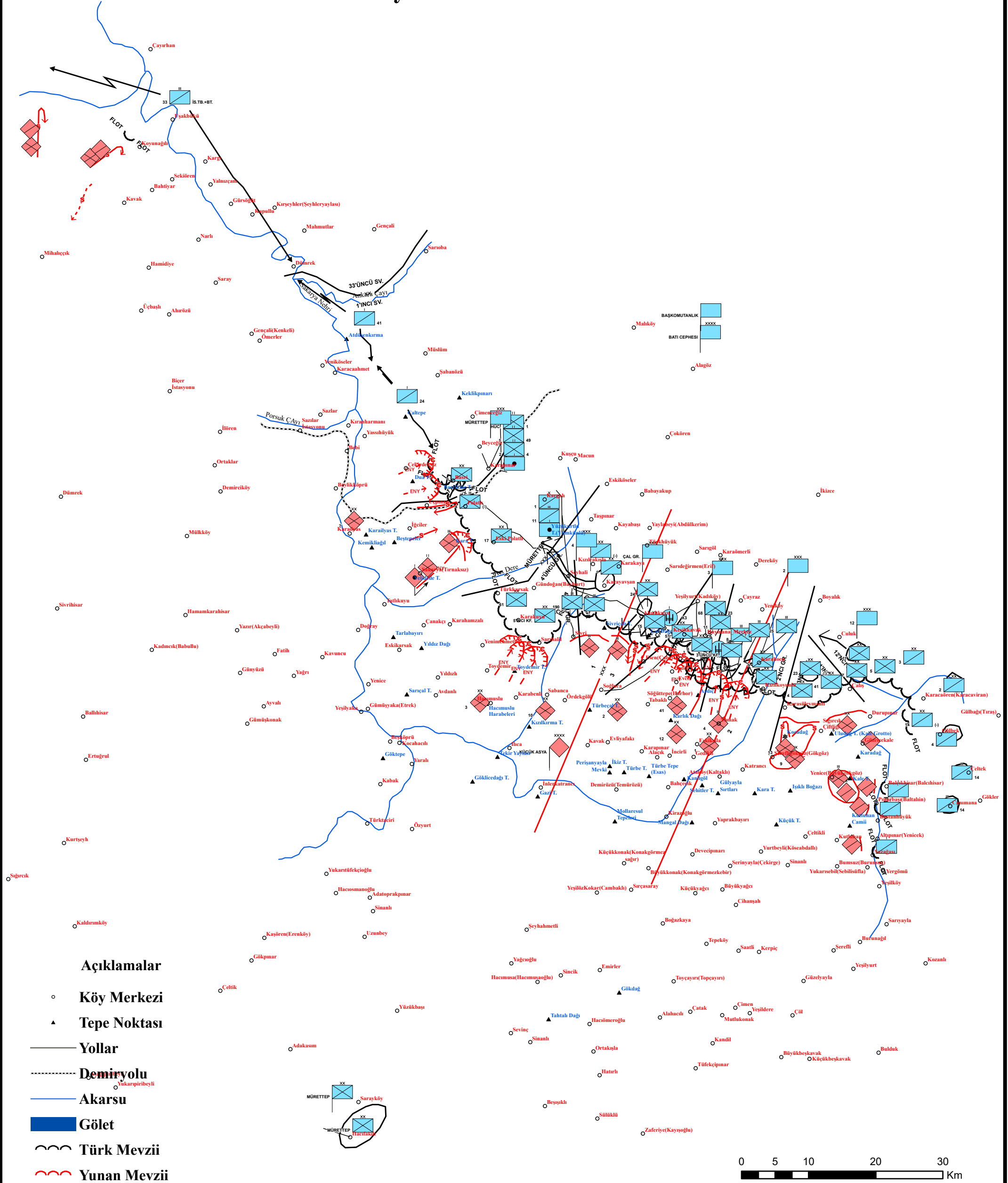
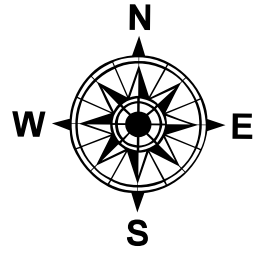
EK-11

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

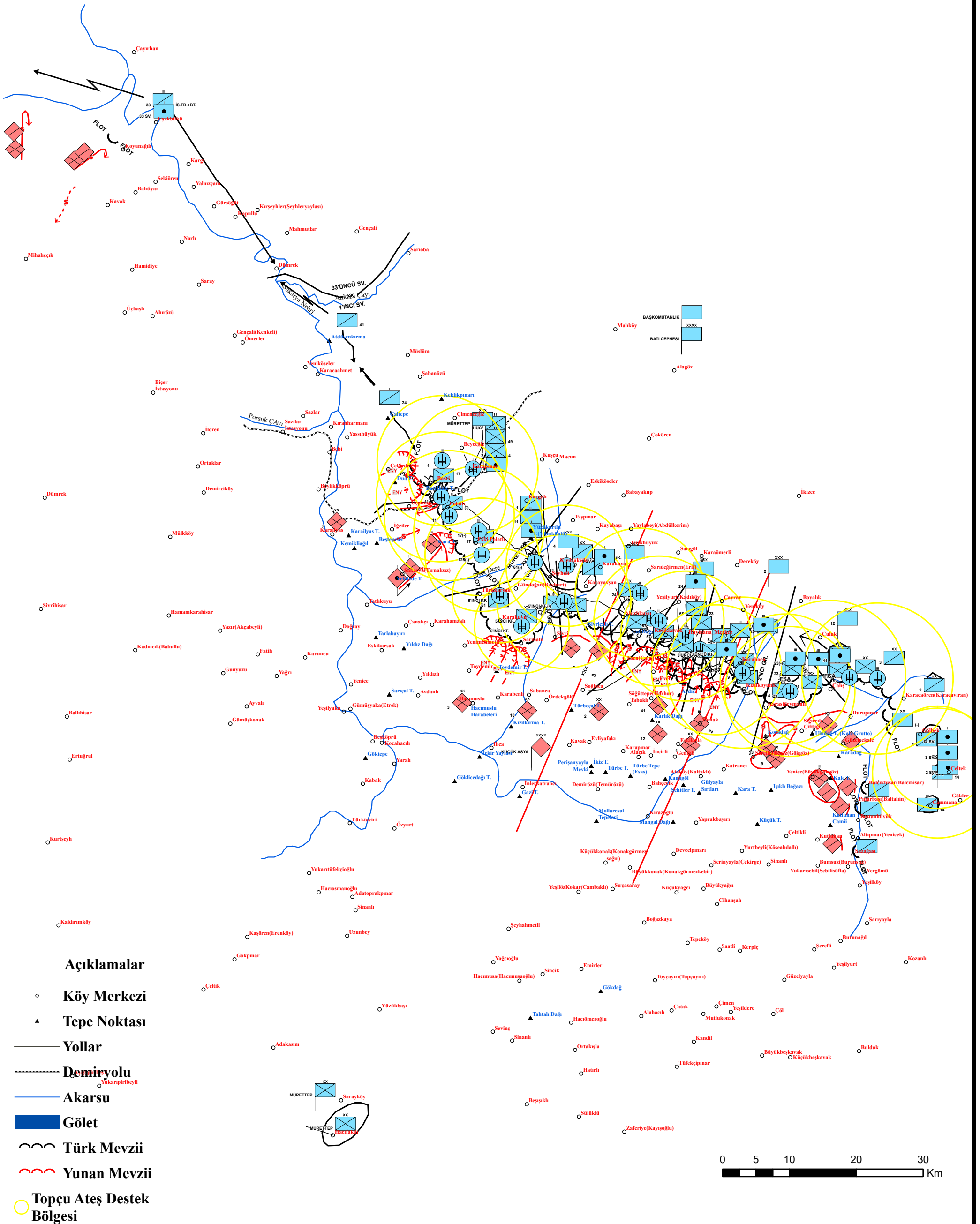
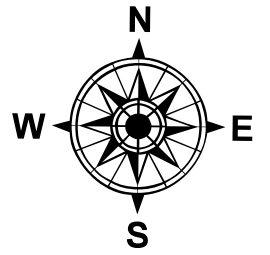
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

01 Eylül 1921 Günü Harekâtı

EK-11(Devam)

01 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

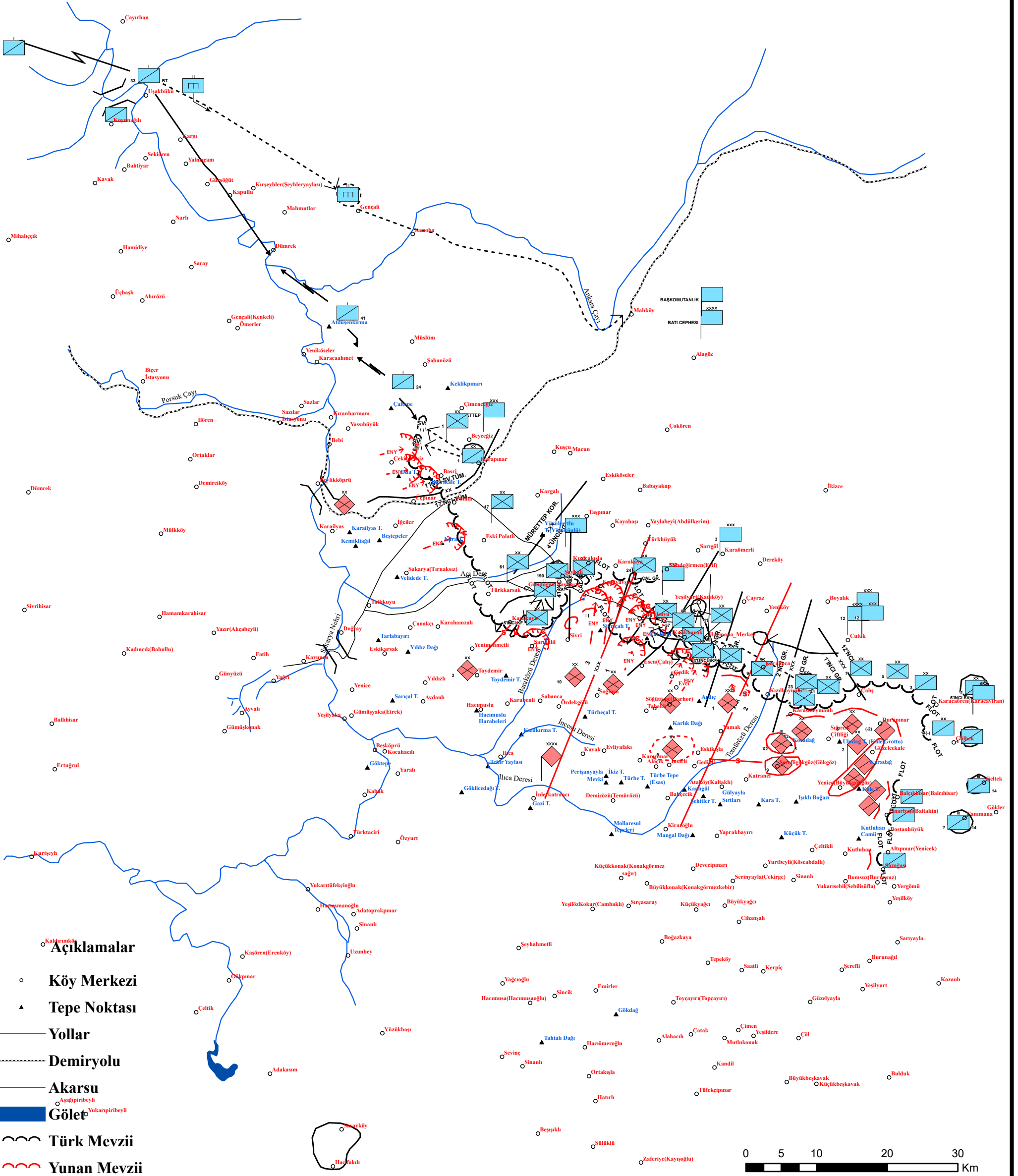
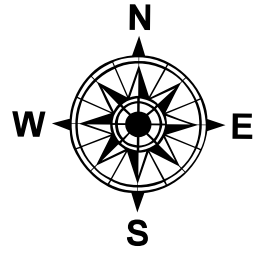
EK-12

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

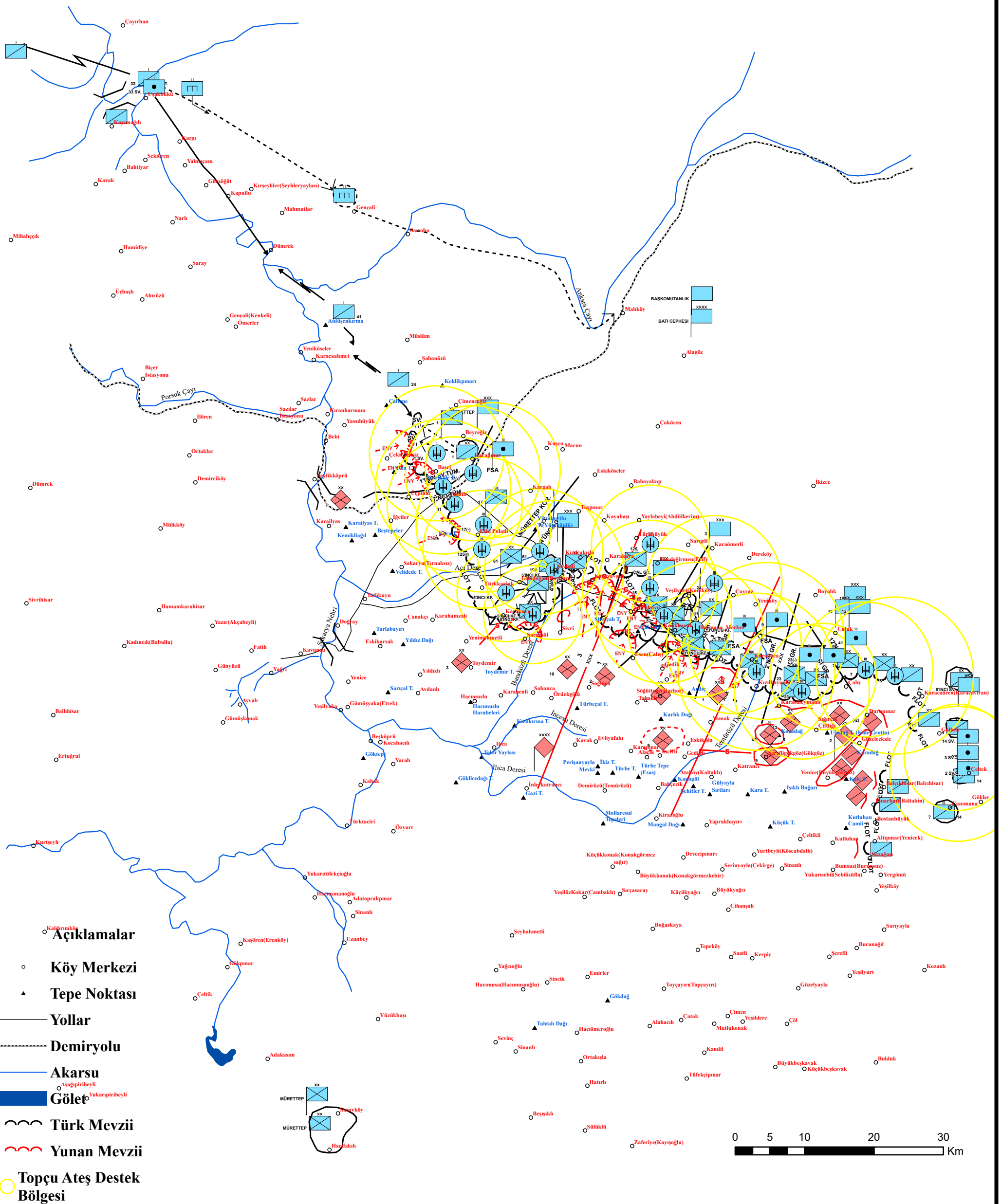
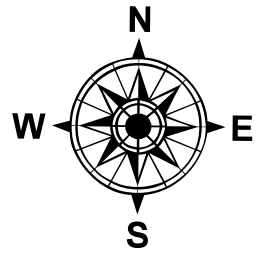
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

02 Eylül 1921 Günü Harekâtı

EK-12(Devam)

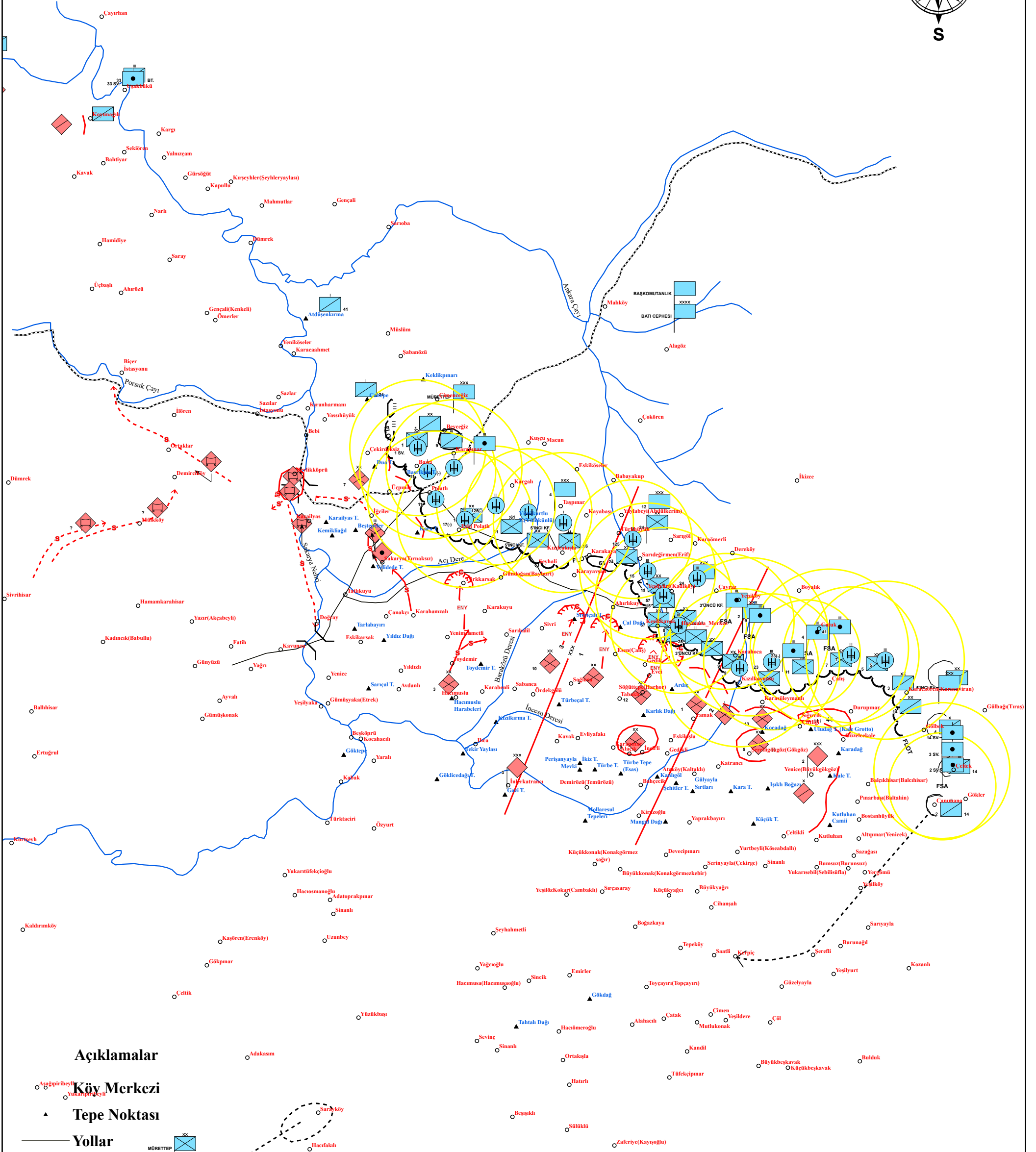
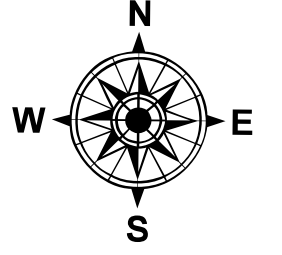
02 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

EK-13(Devam)

03 Eylül 1921 Günü
Topçu Durumu

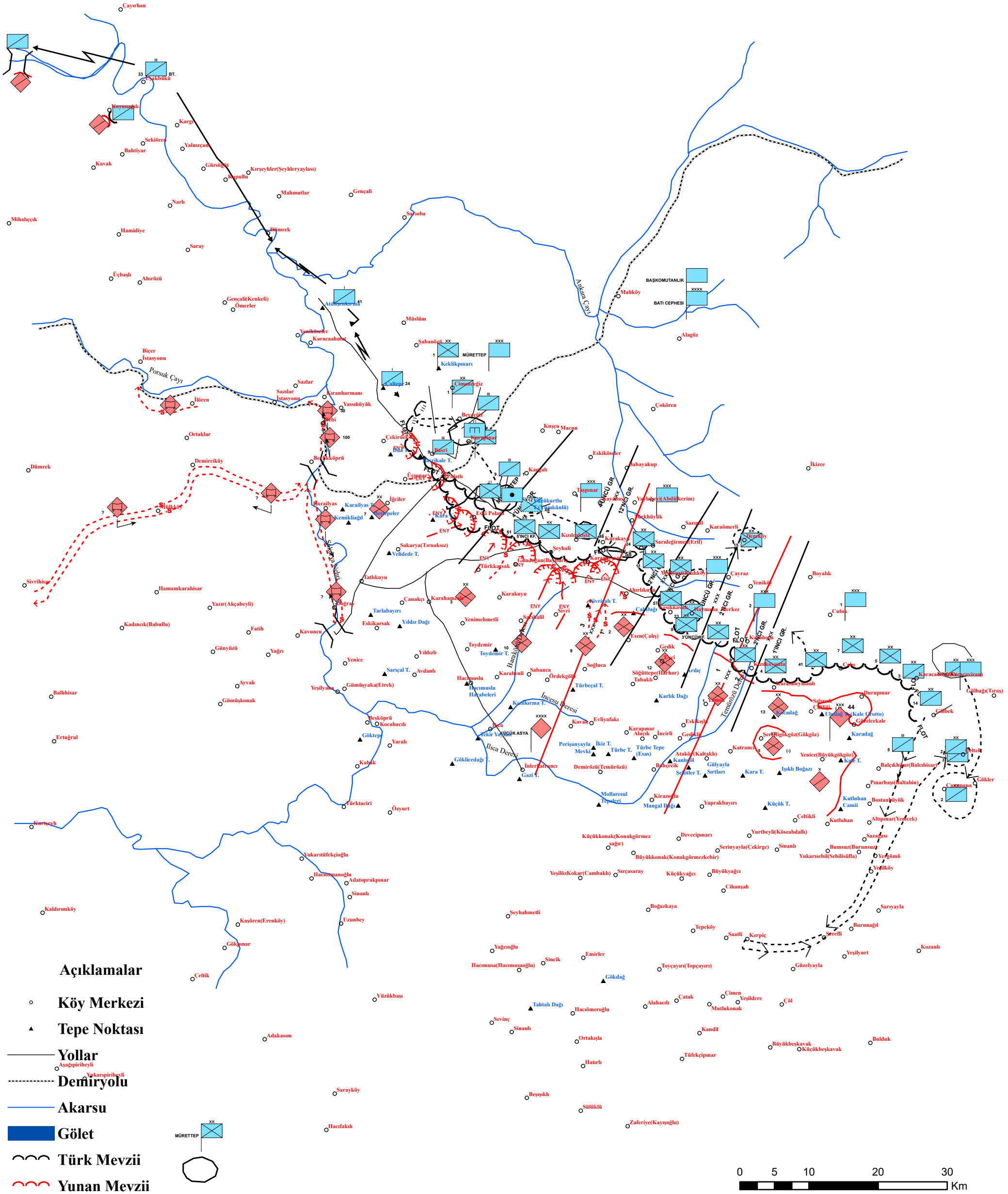
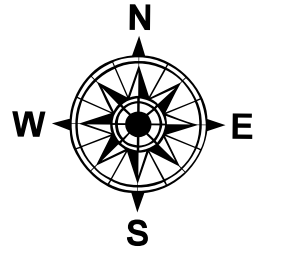
EK-14

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

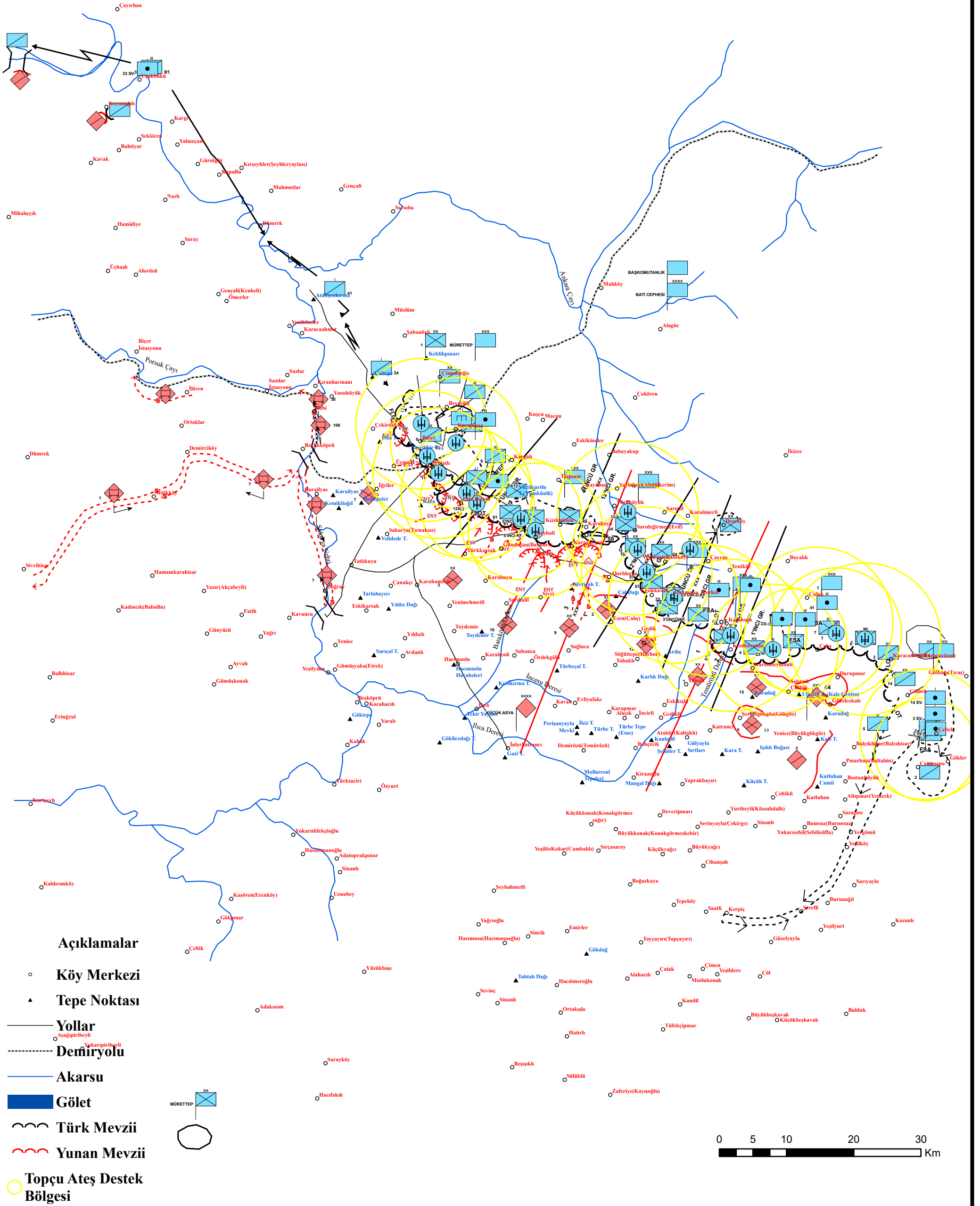
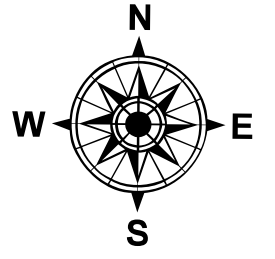
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

04 Eylül 1921 Günü Harekâtı

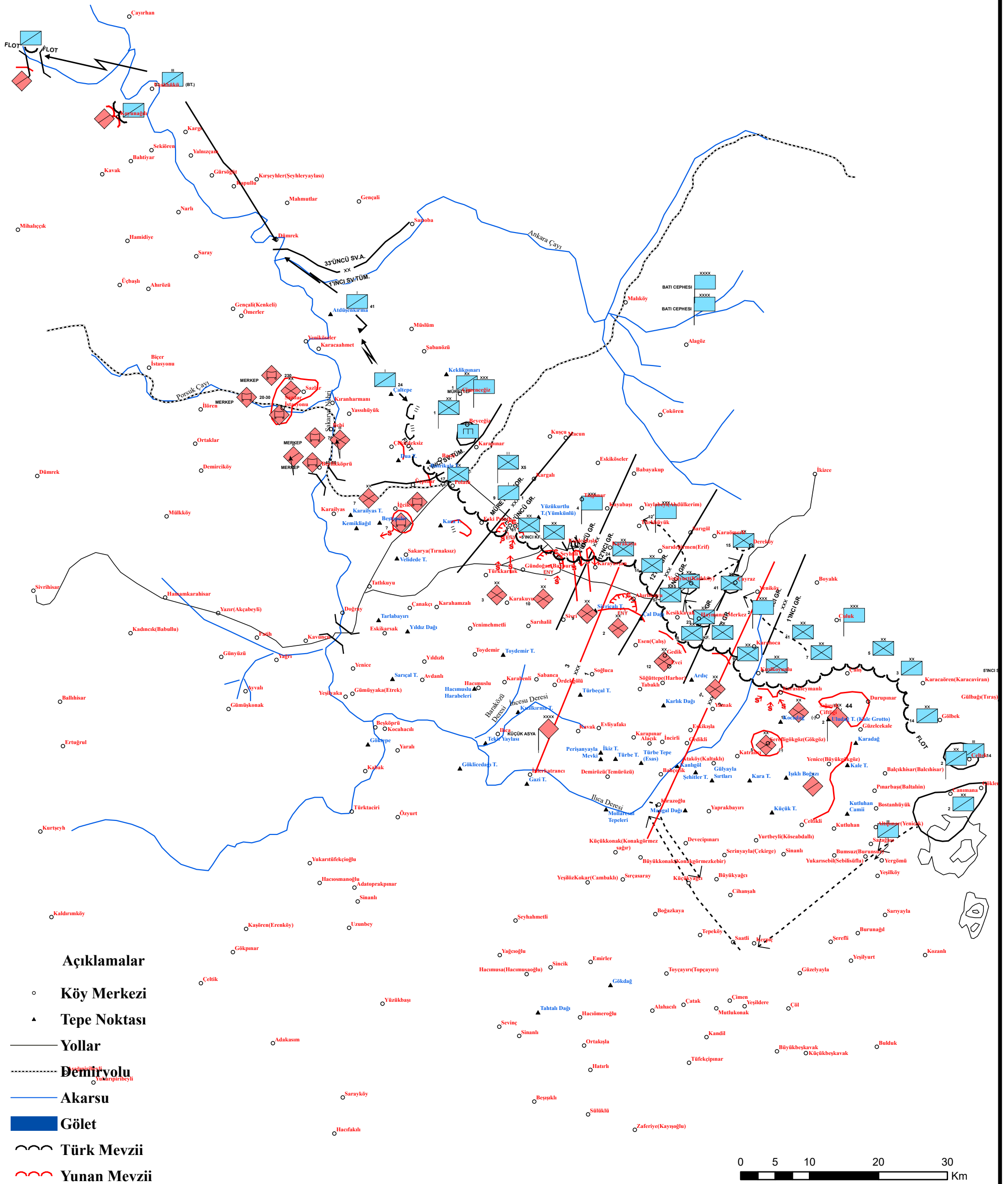
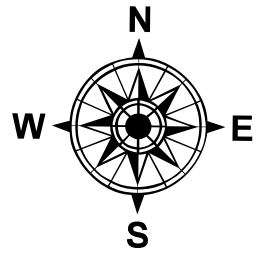
EK-14(Devam)

04 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

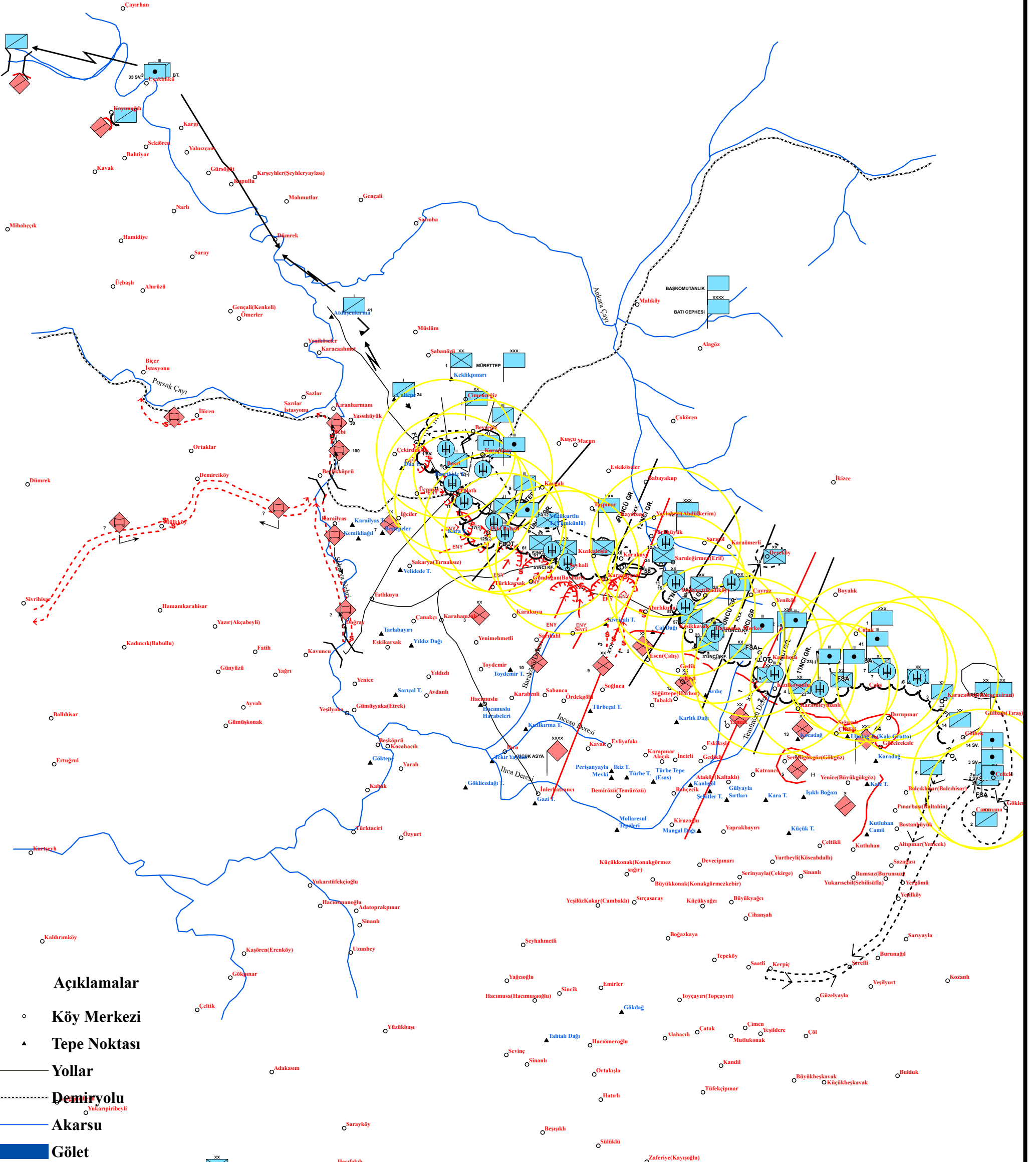
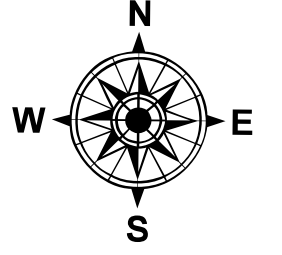
EK-15

Türk İstiklal Harbi
II. Cilt
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap
05 Eylül 1921 Günü Harekâtı

EK-15(Devam)

05 Eylül 1921 Günü
Topçu Durumu

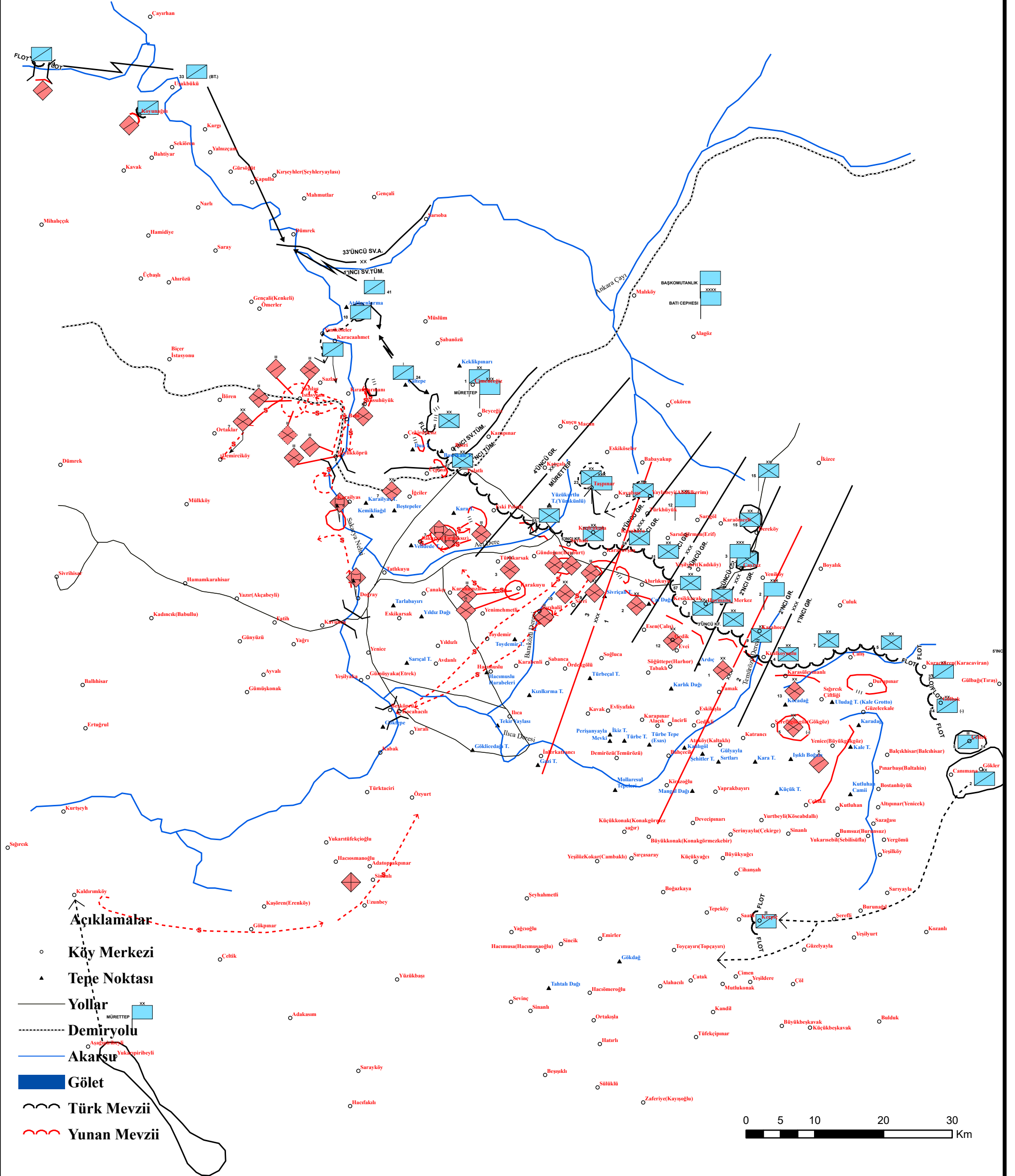
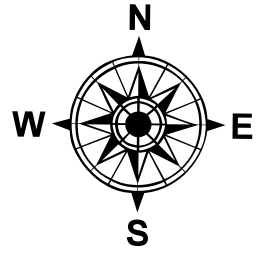
EK-16

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

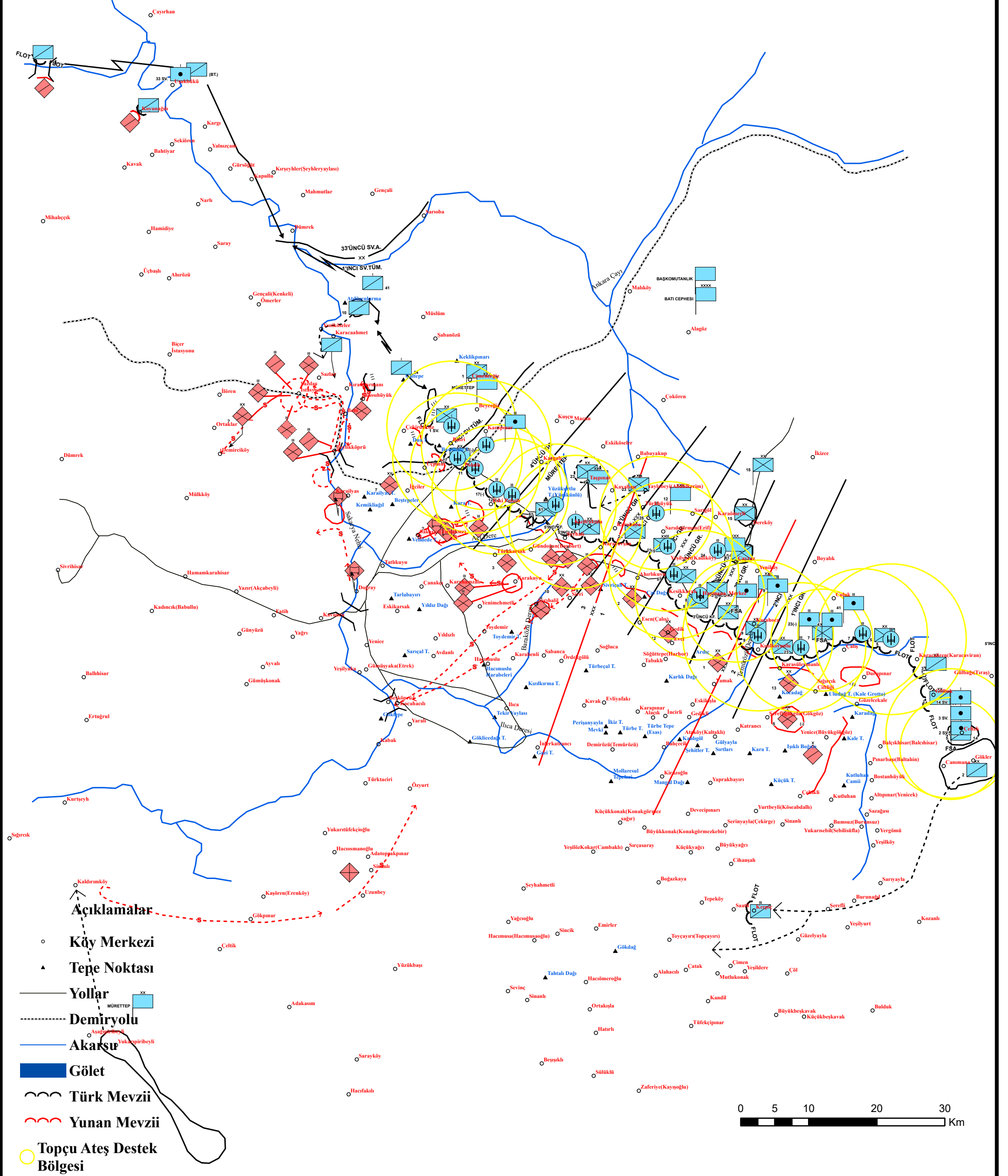
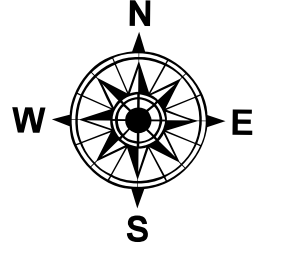
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

06 Eylül 1921 Günü Harekâtı

EK-16(Devam)

06 Eylül 1921 Günü
Topçu Durumu

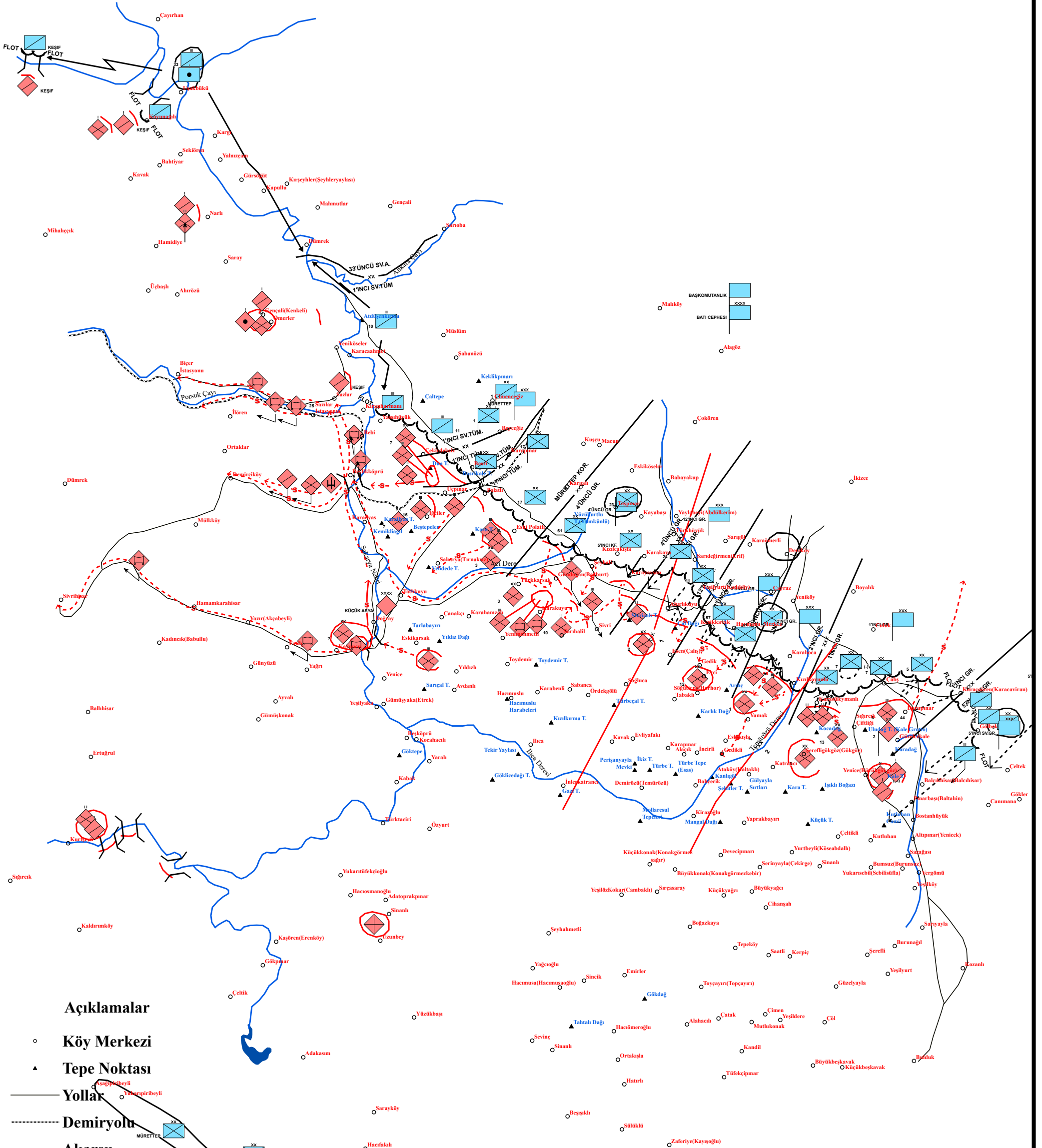
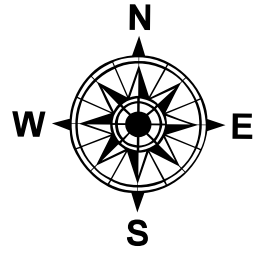
EK-17

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

07 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Açıklamalar

○ Köy Merkezi

▲ Tepe Noktası

— Yollar

--- Demiryolu

— Akarsu

■ Gölet

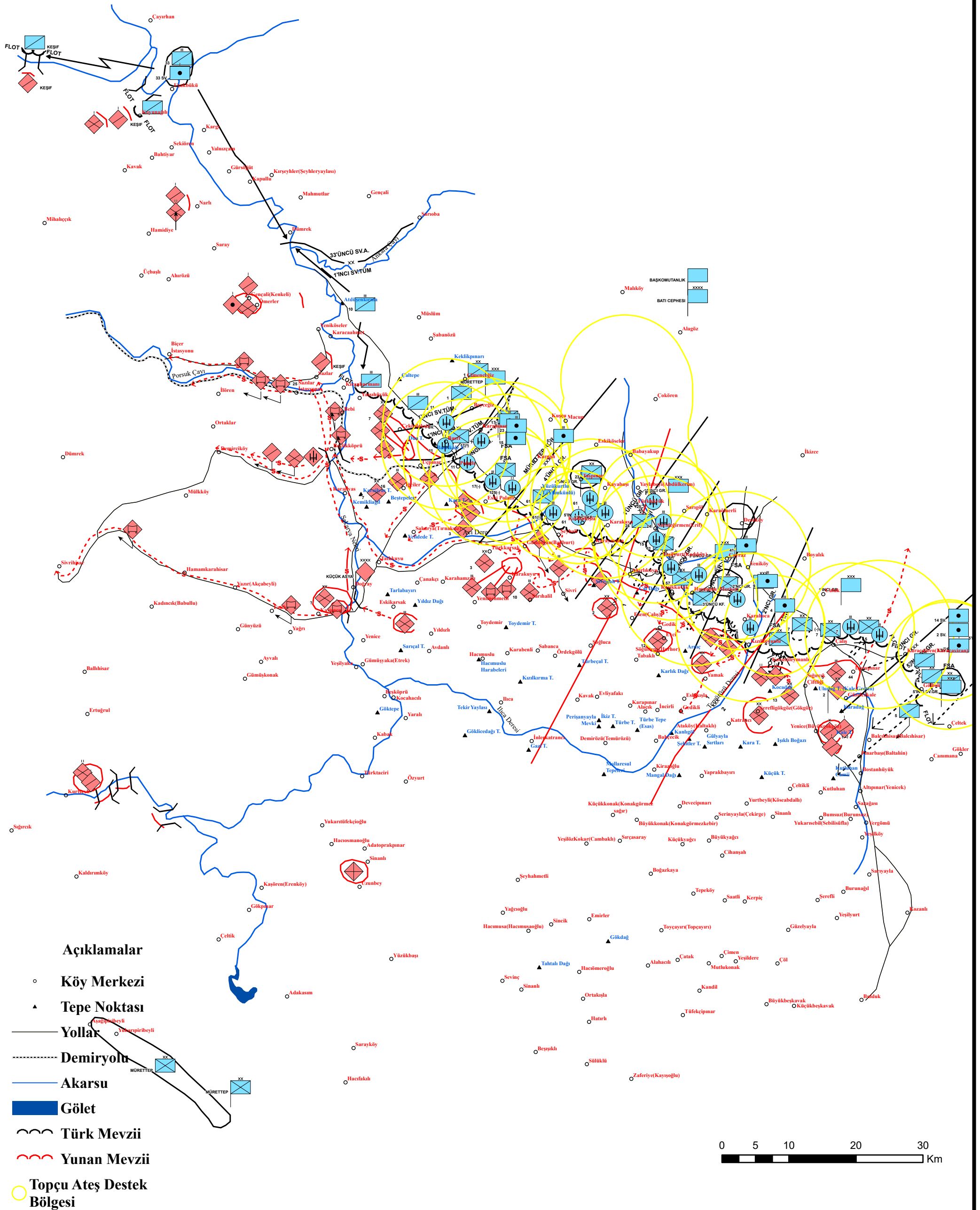
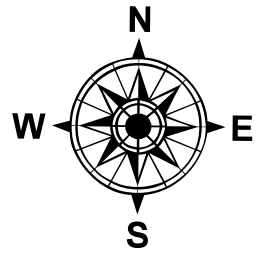
— Türk Mevzii

--- Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

EK-17(Devam)

07 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

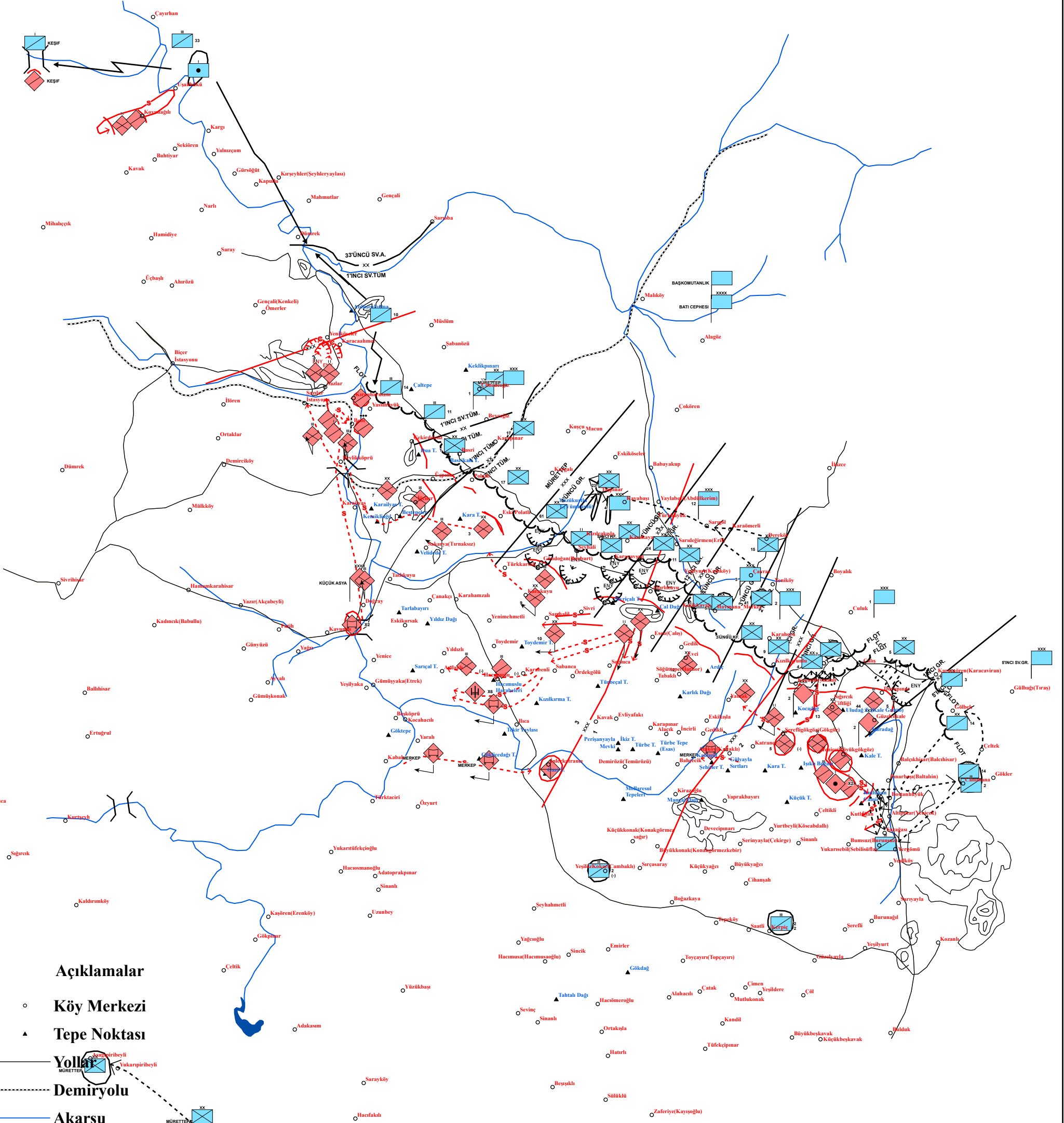
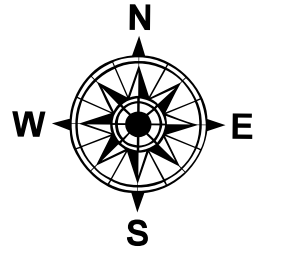
EK-18

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

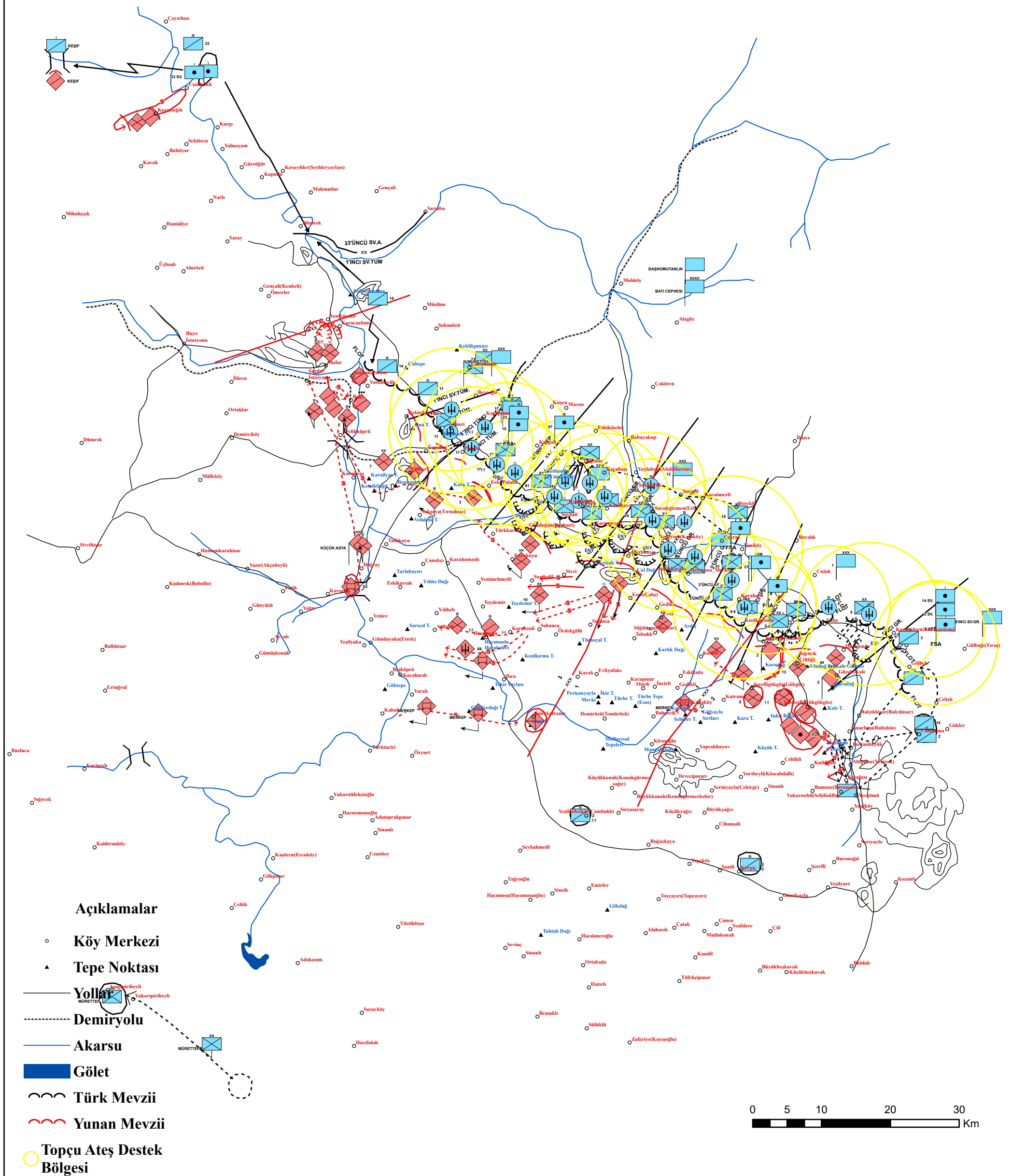
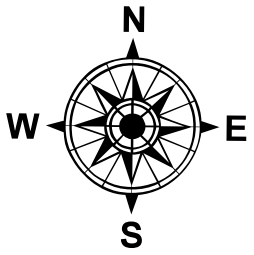
08 Eylül 1921 Günü Harekâtı

0 5 10 20 30 Km

EK-18(Devam)

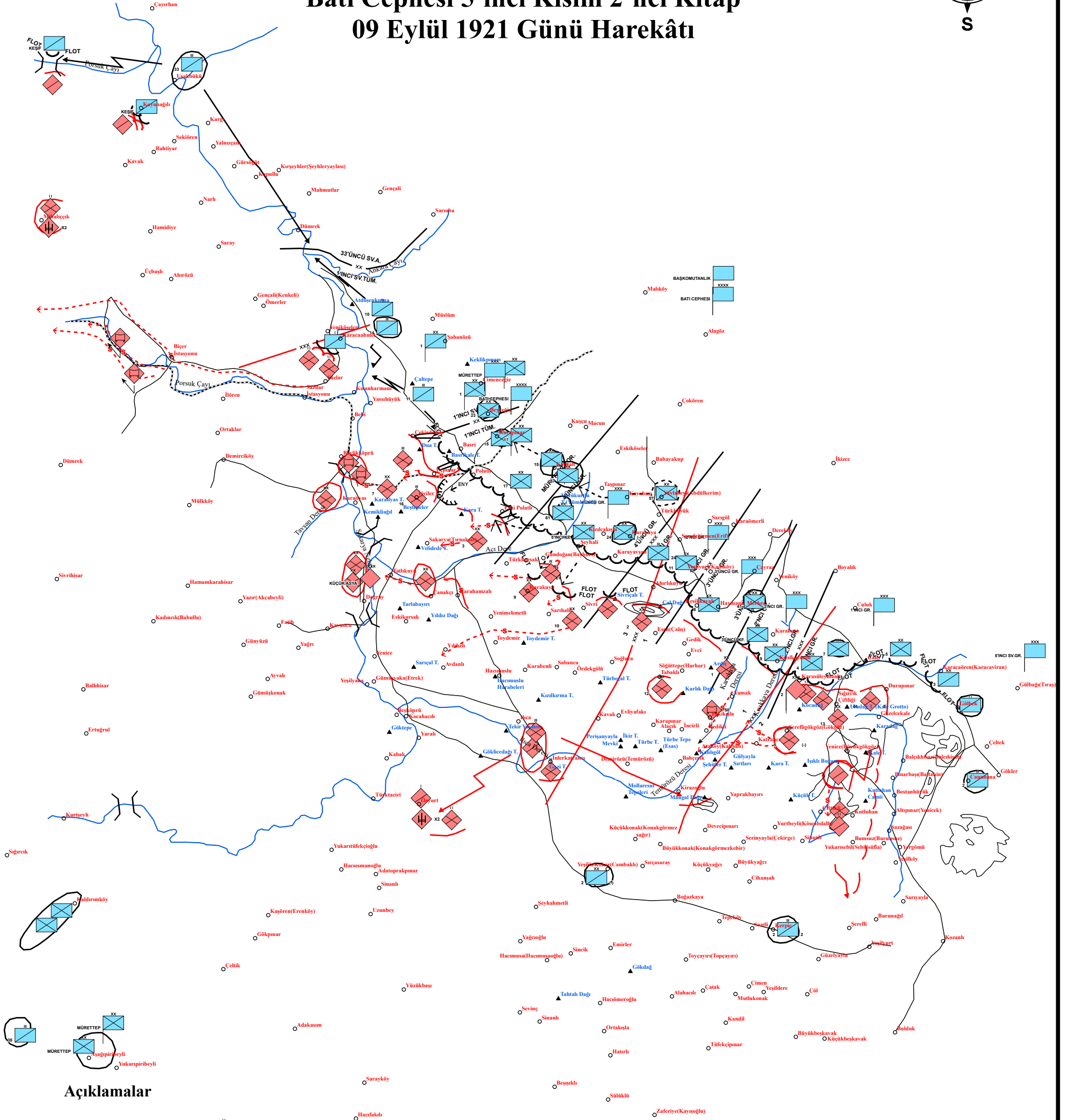
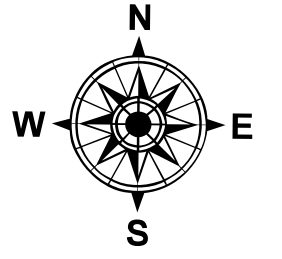
08 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

EK-19

Türk İstiklal Harbi II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap 09 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Açıklamalar

○ Köy Merkezi

▲ Tepe Noktası

— Yollar

--- Demiryolu

— Akarsu

■ Gölet

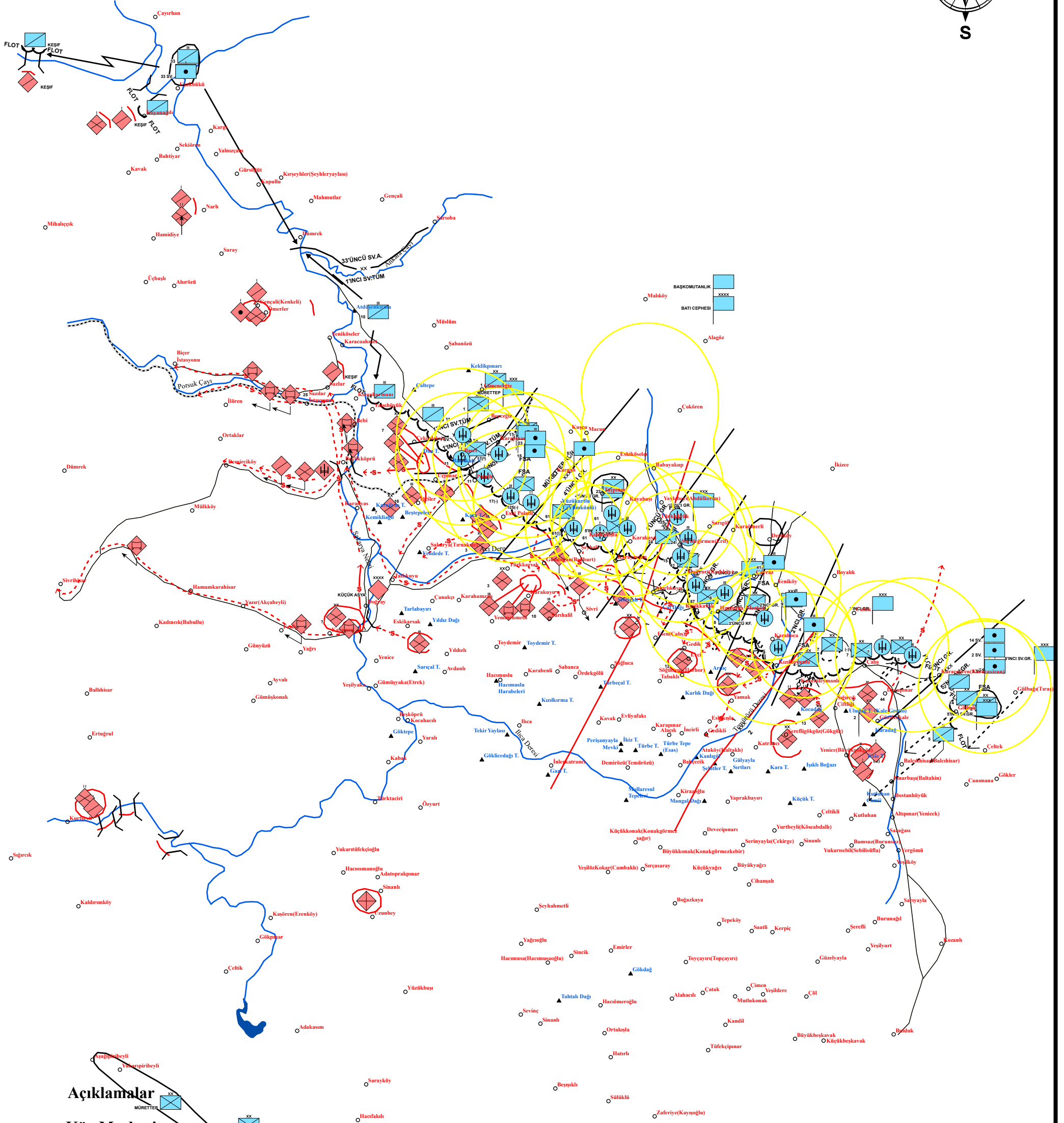
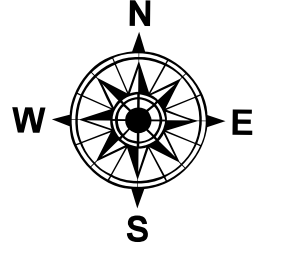
~ Türk Mevzii

~ Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

EK-19(Devam)

09 Eylül 1921 Günü
Topçu Durumu

Açıklamalar

○ Köy Merkezi

▲ Tepe Noktası

— Yollar

--- Demiryolu

— Akarsu

■ Gölet

~ Türk Mevzii

~ Yunan Mevzii

○ Topçu Ateş Destek Bölgesi

0 5 10 20 30 Km

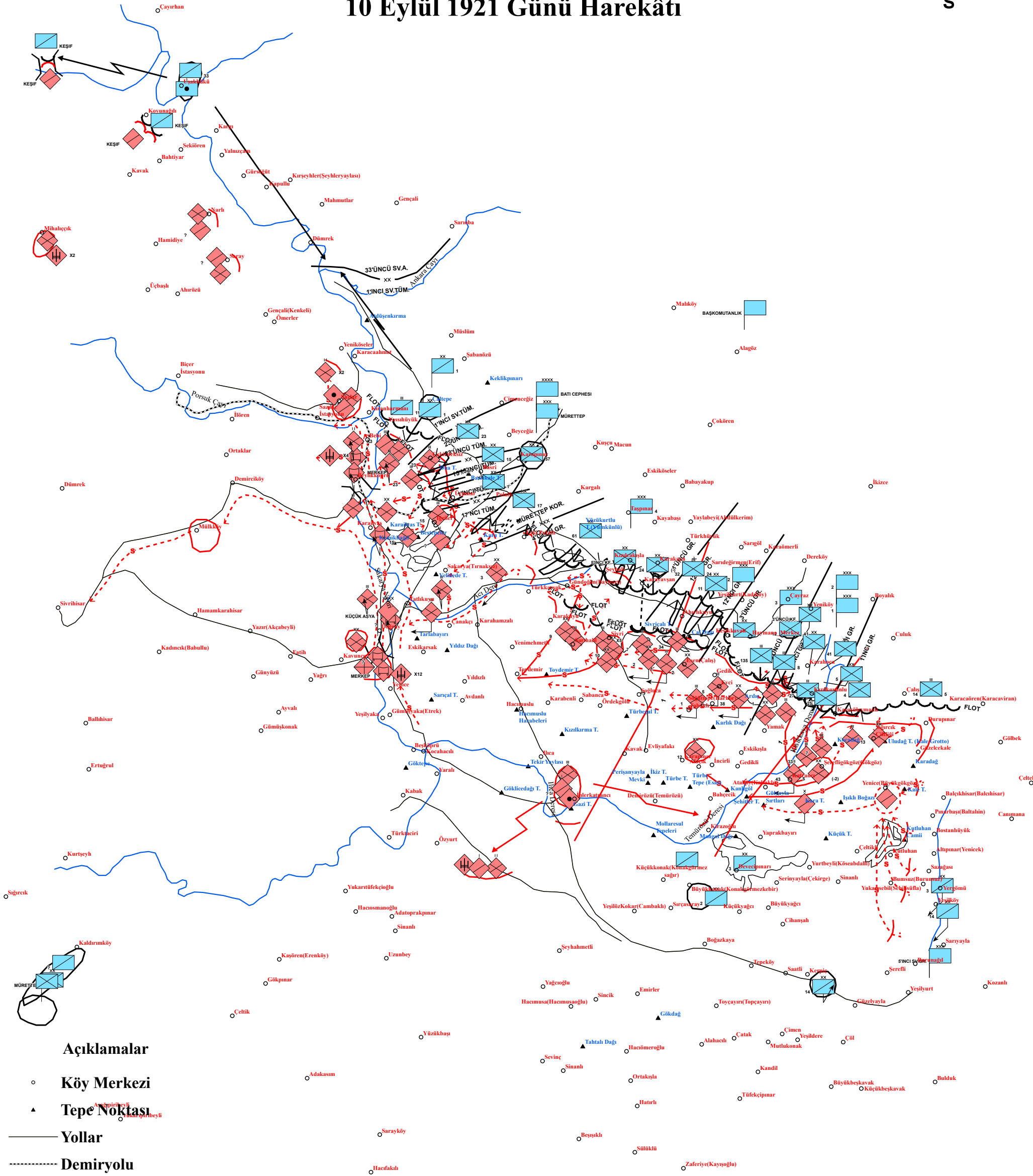
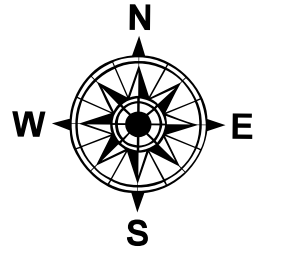
EK-20

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

10 Eylül 1921 Günü Harekâtı

Açıklamalar

○ Köy Merkezi

▲ Tepe Noktası

— Yollar

--- Demiryolu

— Akarsu

■ Gölet

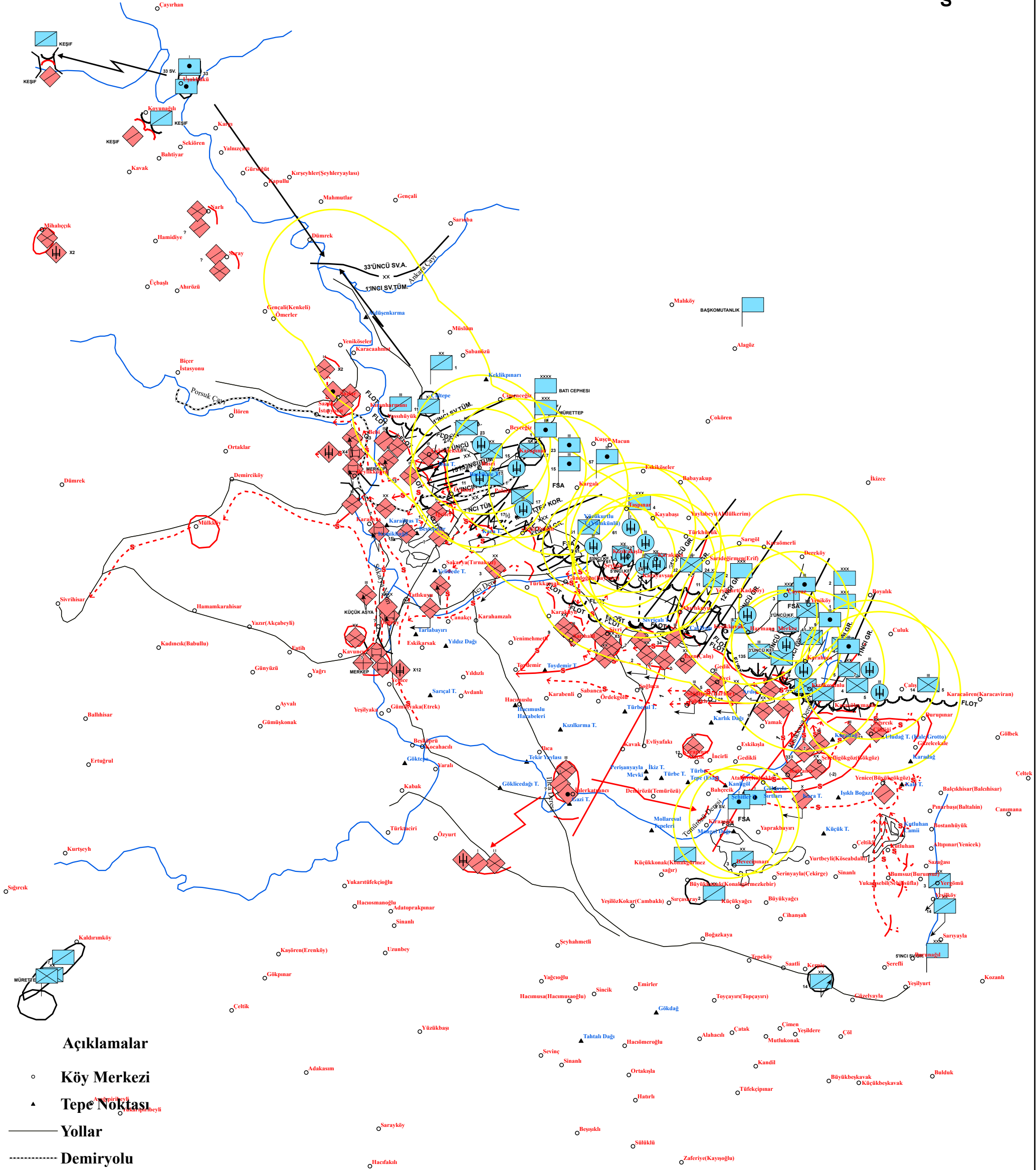
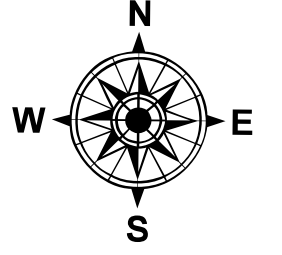
~ Türk Mevzii

~ Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

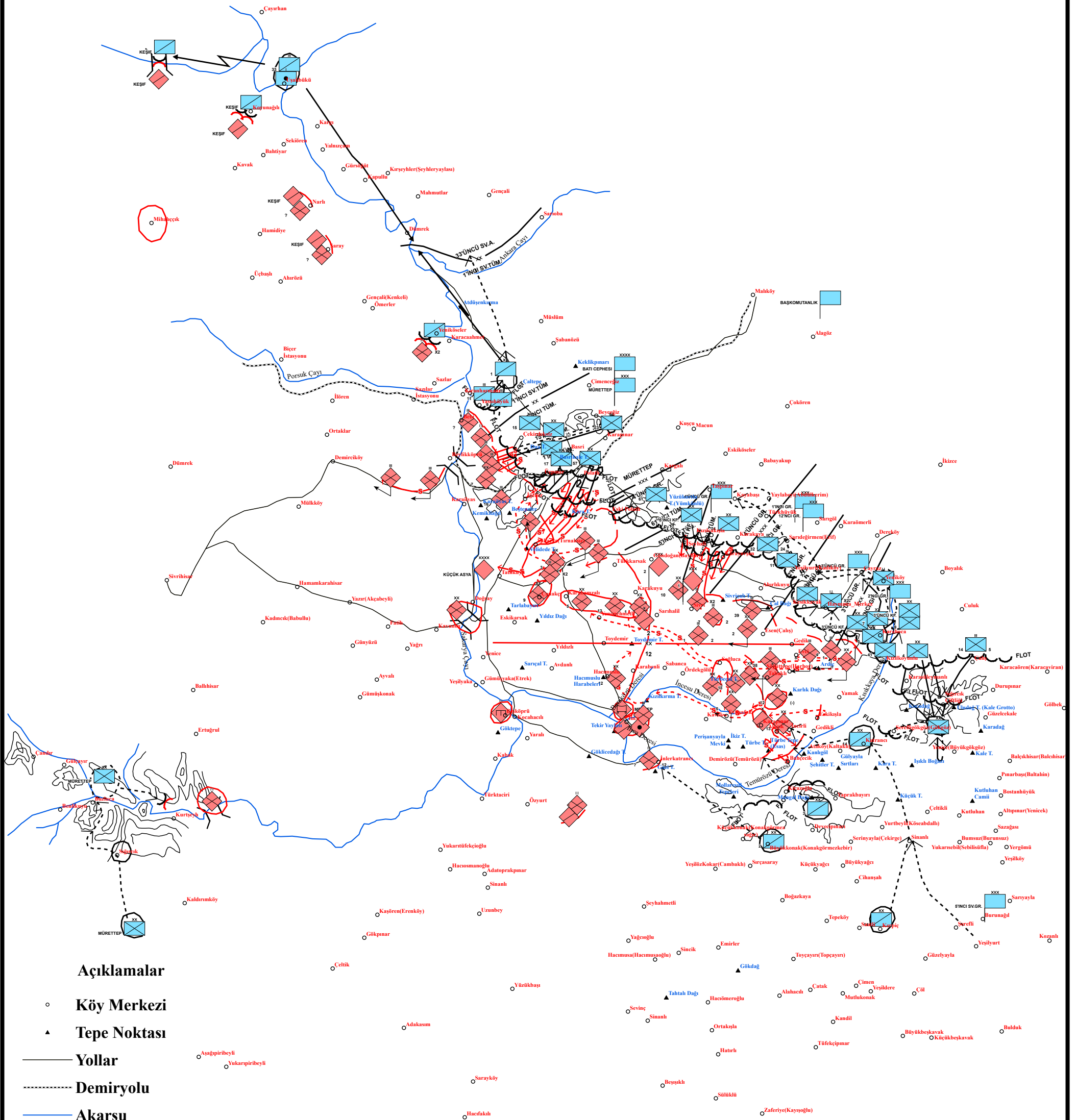
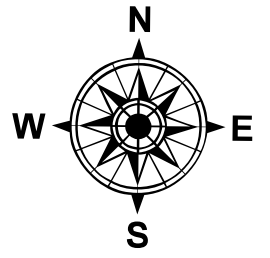
EK-20(Devam)

10 Eylül 1921 Günü
Topçu Durumu

EK-21

Türk İstiklal Harbi
II. Cilt
Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap
11 Eylül 1921 Günü Harekâtı

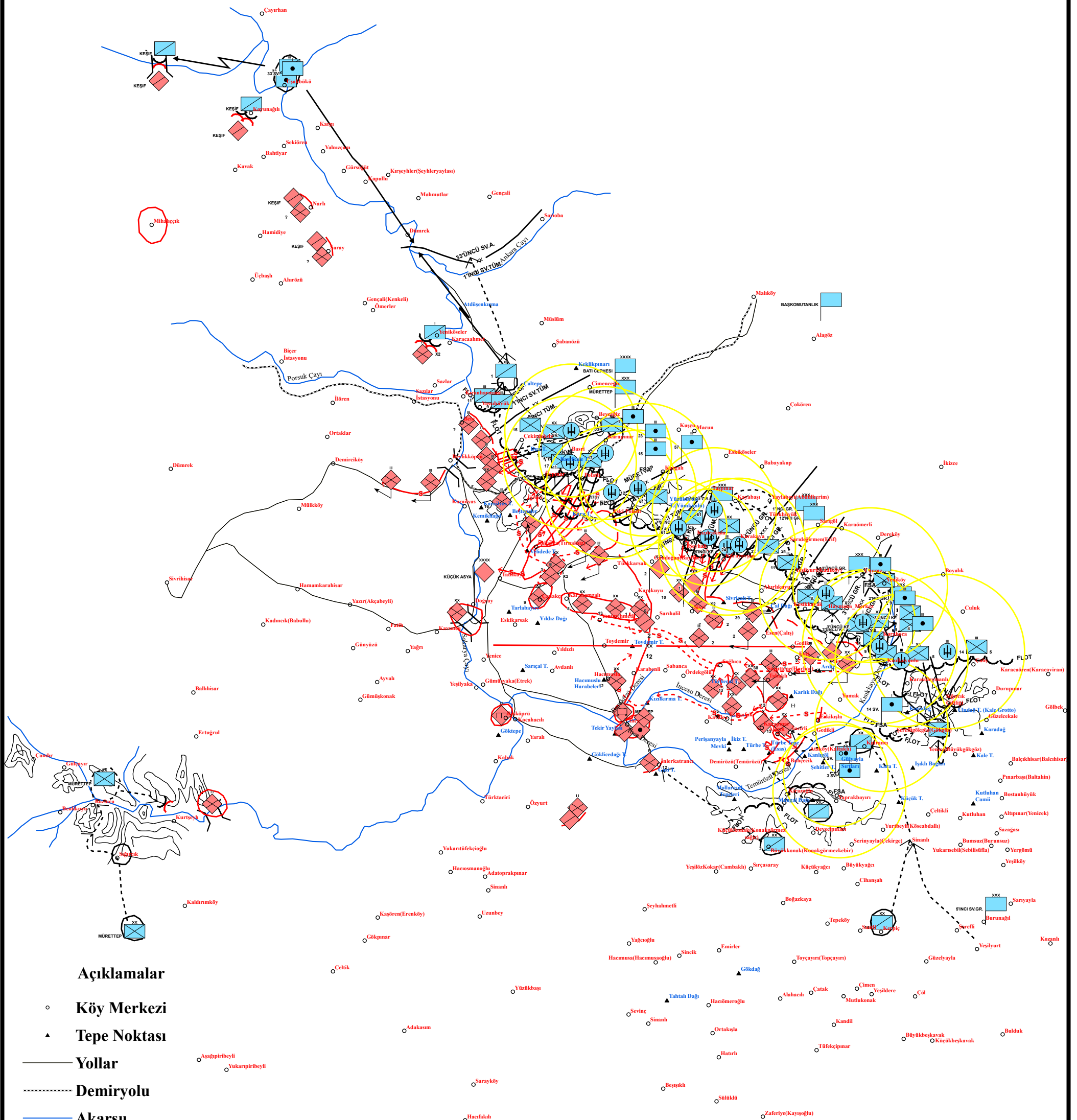
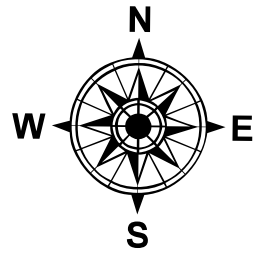
Açıklamalar

- **Köy Merkezi**
- ▲ **Tepe Noktası**
- **Yollar**
- - - - **Demiryolu**
- **Akarsu**
- Gölet**
- ⌒ **Türk Mevzii**
- ⌒ **Yunan Mevzii**

EK-21(Devam)

11 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

Açıklamalar

- Köy Merkezi
 ▲ Tepe Noktası
 — Yollar
 - - - - - Demiryolu
 — Akarsu
 ■ Gölet
 〰 Türk Mevzii
 〰 Yunan Mevzii
 ○ Topçu Ateş Destek Bölgesi

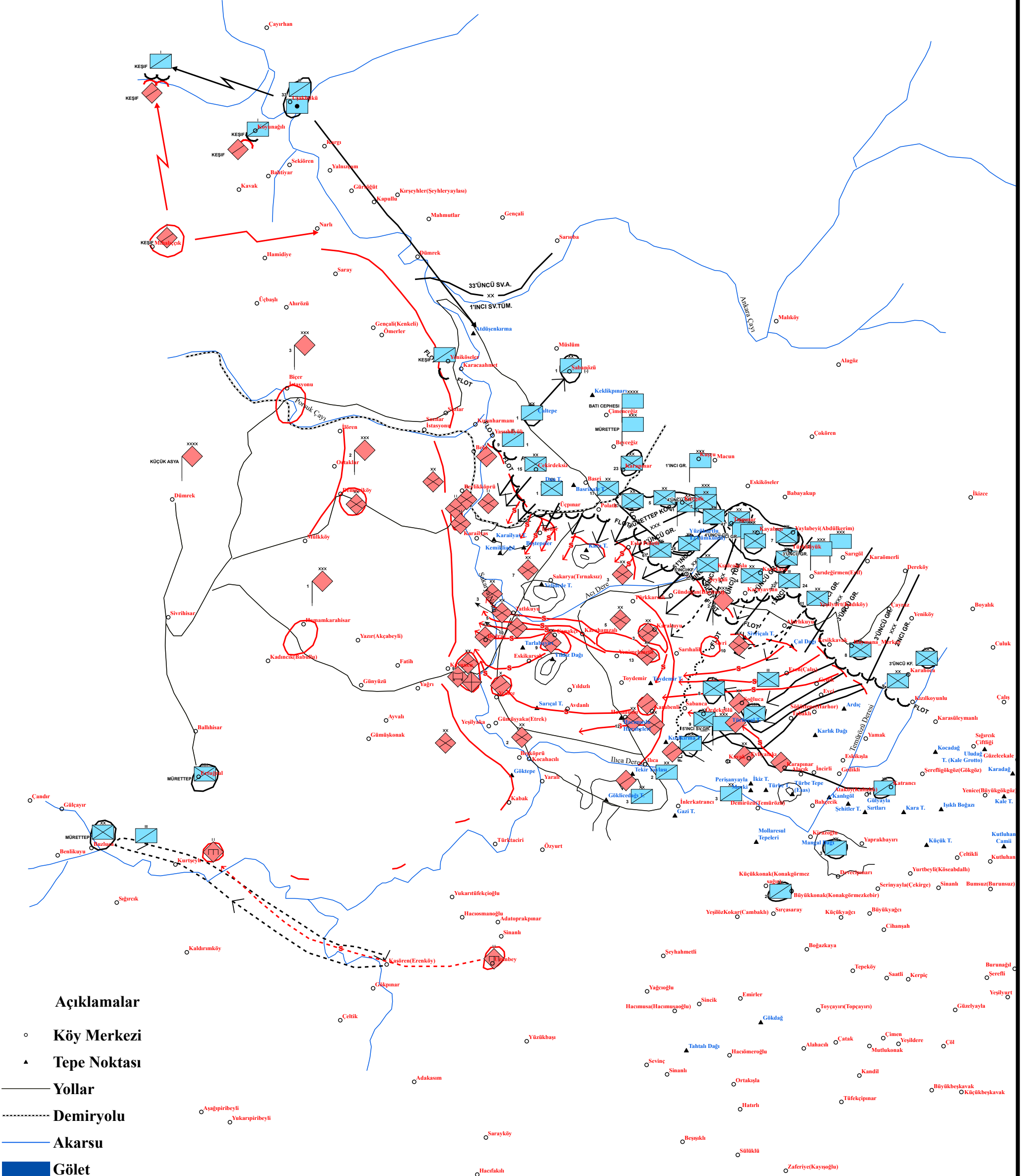
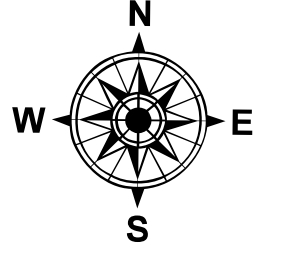
EK-22

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

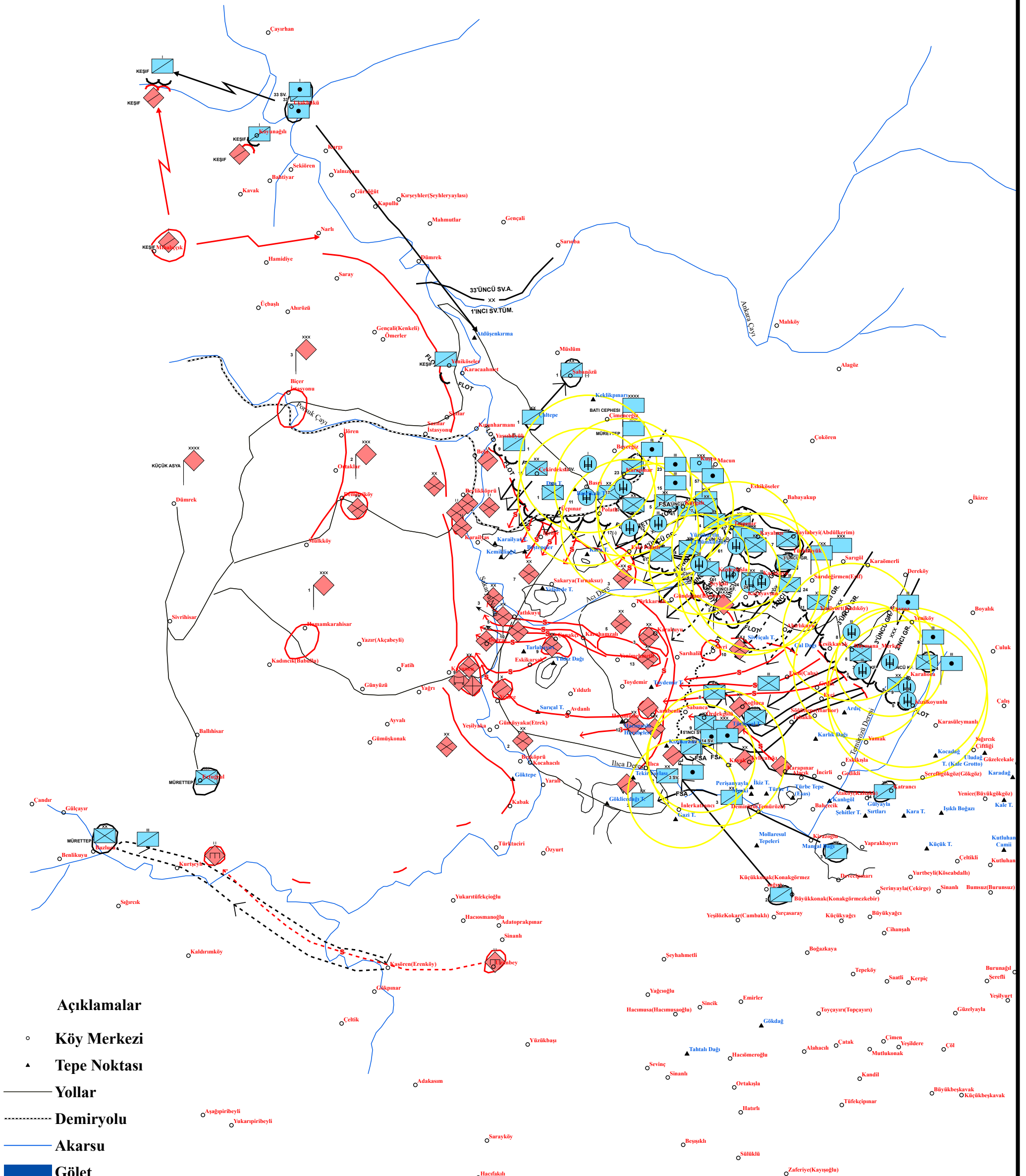
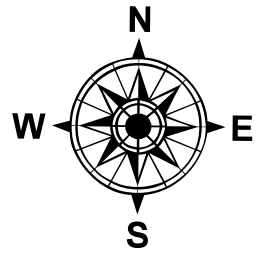
12 Eylül 1921 Günü Harekâtı

0 5 10 20 30 Km

EK-22(Devam)

12 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

Açıklamalar

- Köy Merkezi
 ▲ Tepe Noktası
 — Yollar
 - - - - - Demiryolu
 — Akarsu
 ■ Gölet
 〰 Türk Mevzii
 〰 Yunan Mevzii
 ○ Topçu Ateş Destek Bölgesi

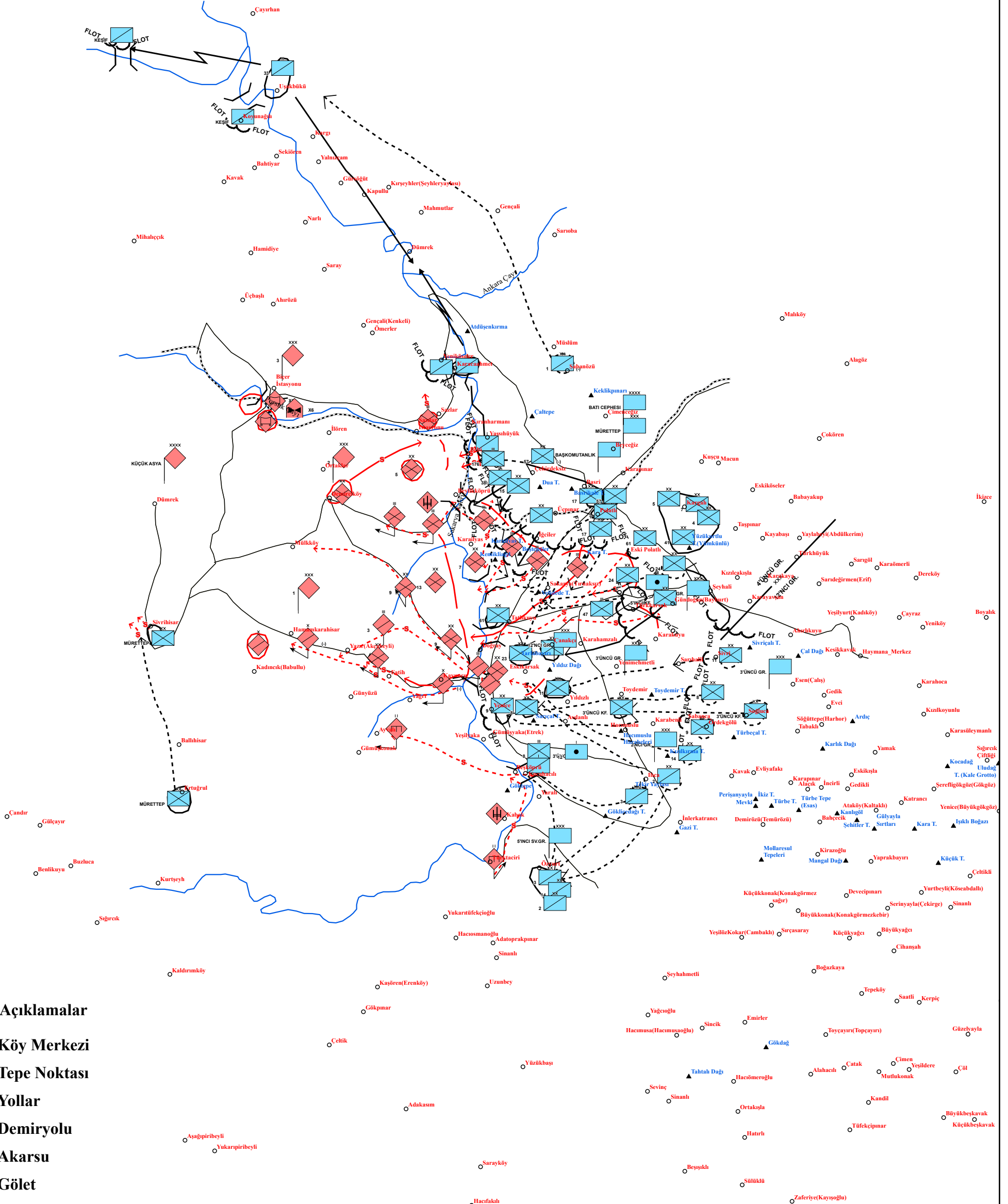
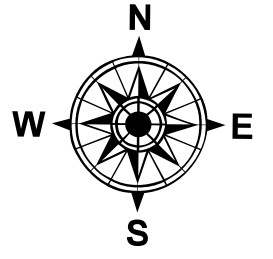
EK-23

Türk İstiklal Harbi

II. Cilt

Batı Cephesi 5'inci Kısım 2'nci Kitap

13 Eylül 1921 Günü Harekâtı

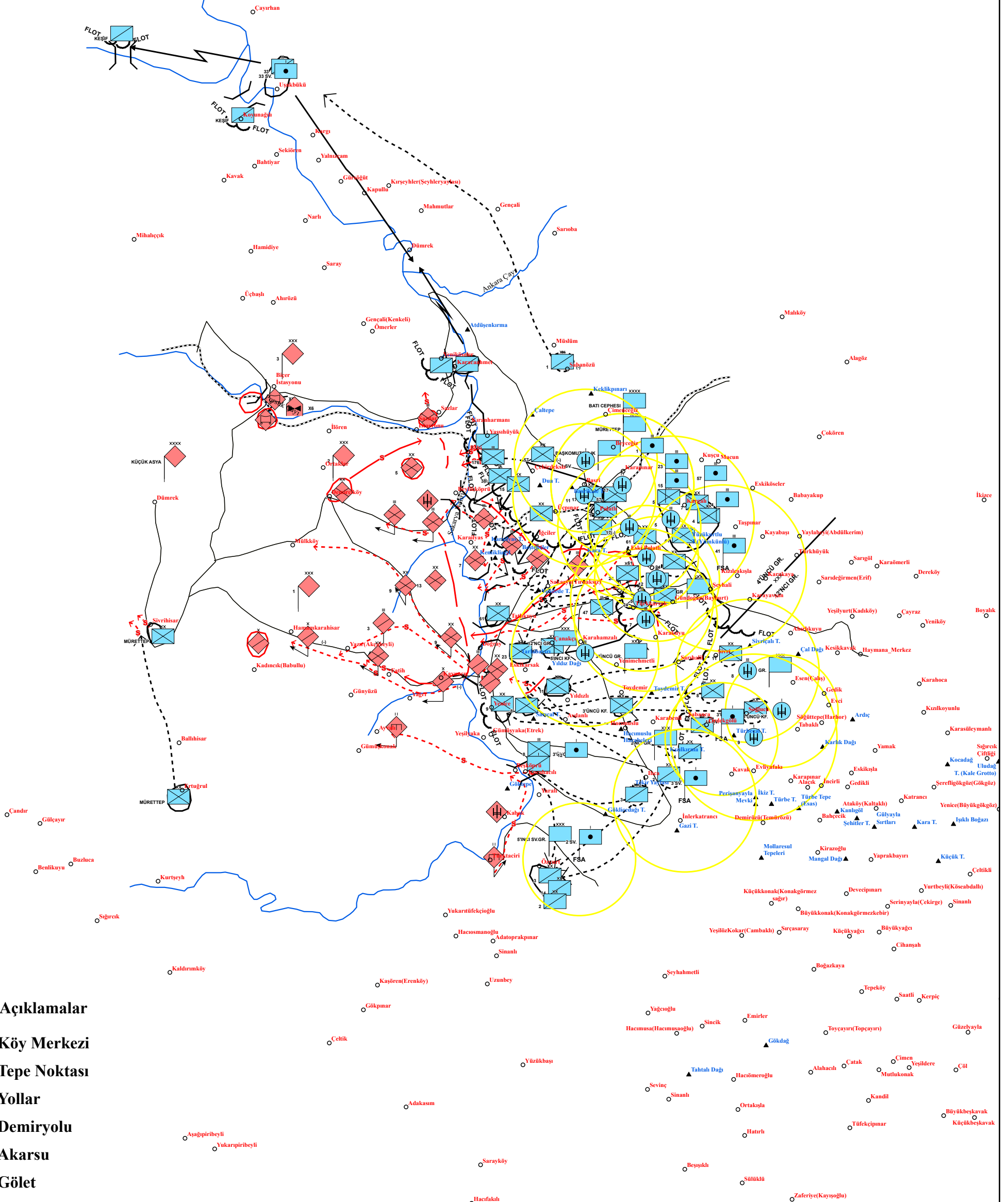
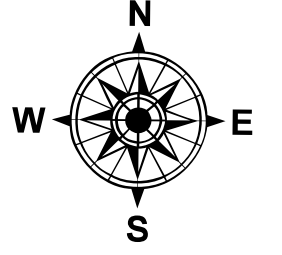
Açıklamalar

- Köy Merkezi
- ▲ Tepe Noktası
- Yollar
- - - - - Demiryolu
- Akarsu
- Gölet
- ~ Türk Mevzii
- ~ Yunan Mevzii

0 5 10 20 30 Km

EK-23(Devam)

13 Eylül 1921 Günü Topçu Durumu

ÖZGEÇMİŞ

ORCID NO: 0000-0002-4936-2331

Ad Soyad : Serkan İRTEKİN

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- Lisans 2006, Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu, Sistem Mühendisliği Bölümü

